ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Political Life

3 – 2026

Редакційна політика

«Політичне життя» – загальнополітичний, навчальний, науковий, науково-популярний журнал, присвячений дослідженням у сфері соціально-політичного та соціогуманітарного наукового знання. Тематика поданих статей має відповідати актуальним проблемам соціально-політичної реальності та сучасного політичного дискурсу. Практичне значення авторських статей має бути спрямоване на дослідження та рекомендації, які розкривають – світові, загальнонаціональні та регіональні політичні процеси; актуальні проблеми міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій; шляхи вдосконалення державного управління та місцевого самоврядування.

Публікація статей в межах зареєстрованого обсягу журналу є безкоштовною.

Журнал «Політичне життя» включено до категорії «Б» переліку фахових видань з політичних наук згідно наказу МОН України № 928 від 11.06.2026 р.

Журнал індексується у міжнародній науковометричній базі даних Index Copernicus: https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46655.

Журнал «Політичне життя» №3, 2026 р. публікується за рішенням Вченої Ради Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Протокол № 1 від 28.08.2026 р.

Редакційна колегія:

Мацишина І. В., д. політ. н., професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса *(головний редактор)*
Польовий М. А., д. політ. н., професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса *(заступник головного редактора)*

Краснопольська Т. М., к. політ. н., доцент, Національний університет «Одеська юридична академія»
Мелеганич Г. І., к. політ. н., доцент, Ужгородський національний університет
Синовець П. А., к. політ. н., доцент, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
Стеблина Н. О., д. політ. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Ягунов Д. В., д. політ. н., доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Andrei Taranu, Prof., dr., v-ce dean of the Faculty of Political Science, National School of Political Science and Administration in Bucharest (Romania)
Daniela La Foresta, Prof., dr., Department of Political Science, Naples Federico II University (Italy)
Lucia Mokra, doc. JUDr., PhDr., PhD., dean of Faculty of Social and Economic Sciences, Comenius University in Bratislava (Slovakia)

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ 22504-12404ПР від 27.01.2017

Ідентифікатор медіа R30-03165 зареєстровано рішенням Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення №772 від 14.03.2024

© ДонНУ імені Василя Стуса, колектив авторів, 2026
Усі статті та матеріали, вміщені в журналі, поширюються на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Осін В. В. ПОЛІТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ЕПІСТЕМІЧНА ПРАКТИКА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ГРУПОВЕ МИСЛЕННЯ В ЗАХІДНІЙ ЕКСПЕРТНІЙ СПІЛЬНОТІ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ 2022 р.)..... 5

Олешко О. А. ПОЛІТИЧНА ЕСХАТОЛОГІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ВІД БОГОСЛОВСЬКОГО ПОНЯТТЯ ДО ОПЕРАЦІОНАЛЬНОГО ПОЛІТОЛОГІЧНОГО КОНСТРУКТУ 12

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Roman Bäcker FINNISH PROTESTS IN TIMES OF COVID – BETWEEN POLITICAL DIVERSITY AND DISORDER POLICY 20

Горай О. С. КОНСЕНСУС У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОАЛІЦІЯХ: МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИКИ ДОСЯГНЕННЯ 27

Мадрига Т. Б. ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДЖЕРЕЛА, РИЗИКИ ТА ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ 35

Пачос Ю. В. СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 48

Доценко М. І. ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ ЯК НЕОІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АКТОР ГУМАНІТАРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 54

Тесля А. В. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ПІСЛЯ РЕФОРМИ 2025 РОКУ 62

Ткач Д. І. ШІ-РІШЕННЯ ДЛЯ КОНСУЛЬСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ 72

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Малкіна Г. М., Салтовський О. І., Федорченко В. М. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ МЕХАНІЗМИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 78

Попков В. В. МЕНТАЛЬНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ 89

Прокопчук І. І., Шишацька В. Д. РЕПУТАЦІЙНА АСИМЕТРІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ М'ЯКОЇ СИЛИ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ТА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 96

Стеблина Н. О., Болховська Н. Р. СПРИЙНЯТТЯ ЗАХІДНИХ ЛІДЕРІВ АНОНІМНИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАМИ НОВИН 105

Примуш М. В. СПІВВІДНОШЕННЯ КОГНІТИВНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 114

Голденштейн К. О. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНА СИМВОЛІЧНА ПОЛІТИКА 124

Маньковський Є. В. УЛЬТРАПРАВІ ПАРТІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЇХ МЕДІЙНОГО ІМІДЖУ 132

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Петренко І. І., Шляхтун П. П. ДІЄВІСТЬ МОНІТОРИНГОВИХ МЕХАНІЗМІВ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ 138

Анісов А. О. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ НА СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 146

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ 152

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.1
УДК 32.019.5:303.425:327(470:4)"2022"

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2933-3186
Осін В. В., НТУ «Дніпровська політехніка», Україна; French Research Center in Humanities and Social Sciences, Czech Republic
e-mail: osin.v.v@nmu.one

ПОЛІТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ЕПІСТЕМІЧНА ПРАКТИКА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ГРУПОВЕ МИСЛЕННЯ В ЗАХІДНІЙ ЕКСПЕРТНІЙ СПІЛЬНОТІ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ 2022 р.)

Стаття присвячена проблемі методологічних обмежень політичного прогнозування, пов'язаних з належністю аналітиків до епістемічних спільнот. Теза роботи в тому, що головною причиною невдачі експертної спільноти під час прогнозування наслідків російського вторгнення стали організаційні процеси. Мовиться про феномен групового мислення, який залишився поза дисциплінарною рефлексією умовної групи прогнозистів. Головні висновки: по-перше, домінуючі теорії політичного прогнозування майже повністю зосереджені на тому, що можна назвати praedictor singularis (або прогнозист індивідуальний). Мовиться про виняткову увагу до різноманітних когнітивних стилів дослідників, їхніх способах мислення, збору та перевірки інформації, тестуванню теоретичних рамок, розвиткові критичного мислення, толерантності до невизначеності та множинності пояснень тощо. По-друге, реальні прогнози виробляються не окремими людьми, а групами експертів, кожна з яких має власну систему стимулів, формальні та неформальні норми, ієрархії та заходи протидії конформізму. По-третє, саме ці групові механізми та процеси в багатьох випадках можуть систематично нівелювати переваги найкращих та досконалих методів прогнозування. По-четверте, епістемічні спільноти, що часто утворюються за подібністю в політичних поглядах чи намаганням просунути певну політику, є експертним середовищем, що вирізняється надзвичайною вразливістю щодо ефектів групового мислення. По-п'яте, методологічні обмеження прогнозування обумовлені не лише якістю формальних моделей чи когнітивними здібностями, а передусім соціально-політичною організацією виробництва, поширення та імплементації експертного знання. Зокрема, головною одиницею аналізу має бути не окремий прогнозист, а епістемічна спільнота, оскільки саме її організаційні властивості можуть систематично породжувати ефекти, типологічно подібні груповому мисленню. Саме в цьому напрямку я вбачаю основний ресурс покращення якості та влучності політичного прогнозування.

***Ключові слова**: політичне прогнозування, групове мислення, епістемічна спільнота, методологія, російське вторгнення.*

Osin Vadym, Dnipro University of Technology, Ukraine; French Research Center in Humanities and Social Sciences, Czech Republic
e-mail: osin.v.v@nmu.one

POLITICAL FORECASTING AS AN EPISTEMIC PRACTICE: METHODOLOGICAL LIMITATIONS AND GROUPTHINK IN WESTERN EXPERT COMMUNITIES (THE CASE OF THE 2022 RUSSIAN INVASION OF UKRAINE)

This article examines the methodological limitations of political forecasting associated with analysts' membership in epistemic communities. It argues that the analytical failure of the Western expert community in forecasting the consequences of the 2022 Russian invasion resulted primarily from organizational processes within the expert community. In particular, the article focuses on the phenomenon of groupthink,

© Осін В. В., 2026

which has largely remained outside the disciplinary reflection of political forecasting scholarship. The article advances several key conclusions. First, dominant theories of political forecasting are almost entirely focused on what may be termed praedictor singularis (the individual forecaster). Their primary concern lies with the cognitive capacities and analytical practices of individual researchers. Second, in practice, forecasts are rarely produced by isolated individuals; rather, they are generated by groups of experts, each possessing its own incentives, norms, and hierarchies. Consequently, models of political forecasting should move from praedictor singularis to praedictor collectivus, in which the relevant unit of analysis is the expert group rather than the individual analyst. Third, these collective mechanisms and processes can systematically undermine the advantages of even the most sophisticated forecasting methods. Fourth, epistemic communities, often formed around shared political views or common policy objectives, constitute an expert environment particularly vulnerable to the effects of groupthink. Fifth, the methodological limitations of political forecasting are shaped primarily by the socio-political organization of expert knowledge rather than by formal models or analysts' cognitive abilities. Thus, the primary unit of analysis should not be the individual forecaster but the epistemic community, since its organizational characteristics can systematically generate effects structurally analogous to groupthink. This constitutes the principal avenue for improving forecasting quality.

Keywords: *political forecasting; groupthink; epistemic community; methodology; Russian invasion.*

Постановка проблеми. В центрі статті знаходиться проблема методологічних обмежень політичного прогнозування, пов'язаних з належністю аналітиків до епістемічних спільнот. При цьому, домінуючі підходи до прогнозування позначаються як модель praedictor singularis, оскільки вони розглядають окремого прогнозиста як основну одиницю аналізу. Проте основною одиницею і політичного прогнозування, і його аналізу повинна бути спільнота експертів, що є колективним актором у виробництві знання. Тому модель політичного прогнозування повинна перейти від praedictor singularis до praedictor collectivus, де одиницею аналізу стає група експертів. Тим самим акцент переноситься на групові процеси, що водночас регулюють повсякденну роботу різноманітного пулу вчених та залишаються в тіні академічної уваги.

Актуальність статті вбачається, з одного боку, в необхідності покращити якість прогнозування з тим, щоб війни не ставали цілковитою несподіванкою для всіх акторів, і це завдання стає дедалі важливішим в умовах руйнуванні ліберального міжнародного порядку та загрози потрапляння великих держав в «пастку Фукідіда» [5]. З іншого боку, розуміння причин невдач експертів може змінити баланс сил напередодні війни або навіть знизити рівень військової загрози, що яскраво проявилось в перші місяці російського вторгнення, коли більшість країн утримувались від надання допомоги Україні, посилаючись на висновки спеціалістів про неминучий бліцкриг [11, с.13], загрозу захоплення новітньої зброї армією РФ [1] та навіть необхідність не псувати стосунки з країною-переможцем [2].

Мета статті полягає в обґрунтуванні того, що головною причиною аналітичної невдачі (західної) експертної спільноти під час прогнозування наслідків російського вторгнення стало не використання хибних методів, політична ангажованість вчених або їхні моральні вади, а організаційні процеси всередині експертної спільноти. Мовиться про феномен групового мислення, який залишився поза дисциплінарною рефлексією групи прогнозистів. Внаслідок цього в роботі групи проявився паттерн, за умовами якого певні теми, пов'язані з підвалинами власної діяльності, табуювались та ігнорувалися, через що експертиза та рекомендації зводились до повторення трюїзмів і банальностей.

Стан теоретичної розробки теми. Стислий огляд літератури дозволяє виокремити два головних підходи до прогнозування, які умовно можна назвати політичним та когнітивним (інший підхід, з акцентом на теоретико-методологічних обмеженнях, представлений в [24]). Перший презентує Брюс де Мескіта з його переконаністю в передбачуваності політики, внаслідок чого прогнозування є закономірним наслідком формальних моделей [9, с. хіх], що ґрунтуються на математизації положень теорії селекторату [9, с. 50]. Знання історії або культури, – все це може допомогти, проте нічого з цього «не є вирішальним для правильних прогнозів» [9, с. 50]. Якщо є розуміння закономірностей політики, будь-хто може робити успішні прогнози, попри всі відмінності в інтелекті та підготовці. Мескіта стверджував, що «згідно з розсекреченою оцінкою ЦРУ, прогнози, за які я відповідав, мають 90-відсоткову точність» [9, с. хіх] – і 90% його студентів, що мали доступ до відповідної програми та відкритих джерел, прийшли до тих самих висновків [9, с. 55]. Незалежного підтвердження цим цифрам немає, а опубліковані прогнози є суперечливими: з одного боку, Мескіта майже 25 років

потому передбачив згортання демократії в Росії та високу ймовірність переходу до агресивної зовнішньої політики, а з іншого – «передбачив» розширення демократичних свобод в Китаї [8].

Виклад основного матеріалу. Когнітивний підхід представлено Філіпом Тетлоком, який з'ясував, що на точність прогнозів не впливають досвід, статус, ідеологічні уподобання та склад темпераменту. Єдина річ, що мала значення, це стиль мислення, що дало можливість створити когнітивний континуум, на одному полюсі якого знаходиться умовний їжак, а на іншому – лисиця. В цілому, «лисиці були більш: a. скептичні щодо дедуктивних підходів до пояснення та прогнозування; б. схильні уточнювати спокусливі аналогії, вказуючи на неприємні факти (disconfirming evidence); в. налаштовані уникати крайніх прогнозів..; d. стурбовані упередженістю ретроспективного погляду, яка змушує нас занадто суворо судити про тих, хто був у минулому; e. схильні до відстороненого, іронічного погляду на життя; f. вмотивовані поєднувати суперечливі аргументи з фундаментальних питань вивчення політики, таких як роль людської діяльності або раціональність прийняття рішень» [25, с.88]. Насправді дві групи прогнозистів розділяють «мінімалістичні орієнтири ефективності – дилетантів, шимпанзе, що кидають дротики, та різноманітні алгоритми екстраполяції» [25, с.20]. Згодом автор жалкував, що порівнював успішність середнього прогнозиста із шимпанзе [4, с. 14–17], однак сам критерій залишив в силі: успішні прогнозисти-лисиці (або суперпрогнозисти) перевершують «шимпанзе, хоча і з невеликим відривом…» [4, с. 92].

За спільне ці підходи мають модель praedictor singularis (або прогнозист індивідуальний), коли прогнозування тлумачиться як прояв індивідуального «специфічного способу мислення, збирання інформації й корегування фактів» [4, с.32]. Вся увага приділяється вмінню індивідів формулювати адекватні теоретичні рамки, постійному пошуку контраргументів, які б могли сприяти їхній модифікації, недовірі до простих пояснень, визнанню множинності причин, що призводять до стабільної рівноваги, та культивуванню критичного стилю мислення, що знижує ризик серйозних помилок. В той же час поза увагою дослідників залишається ширший контекст власної діяльності. Я стверджую, що для політичних прогнозистів організаційні виміри експертної роботи становлять своєрідну сліпу пляму, через що групові процеси, які є невід'ємною частиною повсякденного дослідного фокусу цієї групи, можуть негативним чином позначатися на якості її аналітичної роботи та відповідних рекомендацій. Обґрунтування цього тезису я планую здійснити на прикладі прогнозування західними експертами наслідків російського вторгнення 2022 р., коли актуальним при осягненні причин провалу політичних аналітиків, що майже одноголосно пророкували успішність російського бліцкригу, виявився феномен «групового мислення». Зважаючи на один емпіричний кейс, дана стаття має стати першим, попереднім кроком у побудові більш універсальної теорії політичного прогнозування, з більшим акцентом на групу, ніж на окремого прогнозиста.

Емпіричним базисом роботи є зібрані Еліотом Коеном та Філіпом О'Брайєном «181 дослідницький та аналітичний матеріал, переважно звіти аналітичних центрів та матеріали, опубліковані у провідних ЗМІ.., а також коментарі визнаних експертів у цій галузі» [11, с.14]. В сукупності вони дають репрезентативний спектр думок західного експертного середовища щодо безпосередніх наслідків повномасштабного вторгнення 2022 року. Під «безпосередніми наслідками» розуміється ступінь (не)відповідності реальності публічно сформульованих очікувань щодо швидкості просування російських військ, захоплення крупних обласних центрів, включаючи столицю країни, знищення військової інфраструктури України та в цілому успішність досягнення цілей війни, як би (навмисно) розпливчасто вони не були сформульовані російським керівництвом.

Спираючись на емпірику, можна вказати дві характерні риси відповідних прогнозів. По-перше, майже всі експерти продемонстрували аномально низький рівень відповідності своїх висновків наступному перебігу подій на полі боя. Влучність прогнозів експертного середовища далека не тільки від заявленого Мескітою 90-відсоткового «потрапляння в яблучко», але й від образу шимпанзе, що навмання кидає дротики в довільну мішень. Навіть статистично така одностайність та цілковита відсутність альтернативних голосів в доволі великій та різнорідній компанії аналітиків здається вкрай малоймовірними.

По-друге, викликає здивування стиль висловлювання. Філіп Тетлок та Ден Ґарднер багато уваги присвятили виявленню причин, внаслідок яких «прогноз, який спочатку виглядає прозорим як сльоза, виявляється занадто непрозорим для остаточного визнання його правильним або помилковим» [4, с.68]. Одне з головних пояснень такого стану речей – це поширена практика серед експертів навмисно уникати точних числових формулювань, а натомість «дотримуватися нестрогих формулювань» [4, с.80]. На цьому тлі поведінка майже всіх експертів, що, по суті, пророкували блискавичну поразку

України, прямо суперечить загальноприйнятій лінії поведінки в цьому середовищі: «І ще більш дивно те, що провідні та широко визнані експерти помилилися з певністю, яка, озираючись назад, є не менш вражаючою, ніж сама аналітична невдача» [11, с.13]. Інакше кажучи, аналітики втратили притаманну їм професійну пильність та несподівано чітко вказували, протягом якого (буквально) часу російські війська захоплять ті чи інші області та знищать військову інфраструктуру України. В цьому сенсі їхні висновки ближче до передбачення, ніж до прогнозів, якщо скористатись усталеним розмежуванням цих понять [3, с.170].

Найбільш цікавим виглядає припущення авторів щодо причини такої неуспішності прогнозів, а саме: феномен групового мислення, вперше виявлений Ірвінгом Дженісом в 1970-х рр., що в подальшому опинився в центрі багатьох політологічних студій [19; 10; 7]. Ірвінг Дженіс використав цей термін «як швидкий та простий спосіб позначити образ мислення, якого дотримуються люди, коли вони глибоко залучені до згуртованої внутрішньої групи, прагнення членів якої до одностайності переважає їхню мотивацію реалістично оцінювати альтернативні варіанти дій» [22, с.9]. Політологи часто посилаються на феномен групового мислення [15], коли пояснюють причини початку повномасштабного вторгнення РФ, навіть якщо вони не згадують прямо це явище [17]. Однак Еліот Коен та Філіп О'Брайєн вперше виявили, що різнорідний та чисельний пул експертів проявив майже всі ознаки групового мислення [11, с.49–50].

Попри своє новаторство, ця гіпотеза потребує певного прояснення, пов'язаного з тим, що зазвичай групове мислення спостерігається за специфічних умов: особисте знайомство всіх членів групи та високій рівень її згуртованості, сильна схильність до комунікації та схвалення, наявність ієрархії та лідера на її чолі, який дає зрозуміти, яку саме думку він вважає кращою, високий рівень стресу, моральні дилеми та попередні невдачі. Очевидно, що таким чином витлумачене групове мислення легше спостерігати навколо політиків, що разом із своїми командами ухвалюють відповідні рішення, найчастіше – зовнішньополітичні. Проте група експертів, розпорошена серед багатьох аналітичних та наукових інституцій, слабо відповідає цим критеріям.

Я використовую концепцію групового мислення не буквально, а як аналітичну модель: описані вище умови, по суті, відсутні, однак типологічно схожі ефекти можуть виникати в розділених епістемічних мережах. Інакше, я вважаю, що всі ефекти групового мислення стали можливі насамперед з огляду на те, що досліджуване експертне середовище не є сукупністю представників певних дисциплін, які керуються тими чи іншими академічними стандартами, поширеними в їхній області. Я припускаю, що в даному випадку мовиться про епістемічну спільноту, яка згідно Пітера Хааса (подальша еволюція поняття простежується в [13]) є «мережою професіоналів з визнаними експертизою та компетенцією в певній галузі, а також авторитетним правом на знання, що стосуються політики в цій галузі або проблемній сфері» [20, с.3]. В такій інтерпретації епістемічна спільнота може складатися з представників різних дисциплін та з різним досвідом, які мають спільний набір нормативних та принципових переконань, спільні причинно-наслідкові уявлення, спільні погляди на достовірність знання та спільне політичне підприємство (policy enterprise) [20, с.3]. Саме остання риса робить епістемічні спільноти більш вразливими до групових процесів та феномену групового мислення: на відміну від академічної галузі, етичні стандарти якої витікають та водночас підпорядковані професійному кодексу, епістемічні спільноти мають спільні нормативні зобов'язання, що не обумовлені та не регулюються певним етосом. Навпаки, «члени епістемічної спільноти… займаються діяльністю, що чітко відображає принципові переконання спільноти, та схильні приєднуватися до груп, які також розділяють або прагнуть просувати ці переконання» [20, с.19]. Належність до епістемічних спільнот та їхня згуртованість ґрунтується на спільних політичних уподобаннях, а вже надалі інституційні зв'язки, неформальні мережі та колективні політичні практики дають можливість «знаходити підтримку для власних, іноді соціально та політично маргіналізованих переконань» [20, с.20].

Наскільки можна судити, тригером для перетворення ряду представників різних дисциплін на епістемічну спільноту стало падіння престижу радянських студій («совєтології») після холодної війни, через що зникла академічна галузь, а на її місці утворилась «невелика спільнота, що залежить від взаємної підтримки та функціонує в середовищі науково-дослідних інститутів» [11, с.50]. Відповідно до логіки функціонування епістемічних спільнот, можна припустити, що чим далі була холодна війна, тим слабшала дія професійних стандартів, які повинні були б забезпечити розмаїття підходів та альтернативні прогнози. В той же час міцнішали внутрігрупові процеси, які призвели до видимого «зміцнення відданості окремих осіб та унеможливлення їхньої подальшої відмови від

власних поглядів» [20, с.20]. Запобіжники, що вбудовані в структуру дисциплін (поліпарадигмальність, культура дебатів та винагорода за успішне заперечення догм), не спрацювали у випадку цієї епістемічної спільноти з властивими їй системами мотивації та інтелектуальних структур [11, с.50]. Як результат, в межах згаданої епістемічної спільноти було радикально обмежене коло вподобаних сценаріїв розвитку подій, а інтерес до альтернативних варіантів та фактів, які могли б поставити під сумнів нормативні та принципові переконання експертів, стрімко наблизився до нуля. В гору взяли процеси, що призвели до групового мислення, за умовами якого респектабельні та визнані експерти виявили як моральну недосконаліть (з огляду на вплив їхніх рекомендацій на політичні кроки урядовців) та когнітивну недолугість (якщо дивитися на невідповідність впевнених прогнозів реальному розвитку подій). Тобто мовиться не про (когнітивну) помилку в груповому масштабі, а саме про чіткий причинний механізм, коли спостерігається більшість змістовних («недооцінка вразливості групи до помилок, стереотипні погляди, самоцензура інакодумства та прихильність до одностайності, і навіть “самопроголошені стражі розуму”, які нав’язували ортодоксію») та структурних (схожа освіта та досвід, спеціалізація на російській армії, порівняно невелика чисельність групи, високий ступінь згуртованості, презирство щодо аутсайдерів) ознак групового мислення [11, с.49–50].

Виявлений механізм дії групового мислення є важливим кроком у вирішенні проблеми. Іншим має стати система заходів протидії ризикам групового мислення в майбутньому. Рекомендації Еліота Коена та Філіпа О’Брайєна зводяться до необхідності залучення сторонніх експертів, особливо військових офіцерів, істориків та експертів по Україні, з тим, щоб урізноманітнити професійний та інтелектуальний досвід. Також слід забезпечити підзвітність аналітиків та розширення дисциплінарного розмаїття фахівців, що дало б більшу чутливість до невизначеностей та випадковостей політики. Важливим антидотом груповому мисленню залишається розвиток культури дебатів, тобто майданчики для вираження власних думок та незгоди з колегами без фатальних наслідків для репутації та статусу [11, с.50–51]. Ці заходи дійсно можуть допомогти такі передумови групового мислення, як відсутність спеціалістів по регіону чи країні та надмірна увага до теоретиків-універсалів [16]. Створення дискусійних майданчиків може сприятиме хоча б частковому подоланню певних ідеологічно-епістемологічні проблем, «вбудованих» в ряд теоретичних парадигм [21; 12; 6], що досі даються взнаки при поясненні російсько-української війни [18; 14].

Враховуючи, що саме епістемічні спільноти можуть породжувати групове мислення, слід розробити інституційні механізми руйнування їхньої монополії. Тому б я також радив ініціювати створення декількох академічних консорціумів на кшталт PollyVote. Проліферація великої кількості схожих інституцій, що спеціалізуються на зовнішній політиці, сприяло б конкуренції між декількома незалежними та багато в чому відмінними мережами експертів. Разом із вимогою, по-перше, обов’язково публікувати альтернативні сценарії та, по-друге, здійснювати рефлексію причин успішних та неуспішних прогнозів, це сприятиме підвищенню якості аналітичних рекомендацій. Створення конкуруючих центрів з публічними критеріями оцінки прогнозів мало б створити ситуацію, метафорично описану Філіпом Тетлоком як «око бабки», а в більш усталеній термінології – дивом агрегації, мудрістю натовпу і на якому ґрунтуються багато успішних підприємств в політичному прогнозуванні [3; 23]. В цих умовах влучність прогнозування значно підвищується за рахунок того, що помилки, зазвичай, мають різні джерела (зокрема, різні парадигми або політичні уподобання), вказують різні напрямки (наприклад, буде вторгнення/не буде вторгнення) та врешті-решт нівелюють одне одного. А достовірна інформація (завжди) вказуватиме в одному напрямку (тобто розвиткові подій, що спостерігається в дійсності), буде накопичуватися та призводити до набагато точніших прогнозів.

Висновки: (1) домінуючі теорії політичного прогнозування майже повністю зосереджені на тому, що можна назвати praedictor singularis (або прогнозист індивідуальний); (2) прогнози виробляються не окремими людьми, а групами експертів, кожна з яких має власну систему стимулів, формальні та неформальні норми, ієрархії та заходи протидії конформізму; (3) ці групові механізми та процеси можуть систематично нівелювати переваги найкращих методів прогнозування; (4) епістемічні спільноти є експертним середовищем, що вирізняється надзвичайною вразливістю щодо ефектів групового мислення; (5) методологічні обмеження прогнозування обумовлені не лише якістю наявних формальних моделей чи когнітивними здібностями аналітиків, а передусім соціально-політичною організацією виробництва, поширення та імплементації експертного знання. Саме в цьому напрямку я вбачаю основний ресурс покращення якості та влучності політичного прогнозування.

Водночас треба зазначити, що емпіричний базис статті робить більшість висновків попередніми та такими, що потребують верифікації на більшій вибірці. Саме цьому будуть присвячені наступні публікації, спрямовані на побудову універсальної теорії прогнозування.

Бібліографічний список:

1. Афганістан не повториться: у Зеленського запевнили США, що західна зброя не потрапить до рук ЗС РФ. *ФОКУС*. URL: https://focus.ua/uk/voennye-novosti/526149-afganistan-ne-povtoritsya-u-zelenskogo-zaverili-ssha-chto-zapadnoe-oruzhie-ne-popadet-v-ruki-vs-rf.

2. Міністр фінансів Німеччини заявив, що в «України залишилося кілька годин» після вторгнення РФ – посол Мельник. *NV*. URL: https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/kristian-lindner-nimeckiy-ministr-zayavlyav-shcho-v-ukrajini-kilka-godin-pislya-vtorgnennya-rf-50228840.html.

3. Сілвер Н. Сигнал і шум. Чому більшість прогнозів виявляються хибними. Київ, 2018. 544 с.

4. Тетлок Ф., Ґарднер Д. Суперпрогнозування. Мистецтво та наука передбачення. Київ, 2018. 368 с.

5. Allison G. Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's trap? Boston, 2017. 384 p.

6. Ashley R. The Poverty of Neorealism. *International Organization*, 1984. Vol. 38, no. 2. Pp. 225–286.

7. Beyond Groupthink: Political Group Dynamics and Foreign Policy-making / ed. by P. Hart, E. Stern, B. Sundelius. Ann Arbor, 1997. 384 p.

8. Bueno de Mesquita B. Predicting Politics. Philadelphia, 2002. 288 p.

9. Bueno de Mesquita B. The Predictioneer's Game: Using the Logic of Brazen Self-Interest to See and Shape the Future. New York, 2009. 272 p.

10. Carolan E. Are Small States Susceptible to Groupthink? Lessons for Institutional Design. *European Political Science*. 2017, 16(3), Pp. 383–399. doi:10.1057/s41304-016-0003-9

11. Cohen E. A., O'Brien P. The Russia-Ukraine War: A Study in Analytic Failure. Washington, 2024. 72 p. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2024-09/240924_Cohen_Russia_Ukraine.pdf?VersionId=1YNnRnwS.6DkrwNcAkdb5Dbsfjclg0JR.

12. Cox R. W. Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 1981, 10(2), Pp.126–155.

13. Cross MKD. Rethinking Epistemic Communities Twenty Years Later. *Review of International Studies*. 2013, 39(1), Pp. 137–160. doi:10.1017/S0260210512000034

14. Dar D. Unveiling Realist Explanations: Mearsheimer's Perspective on War in Ukraine. *Pakistan Journal of International Affairs*, 2023, 6(2). doi: 10.52337/pjia.v6i2.837.

15. Dörfler T. Prospect Theory, Groupthink, and Amplified Frames of Loss: Making Sense of Russia's Decision to Invade Ukraine, *Foreign Policy Analysis*, Volume 21, Issue 3, July 2025, Pp.1–20. DOI: 10.1093/fpa/oraf018

16. Dutkiewicz J., Smoleński J. Epistemic Superimposition: The War in Ukraine and the Poverty of Expertise in International Relations Theory. *Journal of International Relations and Development*, 2023, Vol. 26, no. 4, Pp. 619–631. https://doi.org/10.1057/s41268-023-00314-1

17. Dylan H., Gioe D., Grossfeld E. The Autocrat's Intelligence Paradox: Vladimir Putin's (Mis)management of Russian Strategic Assessment in the Ukraine War. *The British Journal of Politics and International Relations*, 2023. Vol. 25, no. 3, Pp. 385–404. https://doi.org/10.1177/13691481221146113

18. Edinger H. Offensive Ideas: Structural Realism, Classical Realism and Putin's War on Ukraine. *International Affairs*, 2022. Vol. 98, no. 6, Pp. 1873–1893. https://doi.org/10.1093/ia/iiac217

19. Grube D., Killick A. Groupthink, Polythink and the Challenges of Decision-Making in Cabinet Government, Parliamentary Affairs, Volume 76, Issue 1, January 2023, Pp. 211–231. https://doi.org/10.1093/pa/gsab047

20. Haas P. Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, 1992, 46(1), Pp.1–35.

21. Hoffmann S. An American Social Science: International Relations. *Daedalus*. Summer 1977, vol. 106, no. 3, pp. 41–60.

22. Janis I. L. Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes. Boston, 1982. 351 p.

23. Principles of Forecasting: A Handbook for Researchers and Practitioners / ed. by J. S. Armstrong. New York, 2001. 850 p. URL: https://doi.org/10.1007/978-0-306-47630-3.

24. Schneider G., Gleditsch N., Carey S. Forecasting in International Relations: One Quest, Three Approaches. *Conflict Management and Peace Science*, 2011. Vol. 28, no. 1, Pp. 5–14. DOI:10.1177/0738894210388079

25. Tetlock P. Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know? Princeton, 2017. 321 p.

References:

1. Afhanistan ne povtorytsia: u Zelenskoho zapevnyly SShA, shcho zakhidna zbroia ne potrapyt do ruk ZS RF. *FOKUS*. URL: https://focus.ua/uk/voennye-novosti/526149-afganistan-ne-povtoritsya-u-zelenskogo-zaverili-ssha-chto-zapadnoe-oruzhie-ne-popadet-v-ruki-vs-rf .

2. Ministr finansiv Nimechchyny zaiavyv, shcho v «Ukrainy zalyshylosia kilka hodyn» pislia vtorhnennia RF – posol Melnyk. *NV*. URL: https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/kristian-lindner-nimeckiy-ministr-zayavlyav-shcho-v-

ukrajini-kilka-godin-pislya-vtorgnennya-rf-50228840.html .

3. Silver N. Syhnal i shum. Chomu bilshist prohnoziv vyiavliaiutsia khybnymy. Kyiv, 2018. 544 s.

4. Tetlok F., Gardner D. Superprohnozuvannia. Mystetstvo ta nauka peredbachennia. Kyiv, 2018. 368 s.

5. Allison G. Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's trap? Boston, 2017. 384 p.

6. Ashley R. The Poverty of Neorealism. *International Organization*, 1984. Vol. 38, no. 2. Pp. 225–286.

7. Beyond Groupthink: Political Group Dynamics and Foreign Policy-making / ed. by P. Hart, E. Stern, B. Sundelius. Ann Arbor, 1997. 384 p.

8. Bueno de Mesquita B. Predicting Politics. Philadelphia, 2002. 288 p.

9. Bueno de Mesquita B. The Predictioneer's Game: Using the Logic of Brazen Self-Interest to See and Shape the Future. New York, 2009. 272 p.

10. Carolan E. Are Small States Susceptible to Groupthink? Lessons for Institutional Design. *European Political Science*. 2017, 16(3), Pp. 383–399. doi:10.1057/s41304-016-0003-9

11. Cohen E. A., O'Brien P. *The Russia-Ukraine War: A Study in Analytic Failure*. Washington, 2024. 72 p. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2024-09/240924_Cohen_Russia_Ukraine.pdf?VersionId=1YNnRnwS.6DkrwNcAkdb5Dbsfjclg0JR.

12. Cox R. W. Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 1981, 10(2), Pp.126–155.

13. Cross MKD. Rethinking Epistemic Communities Twenty Years Later. *Review of International Studies*. 2013, 39(1), Pp. 137–160. doi:10.1017/S0260210512000034

14. Dar D. Unveiling Realist Explanations: Mearsheimer's Perspective on War in Ukraine. *Pakistan Journal of International Affairs*, 2023, 6(2). doi: 10.52337/pjia.v6i2.837.

15. Dörfler T. Prospect Theory, Groupthink, and Amplified Frames of Loss: Making Sense of Russia's Decision to Invade Ukraine, *Foreign Policy Analysis*, Volume 21, Issue 3, July 2025, Pp.1–20. DOI: 10.1093/fpa/oraf018

16. Dutkiewicz J., Smoleński J. Epistemic Superimposition: The War in Ukraine and the Poverty of Expertise in International Relations Theory. *Journal of International Relations and Development*, 2023, Vol. 26, no. 4, Pp. 619–631. https://doi.org/10.1057/s41268-023-00314-1

17. Dylan H., Gioe D., Grossfeld E. The Autocrat's Intelligence Paradox: Vladimir Putin's (Mis)management of Russian Strategic Assessment in the Ukraine War. *The British Journal of Politics and International Relations*, 2023. Vol. 25, no. 3, Pp. 385–404. https://doi.org/10.1177/13691481221146113

18. Edinger H. Offensive Ideas: Structural Realism, Classical Realism and Putin's War on Ukraine. *International Affairs*, 2022. Vol. 98, no. 6, Pp. 1873–1893. https://doi.org/10.1093/ia/iiac217

19. Grube D., Killick A. Groupthink, Polythink and the Challenges of Decision-Making in Cabinet Government, *Parliamentary Affairs*, Volume 76, Issue 1, January 2023, Pp. 211–231. https://doi.org/10.1093/pa/gsab047

20. Haas P. Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, 1992, 46(1), Pp.1–35.

21. Hoffmann S. An American Social Science: International Relations. *Daedalus*. Summer 1977, vol. 106, no. 3, pp. 41–60.

22. Janis I. L. Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes. Boston, 1982. 351 p.

23. Principles of Forecasting: A Handbook for Researchers and Practitioners / ed. by J. S. Armstrong. New York, 2001. 850 p. URL: https://doi.org/10.1007/978-0-306-47630-3.

24. Schneider G., Gleditsch N., Carey S. Forecasting in International Relations: One Quest, Three Approaches. *Conflict Management and Peace Science*, 2011. Vol. 28, no. 1, Pp. 5–14. DOI:10.1177/0738894210388079

25. Tetlock P. Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know? *Princeton,* 2017. 321 p.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.2
УДК 321.01:316.75:32.019.5

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8368-4051
Олешко О. А., Воєнна академія імені Євгенія Березняка
e-mail: oleshkopost@gmail.com

ПОЛІТИЧНА ЕСХАТОЛОГІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ВІД БОГОСЛОВСЬКОГО ПОНЯТТЯ ДО ОПЕРАЦІОНАЛЬНОГО ПОЛІТОЛОГІЧНОГО КОНСТРУКТУ

Статтю присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню та операціоналізації поняття «політична есхатологія» як самостійної категорії політичної науки, здатної пояснювати специфічний тип політичної раціональності, стратегічного цілепокладання та мобілізації ресурсів. Запропоновано авторське функціональне визначення політичної есхатології як системи уявлень про телеологічну спрямованість і кінцеву мету політичного процесу, яка безпосередньо детермінує стратегічне цілепокладання політичного актора, структурує його сприйняття історичного часу та обумовлює готовність до надзвичайних витрат незалежно від релігійного характеру використовуваної мови. На цій основі визначено мінімальний набір із п'яти структурних критеріїв кваліфікації політичного наративу як есхатологічного: наявність суб'єкта місії, онтологізованого ворога, переломної події, образу кінцевого політичного порядку та специфічного есхатологічного хронотопу. Запропоновані критерії забезпечують можливість емпіричної ідентифікації есхатологічних конструкцій та їх відмежування від інших форм політичної міфології й телеологічного мислення. Здійснено систематичну концептуальну демаркацію політичної есхатології від шести суміжних категорій — релігійної есхатології, політичної теології, месіанізму, апокаліптики, політичної ідеології та релігійного екстремізму. Критично переосмислено положення класичної та сучасної теоретичної традиції, представленої працями К. Шмітта, К. Льовіта, Е. Фьогеліна, Г. Блюменберґа та А. Макграта. Встановлено наскрізну методологічну лакуну: попри значний концептуальний доробок, зазначені підходи не забезпечують операціоналізації есхатологічного виміру у формі відтворюваних емпіричних індикаторів та прикладного аналітичного інструментарію. Для подолання цієї лакуни запропоновано авторський операціональний апарат, що включає систему субіндексів ІГЕП/GEPI, інтерпретаційні смуги нормованого індексу, «компасну» модель політичної есхатології та послідовність кодування корпусу джерел. Обґрунтовано можливість застосування запропонованого інструментарію для порівняльного аналізу політичних акторів, наративів і режимів, а також для виявлення ступеня есхатологізації політичного дискурсу. Доведено безпекову релевантність концепту: есхатологічна раціональність функціонально змінює структуру політичної функції корисності, переозначуючи співвідношення між витратами, ризиками та очікуваними результатами. Це формує специфічну модель стратегічної поведінки, за якої матеріальні втрати можуть інтерпретуватися як допустима або необхідна ціна досягнення телеологічно визначеної мети, що створює систематичний прогностичний дефіцит класичних моделей стримування та підвищує ризик ескалації. Запропонована концептуальна рамка створює підґрунтя для подальших емпіричних досліджень політичної есхатології, прогнозування поведінки акторів із високим рівнем есхатологізації та розроблення інструментів раннього виявлення відповідних ризиків у сфері національної та міжнародної безпеки.

Ключові слова: *політична есхатологія, операціональний конструкт, інваріантна структура, есхатологічна раціональність, ІГЕП/GEPI, телеологічна редукція, безпекова релевантність, національна безпека України.*

© Олешко О. А., 2026

Oleshko Oleksii, Yevhenii Bereznyak Military Academy
e-mail: oleshkopost@gmail.com

POLITICAL ESCHATOLOGY AS A CATEGORY OF POLITICAL SCIENCE: FROM A THEOLOGICAL CONCEPT TO AN OPERATIONAL POLITOLOGICAL CONSTRUCT

The article substantiates and operationalises the concept of "political eschatology" as an The article is devoted to the theoretical and methodological substantiation and operationalization of the concept of "political eschatology" as an independent category of political science capable of explaining a specific type of political rationality, strategic goal-setting, and resource mobilization. The author proposes a functional definition of political eschatology as a system of ideas about the teleological direction and ultimate goal of the political process that directly determines the strategic goal-setting of a political actor, structures its perception of historical time, and conditions its willingness to incur extraordinary costs, regardless of the religious character of the language employed. On this basis, a minimum set of five structural criteria is established for qualifying a political narrative as eschatological: the presence of a mission-bearing subject, an ontologized enemy, a transformative event, an image of the ultimate political order, and a specific eschatological chronotope. These criteria enable the empirical identification of eschatological constructs and their differentiation from other forms of political mythology and teleological thinking. A systematic conceptual demarcation of political eschatology from six adjacent categories is undertaken: religious eschatology, political theology, messianism, apocalypticism, political ideology, and religious extremism. The arguments of the classical and contemporary theoretical traditions represented by the works of Carl Schmitt, Karl Löwith, Eric Voegelin, Hans Blumenberg, and Alister E. McGrath are critically reconsidered. A fundamental methodological gap is identified: despite the substantial conceptual contributions of these approaches, they do not provide an operationalization of the eschatological dimension in the form of reproducible empirical indicators and an applied analytical toolkit. To address this gap, the article proposes an original operational framework comprising the IHEP/GEPI sub-index system, interpretive bands of the normalized index, a "compass" model of political eschatology, and a sequential procedure for coding source corpora. The applicability of the proposed toolkit to the comparative analysis of political actors, narratives, and regimes, as well as to the identification of the degree of eschatologization of political discourse, is substantiated. The security relevance of the concept is demonstrated: eschatological rationality functionally alters the structure of the political utility function by redefining the relationship between costs, risks, and expected outcomes. This produces a specific model of strategic behavior in which material losses may be interpreted as an acceptable or necessary price for achieving a teleologically defined objective, thereby generating a systematic predictive deficit in classical deterrence models and increasing the risk of escalation. The proposed conceptual framework provides a basis for further empirical research on political eschatology, forecasting the behavior of actors characterized by a high degree of eschatologization, and developing early-warning tools for identifying corresponding risks in the fields of national and international security.

Keywords: *political eschatology; operational construct; invariant structure; eschatological rationality; GEPI; teleological reduction; security relevance; national security of Ukraine.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна безпекова аналітика стикається з класом явищ, які систематично виходять за межі прогностичних можливостей матеріально-раціональних моделей: акторів, що несуть несумірні витрати в затяжних конфліктах, стійких до санкцій і дипломатичного тиску, нездатних до сталих компромісів. Спільним знаменником цього класу є телеологічна структура поведінки, підпорядкована уявленням про «кінцевий порядок» і «вирішальну місію», тобто есхатологічний вимір, який класична наука або ігнорує як позаполітичний, або розчиняє в ширших категоріях ідеології та ідентичності [1, 2, 3].

Збройна агресія РФ проти України наочно підтвердила цю проблему. Наративи про «русський мір», «катехона-утримувача» і «вирішальну битву» проти «сатанинського Заходу» функціонують не як периферійна риторика, а як мобілізаційний, легітимаційний та операційний ресурс, що безпосередньо впливає на рішення про ескалацію [4, 5]. Аналогічні структури простежуються в іранському махдизмі, ідеології ІДІЛ, секулярно-цивілізаційному горизонті КНР і техно-секулярних доктринах трансгуманізму, що зумовлює об'єктивну потребу в єдиній операціональній рамці їх розпізнавання.

Наукова проблема статті сформульована як суперечність між зростанням ролі есхатологічних наративів та чинника стратегічної поведінки держав, і відсутністю операціональної політологічної категорії, яка дозволяла б точно кваліфікувати, виміряти та порівняти цей вимір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиція вивчення перетину есхатології і політики охоплює кілька дослідницьких потоків, кожен із яких зробив частковий внесок, але жоден не дав загальної операційної теорії. Карл Шмітт у «Політичній теології» обґрунтував, що визначальні поняття модерної теорії держави є секуляризованими теологічними поняттями: суверен конституюється через рішення про надзвичайний стан, фігура «катехона-утримувача» стала продуктивною для реконструкції цивілізаційних проєктів [6]. Проте шміттівська рамка діагностує структуру, але не операціоналізує її.

Карл Льовіт реконструював секуляризацію юдео-християнської телеології в модерних філософіях прогресу. Ерік Фьоґелін діагностував модерні рухи як «гностичні» спроби іманентизувати есхатон [7, 8]. Ганс Блюменберґ запропонував важливий коректив, в якому модерн «перезаймає» вивільнені теологією позиції, не прямо успадковуючи їхній зміст, що унеможливлює надмірний редукціонізм [9]. С. Дж. Макґрат повертає категорію у діагноз кризи лібералізму. М. Свейн емпірично демонструє відтворення есхатологічних тропів у позарелігійному дискурсі [10, 11]. MacKay і LaRoche у 2025 р. поставили завдання «брати фінали серйозно» в теорії міжнародних відносин, але без операціонального виходу [12].

Мета статті – запропонувати авторське операціональне визначення поняття «політична есхатологія» як категорії політичної науки; встановити п'ять критеріїв кваліфікації наративу як есхатологічного; здійснити систематичну демаркацію від суміжних понять; критично проаналізувати класичну традицію і виявити її наскрізну лакуну; обґрунтувати безпекову релевантність категорії через апарат ІГЕП/GEPI.

Виклад основного матеріалу. Операціоналізація здійснюється через Глобальний індекс есхатологізації політики (ІГЕП/GEPI) та принцип телеологічної редукції. Розглянемо операціональне визначення та три рівні поняття.

Вихідним методологічним рішенням є розгляд політичної есхатології не як богословської доктрини про «останні речі», а як категорії політичної науки, що фіксує специфічний тип стратегічного цілепокладання та особливий режим політичного часу. Предметом аналізу є не істинність чи хибність релігійних уявлень, а їхня політична функція, яка здатна структурувати поведінку акторів, легітимувати конфлікт, звужувати простір компромісу, конституювати образ остаточного ворога й формувати очікування радикально іншого майбутнього порядку.

Політична есхатологія за авторським операціональним визначенням – система уявлень про телеологічну спрямованість та кінцеву мету політичного процесу, що безпосередньо детермінує стратегічне цілепокладання актора та його готовність до надзвичайних витрат, незалежно від релігійності мови.

Концептуальна чіткість вимагає розрізнення трьох рівнів вживання поняття. На богословському рівні есхатологія є вченням про «останні речі» (смерть, суд, кінець світу). На культурно-символічному – наративною матрицею, що організовує колективну уяву про час і фінал. На політичному рівні, і саме він є предметом дослідження – есхатологія постає операційною структурою, що детермінує цілепокладання, визначення ворога та допустиму ціну дії. Змішування цих рівнів є джерелом більшості концептуальних непорозумінь.

Диференційна ознака, яка відрізняє політичну есхатологію від суміжних понять, – інверсія політичного часу, яка на відміну від хронологічного часу (chronos) безкінечного поступу, есхатологічна політика мислить час як такий, що добігає кінця (kairos) – вирішальний проміжок, у якому історія підходить до межі й вимагає остаточного вибору. Актор, переконаний у настанні фінальної фази, оцінює ризики, витрати й часові обмеження принципово інакше, а отже, темпоральний маркер стає одним із діагностичних критеріїв есхатологізації.

Розглянемо п’ять структурних критеріїв кваліфікації есхатологічного наративу. Аналіз релігійних першоджерел (Книга Даниїла, Об'явлення Івана Богослова, 2 Сол. 2:1–12, зороастрійські апокаліптичні корпуси, ісламські тексти про Годину) в аналітико–типологічному, а не богословсько–нормативному ключі дозволяє встановити повторювані структурні елементи. Очищені від конфесійної оцінки, вони переводяться в п’ять структурних критеріїв кваліфікації будь-якого дискурсу як есхатологічного.

1. Суб’єкт місії – носій особливого призначення в логіці завершення історії: «обраний народ»,

«держава–цивілізація», «авангард», «вісник Махді».

2. Онтологізований ворог – перешкода, що переозначується з конкурента з власними інтересами на метафізичну протилежність суб'єкта місії, що уособлює зло й підлягає усуненню (а не нейтралізації чи узгодженню).

3. Переломна подія – «вирішальна конфронтація», «остання битва», «момент розплати» як структурний елемент, що збирає всю попередню телеологію в точку концентрації дії.

4. Кінцевий порядок – нормативно-необхідний стан після переломної події: «Святая Русь», «Халіфат», «прихід Махді», «Сингулярність», «Велике відродження» 2049 р. Кінцевий порядок є дистинктивним для есхатологічного проєкту. Він не просто «краще майбутнє», а онтологічно правильне завершення.

5. Есхатологічний хронотоп – єдність простору й часу «вирішального моменту»: відчуття, що саме зараз, саме тут розгортається визначальна сцена завершення. Це темпоральне стиснення є психологічним і мобілізаційним ресурсом, воно підвищує готовність до жертви і знижує сприйнятливість до раціонального стримування.

За ключовим методологічним принципом наратив кваліфікується як есхатологічний не за наявністю окремих «страшних» слів або образів, а за одночасною присутністю всіх п'яти структурних позицій у поєднанні з підтвердженою інституційною та поведінковою кореляцією. Ця вимога структурної цілісності відрізняє авторський підхід від підрахунку ключових слів і забезпечує дискримінантну валідність.

Необхідною методологічною умовою дослідження є чітка демаркація поняття «політична есхатологія» від суміжних категорій, з якими його часто помилково ототожнюють. Відсутність такого розмежування призводить або до розчинення цього феномену в ширших поняттях, зокрема політичної ідеології, політичного міфу чи утопії, або до його невиправданого зведення лише до релігійного виміру. Своєю чергою, це обмежує можливості аналізу політичної есхатології як самостійного чинника легітимації влади, мобілізації суспільства та обґрунтування державної політики.

Таблиця 1

Демаркація політичної есхатології від суміжних понять

Поняття	Що аналізує	Чим відрізняється від політичної есхатології
Релігійна есхатологія	Доктринальні уявлення про останні речі, суд, спасіння	Політична есхатологія аналізує функцію цих структур, а не істинність віровчення
Політична теологія	Теологічні засади політичних понять, суверенітету, винятку	Концентрується на кінці, місії, остаточному порядку й особливому часі – не на всій теології влади
Месіанізм	Очікування спасителя, лідера, обраного суб'єкта	Є лише одним можливим елементом ширшої п'ятиелементної структури
Апокаліптика	Мова катастрофи, кінця, одкровення, фінальної битви	Може бути формою, але не вичерпує есхатологічного проєкту; риторика без інституційної глибини
Політична ідеологія	Система цінностей, програм, інтересів і легітимацій	Стає есхатологічною лише за наявності кінцевого телосу і хронотопу вирішального часу
Релігійний екстремізм	Радикальна дія на релігійному ґрунті	Є окремим кейсом; політична есхатологія охоплює ненасильницькі і секулярні форми

Джерело: розроблено автором.

Аналіз даних, наведених у таблиці, засвідчує принципове методологічне положення. Визначальною ознакою есхатологічної структури є не форма її репрезентації (теологічна чи секулярна), а наявність фіналістської моделі історичного процесу, орієнтованої на досягнення остаточного стану суспільного чи світового порядку. Відповідно, відсутність богословської термінології не свідчить про відсутність есхатологічного проєкту, так само як використання релігійної мови саме по собі не гарантує його наявності.

З огляду на це модифікатор теологічної автентичності дискурсу (ТАД) у структурі ІГЕП/GEPI виконує виключно класифікаційну функцію. Він дає змогу ідентифікувати тип есхатологізації (теологічний, секулярний або гібридний), але не впливає на інтегральну оцінку рівня політичної есхатологізації. Отже, ТАД слугує параметром якісної типологізації, а не кількісного вимірювання

індексу.

Теоретичне підґрунтя дослідження політичної есхатології сформувалося насамперед у працях чотирьох класичних мислителів, чиї концепції визначили основні напрями осмислення взаємозв'язку політики, історії та есхатологічних уявлень. Визначальний внесок належить Карлу Шмітту, який обґрунтував тезу про те, що ключові поняття модерної теорії держави є секуляризованими аналогами теологічних категорій. Особливе методологічне значення має введене ним поняття «катехона» – сили або інстанції, що стримує настання кінцевих історичних подій, відкладаючи есхатологічне завершення історії. Ця концепція створила продуктивну аналітичну рамку для дослідження цивілізаційних, імперських і політичних проєктів, які легітимують себе через апеляцію до історичної місії або особливого призначення. Водночас підхід К. Шмітта має принципове методологічне обмеження: він забезпечує якісну інтерпретацію політичної есхатології, однак не пропонує операціоналізованих критеріїв її виявлення, порівняння та емпіричного вимірювання [6]. Таким чином, його концепція виконує переважно діагностичну функцію, залишаючи відкритою проблему створення інструментарію для системного аналізу й кількісної оцінки есхатологічних структур у політичному дискурсі.

Подальший розвиток теорії політичної есхатології пов'язаний із працями Карла Льовіта, Еріка Фьоґеліна та Ганса Блюменберґа, які запропонували різні інтерпретації співвідношення релігійної та модерної історичної свідомості. Карл Льовіт довів, що модерні філософії історичного прогресу не розривають із християнською традицією, а успадковують її формальну есхатологічну структуру, замінюючи трансцендентну перспективу внутрішньоісторичною логікою розвитку [7]. Ерік Фьоґелін, своєю чергою, розглядав модерні політичні ідеології як прояви політичного гностицизму, сутність якого полягає в прагненні «іманентизувати есхатон», тобто перенести обіцянку остаточного спасіння із трансцендентної сфери до історичної реальності. Саме ця трансформація, на його думку, створює передумови для формування тоталітарних політичних проєктів, які претендують на остаточне вирішення історичних суперечностей [8]. На відміну від зазначених підходів, Ганс Блюменберґ критично поставився до універсалізації секуляризаційної парадигми, обґрунтовуючи, що модерн не є простим продовженням або секуляризованою формою християнської теології, а становить автономний історичний проєкт, який лише функціонально займає концептуальні позиції, що звільнилися після втрати нормативної сили традиційної теології [9].

Таблиця 2

Класична традиція та авторський внесок

Автор / підхід	Ключова теза	Обмеження	Що додає авторська концепція
C. Schmitt (2005)	Секуляризована теологічна генеалогія понять суверенітету; катехон	Немає індексів, шкал і прикладної методики	ТАД–класифікатор; операціоналізація катехону в субіндексі КІ
K. Löwith (1949)	Модерна філософія прогресу успадкує есхатологічну структуру	Переважно ретроспективний діагноз, а не прогнозна методика	ЕТ–субіндекс; відстеження секулярних форм
E. Voegelin (1952)	Іманентизація есхатону в масових рухах як гнозис	Нормативно–критичний; без операціональних критеріїв	МЕ та ІГ: операціональний вихід від тексту до інституцій
H. Blumenberg (1983)	Модерн «перезаймає» позиції, а не успадковує зміст	Не дає методу аналізу стратегічних документів	ТАД як відповідь: розрізняє 4 форми без редукціонізму
MacKay & LaRoche (2025)	«Endings» у ТМВ; заклик брати фінали серйозно	Наративний аналіз без операціоналізації для безпеки	Повний ланцюг: наратив – індекс – фази – прогноз – РАДЕТ

Джерело: розроблено автором.

Полеміка між К. Льовітом і Г. Блюменберґом має принципове методологічне значення для запропонованої в дисертації концепції політичної есхатології. На відміну від нормативного прийняття однієї з цих позицій, авторський підхід пропонує їх емпіричне узгодження через використання параметра теологічної автентичності дискурсу (ТАД). Застосування цього параметра дає змогу не апріорно визначати секулярні політичні проєкти як похідні від теологічних моделей, а емпірично встановлювати ступінь їхньої теологічної автентичності та характер операціоналізації есхатологічних структур у конкретному політичному дискурсі. Таким чином, дискусія між секуляризаційною та

функціональною моделями трансформується з площини філософської полеміки у площину порівняльного наукового аналізу, що забезпечує методологічну нейтральність і відтворюваність результатів дослідження.

Спільним для класичної традиції є потужний пояснювальний і генеалогічний потенціал за відсутності прикладного інструментарію. Наскрізна лакуна: жоден підхід не запропонував відтворюваного, вимірюваного інструменту, що поєднував би виявлення прихованих есхатологічних структур, їхню типологію та операційну оцінку загрози в єдиній рамці для порівняння різних акторів. Заповнення цієї лакуни і є науковою новизною дослідження.

Перехід від теоретичного визначення політичної есхатології до її емпіричного аналізу забезпечує авторський Глобальний індекс есхатологізації політики (ІГЕП/Global Eschatologization of Politics Index, GEPI) – перший верифікований квантитативний інструмент, призначений для операціоналізації есхатологічних характеристик політичного дискурсу та їх відтворюваного порівняльного вимірювання.

На відміну від існуючих якісних підходів, ІГЕП/GEPI трансформує теоретичні категорії політичної есхатології у систему стандартизованих індикаторів, що забезпечує об'єктивність оцінювання, міжсуб'єктну відтворюваність результатів і можливість проведення міжкраїнових та міжчасових порівнянь.

Конструкція індексу ґрунтується на десяти взаємопов’язаних індикаторах, які інтегровані у три взаємодоповнювальні виміри політичної есхатологізації. Така архітектура дає змогу комплексно оцінювати не лише інтенсивність есхатологічних наративів, а й їхню структурну організацію, механізми політичної легітимації та специфіку функціонування в різних типах політичних режимів і цивілізаційних проєктів.

Таблиця 3

Субіндекси ІГЕП/GEPI: операційні визначення та шкали

Код	Назва	Операційне визначення	Шкала / тип
МП	Маніхейська поляризація	Поділ реальності на абсолютне добро/зло; онтологізація ворога як метафізичної перешкоди	0-3 / дискурс
ЕТ	Екзистенційна темпоральність	Конструювання «останнього часу», точки неповернення, вирішального моменту (kairos)	0-3 / дискурс
МЕ	Месіанський експансіонізм	Місія «спасіння», «відродження», поширення «правильного порядку», телеологія дії	0-3 / дискурс
КІ	Катехонічна ізоляція	Образ «останнього бастіону», «утримувача хаосу», фортеці правди – онтологічне самовиправдання	0-3 / дискурс –інституція
ЛН	Легітимація насильства	Виправдання надзвичайної дії через есхатологічний мандат; «ціна місії»	0–3 / дискурс – дія
ЕС	Есхатологічна стійкість	Конверсія втрат і санкцій на доказ правоти; жертовна мобілізація	0–3 / дискурс –поведінка
ТАД*	Теологічна автентичність	Класифікаційний модифікатор: секулярна=0; прихована=1; змішана=2; теологічна=3	0–3 / модифікатор
ІГ	Інституційна глибина	Закріплення в документах, промовах еліт, освіті, ритуалах, медіаканалах	0–3 / інституція
ПК	Поведінкова кореляція	Відповідність реальних дій держави/актора есхатологічній риториці	0–3 / поведінка
ОК	Операційна кореляція	Використання наративу в ІПсО, мобілізації, ескалаційних рішеннях	0–3 / операційна

* ТАД функціонує як мультиплікативний модифікатор і не підсумовується з дев’ятьма субіндексами.

Джерело: розроблено автором.

Формула нормування: GEPInorm = [Σ(avg*i*)/9 × (10/3)] × (1+0,1×ТАД).

Інтерпретація результатів здійснюється за чотирма пороговими смугами: низький (0 – 24) – риторичні маркери без системи; помірний (25 – 49) – мобілізаційна актуалізація; високий (50 – 74) – інституційно підтриманий наратив; критичний (75 – 100) – операціоналізований есхатологічний

проєкт із підвищеним ризиком ескалації.

Безпекова значущість дослідження політичної есхатології зумовлена тим, що виокремлення феномену «есхатологічної раціональності» створює необхідні передумови для адекватного прогнозування стратегічної поведінки політичних акторів. У рамках класичної теорії раціонального вибору раціональність трактується як прагнення максимізувати очікувану корисність, що, як правило, пов'язується зі збереженням безпеки, матеріального добробуту або політичної влади. Така модель виходить із припущення про стабільність цільової функції та інструментальний характер вибору засобів для її досягнення.

Есхатологічна раціональність не заперечує принципу інструментальної послідовності, проте радикально змінює зміст самої цільової функції. У цьому випадку стратегічні рішення спрямовуються не на максимізацію матеріальної вигоди чи мінімізацію ризиків, а на реалізацію історично або сакрально визначеної місії, прискорення настання «правильного» історичного фіналу або забезпечення відповідності політичної діяльності есхатологічному сценарію. Відповідно, дії, які з позицій класичної раціональності можуть виглядати ірраціональними або надмірно ризикованими, у межах есхатологічної логіки є цілком послідовними та внутрішньо раціональними, оскільки оцінюються за іншими критеріями доцільності.

Саме тому ідентифікація есхатологічної раціональності набуває безпосереднього значення для досліджень міжнародної безпеки, стратегічного прогнозування та аналізу зовнішньополітичної поведінки держав. Вона дає змогу пояснювати політичні рішення, які не піддаються адекватній інтерпретації в межах класичних моделей раціонального вибору, а також підвищує точність оцінки довгострокових намірів і сценаріїв поведінки акторів, світоглядні установки яких визначаються не прагматичними, а телеологічними й есхатологічними уявленнями про історичний процес.

У такій рамці витрати конвертуються в «жертву», ізоляція – у «чистоту», санкції – у «доказ ворожості зовнішнього світу», компроміс – у «можливу зраду місії». Зростання ціни дії може не знижувати, а підвищувати мобілізацію, що унеможливлює коректний прогноз на підставі класичних моделей стримування. Субіндекс ЕС (есхатологічна стійкість) ІГЕП вимірює саме цей механізм конверсії: при ЕС=3,0 в корпусі РФ (n=35, 2022-2025) санкції й воєнні втрати системно переозначуються у «підтвердження обраності».

Прикладний висновок: аналіз намірів актора не може обмежуватися оцінкою матеріальних можливостей і витрат. Він має обов’язково включати діагностику типу раціональності через ІГЕП–профіль, і лише після встановлення «есхатологічної зони» (GEPInorm > 50) активувати адаптовану стратегію стримування та методику РАДЕТ [1, 2, 3]. Ідентифікація есхатологічного режиму є не academic–вправою, а передумовою коректного стратегічного прогнозу.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу запропонувати авторське операціональне визначення політичної есхатології, побудоване на функціональному критерії, відповідно до якого вона розглядається як система уявлень про телеологічну спрямованість історичного процесу та його кінцеву мету, що визначає стратегічне цілепокладання політичного актора незалежно від ступеня релігійності використовуваного дискурсу. Такий підхід усуває як редукцію політичної есхатології до богословської проблематики, так і її концептуальне розчинення у ширших категоріях політичної ідеології чи колективної ідентичності.

Обґрунтовано, що політична есхатологія є структурно визначеним феноменом, ідентифікація якого потребує одночасної наявності п'яти взаємопов'язаних елементів: суб'єкта історичної місії, онтологізованого ворога, переломної історичної події, моделі кінцевого порядку та есхатологічного хронотопу. Встановлено, що лише поєднання цих компонентів із підтвердженою інституційно-поведінковою кореляцією дає підстави кваліфікувати політичний наратив як есхатологічний.

Показано системну демаркацію поняття «політична есхатологія» від суміжних категорій та її відмінність від релігійної есхатології, політичної теології Карла Шмітта, месіанізму, апокаліптики та політичної ідеології за критеріями функціонального призначення, структурної повноти та операціональної визначеності. Критичний аналіз класичних концепцій К. Шмітта, К. Льовіта, Е. Фьоґеліна, Г. Блюменберґа, а також сучасних підходів MacKay і LaRoche засвідчив наявність спільної методологічної лакуни, що полягає у відсутності завершеного циклу «теоретична концепція – операціоналізація – емпірична верифікація – прикладне використання».

Для подолання цієї лакуни запропоновано Глобальний індекс есхатологізації політики (ІГЕП/GEPI) як перший верифікований квантитативний інструмент вимірювання політичної есхатології. Архітектура індексу, що включає систему субіндексів, нормалізовану формулу

GEPI_{norm} та методику РАДЕТ, забезпечує перехід від концептуального аналізу до стандартизованого емпіричного вимірювання, відкриваючи можливість міждержавних, міжрегіональних і міжчасових порівнянь політичних дискурсів.

Есхатологічна раціональність є специфічним типом стратегічної раціональності, у межах якого змінюється не логіка вибору засобів, а сама цільова функція політичної діяльності. За таких умов політичні рішення орієнтуються не на максимізацію матеріальної вигоди чи мінімізацію ризиків, а на реалізацію історичної місії та досягнення нормативно визначеного «кінцевого порядку». Саме ця особливість пояснює обмеженість класичних моделей стримування та прогнозування щодо акторів, чия поведінка визначається есхатологічною мотивацією.

Бібліографічний список:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96–%D0%B2%D1%80.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469–19.

3. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 № 912–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/912–20.

4. Вітюк І. К. Есхатологічні виклики російсько–української війни: ядерний апокаліпсис як соціальна загроза. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* Філософські науки. 2023. Вип. 1(93). С. 50–61. 2023. № 1(93). С. 50–61.

5. Наказ XXV Всесвітнього Російського народного собору «Справжнє і майбутнє Русского мира»: ухвалено 27.03.2024. URL: https://www.patriarchia.ru/db/text/77467.html.

6. Schmitt C. Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty / transl. G. Schwab. Chicago: University of Chicago Press, 2005. 70 p.

7. Löwith K. Meaning in History: The Theological Implications of the Philosophy of History. Chicago: University of Chicago Press, 1949. 257 p.

8. Voegelin E. The New Science of Politics: An Introduction. Chicago: University of Chicago Press, 1952. 193 p.

9. Blumenberg H. The Legitimacy of the Modern Age / transl. R. M. Wallace. Cambridge: MIT Press, 1983. 643 p.

10. McGrath S. J. Political Eschatology. Eugene: Pickwick Publications, 2023.

11. Swain M. The End Is Always Near: Apocalyptic Thinking and Making Sense of the Modern World. London: HarperCollins, 2024.

12. Preiherman Y. Belarus-China relations amid geostrategic challenges. Blog No : 2024 / 8. 2024. URL: https://avim.org.tr/Blog/BELARUS-CHINA-RELATIONS-AMID-GEOSTRATEGIC-CHALLENGES-08-02-2024.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96–VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96–%D0%B2%D1%80 .

2. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469–19.

3. Pro rozvidku: Zakon Ukrainy vid 17.09.2020 № 912–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/912–20.

4. Vitiuk I. K. Eskhatolohichni vyklyky rosiisko–ukrainskoi viiny: yadernyi apokalipsys yak sotsialna zahroza. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*. 2023. Vyp. 1(93). S. 50–61. 2023. № 1(93). S. 50–61.

5. Nakaz XXV Vsesvitnoho Rosiiskoho narodnoho soboru «Spravzhnie i maibutnie Russkoho myra»: ukhvaleno 27.03.2024. URL: https://www.patriarchia.ru/db/text/77467.html .

6. Schmitt C. Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty / transl. G. Schwab. Chicago: University of Chicago Press, 2005. 70 p.

7. Löwith K. Meaning in History: The Theological Implications of the Philosophy of History. Chicago: University of Chicago Press, 1949. 257 p.

8. Voegelin E. The New Science of Politics: An Introduction. Chicago: University of Chicago Press, 1952. 193 p.

9. Blumenberg H. The Legitimacy of the Modern Age / transl. R. M. Wallace. Cambridge: MIT Press, 1983. 643 p.

10. McGrath S. J. Political Eschatology. Eugene: Pickwick Publications, 2023.

11. Swain M. The End Is Always Near: Apocalyptic Thinking and Making Sense of the Modern World. London: HarperCollins, 2024.

12. Rreiherman Y. Belarus-China relations amid geostrategic challenges. Blog No : 2024 / 8. 2024. URL: https://avim.org.tr/Blog/BELARUS-CHINA-RELATIONS-AMID-GEOSTRATEGIC-CHALLENGES-08-02-2024.

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.3
УДК 323.233:616-036.21(480)

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3796-3711
Roman Bäcker, Nicolaus Copernicus University, Poland 1
e-mail: rombacker@wp.pl

FINNISH PROTESTS IN TIMES OF COVID – BETWEEN POLITICAL DIVERSITY AND DISORDER POLICY*

The primary aim of this article is to examine the extent to which the COVID-19 pandemic influenced the scale, thematic structure, and character of street protests in Finland. The analysis covers the period from 16 March 2020, when the Finnish government declared a state of emergency due to COVID-19, to 23 February 2022. The study is based primarily on data from the Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), supplemented, where necessary, by police reports and local media sources. The collected data were aggregated, statistically analysed, and contextualized in order to identify the main characteristics of protest activity and police responses. During the period under study, 485 street demonstrations were recorded in Finland, 281 of which took place in Helsinki. Thus, the capital accounted for 57.9% of all protests, indicating a considerable concentration of protest activity around the principal national decision-making centre. Contrary to expectations associated with the exceptional circumstances of the pandemic, opposition to COVID-19 containment measures did not dominate the protest agenda. Demonstrations directed exclusively or partly against pandemic-related restrictions accounted for less than 15% of all recorded events. A significant proportion of protests concerned climate change, biopolitical issues, and the protection of human and civil rights, including developments outside Finland. Consequently, protest activity was predominantly associated with public interest groups, while issues characteristic of sectional interest groups appeared relatively rarely. Of the 485 demonstrations, 415 (85.6%) were peaceful, although police intervention occurred in 70 cases. The analysis also demonstrates the coexistence of negotiated management and more coercive forms of policing. The findings suggest that the geographical distribution of demonstrations, particularly their concentration in the national capital, may serve as an additional indicator of how citizens perceive the centralization of public authority and political decision-making.

Keywords: *protests, COVID-19 pandemic, Finland, interest groups, civil protest, civil disorder, protest policing, human rights.*

Roman Bäcker, Nicolaus Copernicus University, Poland
e-mail: rombacker@wp.pl

ФІНСЬКІ ПРОТЕСТИ В ЧАСИ COVID-19 - МІЖ ПОЛІТИЧНИМ РІЗНОМАНІТТЯМ І ПОЛІТИКОЮ ПРОТИДІЇ ЗАВОРУШЕННЯМ

Основною метою статті є визначення того, якою мірою пандемія COVID-19 вплинула на масштаби, тематичну структуру та характер вуличних протестів у Фінляндії. Аналіз охоплює період від 16 березня 2020 р., коли уряд Фінляндії оголосив надзвичайний стан у зв'язку з поширенням COVID-19, до 23 лютого 2022 р. Дослідження ґрунтується передусім на даних проєкту Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), які за необхідності доповнювалися повідомленнями поліції та матеріалами місцевих засобів масової інформації. Зібрані дані було

© Roman Bäcker, 2026
*This work was supported by the National Science Centre, Poland [grant number 2021/43/B/HS5/00290].

узагальнено, статистично проаналізовано та розглянуто у відповідному контексті з метою визначення основних характеристик протестної активності та реакції поліції. Протягом досліджуваного періоду у Фінляндії було зафіксовано 485 вуличних демонстрацій, з яких 281 відбулася в Гельсінкі. Таким чином, на столицю припало 57,9 % усіх протестів, що свідчить про значну концентрацію протестної активності навколо головного центру ухвалення політичних рішень у країні. Усупереч очікуванням, пов'язаним із винятковими обставинами пандемії, протидія заходам із стримування поширення COVID-19 не стала домінуючою темою протестного порядку денного. Демонстрації, повністю або частково спрямовані проти пов'язаних із пандемією обмежень, становили менше 15 % усіх зафіксованих подій. Значна частина протестів стосувалася проблем зміни клімату, біополітичних питань, а також захисту прав людини та громадянських прав, зокрема у зв'язку з подіями за межами Фінляндії. Відповідно, протестна активність переважно була пов'язана з групами суспільних інтересів (public interest groups), тоді як питання, характерні для груп секторальних інтересів (sectional interest groups), порушувалися порівняно рідко. Із 485 демонстрацій 415 (85,6 %) мали мирний характер, хоча у 70 випадках було зафіксовано втручання поліції. Аналіз також засвідчив співіснування практик узгодженого управління протестами (negotiated management) та більш примусових форм поліцейського реагування. Отримані результати дають підстави стверджувати, що географічний розподіл демонстрацій, зокрема їх концентрація у столиці держави, може розглядатися як додатковий індикатор того, як громадяни сприймають рівень централізації публічної влади та процесу ухвалення політичних рішень.

Ключові слова: *протести, пандемія COVID-19, Фінляндія, групи інтересів, громадянський протест, громадські заворушення, поліцейське регулювання протестів, права людини.*

Introduction. The primary aim of this text is to examine the extent to which the COVID-19 pandemic influenced street protests in Finland. Did issues associated with lockdowns, the closure of numerous institutions, the abrupt shift to remote work, and—above all—significant restrictions on freedom of movement and assembly affect the nature and course of political demonstrations? Did the subject of restrictions on personal freedoms during the pandemic become the dominant theme of these protests? Given the significant expansion of restrictions on civil rights and liberties imposed for pandemic prevention, was the police response primarily repressive in nature?

The timeframe is defined by key events regarding the COVID-19 pandemic. On March 16, the Finnish government, together with the President, declared a state of emergency due to COVID-19. The end date is February 23, 2022—the day before Russia's full-scale invasion of Ukraine. The following day, the pandemic ceased to be a matter of major significance. In the years that followed, the war became the paramount issue—specifically the potential for it to escalate into a conflict between Russia and Europe, thereby threatening life, health, and survival itself. This issue was, and remains, particularly critical for Finland, a nation whose identity has been defined for over two centuries by a continuous drive for non-dependence from Russia.

During the pandemic, 1,518,514 cases of COVID-19 and 11,466 deaths were confirmed (Finland, WHO). On 16 March 2020, the Finnish government banned public gatherings—including protests—of more than 10 people to limit the spread of the coronavirus. From 1 June 2020, up to 50 people were permitted to gather in public, and up to 500 with special permission. Restrictions under the Emergency Act were lifted on 16 June 2020. On 30 November 2020, restrictions on public gatherings, including protests, were reintroduced in Finland amidst the coronavirus pandemic. Gatherings of more than 10 people were once again banned in several regions. On 1 October 2021, most COVID-19-related restrictions on public gatherings—including those on larger protests—were lifted in Finland. On 28 December 2021, several new restrictions on public gatherings were reintroduced. Decision-making processes were rapid and centralized, while systemic solutions and legal instruments were often improvised (Moisio 2020; Tengvall-Unadike 2021; Niemikari & Raunio 2022). However, adherence to the rule of law, the avoidance of overly drastic measures, a reliance on recommendations rather than restrictions, and the efficiency of local governments ensured that pandemic-era regulations were generally effective (Scheinin 2021).

The text consists of the following sections. A literature review is presented after introduction, followed by the theoretical framework and methodological notes. Subsequent sections are devoted to the characteristics of protests in Finland during the COVID-19 period, their subject matter, and police actions. The final section presents the conclusions.

Literature review. Comparative analyses of protests in European countries are both numerous and

valuable. Notable examples include analyses of "disorder policy" (Rak 2024), the relationships between dependent and independent variables (Neumayer et al. 2025), and regressive movements (della Porta 2023).

While there is a wealth of literature on protests in individual countries, few works match the significance of those mentioned above. Publications specifically addressing protests in Finland are less numerous than those concerning other European nations, yet they are of exceptionally high quality. A prime example is the study by Maciej Skrzypek (2025), which compares the transformation of public gatherings from peaceful events into instances of civil disorder in Finland and Sweden. Although this work focuses on the critical turning point—crucial to the concept of civil disorder—that characterizes certain social protests, it does not encompass the entire spectrum of such protests.

Mikko Värttö (2025) analyzes social protests as a form of "informal citizen activity." However, his analysis does not cover every protest that took place in Finland during the pandemic; the author cites only a few select examples. Nevertheless, his conceptualization of informal citizen activity as a vital (and sometimes the sole) means for citizens to articulate their views aligns with the understanding of democracy as a state of sovereignty of political nation – the empowerment segment of the population (Rak & Bäcker 2025). I therefore concur with Värttö's (2025, p. 5) observation: "due to the inefficiency of the existing participative channels, people may participate in protests and demonstrations to make their voices heard. Especially in a crisis, these modes of counter-democratic politics may be the only option for citizens to impact emergency policies and measures". It is worth noting the significance of social protests—their scale, intensity, agenda-setting role, and the emotional nature of their expression. At each of these levels, it is possible to determine the extent to which they serve to stabilize the democratic regime or, conversely, act as a destabilizing force.

The text by Maarit Mäkinen (2025) regarding the role of the media in Finland during the COVID-19 pandemic offers valuable insights for analyzing articulation, particularly within the context of polarization processes. Polarization leads to a black-and-white view of issues, characterized by a lack of rationality and heightened emotionality (Brandsma 2017). In this context, extreme polarization serves as a significant indicator of the destabilization of the democratic regime.

Literature on protests in Finland during the COVID-19 era provides important inspiration for analyzing these demonstrations in terms of the relationship between the protesters and their social environment.

Theoretical frames. Protests are a form of action by interest groups. The topics of protests can be classified in various ways. Depending on the intended audience of the protest message, one can distinguish public authorities (state, regional, local), public opinion, or economic entities. Depending on the target group, one can distinguish political or other entities, as well as phenomena or processes. The latter type can include, for example, terrorism, fascism, or climate change.

The general division of interest groups into sectional and public (Binderkrantz 2008) allows for the division of protest topics into two groups. The former are those that pursue particular interests, usually economic, of a specific social group. Public interest groups, on the other hand, are characterized by those that address general issues, affecting all individuals (or categories thereof) without exception, or the entire environment in a given area. Environmental, cultural, feminist, and anti-discrimination themes are typical examples of public interest groups.

Joanna Rak (2024) precisely typologized strategies for managing social protests. She distinguishes five dimensions of police policy toward demonstrators. Firstly: the degree to which police respect and protect civil rights. Secondly: the level of police tolerance for disruptions to community life. Thirdly: the nature of communication between the police and demonstrators. Fourthly: the extent and manner in which detentions are used as a tool for managing protests. Fifthly: the extent and manner of employing force, either as an alternative to or in conjunction with detentions. Across all five dimensions, police responses can be positioned along a continuum ranging from negotiated management to escalated force.

Methodological notes. The primary source of data is the Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED). This dataset contains verified information on all protests, including those in Finland. In the case of violent protests, police reports are also included. Any uncertainties regarding the data are resolved by cross-referencing the information with reports published in local newspapers or other media outlets.

Once their reliability has been verified, the data will be aggregated and subjected to statistical analysis. Subsequently, the resulting data will be contextualized. Finally, their interpretation will enable the drawing of conclusions regarding the characteristics of protests in Finland.

How great were protests in Finland? During the pandemic in Finland, according to data from ACLED base, 485 street demonstrations were recorded both in Helsinki and many other cities. For comparison: in Sweden were recorded 2,165 events, protests, and demonstrations during the same period analyzed, both at

the national and local levels, too. In 2020, according to World Bank data, Sweden's population was approximately 10.356 million people. In the same year, Finland's population was 5.530 million people. To make the comparison between Finland and Sweden more visible, above data were calculated using the following equation:

Per capita event rate = number of recorded events / population size × 1,000,000

The population-adjusted comparison was then calculated as:

Population-adjusted ratio = Finland per capita event rate / Swedish per capita event rate

Population figures were taken from official national statistical offices or World Bank population estimates for the pandemic period. For consistency, the analysis uses approximate mid-period population figures: Sweden, about 10.4 million people, and Finland, about 5.530 million inhabitants. This means that Sweden's population was approximately 1.87 times larger than Sweden's

Total protest events:

Sweden: 2,165 / 10,356 × 1,000,000 = 209.1 events per million

Finland: 485 / 5,530 × 1,000,000 = 87.7 events per million

Thus, Sweden's per capita protest rate was approximately 2.38 times higher.

It should be noted that the aforementioned rate of demonstrations per million inhabitants in Sweden is, in any case, among the lowest in Europe (Bäcker, Filipiak 2026). Consequently, the average number of protests in Finland is among the lowest in Europe.

During the period under analysis, 281 protests took place in the Finnish capital. This represents 57.9% of all demonstrations held nationwide during that time. This concentration of protests in the capital is a natural tendency; it is in the parliament and the building of government that the most important decisions are made. Thus, for informal influence to be noticeable not only to participants but also to the media and decision-makers, it must be exerted as close as possible to the centers of political decision-making. At the same time, the percentage share of street demonstrations in the capital relative to all demonstrations nationwide can serve as a criterion for gauging public perception regarding the level of centralization within the state system.

Far fewer demonstrations took place in the other cities of Finland. Eight demonstrations were held in Espoo (population 321,000), Finland’s second-largest city. This low number is due to Espoo’s location within the capital’s metropolitan area. In the third-largest city, Tampere (population 223,000), there were 34 demonstrations. Vantaa (population 211,000)—also part of the capital’s metropolitan area—saw only two demonstrations, both held at Helsinki-Vantaa Airport. Oulu (population 196,000), the largest city on the northern Gulf of Bothnia, hosted 39 demonstrations. Meanwhile, Turku (population 184,000) in western Finland saw 33 protests. There were no demonstrations in Jyväskylä (population 136,000), whereas Kuopio (population 111,000) saw six. Lahti (population 104,000) hosted four demonstrations. In Rovaniemi (population 61,000)—a northern city and the administrative center of Lapland—five protests were recorded. In total, 116 demonstrations took place in cities with populations exceeding 100,000; including the capital of Lapland brings the total to 121 protests. This represents 23.9% of the total (or 24.9% when including the capital of Lapland)—half the number of protests held in the Finnish capital. For the remaining 102 cities (there are 112 cities in Finland in total), the share of protests was 17.2%. The occurrence of protests in cities—including those that are not regional capitals—can serve as an indicator of their significance as decision-making centers for the informal activities of interest groups. Furthermore, it may act as a criterion for assessing the level of spontaneous self-organization among social groups asserting their agency, or—in extreme cases—reveal atypical activity by established opposition factions within local government representative bodies. Categorizing a protest into one of these two groups requires a thorough analysis of its agenda-setting dynamics and the affiliations (or lack thereof) of the organizers.

*Articulation: between emotionality and interest***.** The issues addressed by protests in Finland during the COVID-19 era were highly diverse.

Eighty-eight demonstrations were held under the banner of climate action. They were organized by various associations, including the "Fridays for Future" climate strike movement and Extinction Rebellion. In one instance, a protest was supported by a Member of Parliament from the Eurosceptic, national-conservative Finns Party. Such demonstrations served to articulate the views of a public interest group.

Only 38 demonstrations were held exclusively in opposition to measures taken to prevent the spread of COVID-19—such as lockdowns, the vaccination of children, or other preventive measures. However, many demonstrations featured combined demands; for example, protests against pandemic-related restrictions were held alongside calls for effective action against global warming or a demand to allocate 1% of the budget to culture. There were 31 such demonstrations involving mixed agendas where opposition to pandemic-control

measures was one of the stated causes. In total, there were 69 demonstrations against pandemic-related legal regulations.

Fifteen demonstrations were held to protest high fuel prices. These protests took place in numerous locations, including smaller towns such as Lappeenranta and Kajaani. The vast majority of these protests (12 out of 15) occurred in February 2022. They served as a means for truck drivers—organized as a sectoral interest group—to exert pressure on the government.

During the period under analysis, 15 demonstrations against fascism took place in Finland, whereas only one demonstration was organized by a neo-Nazi group. On October 4, 2020, activists from the neo-Nazi Nordic Resistance Movement (PVL) and Soldiers of Odin staged a National Socialist protest in Tampere before police intervened to disperse it. The PVL has been banned in Finland since September 2020 (Sallamaa & Kotonen 2020).

On a single day—August 1, 2020—the radical feminist organization Cult Cunth organized five demonstrations on beaches in Tampere and other cities to protest against double standards regarding toplessness. On July 17, 2021, the same organization staged twelve demonstrations featuring semi-nude individuals of both genders protesting the excessive sexualization of female breasts and the unequal cultural treatment of male and female bodies. Six demonstrations organized by LGBT groups demanding equality and rights can be viewed within this same biopolitical context; these are examples of public interest groups.

International issues also featured prominently. Eight demonstrations were held in support of Palestine, demanding an end to Israeli aggression. Eighteen demonstrations took place in defense of the Kurds—protesting aggression by Turkey and Iraqi forces, as well as calling for the release of their leader. One demonstration protested the Mexican government's repression of the Zapatista community. Twelve demonstrations were held with anti-Putin slogans; the most common demand was the release of political prisoners, including Alexei Navalny. On February 14, 2022, a demonstration was held against Russian aggression toward Ukraine; this protested both Russian military actions in the Donbas and the escalating Russian threats against Ukraine. Eleven demonstrations were organized to protest repression and the absence of basic civic values in Belarus. An equal number of protests were a reaction to the killing of George Floyd—an unarmed Black man—by a police officer in the United States. Eight demonstrations were held under the slogan "Stop Killing Afghans," mostly during the final phase of the US troop withdrawal from Afghanistan. Additionally, two demonstrations were organized in Helsinki and Tampere by Polish women living in Finland as part of the Women's Strike movement, protesting drastic restrictions on women's abortion rights in Poland (Bäcker 2026: 48).

In total, over 60 demonstrations were held to protest human and civil rights violations in various countries around the world, accounting for approximately 12% of all demonstrations. This type of issue is typical for public interest groups. A significant number of these demonstrations were organized by political or war refugees from the respective countries. However, in some cases, Finns involved in the defense of human and civil rights on an international scale also participated in them.

A notable feature is the wide diversity of issues driving the protests. While topics related to measures against coronavirus were significant, they were far from dominant. Residents of Finland were prompted to protest by a variety of issues—typically the same ones as before the pandemic. From March 2020 onwards, this range of issues expanded to include measures against coronavirus.

The above overview of protest themes reveals a clear predominance of the type of advocacy typical of public interest groups during this period. With the exception of truck drivers, sectional interest groups generally did not organize street protests.

The level of protest activity by sectional interest groups can be viewed as an indicator of the ineffectiveness of the formalized cooperation between these groups and state and local government decision-making centers.

*Rule of law and civil disorder***.** To what extent did protesters comply with the law, including anti-COVID restrictions?

Among the 485 protests held in Finland between March 16, 2020, and February 23, 2022, 15 involved rioting. This does not mean, however, that the remaining 470 demonstrations were entirely peaceful; police intervened in 70 of all of protests. In 30 instances, police detained protesters—usually due to aggressive behavior threatening the life or health of others (particularly police officers) or failure to comply with police orders. Typically, only one or a few persons were detained. However, in several cases, police arrested dozens of people. This occurred during demonstrations organized by the Finnish branch of the global environmental group Extinction Rebellion (XR). The organization’s core principle is the use of non-violent civil

disobedience. For example, on October 8, 2021, XR activists blocked the entrance to the building where the government and the president were meeting by gluing themselves to the doors, windows, and each other, demanding immediate action against global warming.

The remaining 40 cases of police intervention were less spectacular. In these instances, police asked demonstrators to disperse or end the protest, set up blockades, or engaged in dialogue with protesters, urging them to comply with applicable rules. In one case, police escorted a male protester to protect him from potential aggression. When counter-demonstrators appeared, they were kept separate from their opponents. This police strategy can be classified as "negotiated management," according to the typology introduced by Joanna Rak.

A total of 415 demonstrations were peaceful in nature, accounting for 85.6% of all protests. This is not a particularly high figure. The significant rate of civil disorder (14.4%) among all protests stems from at least a few reasons. The first is the system of values, beliefs, and strategies adopted by several associations organizing the protests. Extinction Rebellion activists broke the law, believing that the values they championed justified their actions. However, their adherence to the principles of civil disobedience did not always center on key, achievable demands. On the other hand, far-right and conservative-nationalist groups that condone violence often put their ideas into practice during street demonstrations; the Soldiers of Odin are one such group.

A distinctive feature of Finnish protests is the incorporation of music into the event. A street protest in Helsinki, for instance, might involve a band playing on the open bed of a slow-moving truck, followed by a procession of the band's fans and supporters. Police intervention occurs only in extreme cases. On December 31, 2020, a small, vaguely motivated demonstration involving fewer than ten people took place at Citizens' Square in Helsinki; the protesters left after police asked them to turn down their music.

In Finland, the use of force by the police was governed by the principle of upholding the law, regardless of the slogans proclaimed by demonstrators or their organizational affiliations. The police remained impartial.

Conclusions Social protests in Finland during the pandemic differed from street demonstrations in other European countries. Protests against measures taken to curb the spread of the coronavirus accounted for less than 15% of all demonstrations. A significant portion of the demonstrations focused on combating global warming, biopolitical issues, and human and civil rights. Consequently, the themes of the majority of demonstrations were typical of public interest groups; issues characteristic of sectional interest groups appeared very rarely in street protests.

The proportion of peaceful demonstrations does not differ significantly from that in other European countries. As is the case across Europe, this share is very high, exceeding three-quarters of all protests. However, there is a notably high incidence of demonstrations involving police detentions of participants. Such a rate of temporary detentions indicates a strong tendency for the police to employ escalated force strategies. Equally high is the use of negotiated management strategies, which allow tensions to be resolved through direct communication between protesters and police officers.

The analysis revealed a clear predominance—also observed in other European countries—of protests and participant numbers concentrated in the national capital. Social protests are organized to influence public opinion, shape the agenda, and exert pressure on political decision-making centers. The capital's dominance in this regard is therefore entirely understandable. In this context, the percentage share of street demonstrations can serve as a criterion for how the public perceives the level of centralization in public authority decision-making.

In this context, it is worth testing the following proposal against a broader range of cases than just Finland. A situation where protests are distributed such that half occur in the capital, one-quarter in the ten next most important cities, and one-quarter in all remaining cities suggests that national, regional, and local centers of public authority are perceived as relatively equivalent. Conversely, the state is perceived as centralized when the share of protests in the capital exceeds two-thirds, and as extremely centralized when it exceeds four-fifths. Meanwhile, if the share of protests in regional centers exceeds one-half, it suggests that state authority centers are perceived as lacking significant powers.

This proposal requires testing on a much larger sample of countries and further verification through comparison with public opinion data.

References/Бібліографічний список:

1. ACLED. 2026. *Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) Codebook*. . https://acleddata.com/acleddatanew/wp-content/uploads/dlm_uploads/2026/06/ACLED-Codebook-2026-6-Jun.-2024.pdf .

2. Bäcker, Roman (2026). Political Empowerment of all-Poland Women's Strike in the Scandinavian Countries. *Evropský politický a právní diskurz*, 13, 1, 45-52. https://doi.org/10.46340/eppd.2026.13.2.2

3. Bäcker, Roman & Agnieszka Filipiak. 2026. Restrictive Pandemic Policies and Social Unrest: Comparing Protest Dynamics in Italy and Sweden During COVID-19 (in publishing)

4. Binderkrantz, Anne. 2008. "Different groups, different strategies: How interest groups pursue their political ambitions." *Scandinavian Political Studies* 31.2: 173-200.

5. Brandsma, Bart. 2017. "Polarisation." *Understanding the dynamics of Us versus Them*. Ámsterdam: BB in Media.

6. della Porta, Donatella. 2023. *Regressive movements in times of emergency: the protests against anti-contagion measures and vaccination during the Covid-19 pandemic*. Oxford University Press.

7. *Finland: WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard With Vaccination Data.* covid19.who.int., retrieved 21/06/2026.

8. Mäkinen, Maarit. "Citizen activists or pandemic deniers?: Alternative voices in the Finnish journalistic media during the COVID-19 pandemic." *Communicating Science, Climate Change and the Environment in Hybrid Media*. Routledge, 2025. 131-149.

9. Moisio, Sami. 2020. "State power and the COVID-19 pandemic: The case of Finland." *Eurasian Geography and Economics* 61.4-5: 598-605. https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1782241

10. Neumayer Eric & Katharina Gabriela Pfaff & Thomas Plümper. 2024. Protest against Covid-19 containment policies in European countries, *Journal of Peace Research*, Volume 61, Issue 3, May 2024, Pages 398–412, https://doi.org/10.1177/00223433221135335

11. Niemikari, Risto, and Tapio Raunio. 2022. "Centralized, Leadership, Ministerial Dominance, and Improvised Instruments: The Governance of COVID in Finland." *Nordisk Administrativt Tidsskrift* 99.2. https://doi.org/10.7577/nat.4888

12. Piispa, Mikko, Tomi Kiilakoski, and Anni Ojajärvi. "Young people's climate activism on the move: Case Finland." *Young people as agents of sustainable society*. Routledge, 2023. 143-156.

13. Rak, Joanna. 2024. *Pandemic-era civil disorder in post-communist EU Member states*. Routledge.

14. Rak, Joanna, and Roman Bäcker. 2025. "Theorising Successes and Failures of Enemies Threatening Empowered Political Nations." *Democracy and Its Enemies in Europe*. Routledge, 2025. 3-12.

15. Sallamaa, Daniel & Tommi Kotonen (2020), *The case against the Nordic Resistance Movement in Finland: an overview and some explanations*, https://www.sv.uio.no/crex/english/news-and-events/right-now/2020/the-case-against-the-nordic-resistance-movement.html, retrieved 20 June 2026.

16. Scheinin, Martin. 2021. Finland: Soft measures, respect for the rule of law, and plenty of good luck. Overview of Legal and Political Response and Adaptation to COVID-19, https://verfassungsblog.de/finland-soft-measures-respect-for-the-rule-of-law-and-plenty-of-good-luck/**,** 23 February 2021.

17. Skrzypek, Maciej. 2025. "Transformations of public gatherings into civil disorder in pandemic-driven Sweden and Finland." *Comparative European Politics* 23.4: 532-551. https://doi.org/10.1057/s41295-025-00411-0

18. Tengvall-Unadike, Unni. 2021. *Finland's COVID-19 policy actions: balancing between legal boundaries, human rights and controlling viral spread*. Itä-Suomen yliopisto, 2021.

19. Värttö, Mikko. 2025. "Citizens in distress: A case study on public participation during the Covid-19 pandemic in Finland." *Social Inclusion* 13. https://doi.org/10.17645/si.9040

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.4
УДК 328.123:321.7

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2181-7306
Горай О. С., Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
e-mail: gorai.zt@gmail.com

КОНСЕНСУС У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОАЛІЦІЯХ: МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИКИ ДОСЯГНЕННЯ

У пропонованому дослідженні здійснено комплексний аналіз механізмів досягнення консенсусу в парламентських коаліціях крізь призму практики взаємних поступок, компромісів та врегулювання конфліктів. Застосовано системний підхід для вивчення коаліційної взаємодії, компаративний метод для порівняння досвіду різних демократичних держав, інституційний аналіз для визначення формальних і неформальних правил переговорного процесу, а також метод кейс-стаді для детального розгляду конкретних прикладів конфліктних ситуацій у коаліціях. Виявлено, що ефективність коаліційного урядування значною мірою залежить від здатності політичних акторів знаходити баланс між партійними інтересами та загальнодержавними цілями. Досліджено ключові стратегії досягнення консенсусу: пакетні угоди, розподіл міністерських портфелів, створення координаційних механізмів та інституціоналізація процедур прийняття рішень. Проаналізовано типологію конфліктів у коаліціях – ідеологічні розбіжності, боротьба за ресурси, персональні суперечності та електоральна конкуренція. Встановлено, що успішні коаліції характеризуються наявністю чітких коаліційних угод, регулярними консультаціями між партнерами, функціонуванням арбітражних механізмів та культурою компромісу. Натомість до чинників, що перешкоджають ефективному врегулюванню конфліктів, віднесені: висока поляризація політичного простору, коли ідеологічна дистанція між партнерами є настільки великою, що унеможливлює пошук спільної мови; персоналізація політики та домінування особистих амбіцій лідерів над колективними інтересами партій; електоральний тиск, особливо напередодні виборів, коли партнери намагаються дистанціюватися один від одного; вплив зовнішніх шоків на коаліційну стабільність (економічні кризи, тероризм, пандемії та ін.). Доведено, що механізми досягнення консенсусу в парламентських коаліціях є складною системою формальних інститутів та неформальних практик, які забезпечують стабільність урядування в умовах політичного плюралізму. Ефективне врегулювання конфліктів потребує не лише інституційних інструментів, але й політичної культури діалогу, готовності до поступок заради спільних цілей. Зазначено, що перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням впливу цифровізації на процеси коаліційної комунікації та аналізом антикризових механізмів у коаліціях в умовах гібридних загроз.

***Ключові слова**: парламентські коаліції, консенсус, компроміс, врегулювання конфліктів, переговорний процес, коаліційні угоди, політична взаємодія, урядова стабільність.*

Horai Oleh, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine
e-mail: gorai.zt@gmail.com

CONSENSUS IN PARLIAMENTARY COALITIONS: MECHANISMS AND PRACTICES OF ACHIEVEMENT

The proposed study provides a comprehensive analysis of the mechanisms for achieving consensus in parliamentary coalitions through the prism of the practice of mutual concessions, compromises and conflict resolution. A systematic approach was used to study coalition interaction, a comparative method to compare the experience of different democratic states, institutional analysis to determine the formal and

© Горай О. С., 2026

informal rules of the negotiation process, as well as a case study method to examine in detail specific examples of conflict situations in coalitions. It was found that the effectiveness of coalition governance largely depends on the ability of political actors to find a balance between party interests and national goals. The key strategies for achieving consensus were investigated: package deals, the distribution of ministerial portfolios, the creation of coordination mechanisms and the institutionalization of decision-making procedures. The typology of conflicts in coalitions is analyzed - ideological differences, struggle for resources, personal contradictions and electoral competition. It is established that successful coalitions are characterized by the presence of clear coalition agreements, regular consultations between partners, the functioning of arbitration mechanisms and a culture of compromise. In turn, the factors that hinder the effective resolution of conflicts include: high polarization of the political space, when the ideological distance between partners is so great that it makes it impossible to find a common language; personalization of politics and the dominance of personal ambitions of leaders over the collective interests of parties; electoral pressure, especially on the eve of elections, when partners try to distance themselves from each other; the impact of external shocks on coalition stability (economic crises, terrorism, pandemics, etc.). It is proven that the mechanisms for achieving consensus in parliamentary coalitions are a complex system of formal institutions and informal practices that ensure the stability of governance in conditions of political pluralism. Effective conflict resolution requires not only institutional instruments, but also a political culture of dialogue, readiness to make concessions for the sake of common goals. It is noted that the prospects for further research are related to the study of the impact of digitalization on the processes of coalition communication and the analysis of anti-crisis mechanisms in coalitions in conditions of hybrid threats.

***Keywords**: parliamentary coalitions, consensus, compromise, conflict resolution, negotiation process, coalition agreements, political interaction, government stability.*

Постановка проблеми. Функціонування парламентських коаліцій становить один із найскладніших аспектів сучасного демократичного урядування. Не потребує окремого доведення той факт, що коаліційні уряди є домінуючою формою виконавчої влади у більшості європейських демократій, де фрагментованість партійних систем унеможливлює формування однопартійних кабінетів. Водночас саме механізми досягнення консенсусу між коаліційними партнерами визначають життєздатність і ефективність таких урядів. Проблема компромісів та врегулювання конфліктів у коаліціях набуває особливої актуальності в умовах зростаючої поляризації політичного простору, яку спостерігаємо в останні десятиліття як у сталих, так і в молодих демократіях. Досвід багатьох країн переконливо свідчить: відсутність дієвих механізмів консенсусу неминуче призводить до урядових криз, дострокових виборів та зниження довіри громадян до демократичних інститутів. Виходячи з цього, комплексний аналіз механізмів досягнення консенсусу потребує не лише теоретичного осмислення, але й ретельного вивчення емпіричного матеріалу різних країн.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблематика коаліційного урядування посідає чільне місце в сучасній політичній науці. Одним із перших, хто вдався до серйозних роздумів над природою коаліційних урядів, був В. Райкер, який у своїй класичній праці «Теорія політичних коаліцій» (1962) запропонував концепцію мінімально виграшної коаліції [1]. Ця теорія не завжди знаходить підтвердження в реальній політичній практиці, де актори керуються не лише раціональними розрахунками, а й ідеологічними преференціями, історичними зв'язками та електоральними міркуваннями. У зв’язку з цим з’явилися цілий ряд інших наукових підходів, до яких долучилися К. Бенуа, Х.-Г. Бумгарден, М. Вайберг, Г. Ванберг, П. Варвік, А. Ваттер, Р. Влігенжарт, Д. Джанетті, С. Кропп, А. Лейпхарт, Л. В. Мартін, В. Мюллер, Дж.-В. Пілет, Т. Рауньйо, К. Стрьом, Р. Штурм. Не менш важливими у контексті нашого дослідження є напрацювання українських науковців, які також приділяють значну увагу проблемам досягнення консенсусу та врегулювання конфліктів у діяльності парламентських коаліцій. Важливі здобутки засвідчили праці таких дослідників, як Я. Балановський, К. Гетьман, Г. Зеленько, І. Кіянка, В. Крейденко, Т. Купрій, С. Лавренюк, А. Романюк, М. Шаповаленко, В. Ярема. Загалом у сучасній літературі сформувалося кілька ключових напрямів дослідження коаліцій: теорії формування, аналіз коаліційних угод, розподіл міністерських портфелів, механізми координації, причини розпаду. Проте бракує комплексних праць про практики досягнення компромісів та врегулювання конфліктів у парламентських коаліціях.

Наявна література переважно концентрується на формуванні коаліцій і розподілі посад, натомість процеси прийняття рішень всередині діючих урядів вивчені набагато менше. Саме ці процеси є

критичними для розуміння механізмів консенсусу. Аналіз конкретних конфліктних кейсів і способів їх розв'язання може суттєво збагатити знання про коаліційну динаміку. Окремої уваги потребує роль інституційного дизайну у створенні сприятливих умов для компромісів. Важливою є проблема оптимального забезпечення стабільності й ефективного врегулювання конфліктів. З'ясування потребує типологія суперечностей: програмні розбіжності щодо політичних напрямів вимагають інших підходів, ніж розподільчі конфлікти навколо ресурсів і посад. Не можна ігнорувати вплив зовнішніх викликів на коаліційну динаміку. Економічні кризи, міграційні потоки, пандемії та збройні конфлікти створюють додатковий тиск на уряди, вимагаючи швидких узгоджених рішень.

Мета і завдання дослідження. З огляду на зазначені прогалини в науковому знанні, метою нашого дослідження є комплексний аналіз механізмів досягнення консенсусу в парламентських коаліціях через призму практик компромісів та врегулювання конфліктів. Для досягнення цієї мети визначено такі дослідницькі завдання: систематизувати теоретичні підходи до розуміння природи консенсусу в коаліційному урядуванні; ідентифікувати основні типи конфліктів, що виникають у парламентських коаліціях; проаналізувати інституційні та неформальні механізми досягнення компромісів; розглянути емпіричні приклади успішного врегулювання конфліктів у коаліціях різних демократичних країн; виявити чинники, що сприяють або перешкоджають ефективному функціонуванню механізмів консенсусу.

Виклад основного матеріалу. Згідно енциклопедичного визначення, консенсус (від лат. consensus – згода, узгодження, єдність, одностайність) «є погодженим рішенням, прийнятним для конфліктуючих сторін, в опрацюванні якого раціонально і свідомо беруть участь усі учасники конфліктної взаємодії» [2, с. 345]. Поряд із «консенсусом» існують інші поняття, які тісно пов'язані з процесами вирішення конфліктів та досягнення згоди й мають важливі відмінності, що вимагають наукової диференціації. До таких понять, зокрема, належать «унісон», «згода», «компроміс», «врегулювання».

Співвідношення між консенсусом та унісоном визначається ступенем підтримки. Унісон (одноголосність) являє собою ідеалізовану, найвищу форму консенсусу, де кожен учасник активно підтримує рішення і вважає його найкращим. На противагу цьому, консенсус у практичній площині вимагає лише суттєвої згоди – готовності підтримати рішення за умови відсутності принципових заперечень, що робить його більш реалістичним механізмом ухвалення рішень. Згода виступає як загальний стан або кінцевий результат спільної позиції, тоді як консенсус є якісним методом її досягнення. Будь-який консенсус є формою згоди, але не кожна згода досягається шляхом консенсусу (вона може бути результатом голосування більшості або компромісу). Компроміс є методологічною альтернативою консенсусу. Він вимагає взаємних поступок і часткових втрат і слугує здебільшого для ситуативного розблокування процесу. Врегулювання стосується функціональної ролі. Це фінальний акт чи формальна угода, що фіксує кінець конфлікту. Консенсус же є процесом, який забезпечує легітимне та стійке врегулювання, перетворюючи конфлікт інтересів на спільне рішення, здатне існувати тривалий час.

Консенсус прагне знайти шлях, який максимально задовольнить потреби кожного, навіть якщо для цього доведеться створити абсолютно нове рішення. Це «виграш-виграш». Консенсусу досягти складніше і довше, оскільки він вимагає глибокої роботи над інтересами та пошуком креативних рішень, але він забезпечує більш міцну і стабільну згоду. Природа консенсусу в парламентських коаліціях має багатовимірний характер. Консенсус не передбачає повної згоди – йдеться про здатність знаходити прийнятні рішення навіть за суттєвих розбіжностей. Він будується на фундаментальних принципах: взаємній повазі, готовності до поступок, дотриманні домовленостей та орієнтації на збереження урядової стабільності.

Для глибшого розуміння самого механізму консенсусу та того, як його досягають і підтримують, доцільно здійснити аналіз причин розпаду коаліцій. З'ясувавши джерела критичної напруги (внутрішньопартійні суперечності, ідеологічні розбіжності тощо), можна ефективніше вивчати інститути, норми та процедури, які партнери використовують для запобігання чи врегулювання конфліктів без розвалу уряду. Важливим інформаційним джерелом у цьому напрямі є дослідження В. Яреми, який, аналізуючи проблематику коаліційного уряду в діалозі теоретико-ігрового та емпіричного підходів, дійшов висновку про неприпустимість спрощених уявлень про роботу коаліційного уряду [3, с. 335].

Варто розрізняти дві категорії розпаду коаліцій: назвемо їх технічні та передчасні. Перші відбуваються незалежно від волі партій-засновниць коаліції, другі ж є результатом свідомого вибору

партій та їхнього керівництва. Технічні розпади зумовлюються об'єктивними обставинами: завершенням конституційного терміну повноважень коаліційного уряду з подальшими виборами, хворобою чи смертю прем'єр-міністра, його відставкою у зв'язку з віком або сімейними обставинами. Натомість передчасні розпади відбуваються до закінчення конституційного терміну – припиненням діяльності коаліційного уряду. Основними причинами таких розпадів виступають парламентський вотум недовіри урядові, добровільна відставка коаліційного кабінету, конфлікти між коаліційними партіями, а також внутрішньопартійні суперечності. Цей процес детально проаналізовано у статті канадського політолога П. Варвіка «Основні характеристики та виживання уряду» (2007) [4]. Якщо завершення конституційного терміну повноважень уряду є домінуючою причиною технічних розпадів, то передчасні розпади переважно провокуються суперечностями – як між коаліційними партнерами, так і всередині самих партій. Цілком очевидно, що не кожна зміна коаліційної конфігурації означає її розпад. Коли до існуючої коаліції долучається нова партія, ми маємо справу не з розпадом, а з розширенням коаліційного складу через кооперацію, що нерідко зміцнює стабільність урядування.

Важливо розрізняти конфліктні розпади коаліцій та їх добровільне припинення, розглядаючи ці феномени як окремі дослідницькі об'єкти. Відповідальність за виконання передвиборних обіцянок, які на практиці часто виявляються нереалістичними, створює серйозні виклики для партій при владі. До того ж, урядові сили неминуче потрапляють під прицільний вогонь критики з боку опозиції, громадськості та медіа. Не потребує окремого доведення той факт, що політичні рішення рідко здатні задовольнити інтереси всіх без винятку соціальних груп і членів суспільства. Варто також враховувати непередбачувані зовнішні фактори, з якими стикаються коаліційні уряди: від глобальних економічних потрясінь і техногенних катастроф до корупційних скандалів та природних лих. Сукупність цих ризиків суттєво підвищує ймовірність електоральних втрат для партій, які перебувають при владі.

Якщо окремо прослідкувати електоральну динаміку в Бельгії, Німеччині, Нідерландах, Італії та Швеції то можна виявити закономірність: партія прем'єр-міністра зазвичай зазнає найбільших електоральних втрат [5]. Навіть якщо в одному циклі їй вдається наростити підтримку, повторити успіх практично ніколи не вдається. Конституційні системи деяких країн обмежують можливості розпуску парламенту. Швеція та Норвегія категорично це забороняють. Німеччина запровадила конструктивний вотум недовіри: опозиція не може усунути уряд, не запропонувавши альтернативний кабінет. Показовим є 2005 рік, коли німецький уряд пішов у відставку добровільно.

Вирішальну роль у міжпартійних конфліктах відіграють ідеологічні розбіжності. Чим більша ідеологічна дистанція між партнерами, тим вища ймовірність розпаду. Коаліційні уряди постійно стикаються з необхідністю приймати рішення в усіх сферах. Якщо навіть в однопартійних кабінетах міністри не завжди досягають консенсусу, то в багатопартійних ситуація радикально ускладнюється. Яскравий приклад – антикризова політика: праві відстоюють зниження податків, ліві – їх підвищення та соціальні програми. Такі полярні позиції паралізують прийняття рішень, провокуючи розпад коаліції. Аналіз західноєвропейського досвіду показує: вища ідеологічна поляризація породжує менш стійкі коаліції. Ідеологічна різнорідність підриває стабільність, а постійна критика опозиції розхитує урядову єдність. Для стабільності системи важливі законопроєкти мають ухвалюватися консенсусно. Коли думку меншості ігнорують, накопичується напруга.

Поза конституційними механізмами стабілізації (як-от конструктивний вотум недовіри) на стійкість коаліцій впливають дві ключові інституційні складові – партійна дисципліна і коаліційні угоди. Перша складова означає, що коаліціям загрожують не лише міжпартійні, а й внутрішньопартійні конфлікти. Партія втрачає єдність, коли її фракції по-різному оцінюють політичні виклики. Європейські партії демонструють суттєво вищу дисципліну порівняно з американськими, оскільки депутат повністю залежить від партійного керівництва, яке визначає його позицію у виборчому списку. Розкол всередині однієї коаліційної партії може зруйнувати всю урядову конструкцію. Щодо другої складової, слід зазначити, що угода, яка містить компромісне бачення ключових питань і шляхів розв'язання проблем, стає запорукою успішності коаліції. Там, де партнери не узгодили механізми подолання неминучих труднощів, ймовірність дострокового розпаду значно вища. У різних країнах коаліційні угоди мають різний ступінь деталізації. Так, у Німеччині такі угоди можуть сягати понад сто сторінок і містити конкретні зобов'язання щодо політичних реформ. Яскравим прикладом є коаліційна угода між ХДС/ХСС та СДПН у Німеччині після виборів 2017 року. Переговори тривали майже півроку і в результаті було укладено детальний документ, який охоплював

усі сфери державної політики – від податків до міграції [6]. Важливість цього питання зумовлює те, що саме ретельна підготовка коаліційної угоди дозволила уникнути багатьох потенційних конфліктів у майбутньому.

Разом із тим необхідно враховувати, що навіть найдетальніша коаліційна угода не може передбачити всіх ситуацій, які виникатимуть упродовж каденції. Звідси випливає необхідність створення постійно діючих координаційних механізмів. У багатьох країнах функціонують коаліційні комітети різних рівнів – від комітетів лідерів партій до робочих груп на рівні державних секретарів. Натомість ці структури виконують роль «запобіжників», що дозволяють вчасно виявляти розбіжності та шукати компромісні рішення до того, як конфлікти стануть публічними. Досить цікавим видається австрійський досвід коаліційного урядування. Австрійський політолог В. Мюллер аналізує австрійську політичну систему, зосереджуючись на феномені стійких коаліцій і високої партійної дисципліни. Він вказує, що тут традиційно функціонує так звана «коаліційна підкомісія» – орган, що складається з провідних представників партнерів і збирається щотижня для обговорення поточних питань [7]. Ймовірно, що саме регулярність таких зустрічей і їх конфіденційний характер створюють сприятливе середовище для відвертого діалогу та пошуку взаємоприйнятних рішень. Не випадково Австрія, попри складні соціально-політичні розколи, демонструє високий рівень урядової стабільності.

Не всі конфлікти можна розв'язати через переговори в комітетах. Аналіз емпіричного матеріалу функціонування парламентських коаліцій у європейських демократіях дозволяє виділити п'ять основних типів внутрішньокоаліційних конфліктів: 1) програмно-ідеологічні конфлікти (виникають через розбіжності у баченні напрямів політики, що включають питання міграції, одностатевих шлюбів, європейської інтеграції); 2) конфлікти, пов'язані з боротьбою за ресурси, посади та вплив (можуть виникати навіть між ідеологічно близькими партнерами); 3) персональні конфлікти між лідерами коаліційних партій (важче піддаються інституційному регулюванню, оскільки стосуються неформальної сфери міжособистісних відносин); 4) електоральні конфлікти (загострюються напередодні виборів, коли партнери намагаються дистанціюватися один від одного та підкреслити власну унікальність); 5) економічні конфлікти (найчастіше пов’язані з макроекономічною динамікою). Враховуючи наявність цих різновидів конфліктів, доводиться констатувати, що процес формування та функціонування парламентських коаліцій є складним політичним феноменом, який поєднує раціональні розрахунки, ідеологічні преференції, інституційні обмеження та ситуативні чинники.

Одним із вирішальних факторів успішного врегулювання конфліктів є наявність ефективних арбітражних механізмів. У сучасних умовах виявилося, що роль арбітра можуть виконувати різні актори. Найчастіше це прем'єр-міністр, який, будучи формальним главою уряду, має легітимність для посередництва між партнерами. Втім, дієвість прем'єра як арбітра залежить від його політичної ваги та авторитету серед коаліційних партнерів. В окремих випадках арбітражну роль може відігравати глава держави. Поряд із цим у нинішніх реаліях набув великої ваги ще один механізм врегулювання конфліктів – публічна комунікація. З огляду на медіатизацію політики, коаліційні партнери змушені пояснювати свої компроміси не лише один одному, але й громадськості [8]. Це створює додаткові виклики, оскільки те, що є прийнятним компромісом з погляду політичної доцільності, може сприйматися виборцями як зрада принципів. Тим не менш, прозорість процесу врегулювання конфліктів може підвищити довіру до коаліційного уряду, якщо громадяни бачать, що рішення приймаються в результаті чесного діалогу, а не кулуарних домовленостей.

Розглянемо деякі емпіричні приклади успішного врегулювання конфліктів. Показовим є досвід Фінляндії, де коаліційне урядування має глибокі корені. Фінська модель характеризується культурою консенсусу, яка пронизує всю політичну систему. Тут традиційно формуються широкі коаліції, що включають партії різного ідеологічного спрямування. Ключем до успіху є детальні переговори на етапі формування уряду, коли майбутні партнери ретельно узгоджують програму та процедури прийняття рішень. Характерно, що фінські коаліції демонструють високий рівень дисципліни – партнери дотримуються досягнутих угод навіть за умов електорального тиску [9]. Це зумовлено кількома факторами: по-перше, існує чіткий розподіл повноважень між коаліційними партнерами; по-друге, функціонують ефективні механізми координації; по-третє, політична культура заохочує компроміс, а не конфронтацію. Не дивлячись на те, що фінські коаліції також стикаються з внутрішніми суперечностями, вони рідко призводять до розпаду уряду.

Швейцарська напівпарламентська система успішно функціонує завдяки консенсусній моделі

демократії, що базується на принципі розподілу влади (power-sharing). Аналіз еволюції швейцарського парламентаризму виявляє конкретні етапи впровадження цього принципу для розподілу повноважень між основними партіями у парламенті та уряді. Принцип розподілу влади проявляється через федеративний устрій, інститути референдумів, пропорційну виборчу систему та «велику коаліцію» в парламенті. Ці елементи забезпечують стабільність політичного процесу в країні, учасники якого суттєво різняться за мовними, соціальними та ідеологічними ознаками. Особливу роль відіграє «магічна формула» – унікальний спосіб формування швейцарського уряду (Федеральної ради). Вона гарантує пропорційне представництво основних політичних партій, культурно-мовних груп і найбільших кантонів у Федеральній раді. Завдяки цьому механізму уряд приймає рішення на основі консенсусу, незважаючи на те, що міністри представляють різні партії. Така модель демонструє, як інституційний дизайн може забезпечити стабільність у глибоко плюралістичному суспільстві [10]. Швейцарська модель мінімізує конфлікти через інклюзивність – жодна значуща політична сила не залишається поза владою.

Доцільно розрізняти формальні та неформальні механізми врегулювання конфліктів. Формальні механізми включають коаліційні угоди, регламенти роботи урядів, процедури узгодження законопроєктів тощо. Ці інструменти створюють передбачувані рамки взаємодії та зменшують простір для довільних рішень. Натомість неформальні практики – особисті контакти між лідерами, довірливі стосунки, спільний політичний досвід – часто виявляються не менш важливими для досягнення консенсусу. Не можна оминути також увагою думки дослідників, які наголошують на значенні «соціального капіталу» в коаліціях. Довіра між партнерами не виникає миттєво – вона будується роками спільної роботи, дотримання домовленостей та взаємної підтримки в складних ситуаціях. У цьому сенсі країни з тривалою традицією коаліційного урядування мають певні переваги перед молодими демократіями, де такі традиції ще не сформувалися.

У посткомуністичних країнах процес інституціоналізації коаліційних практик виявився складним і суперечливим. Важко не помітити, що в багатьох із цих країн коаліції характеризуються нестабільністю, частими конфліктами та передчасним розпадом. Це зумовлено кількома чинниками: по-перше, слабкістю партійних систем і відсутністю усталених ідеологічних блоків; по-друге, персоналізацією політики та домінуванням особистих амбіцій над програмними цілями; по-третє, недосконалістю інституційних механізмів координації.

Україна за сучасних умов демонструє складну динаміку коаліційних процесів. Спостерігаючи за функціонуванням парламентських коаліцій у Верховній Раді, можна помітити, що формальні коаліційні угоди часто не відповідають реальній конфігурації владних відносин. Механізми врегулювання конфліктів у вітчизняній практиці залишаються недорозвиненими – відсутні традиції регулярних консультацій, не функціонують ефективні арбітражні органи, а коаліційна дисципліна є низькою [11]. Сутність досягнення концепту консенсусу в українському парламенті полягає у формуванні широкої домовленості між різними політичними силами, що дає змогу подолати плюралізм інтересів і забезпечити стабільність і ефективність парламентської більшості. Це передбачає не тільки офіційне оформлення коаліції та підписання угоди, а й розвиток коаліційної компетентності депутатів, здатних шукати порозуміння всупереч розбіжностям. Консенсус тут виступає як механізм узгодження суспільних інтересів і політичних позицій, необхідний для адекватного функціонування парламенту й ухвалення реформ. Проте, низька коаліційна дисципліна та слабкість інституційних інструментів у Верховній Раді створюють перешкоди для сталого та конструктивного коаліційного діалогу, зумовлюють ситуативний і фрагментарний характер коаліційних домовленостей. Для подолання цих проблем необхідні зміцнення політичної культури, підвищення відповідальності депутатів, розвиток ефективних процедур переговорів і врегулювання конфліктів.

Виходячи з попереднього аналізу, можна визначити кілька ключових чинників, що сприяють ефективному функціонуванню механізмів консенсусу в парламентських коаліціях. До таких чинників належать: чіткість і деталізація коаліційних угод; наявність постійно діючих координаційних структур; сильне і авторитетне керівництво коаліції; політична культура компромісу, яка цінує пошук спільних рішень вище, ніж ідеологічну чистоту; інституційна стабільність і передбачуваність – коли правила гри є усталеними і зрозумілими для всіх учасників.

До чинників, що перешкоджають ефективному врегулюванню конфліктів, відносяться: висока поляризація політичного простору, коли ідеологічна дистанція між партнерами є настільки великою, що унеможливлює пошук спільної мови; персоналізація політики та домінування особистих амбіцій

лідерів над колективними інтересами партій; електоральний тиск, особливо напередодні виборів, коли партнери намагаються дистанціюватися один від одного. Особливої уваги заслуговує вплив зовнішніх шоків на коаліційну стабільність. Економічні кризи, тероризм, пандемії та інші непередбачувані події створюють стресове середовище, в якому механізми консенсусу піддаються серйозному випробуванню.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що механізми досягнення консенсусу в парламентських коаліціях становлять складну систему формальних інститутів та неформальних практик, які забезпечують стабільність урядування в умовах політичного плюралізму. Ефективність коаліційного урядування залежить від здатності політичних акторів балансувати між партійними інтересами та загальнодержавними цілями. У зв'язку з цим наше дослідження виявило кілька ключових закономірностей.

1. Коаліційні угоди відіграють критичну роль у попередженні конфліктів, встановлюючи чіткі правила розподілу повноважень і процедури прийняття рішень. Чим детальніше узгоджено програму на етапі формування коаліції, тим менше суперечностей виникає пізніше. Постійно діючі координаційні структури – коаліційні комітети, робочі групи, регулярні консультації лідерів – є необхідною умовою своєчасного виявлення розбіжностей та пошуку компромісів.

2. Типологія конфліктів у коаліціях включає програмно-ідеологічні суперечності, розподільчі конфлікти навколо ресурсів і посад, персональні протиріччя між лідерами та електоральну конкуренцію. Кожен тип потребує специфічних підходів до врегулювання. Стратегії досягнення компромісів – пакетні угоди, взаємні поступки в різних сферах – дозволяють узгоджувати інтереси партнерів.

3. Успішні західноєвропейські коаліції характеризуються спільними рисами: детальні угоди, ефективна координація, авторитетне лідерство прем'єр-міністра та культура компромісу. Досвід Фінляндії, Нідерландів, Швейцарії та Австрії демонструє, що тривала традиція коаліційного урядування формує соціальний капітал довіри між партнерами. Натомість у посткомуністичних країнах інституціоналізація коаліційних практик виявилася складнішою через слабкість партійних систем, персоналізацію політики та недосконаліть інституційних механізмів. Український досвід засвідчує необхідність зміцнення формальних процедур координації та розвитку культури діалогу.

4. Ефективне врегулювання конфліктів потребує не лише інституційних інструментів, а й політичної культури діалогу, готовності до поступок та довіри між партнерами. Механізми консенсусу формуються роками спільної роботи, дотримання домовленостей та взаємної підтримки.

Перспективи подальших досліджень. По-перше, важливо вивчати вплив цифровізації на коаліційну комунікацію – як нові технології змінюють способи узгодження позицій. По-друге, актуальним є аналіз антикризових механізмів у коаліціях в умовах гібридних загроз, пандемій та економічних потрясінь. По-третє, потребує дослідження адаптація європейських практик до контексту молодих демократій, зокрема України.

Бібліографічний список:

1. Riker W. H. The theory of political coalitions. New Haven: Yale University Press, 1962. 300 p.

2. Шаповаленко М. В. Консенсус. Енциклопедія політики і права. Наукове видання. За. ред. д. політ. н., проф. В. П. Горбатенка і д. політ. н. П. В. Мироненка. Київ : Видавництво Політія, 2024. С. 345–346.

3. Ярема В. Я. Академічний дискурс проблем коаліційного уряду як діалог між представниками теоретико-ігрового та емпіричного підходів. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2012. Вип. 4 (60). С. 325–338.

4. Warwick P. Basic attributes and government survival. Warwick P. Government survival in parliamentary democracies. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2007. P. 34–49.

5. Pilet J.-B. Hard times for governing parties: the 2019 federal elections in Belgium. *West European Politics*. 2020. Vol. 44, No. 2. P. 1–11.

6. Kropp S., Sturm R. Germany's Grand Coalition under Merkel IV. *German Politics*. 2019. Vol. 28. No. 1. P. 1–17.

7. Müller W. C. Austria: a complex case of strong parties and rigid structures. In: Strøm K., Müller W. C. (eds.). Coalition governments in Western Europe. Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 132–170.

8. Vliegenthart R., Boomgaarden H. G. Political agenda-setting in Belgium and the Netherlands: the moderating role of government conflict and fragmentation. *Journalism Studies*. 2007. Vol. 8. No. 3. P. 433–450.

9. Raunio T., Wiberg M. Government Accountability and Parliamentary Democracy in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2010. № 33 (1). P. 1–24.

10. Vatter A. Swiss federalism: the transformation of a federal model. London: Routledge, 2018. 218 p.

11. Лавренюк С. Криза коаліція демократичних сил і антикризова коаліція. Голос України. 2007. 27 листопада.

References:

1. Riker, W.H. (1962) The Theory of Political Coalitions. New Haven: Yale University Press. 300 p.

2. Shapovalenko, M.V. (2024) Konsensus [Consensus]. In: Horbatenko, V.P. and Myronenko, P.V. (eds.) Entsyklopediia polityky i prava [Encyclopedia of Politics and Law]. Kyiv: Vydavnytstvo Politiia, pp. 345–346.

3. Yarema, V.Ya. (2012) Akademichnyi dyskurs problem koalitsiinoho uriadu yak dialoh mizh predstavnykamy teoretyko-ihrovoho ta empirychnoho pidkhodiv [Academic discourse on the problems of coalition government as a dialogue between representatives of game-theoretical and empirical approaches]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*, 4(60), pp. 325–338.

4. Warwick, P. (2007) Basic attributes and government survival. In: Warwick, P. Government Survival in Parliamentary Democracies. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 34–49.

5. Pilet, J.-B. (2020) Hard times for governing parties: The 2019 federal elections in Belgium. *West European Politics*, 44(2), pp. 1–11.

6. Kropp, S. and Sturm, R. (2019) Germany's Grand Coalition under Merkel IV. *German Politics*, 28(1), pp. 1–17.

7. Müller, W.C. (2000) Austria: A complex case of strong parties and rigid structures. In: Strøm, K. and Müller, W.C. (eds.) Coalition Governments in Western Europe. Oxford: Oxford University Press, pp. 132–170.

8. Vliegenthart, R. and Boomgaarden, H.G. (2007) Political agenda-setting in Belgium and the Netherlands: The moderating role of government conflict and fragmentation. Journalism Studies, 8(3), pp. 433–450.

9. Raunio, T. and Wiberg, M. (2010) Government accountability and parliamentary democracy in Finland. *Scandinavian Political Studies*, 33(1), pp. 1–24.

10. Vatter, A. (2018) Swiss Federalism: The Transformation of a Federal Model. London: Routledge. 218 p.

11. Lavreniuk, S. (2007) Kryza koalitsii demokratychnykh syl i antykryzova koalitsiia [The crisis of the coalition of democratic forces and the anti-crisis coalition]. Holos Ukrainy, 27 November.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.5
УДК 356.15(477):336.14“364”

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7761-9811
Мадрига Т. Б., Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
e-mail: tetiana_madryga@ukr.net

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДЖЕРЕЛА, РИЗИКИ ТА ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ

У статті досліджено фінансову спроможність волонтерських ініціатив в Україні в умовах правового режиму воєнного стану та визначено основні джерела, ризики й чинники їх фінансової стійкості. Проаналізовано трансформацію ресурсного забезпечення волонтерського сектору після початку повномасштабного вторгнення, зокрема масштабування індивідуального донорства, цифрового краудфандингу, корпоративної підтримки, міжнародного грантового, діаспорного та криптовалютного фінансування. Показано, що цифровізація фінансової мобілізації сприяла зростанню швидкості та масштабів залучення ресурсів, тоді як корпоративна підтримка та регулярне донорство створюють передумови для більшої передбачуваності фінансових надходжень. Окрему увагу приділено криптовалютним пожертвам як додатковому транскордонному каналу ресурсної мобілізації та визначено його переваги й ризики. На основі емпіричних матеріалів висвітлено значення інституціоналізації, диверсифікації джерел фінансування, репутаційної довіри та діаспорної підтримки для забезпечення діяльності волонтерських організацій. Виявлено основні системні ризики фінансової спроможності: донорську втому, залежність від грантових циклів, нерівність доступу до інституційного фінансування, шахрайські збори та недостатній рівень фінансової підзвітності окремих ініціатив. За допомогою SWOT-аналізу систематизовано сильні й слабкі сторони, можливості та загрози фінансового забезпечення волонтерського сектору. Обґрунтовано, що перспективи переходу від реактивної ресурсної мобілізації до стійкішої фінансової моделі пов’язані з диверсифікацією джерел, розвитком регулярного донорства, довгострокового корпоративного партнерства, соціального підприємництва та ендавментних механізмів. Встановлено, що фінансова стійкість волонтерських ініціатив визначається не домінуванням окремого джерела фінансування, а здатністю поєднувати різні канали ресурсного забезпечення зі збереженням організаційної автономії, прозорості та довіри донорів. Окремо проаналізовано динаміку 2025–2026 рр.: рекордне зростання надходжень на провідні фандрейзингові платформи на тлі скорочення масового мікродонорства, поглиблення кризи довіри та донорської втоми, а також вплив призупинення фінансування USAID на грантову залежність сектору.

Ключові слова: *волонтерські ініціативи, волонтерство, фінансова спроможність, фінансова стійкість, ресурсна мобілізація, донорство, краудфандинг, корпоративна підтримка, громадянське суспільство.*

Madryha Tetiana, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
e-mail: tetiana_madryga@ukr.net

FINANCIAL CAPACITY OF VOLUNTEER INITIATIVES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: SOURCES, RISKS, AND FACTORS OF SUSTAINABILITY

The article examines the financial capacity of volunteer initiatives in Ukraine under martial law and identifies the main sources, risks, and factors shaping their financial sustainability. It analyzes the transformation of the volunteer sector’s resource base following the beginning of the full-scale invasion, focusing on the expansion of individual donations, digital crowdfunding, corporate support, international grants, diaspora funding, and cryptocurrency donations. The study demonstrates that the digitalization of

© Мадрига Т. Б., 2026

financial mobilization has increased the speed and scale of resource accumulation, while corporate support and recurring donations provide greater predictability of financial inflows. Particular attention is paid to cryptocurrency donations as an additional cross-border channel of resource mobilization, with their main advantages and risks identified. Drawing on empirical evidence, the article highlights the importance of institutionalization, diversification of funding sources, reputational trust, and diaspora support for sustaining volunteer organizations. The main systemic risks to financial capacity are identified, including donor fatigue, dependence on grant cycles, unequal access to institutional funding, fraudulent fundraising, and insufficient financial accountability of individual initiatives. A SWOT analysis is used to systematize the strengths, weaknesses, opportunities, and threats associated with the financial capacity of the volunteer sector. It is argued that the transition from reactive resource mobilization to a more sustainable financial model depends on the diversification of funding sources, the development of recurring donations, long-term corporate partnerships, social entrepreneurship, and endowment mechanisms. The study concludes that the financial sustainability of volunteer initiatives is determined not by the dominance of any single funding source but by their ability to combine different resource channels while maintaining organizational autonomy, transparency, and donor trust. Particular attention is given to the 2025–2026 dynamics: record growth in donations to leading fundraising platforms alongside a decline in mass micro-donations, a deepening trust and donor-fatigue crisis, and the impact of the USAID funding suspension on the sector's grant dependency.

Keywords: *volunteer initiatives, volunteering, financial capacity, financial sustainability, resource mobilization, donations, crowdfunding, corporate support, funding diversification, civil society.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило безпрецедентні масштаби залучення та акумулювання фінансових ресурсів українським волонтерським сектором. Масове донорство, цифрові платформи, корпоративна підтримка, міжнародні гранти, діаспорні та криптовалютні канали істотно розширили ресурсні можливості волонтерських ініціатив. Водночас тривалість війни актуалізувала проблему не лише залучення, а й збереження фінансової спроможності волонтерських організацій. Донорська втома, залежність від зовнішнього фінансування, нерівний доступ до грантових ресурсів, шахрайські збори та вимоги до прозорості й підзвітності формують системні ризики для довгострокової діяльності волонтерського сектору. За таких умов особливого значення набуває визначення чинників, здатних забезпечити перехід від ситуативної мобілізації ресурсів до стійкої та диверсифікованої моделі фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансової спроможності організацій громадянського суспільства представлена у працях, присвячених моделям ресурсного забезпечення, фінансовій сталості, донорській залежності та інституціоналізації неурядового сектору. Ю. Біденко [1] аналізує основні джерела фінансування громадянського суспільства в Україні та звертає увагу на залежність організацій від міжнародної донорської підтримки, обмеженість внутрішніх ресурсів і нерівність доступу до фінансування. Окремий напрям сучасних досліджень пов’язаний із трансформацією фінансових механізмів під впливом повномасштабної війни. М. Костів, В. Кочин, Г. Лідейкіте Губер та Г. Нері-Кастракане [35] розглядають регуляторні й правові виклики діяльності волонтерських та некомерційних організацій в умовах війни, зокрема необхідність адаптації до нових суспільних потреб і безпекових обмежень.

М. Адена та Дж. Гарке [27] досліджують особливості благодійної поведінки в умовах війни й показують залежність інтенсивності пожертв від подій на фронті та їх медійного висвітлення. У дослідженні Ч.-Ч. Чан і Ч.-Дж. Пая [28] увагу зосереджено на бар’єрах фандрейзингу неурядових організацій у воєнному середовищі, серед яких вагоме місце посідають довіра до організацій та ефективність комунікацій. С. Волосович та співавтори [38] аналізують криптовалютні активи як новий фінансовий інструмент в умовах воєнної агресії, а Л. Тертична і Д. Скотаренко [21] простежують перехід корпоративного волонтерства від несистемних ініціатив до структурованих і стратегічно орієнтованих практик.

Важливий аналітичний матеріал містять також дослідження Фонду Східна Європа (East Europe Foundation) [6], Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) [32] та інших організацій, у яких висвітлюються проблеми грантового менеджменту, фінансової звітності, прозорості та підзвітності українських організацій. Зокрема, CSIS розглядає незалежний моніторинг і добровільні стандарти підзвітності як механізми зміцнення довіри донорів та доступу до інституційного фінансування. Водночас наявні дослідження переважно концентруються на окремих джерелах або ризиках фінансування. Недостатньо систематизованими залишаються взаємозв’язки між

диверсифікацією ресурсів, організаційною спроможністю, довірою, підзвітністю та здатністю волонтерських ініціатив підтримувати свою діяльність в умовах тривалої війни.

Метою статті є визначення основних складових фінансової спроможності волонтерських ініціатив в Україні в умовах правового режиму воєнного стану, виявлення ризиків їх ресурсного забезпечення та обґрунтування чинників і моделей фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних рис фінансової спроможності українського волонтерського сектору після 2022 р. стало масштабування цифрових механізмів залучення ресурсів. Повномасштабне вторгнення перетворило краудфандинг із допоміжного інструменту на системний канал фінансування. В українському цифровому середовищі функціонують різні за організаційною природою механізми – від спеціалізованих краудфандингових платформ до банківських сервісів і державних платформ. Збереження операційної стійкості й репутації окремих майданчиків водночас сприяло концентрації донорських потоків навколо найбільш упізнаваних платформ.

Вагоме місце у цій системі посіла платформа UNITED24. Упродовж 2022–2024 рр. вона разом із благодійними фондами «Повернись живим» та Сергія Притули загалом залучила 93 млрд гривень [22]. Динаміка надходжень була нерівномірною: найбільші сукупні збори припали на 2022 рік, після чого у 2023 році їхній обсяг скоротився. Зокрема, у 2023 році платформа UNITED24 зібрала 7,94 млрд гривень, або 63 % сукупного обсягу зборів цих трьох структур, тоді як фонд «Повернись живим» отримав понад 3 млрд гривень [26]. У 2024 році сукупні надходження зросли на 28 % порівняно з попереднім роком і становили 24,1 млрд гривень, із яких 73 % припало на UNITED24. Водночас надходження на платформу були нерівномірно розподілені протягом року: у грудні вона залучила 61 % річної суми [22]. Така концентрація засвідчує суттєві коливання інтенсивності пожертв, однак для пояснення їхніх причин необхідний додатковий аналіз.

Ця висхідна траєкторія суттєво пришвидшилася у 2025 р. За даними аналітичної платформи «Опендатабот», сукупні надходження на рахунки трьох провідних фондів – UNITED24, «Повернись живим» та Благодійного фонду Сергія Притули – досягли рекордних 105,87 млрд грн, що на 37 % перевищує сумарний обсяг зборів за три попередні роки війни разом узятих [19]. Основний внесок у це зростання забезпечила платформа UNITED24, яка залучила 77,7 млрд грн (73 % сукупної суми) – утричі більше, ніж за весь 2022 рік, причому рекордним місяцем став жовтень 2025 р., коли обсяг надходжень удвічі перевищив показник усього попереднього року. Ще стрімкішу динаміку продемонстрував фонд «Повернись живим»: за словами його директора Тараса Чмута, сукупні надходження – індивідуальні донати та інституційні гранти – сягнули понад 31 млрд грн, що на 658 % більше, ніж у 2024 р.; лише у жовтні фонд залучив 19,7 млрд грн – суму, яка перевищила сукупні збори за попередні три роки [24]. Визначальним чинником цього стрибка стало не так зростання масового індивідуального донорства, як укладення кількох цільових грантових угод з іноземними урядами – результат трирічної підготовчої роботи, розпочатої ще в 2022 р.; на 2026 р. фонд визначив орієнтир у 1 млрд дол. США міжнародного інституційного фінансування та 400 млн грн щомісячних надходжень з українських джерел [24]. Це свідчить про свідому переорієнтацію найбільших гравців сектору з разового масового донорства на довгострокове інституційне партнерство.

Окремого аналізу заслуговує феномен цифрового мікродонорства, який у 2022–2024 роках набув безпрецедентних масштабів через інструмент «банка» у застосунку monobank. Цей сервіс, започаткований ще у 2020 р. як інструмент особистих заощаджень, після початку повномасштабного вторгнення був стихійно переосмислений громадянами та волонтерськими організаціями як платформа публічних зборів. З 24 лютого 2022 р. українці створили понад 120 000 «банок» для збору донатів у monobank, зібравши загалом понад 5 млрд гривень; найбільші збори організовували волонтери Сергій Притула, Сергій Стерненко та Ігор Лаченков, а також державна платформа UNITED24 [25]. Динаміка зростання донатів через цей інструмент демонструє послідовне нарощування: у 2022 р. через monobank задонатили 243 млн євро, у 2023 р. – 717 млн євро, а у 2024 р. – 993 млн євро, що перевищило сукупний показник двох попередніх років [23].

Мобілізаційний потенціал цієї моделі найбільш виразно проявився у проєкті «Народний Байрактар» – краудфандинговій кампанії фонду Сергія Притули, яку в червні 2022 р. запущено з метою зібрати 500 млн гривень на три безпілотники Bayraktar TB2 для Повітряних сил України. За три дні українці зібрали близько 600 млн гривень – суму, достатню для придбання чотирьох Bayraktar. З огляду на масштаб суспільної підтримки компанія Baykar вирішила безоплатно передати Україні три БПЛА, а зібрані кошти було спрямовано на придбання розвідувального супутника для потреб ЗСУ

[16]. Кампанія продемонструвала, що масове дрібне донорство здатне не лише закривати тактичні потреби, а й генерувати дипломатичний та репутаційний ефект, що виходить далеко за межі самої суми збору.

Феномен «банок» та «народних» кампаній є проявом ширшої трансформації: цифрові платформи перетворили разове донорство на регулярну громадянську практику з низьким порогом залучення, вбудованою звітністю та соціальним підкріпленням через публічність процесу. Співзасновник monobank О. Гороховський характеризував «банки» як «HIMARS для волонтерів» – інструмент, що радикально змінив швидкість і масштаб мобілізації громадянських ресурсів [25]. Таким чином, цифрове мікродонорство стало структурним елементом фінансової архітектури волонтерського руху, не замінюючи гранти чи корпоративну підтримку, а заповнюючи нішу оперативного, низового та масового фінансування, недосяжну для жодного іншого механізму.

Натомість динаміка мікродонорства через «банки» monobank у 2025–2026 рр. розвивалася в протилежному напрямку. З лютого 2022 р. до лютого 2026 р. українці задонатили через цей інструмент 123 млрд грн, створивши понад 2,6 млн зборів, до яких долучилися щонайменше 14 млн осіб [3]. Однак якщо період з лютого 2024 по лютий 2025 р. став піковим (41,6 млрд грн), то за наступний рік – з лютого 2025 по лютий 2026 р. – обсяг донатів через «банки» скоротився до 34,3 млрд грн, тобто приблизно на 18 % [3]. Дослідження компанії Gradus фіксує паралельне звуження бази регулярних донорів: на постійній основі ЗСУ підтримують лише 7 % опитаних, тоді як 40 % роблять це час від часу [3]. Таке розходження траєкторій – вибухове зростання надходжень на великі інституційні платформи на тлі одночасного скорочення масового низового мікродонорства – засвідчує структурну трансформацію фінансової архітектури волонтерського сектору: ресурси дедалі більше консолідуються навколо великих, інституційно спроможних гравців, тоді як база масової громадянської участі, яка забезпечувала стійкість моделі на початкових етапах війни, звужується.

Окремим каналом фінансування волонтерських ініціатив, який набув особливого значення після початку повномасштабного вторгнення, стали криптовалютні пожертви. Уже в перші дні війни Міністерство цифрової трансформації України започаткувало прийом допомоги у цифрових активах; за даними досліджень криптовалютного ринку України, протягом першого місяця було залучено понад 56 млн дол. США, переважно у Bitcoin та Ethereum. Станом на червень 2023 р. загальний обсяг криптовалютних надходжень оцінювався у 225 млн дол. США, з яких 60 % було спрямовано на гуманітарні потреби, а 40 % – на підтримку ЗСУ [15; 38]. Криптовалютні платежі інтегрували у свої системи залучення коштів і провідні благодійні та волонтерські організації, зокрема «Повернись живим», Благодійний фонд Сергія Притули, «Армія SOS», «Госпітальєри» та Nova Ukraine. Поширення криптодонатів розширило можливості залучення ресурсів від міжнародних донорів завдяки швидкості транскордонних переказів та відносній незалежності від традиційної банківської інфраструктури. Водночас використання цифрових активів формує специфічні ризики, пов'язані з посиленням регуляторних вимог, кіберзагрозами та високою волатильністю окремих криптоактивів [18; 31]. Показово, що за даними Глобального індексу прийняття криптовалют (Global Crypto Adoption Index) 2022 р. Україна посіла третє місце серед 146 країн за рівнем використання криптовалюти – після Філіппін та В'єтнаму, що свідчить про глибоку інтегрованість криптовалютних інструментів у фінансову поведінку українців ще до початку повномасштабного вторгнення [18].

Важливим інституційним зрушенням 2025 року стало просування України до повноцінної легалізації криптовалютного ринку. 3 вересня 2025 р. Верховна Рада України прийняла у першому читанні законопроєкт «Про ринки віртуальних активів» (№ 10225-d) [17], який передбачає запровадження 18 % податку на доходи та 5 % військового збору з операцій з криптоактивами, а також гармонізацію з європейським регламентом MiCA [13]. Станом на середину 2025 р. державний резерв криптовалюти України склав близько 46 351 BTC вартістю приблизно 5,6 млрд дол. США, що виводить країну до числа найбільших державних криптовласників у світі. За оцінками Європейського банку реконструкції та розвитку, Україна отримала 106 млрд дол. США у вигляді криптовалютних надходжень, що характеризує країну як «активного користувача крипти». Легалізація ринку безпосередньо впливає на волонтерський сектор: прозора регуляторна політика знижує юридичні ризики для фондів, що залучають криптодонати, розширює коло інституційних донорів і створює умови для довгострокового використання криптовалюти як стабільного каналу фінансування волонтерських ініціатив [37; 30].

Таблиця 1

Криптовалюта як канал фінансування волонтерських ініціатив в умовах воєнного стану в Україні

Параметр	Характеристика
Загальний обсяг благодійних криптозборів (2022–2025)	Понад 250 млн дол. США; перший місяць повномасштабного вторгнення – понад 56 млн дол. США; станом на липень 2023 р. – 225 млн дол. США наростаючим підсумком
Структура зборів за криптовалютами (2023)	USDT – 37 % (83 млн дол.); ETH – 35 % (79 млн дол.); BTC – 18 % (41 млн дол.); DOT – 4 %; BUSD – 3 %
Спрямування зібраних коштів	Гуманітарні потреби – 60 %; потреби ЗСУ – 40 %
Ключові державні актори	Міністерство цифрової трансформації України (14 криптогаманців з 24.02.2022); платформа Aid for Ukraine
Ключові волонтерські актори	БФ «Повернись живим», БФ Притули, «Армія SOS», «Госпітальєри», Nova Ukraine, Uchain Ukraine, «Паляниця»
Позиція України у Глобальному індексі прийняття криптовалют (Chainalysis)	2022 р. – 3-тє місце (146 країн); 2024 р. – 4-те місце; 2025 р. – 8-ме місце в абсолютному рейтингу та 1-ше місце у перерахунку на душу населення
Кількість власників криптовалюти в Україні (2025)	~6,5 млн осіб (15–16 % населення)
Загальні криптовалютні надходження в країну	106 млрд дол. США (середина 2023 – середина 2024 рр.); 206,3 млрд дол. США наростаючим підсумком (2025)
Державний криптовалютний резерв (середина 2025)	~46 351 BTC (~5,6 млрд дол. США) – один із найбільших державних криптовалютних резервів у світі
Ставлення населення до криптовалюти як інструменту допомоги	58,3 % респондентів планують використовувати криптовалюту у майбутньому; 64,76 % вважають її ефективним інструментом гуманітарної допомоги
Ключові переваги каналу	Швидкість транзакцій; прозорість блокчейну; незалежність від банківської інфраструктури; можливість анонімних пожертв від донорів із країн із юридичними обмеженнями на підтримку України
Ключові загрози та обмеження	Посилення регулювання (28,57 % респондентів); хакерські атаки (26,67 %); волатильність курсів; технологічний поріг входу; ризик використання агресором для обходу санкцій
Правовий статус	Законопроєкт №10225-d прийнято у першому читанні (вересень 2025 р.); передбачено податок 18 % + 5 % військовий збір; узгодження українського законодавства з вимогами регламенту ЄС про ринки криптоактивів

Джерело: складено автором на основі [18; 29; 31; 37; 38].

Таким чином, використання криптовалют розширює фінансову спроможність українських волонтерських ініціатив, забезпечуючи оперативне транскордонне залучення коштів та альтернативний канал їх переказу в умовах обмежень традиційної фінансової інфраструктури.

Поряд із диверсифікацією цифрових каналів фінансування після початку повномасштабного вторгнення суттєво розширилася й корпоративна підтримка волонтерських ініціатив: бізнес почав

системно спрямовувати ресурси на соціальні та оборонні проєкти в межах корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Тактика втілення КСВ в Україні є розмаїтою: деякі компанії створюють власні фонди, деякі активно взаємодіють у партнерстві з громадськими організаціями, хтось фокусує соціальну відповідальність на напрямках, дотичних до його прямої діяльності, хтось обирає пріоритетні для себе вектори допомоги [10]. Корпоративна підтримка пройшла власний еволюційний шлях – від хаотичних разових пожертв у 2014–2015 рр. до системного партнерства в умовах повномасштабної війни. Дослідження «Індекс КСВ 2023», проведене CSR Ukraine та The Page за участі 30 великих компаній, зафіксувало, що майже всі компанії надають допомогу ЗСУ; серед форм підтримки – гранти для ветеранів та їхніх родин, створення і підтримка реабілітаційних центрів, допомога благодійним організаціям та волонтерам; 25 з 30 компаній релокували працівників з їхніми родинами у безпечні регіони та надавали матеріальну і психологічну допомогу співробітникам [20]. Тертична Л. та Скотаренко Д. (2026) зафіксували системну трансформацію корпоративного волонтерства: від несистемних, емоційно зумовлених ініціатив першого року повномасштабної війни – до структурованих і стратегічно орієнтованих практик. Зокрема, у компанії МХП кількість учасників волонтерських програм зросла з 1700 осіб у 2021 році до понад 4000 у 2024-му; понад 1000 працівників здали близько 470 літрів крові, що допомогло більш ніж 3100 особам. PepsiCo Ukraine провела 32 волонтерські заходи у шести регіонах за участі понад 200 співробітників, які сукупно відпрацювали понад 1000 волонтерських годин. Carlsberg Ukraine через участь у благодійних марафонах зібрала понад 1,7 млн грн на підтримку військових [21].

Прикладом інституціоналізації корпоративної підтримки є ініціатива «Один день на місяць працюю для ЗСУ», що виникла навесні 2022 року у межах роботи Координаційного центру Save Ukraine Now (SUN, Івано-Франківськ). Імпульсом стала практика ПАТ «Прикарпаттяобленерго», яке поділилося досвідом перерахунку одноденного заробітку від працівників. За моделлю ініціативи з компаніями-партнерами укладалися довгострокові угоди про регулярну щомісячну підтримку – і ця відносно незначна індивідуальна сума в масштабі колективу перетворювалася на стабільний, передбачуваний ресурс. Поширення ініціативи відбувалося через особисті контакти та репутацію членів команди: кожен новий партнер рекомендував наступного. До кінця жовтня 2023 року понад 3,5 тисячі осіб були підписані на ініціативу одноденного заробітку, а щомісячні надходження через цей механізм становили від 2,5 до 3 млн гривень [12, с. 436–437]. Ця модель є прикладом того, як локальний соціальний капітал і репутаційна довіра конвертуються у стале і прозоре фінансування волонтерської діяльності, незалежне ні від міжнародних грантових циклів, ні від сезонних медійних подій.

Важливою тенденцією є трансформація самого характеру корпоративної підтримки: якщо до 2022 р. вона переважно мала форму разових пожертв, то під час повномасштабного вторгнення бізнеси стали рушійною силою і творцями позитивних змін для суспільства, а КСВ допомагає втілювати ці зміни системно, стратегічно і довгостроково [10]. Це означає, що волонтерські організації отримали не лише разові фінансові надходження, а й партнерів, які готові до тривалої взаємодії – з власними комунікаційними ресурсами, логістичними мережами та кадровим волонтерським потенціалом.

Фінансова спроможність України у повномасштабній війні не обмежується лише міжнародною допомогою чи державними інструментами на кшталт воєнних облігацій. Громадянське суспільство здатне стати самостійним і вагомим джерелом фінансування оборони. Ключовими умовами для такої мобілізації є прозорість інституцій, цільовий характер витрат і підтримка суспільної уваги до подій на фронті, адже саме медійне висвітлення бойових дій та загибелі цивільних безпосередньо стимулює зростання пожертв. Лише через фонд «Повернись живим» за три роки зібрано понад 17 млрд грн (близько 500 млн доларів), і ця динаміка має чітку залежність від подій на фронті. Кожна додаткова загибель цивільної особи генерує в середньому 5 184 долари пожертв того ж дня, а сукупний ефект однієї такої трагедії сягає понад 8 169 доларів – достатньо для закупівлі кількох розвідувальних дронів. Пік надходжень фіксується впродовж трьох днів після події, після чого активність спадає до десятого дня, але оскільки бойові дії тривають щодня, цикл постійно відновлюється. Медійне висвітлення також відчутно впливає на потоки коштів: кожен 1 % приросту новинних згадок про військову активність додає в середньому 2 096 доларів пожертв того ж дня та понад 8 083 долари у сукупній перспективі, а повідомлення про ракетні удари чи атаки на лікарні дають ще вищий приріст – 0,12–0,13 % на кожен 1 % медійних згадок. Ці цифри свідчать про те, що громадянська благодійність є не стихійною, а оперативною й передбачуваною реакцією суспільства, яка формує реальний і вимірюваний внесок у фінансування оборони [27]. Це свідчить про те, що в умовах екзистенційної

загрози децентралізована приватна благодійність може оперативно закривати критичні потреби там, де державні механізми реагують повільніше, – формуючи таким чином гнучкий і стійкий рівень воєнної економіки поряд із бюджетним фінансуванням та зовнішньою підтримкою. Історично уряди покладалися переважно на кампанії з продажу воєнних облігацій для фінансування військових зусиль. Український досвід засвідчує ширшу модель ресурсного забезпечення: децентралізовані, добровільні та цільові пожертви спрямовуються на задоволення конкретних потреб оборони, сприяючи забезпеченню національної оборони як суспільного блага. Це дає підстави розглядати приватну благодійність як додатковий механізм зміцнення обороноздатності держави, що функціонує поряд із формалізованими каналами міжнародної допомоги [27].

Свідчення волонтерів, зібрані у книзі «Єдності сила», дозволяють виокремити кілька наскрізних закономірностей у фінансуванні волонтерських ініціатив.

По-перше, реєстрація як умова фінансового доступу: більшість організацій усвідомили необхідність офіційної реєстрації не з ідеологічних міркувань, а з суто практичних – донори та міжнародні партнери вимагали реквізитів юридичної особи. «Офіційна реєстрація благодійного фонду відкриє більше можливостей для залучення допомоги», – пояснює засновниця БФ «Ukraine – My Home», яка зареєструвала фонд саме після того, як латвійський партнер запропонував кошти, але не мав куди їх переказати [12, с. 11].

По-друге, диверсифікація як стратегія виживання: досвідчені організації формували «мозаїку» джерел – масові дрібні донати, регулярні корпоративні внески, творчі фандрейзингові заходи (вистави, благодійні тренування, розіграші за донат), гранти та діаспорна підтримка. БФ «Свій за свого» поєднував щомісячні партнерські внески від підприємців із донатами підписників блогера OLDboi UA, завдяки чому «рахунки пішли на мільйони гривень» [12, с. 36].

По-третє, грант як системний, але ненадійний канал: Перший добровольчий хірургічний шпиталь виграв дванадцять грантів із близько п'яти десятків поданих заявок, отримавши підтримку від Zagoriy Foundation, Oxfam, Об'єднаної Методистської Церкви та програми німецького уряду. Однак наприкінці 2023 року всі проєкти одночасно завершилися – і жодне з трьох (профільних) міністерств та близько ста листів до міжнародних організацій не дали результату. Цей випадок унаочнює системний ризик «донорської пастки»: організація, що вибудувала потужну операційну спроможність, опинилася під загрозою закриття через синхронне завершення грантового циклу [12, с. 74–76].

По-четверте, довіра як конвертована у гроші репутація: волонтери одностайно наголошують, що люди жертвують не на абстрактний фонд, а на конкретну людину чи команду з верифікованою репутацією. «У волонтерській роботі головне – довіра», – підсумовує один із засновників. Саме тому багато волонтерів відмовлялися від анонімних зборів і публічно звітували про кожну витрату [12, с. 36].

По-п'яте, діаспора як швидкий і надійний канал: значна частина фондів закривала збори переважно завдяки підтримці з-за кордону. БФ «Порт Франківськ» станом на травень 2024 р. зібрав 25 млн грн, значну частину яких – завдяки краудфандинговій активності діаспори та жителів Європи [12, с. 201–202].

Таким чином, книга «Єдності сила» є унікальним первинним джерелом, що верифікує на рівні конкретних практик наступні закономірності: нашарування джерел, роль інституціоналізації, ризик донорської залежності, критичну функцію довіри та значення діаспорного каналу.

Подолання залежності від зовнішніх грантових потоків потребує свідомого переходу до диверсифікованих моделей фінансової стійкості. Світова практика виокремлює три такі моделі, релевантні для українського контексту. Перша – ендавментна модель: формування недоторканного капіталу, відсотки від якого фінансують поточну діяльність. Державна програма розвитку волонтерства до 2030 р. прямо передбачає масове створення організаціями публічних та прозорих ендавментів, захищених законодавством [5]. Друга – модель соціального підприємництва: отримання власних доходів від господарської діяльності, що не суперечить статутним цілям. Зростання ролі власних доходів організацій громадянського суспільства простежувалося ще до повномасштабного вторгнення: у 2016–2017 рр. їхній обсяг збільшився з 467 млн грн до 1,1 млрд грн. Водночас законодавча неврегульованість цього напряму обмежувала можливості його подальшого розвитку [1]. Третя – модель регулярного донорства: перехід від разових пожертв до передплатних форматів щомісячної підтримки, зразком якої є ініціатива «Один день на місяць працюю для ЗСУ» координаційного центру Save Ukraine Now, що станом на кінець 2023 р. охопила понад 3,5 тисячі

регулярних донорів із щомісячними надходженнями 2,5–3 млн грн [12, с. 436–437]. Спільним знаменником усіх трьох моделей є зниження залежності від будь-якого одного джерела та забезпечення фінансової передбачуваності, що є необхідною умовою стратегічного планування в умовах тривалої війни.

Попри безпрецедентні обсяги мобілізованих ресурсів, фінансова архітектура волонтерського руху має системні вразливості, які не зникли навіть на тлі загальної мобілізації суспільства. Першою є «донорська втома» – поступове зниження готовності громадян до регулярних пожертв у міру затягування конфлікту. Як зафіксував «Опендатабот», за перші шість місяців 2023 р. на рахунки трьох найбільших фондів надійшло 8,4 млрд гривень — на 22 % менше, ніж протягом другого півріччя 2022-го [9]. Дослідження ОГС України виявило, що у 2023 р. спостерігалось зменшення частки організацій, для яких допомога армії є основним напрямом (з 43 % у 2022 р. до 38 % у 2023 р.) [4], що вказує на поступову переорієнтацію сектору в умовах виснаження ресурсів. Другою вразливістю є асиметрія доступу до великих грантів: малі та середні волонтерські ініціативи, які становлять більшість руху, фактично виключені з конкуренції за міжнародне інституційне фінансування через відсутність організаційної спроможності – юридична реєстрація, звітність англійською мовою, наявність аудиторів. Це підтверджує дослідження Фонду Східна Європа: серед ключових потреб організацій – навчання фандрейзингу, грантового менеджменту та фінансової звітності [6]. Третьою вразливістю є недобросовісні збори: зростання довіри до волонтерства не залишилося поза увагою шахраїв, які маскуються під волонтерів, створюють фейкові збори та вигадані «благодійні фонди», щоб привласнити кошти, які мали б рятувати життя [14]. Боротьба з цим явищем вимагає системної верифікації волонтерських організацій як механізму зміцнення донорської довіри. Однак, правовий режим воєнного стану та попереднє законодавство сформували нові ролі НУО в Україні, водночас породивши серйозні регуляторні виклики: організації змушені були адаптуватися до нових суспільних потреб та безпекових обмежень, часто без чітких правових рамок для верифікації своєї діяльності [35]. Центр стратегічних і міжнародних досліджень CSIS у своєму аналізі підзвітності НУО в Україні (2024) запропонував конкретну модель вирішення цієї проблеми: добровільний кодекс поведінки з незалежним моніторингом третіх сторін (Third-Party Monitoring – TPM), де організації, які приєднуються до системи, демонструють свою відданість принципам нагляду, а донори можуть і повинні реагувати на це відповідно, створюючи фінансовий стимул для всіх НУО дотримуватися найкращих практик [32]. Таким чином, підзвітність перестає бути лише етичною вимогою і набуває прямого фінансового виміру: організації, що не демонструють верифікованої прозорості, фактично виключають себе з конкуренції за інституційне та корпоративне фінансування – і саме в цьому полягає системна різниця між організаціями, які зростають, і тими, що стагнують, попри однаковий рівень операційної активності.

Виявлені вразливості суттєво поглибилися у 2025–2026 рр. Комплексне дослідження сектору благодійності, проведене Zagoriy Foundation у 2025 р., зафіксувало не лише кількісне, а й якісне звуження донорської бази: індекс поширеності благодійності знизився з 7,7 у 2024 р. до 6,7 у 2025 р., середній щомісячний внесок скоротився з 840 до 480 грн, а 25 % опитаних прямо визнали втому від постійних зборів. Показовим є й зростання інституційної недовіри: частка українців, які не довіряють благодійним фондам, зросла приблизно з 30 % у 2022 р. до 52 % у 2025 р., а рівень довіри до окремих найбільших фондів помітно знизився – зокрема до Благодійного фонду Сергія Притули з 82 % у 2024 р. до 51 % у 2025 р. [7]. Волонтери прямо попереджають про кризу: за словами Сергія Притули, «великі збори, які раніше закривалися за кілька днів, тепер можуть тривати місяцями», а масштабна суспільна підтримка дедалі частіше переорієнтовується на адресну допомогу конкретним військовослужбовцям замість великих стратегічних проєктів [8]. Четвертою системною вразливістю фінансової архітектури волонтерського сектору стало різке скорочення міжнародного грантового фінансування після призупинення роботи USAID у 2025 р. Агентство до цього фінансувало 39 гуманітарних та розвиткових програм в Україні на суму 4,28 млрд дол. США; після його виходу українські організації громадянського суспільства втратили від 30 % до 57 % ресурсного забезпечення, а сукупний дефіцит фінансування у 4 млрд дол. США залишається здебільшого незакритим. За різними оцінками, від 40 % до 45 % організацій відчули відчутний негативний вплив цього рішення, тоді як частка організацій, що покладаються переважно на внутрішні джерела фінансування, скоротилася з 69 % до 46,1 % [2]. Альтернативні джерела – представництва Європейського Союзу, скандинавські країни, Японія, Швейцарія та Австралія – частково компенсували втрату, однак не покрили утворений розрив повністю. Показово, що на тлі

інституційної кризи довіра до волонтерських організацій залишається значно вищою, ніж до формальних НУО (80 % проти 61 % на початку 2025 р.), що підтверджує виявлену раніше закономірність: персоналізована репутація конкретних волонтерів і команд є стійкішим капіталом довіри, ніж інституційний статус як такий [2]. Таким чином, поєднання донорської втоми, ерозії інституційної довіри та геополітично зумовленого грантового шоку формує для волонтерського сектору суттєво жорсткіші умови функціонування у 2025–2026 рр., ніж на початкових етапах повномасштабної війни, і водночас підтверджує актуальність диверсифікації джерел фінансування як ключової умови довгострокової стійкості. Для систематизації внутрішніх і зовнішніх характеристик фінансової спроможності доцільно застосувати SWOT-аналіз. До сильних сторін українських волонтерських ініціатив належать висока культура громадянського донорства, розвинена екосистема цифрових платформ, персоналізована довіра, швидкість мобілізації ресурсів та розширення корпоративної підтримки. Слабкими сторонами залишаються залежність частини організацій від міжнародних грантів, дефіцит власних сталих доходів, нерівність між великими та регіональними структурами, недостатня фінансова звітність і залежність від сезонних або подієвих пожертв. Серед можливостей – розвиток ендавментів, соціального підприємництва, корпоративної філантропії, діаспорного фінансування та європейських програм підтримки. Основними загрозами є донорська втома, можливе скорочення зовнішнього фінансування, шахрайські збори та ризик переорієнтації діяльності організацій відповідно до пріоритетів донорів.

Таблиця 2

SWOT-аналіз фінансової спроможності волонтерських ініціатив

	Сильні сторони (S)	**Слабкі сторони (W)**
Внутрішні	• Високий рівень громадянської мобілізації та сформована протягом понад десяти років культура донорства • Розвинена екосистема цифрових платформ (monobank, United24, краудфандинг) • Персоналізована довіра до провідних фондів і волонтерів • Швидкість мобілізації у відповідь на медійні події • Зростаюча корпоративна підтримка через КСВ	• Критична залежність від міжнародних грантів (50%+ надходжень) • Відсутність власних стійких доходів у більшості організацій • Нерівність між столичними та регіональними організаціями у доступі до ресурсів • Слабка фінансова звітність і брак аудиторів у малих ініціативах • Відсутність диверсифікації: залежність від сезонних і подієвих пожертв
	Можливості (O)	**Загрози (T)**
Зовнішні	• Державна програма розвитку волонтерства до 2030 р. як нормативна рамка підтримки • Потенціал діаспорного фінансування (понад 6 млн українців за кордоном) • Зростання корпоративної філантропії та професійного волонтерства • Євроінтеграційні механізми фінансування (EU4Ukraine, Erasmus+, LIFE) • Розвиток ендавментів та механізмів довгострокового фінансування • Податкові стимули для благодійності, передбачені законодавством 2022 р.	• Донорська втома населення при затягуванні конфлікту • Скорочення міжнародного фінансування після завершення гострої фази (ризик припинення донорської підтримки) • Шахрайство та фейкові збори, що підривають суспільну довіру • Призупинення USAID-фінансування як прецедент вразливості від зовнішніх рішень • Асиметрія розподілу: 0,07% гуманітарних коштів ООН доходить до місцевих організацій • Вимушена переорієнтація місії організації відповідно до пріоритетів донорів

Джерело: складено автором на основі [1; 5; 21; 22; 33; 36].

Проведений SWOT-аналіз засвідчує, що фінансова спроможність українських волонтерських ініціатив є асиметричною: сильні сторони зосереджені переважно в операційній площині – швидкість мобілізації, масштаб громадянської залученості, розвиненість цифрових платформ, – тоді як слабкі сторони та загрози мають структурний і довгостроковий характер. Залежність від міжнародних грантів, донорська втома та відсутність стійких внутрішніх доходів формують хронічну вразливість,

яка не зникає навіть в умовах безпрецедентної суспільної мобілізації. Водночас можливості, пов'язані з євроінтеграційними механізмами, діаспорним потенціалом та новою нормативною базою у вигляді Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року, створюють реальне підґрунтя для переходу від реактивної до стратегічної моделі фінансової стійкості.

Виявлені структурні характеристики фінансової спроможності українського волонтерського руху – поєднання операційних сильних сторін із хронічними інституційними вразливостями – набувають додаткового аналітичного виміру у зіставленні з досвідом інших країн, що пережили збройні конфлікти в новітній історії. Таке порівняння дозволяє розмежувати, які риси є специфічно українськими, а які є універсальними закономірностями громадянської мобілізації в умовах війни.

Українська модель фінансової мобілізації волонтерських ініціатив є унікальною навіть у порівнянні з країнами, що пережили збройні конфлікти в новітній історії. Дослідження Єврейського університету Єрусалима, проведене після нападу ХАМАС 7 жовтня 2023 р. зафіксувало, що майже половина населення Ізраїлю долучилася до волонтерства, а філантропія та волонтерські ініціативи охопили різні групи суспільства незалежно від етнічної належності та релігійних переконань [34]. Водночас у контексті конфлікту між Ізраїлем та ХАМАС Чіа-Чі Чан та Чун-Джуй Пай виявили, що трьома головними перешкодами для фандрейзингу НУО є брак привабливої теми для зборів, низька довіра до організацій та слабке копірайтингове планування [26]. Ці чинники релевантні і для українського контексту, особливо проблема довіри та прозорості, яка стала системним викликом після численних випадків шахрайства у волонтерській сфері. Принципова відмінність українського досвіду від ізраїльського полягає в тому, що в Україні волонтерський рух функціонував не як доповнення до ефективної держави, а як її часткова заміна в умовах первинного інституційного колапсу 2014 р. та різкого перевантаження державних структур у 2022 р. Саме тому масштаб і глибина громадянської мобілізації, а відповідно й обсяги ресурсів, що пройшли через волонтерські канали, виявилися значно більшими, ніж у будь-якому іншому зіставному випадку.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що фінансова спроможність волонтерських ініціатив в Україні в умовах воєнного стану формується на основі багатоканальної моделі ресурсного забезпечення, яка поєднує масове індивідуальне донорство, цифровий краудфандинг, корпоративну підтримку, міжнародні гранти, криптовалютні та діаспорні надходження. Кожне з цих джерел виконує окрему функцію: масове донорство забезпечує оперативність, цифрові платформи – масштабування, корпоративна підтримка – більшу передбачуваність, міжнародні гранти – можливості інституційного розвитку, а транскордонні механізми розширюють зовнішню ресурсну базу.

Водночас обсяг залучених коштів сам по собі не є достатнім показником фінансової стійкості. До ключових системних ризиків належать донорська втома, залежність від грантових циклів, нерівність доступу малих і великих організацій до інституційного фінансування, шахрайські збори та недостатній рівень фінансової підзвітності окремих ініціатив. Особливого значення за таких умов набувають репутаційна довіра, прозорість, організаційна спроможність і здатність до диверсифікації джерел фінансування. Встановлено, що перспективи переходу від реактивної ресурсної мобілізації до стійкішої фінансової моделі пов’язані з розвитком регулярного донорства, довгострокового корпоративного партнерства, соціального підприємництва та ендавментних механізмів. Отже, фінансова стійкість волонтерських ініціатив визначається не домінуванням окремого джерела, а здатністю поєднувати різні канали ресурсного забезпечення, зберігаючи організаційну автономію, прозорість і довіру донорів. Саме диверсифікація у поєднанні з інституційною спроможністю створює передумови для довгострокового функціонування волонтерського сектору в умовах тривалої війни. Динаміка 2025–2026 рр. підтверджує цю закономірність: рекордне зростання надходжень на великі інституційні платформи, скорочення масового мікродонорства, поглиблення кризи довіри та різке звуження грантового фінансування після призупинення роботи USAID засвідчують перехід сектору до нового, структурно складнішого етапу фінансової мобілізації.

Бібліографічний список:

1. Біденко Ю. М. Фінанси громадянського суспільства в Україні: ключові тенденції, моделі та перешкоди в досягненні сталості. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2019. Вип. 36. С. 24–36. DOI: 10.26565/2220-8089-2019-36-03.

2. Гордєєв О. Грантова діра. Як виживає український сектор після «виходу» USAID. Главком. 2026. URL: https://glavcom.ua/interviews/hrantova-dira-jak-vizhivaje-ukrajinskij-sektor-pislja-vikhodu-usaid-1118477.html

3. Гриненко В. 123 мільярди гривень задонейтили українці з початку повномасштабного вторгнення – статистика Monobank. The Village Україна. 2026. URL: https://www.village.com.ua/village/business/news/371407-123-milyardi-griven-zadoneytili-ukrayintsi-z-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-ndash-statistika-monobank

4. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт комплексного соціологічного дослідження. Єднання. Лютий 2024. URL: https://ednannia.ua/images/Procurements/Громадянське_суспільство_України_в_умовах_війни_звіт_з_комплексного_соціологічного_дослідження.pdf

5. Державна цільова соціальна програма з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року : затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2026 р. № 396-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-2026-p#n13

6. Дослідження потреб і проблем громадського сектору під час війни. Фонд Східна Європа (East Europe Foundation). 2023. URL: https://eef.org.ua/en/prezentuvaly-doslidzhennya-gromsektoru/

7. Дослідження сектору благодійності 2025. Zagoriy Foundation. 2025. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2025/12/doslidzhennya_sektoru_blagodijnosti_2025.pdf

8. «Ентузіазм закінчується»: волонтери попереджають про кризу донатів в Україні. Borg.expert. 2026. URL: https://borgexpert.com/news/entuziazm-zakinchuietsia-volontery-poperedzhaiut-pro-kryzu-donativ-v-ukraini

9. За шість місяців 2023 року на рахунки трьох фондів надійшло 8,4 млрд грн. Детектор медіа. 2023. URL: https://cs.detector.media/community/texts/185537

10. Корпоративна соціальна відповідальність: що це і навіщо бізнесу. Щедрий Вівторок. 2025. URL: https://givingtuesday.ua/statti/shho-take-korporatyvna-soczialna-vidpovidalnist-i-dlya-chogo-vona-potribna-biznesu/

11. Краудфандингові платформи: де взяти гроші на свій проєкт. Happy Monday. 2026. URL: https://happymonday.ua/5-platform-dlya-kraudfandyngu

12. Мадрига Т. Б. Єдності сила. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2025. 456 с.

13. Новий етап регулювання віртуальних активів в Україні: що змінюється для бізнесу та інвесторів. LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/238907_noviy-etap-regulyuvannya-vrtualnikh-aktivv-v-ukran-shcho-zmnyutsya-dlya-bznesu-ta-nvestorv

14. Перевірка волонтерів та благодійних організацій: що варто знати. Новокаховська МВА. 2025. URL: https://nk.gov.ua/2025/09/15/perevirka-volonteriv-ta-blahodijnykh-orhanizatsij-shcho-varto-znaty/

15. Пеньковська А. Як криптовалюта допомагає українцям у війні. 2025. URL: https://news.liga.net/ua/all/pr/yak-kryptovaliuta-dopomahaie-ukraintsiam-u-viyni

16. Притула зібрав 600 млн на чотири «Байрактари». Новинарня. 24.06.2022. URL: https://novynarnia.com/2022/06/24/prytula-zibrav-600-mln-na-chotyry-bajraktary/

17. Проєкт Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні № 10225-д. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271

18. Ринок криптовалютних активів під час війни: трансформації та перспективи для України : аналітичний звіт / ГО «Мережа захисту національних інтересів «ANTS». Київ, 2023. 18 с. URL: https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/rynok-kryptovalyutnyh-aktyviv-pid-chas-vijny.pdf

19. Софієнко Н. Фонди зібрали рекордні 105,8 млрд грн пожертв на ЗСУ. Як і куди донатили українці у 2025 році. Forbes.ua. 2025. URL: https://forbes.ua/news/fondi-zibrali-rekordni-10587-mlrd-grn-pozhertv-na-zsu-yak-i-kudi-donatili-ukraintsi-u-2025-rotsi-05122025-34646

20. Сталість українського бізнесу під час війни: що показав «Індекс КСВ 2023». The Page. 2023. URL: https://thepage.ua/ua/rating/stalist-ukrayinskogo-biznesu-pid-chas-vijni-sho-pokazav-indeks-ksv-2023

21. Тертична Л. І., Скотаренко Д. Л. Розвиток корпоративного волонтерства підприємств в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2026. Вип. 85. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-157.

22. У 2024 році три найбільші українські фонди зібрали на 28 % більше донатів. Gwara Media. 2025. URL: https://gwaramedia.com/u-2024-roczi-tri-najbilshi-ukrayinski-fondi-zibrali-na-28-bilshe-donativ/

23. Українці задонатили 993 мільйони євро через Monobank у 2024 році. Shotam.info. 2025. URL: https://shotam.info/za-2024-rik-ukraintsi-zadonatyly-na-viysko-naybilshe-vid-povnomasshtabnoho-vtorhnennia/].

24. Фонд «Повернись живим» у 2026 р. планує перевершити рекордні збори 2025 р. у 31 млрд грн – директор. Інтерфакс-Україна. 2026. URL: https://interfax.com.ua/news/general/1139547.html

25. Шевчук С., Гордієнко О. «HIMARS для волонтерів». Українці створили 100 000 «банок» у monobank і зібрали 5 млрд грн. Як вони працюють? Інтерв'ю Олега Гороховського. Forbes Ukraine. 18.10.2022. URL: https://forbes.ua/money/himars-dlya-volonteriv-ukraintsi-stvorili-100-000-banok-u-monobank-i-zibrali-5-mlrd-grn-yak-voni-pratsyuyut-intervyu-olega-gorokhovskogo-18102022-9069

26. Як донатять українці в 2023 році: огляд зборів United24, «Повернись живим» та фонду Притули. Опендатабот. 2023. URL: https://opendatabot.ua/analytics/donats-for-victory

27. Adena M., Harke J. Charitable giving in wartime: Evidence from Ukraine's war fundraising. VoxEU / CEPR. 2025. URL: https://cepr.org/voxeu/columns/charitable-giving-wartime-evidence-ukraines-war-fundraising

28. Chang C.-C., Pai C.-J. Non-profit fundraising activities in a war environment: An exploration of hindrance factors using a modified Z-HISA hybrid model. *Journal of Business Research*. 2025. Vol. 189. Article 115209. DOI:

10.1016/j.jbusres.2025.115209.

29. Chainalysis. The 2025 Geography of Cryptocurrency Report. 2025. URL: https://www.chainalysis.com/reports/2025-geo-crypto-report/

30. CryptoRank. Ukraine to regulate political crypto donations to tackle Russian influence. 19 March 2026. URL: https://cryptorank.io/news/feed/c5ee8-ukraine-political-crypto-donations-russia

31. Crystal Intelligence. Ukraine Receives More Than $225M in Crypto Donations. 2023 (updated 2026). URL: https://crystalintelligence.com/investigations/ukraine-receives-over-224m-in-crypto-donations/

32. Ensuring NGO Accountability for Reconstruction and Humanitarian Relief in Ukraine. Center for Strategic and International Studies (CSIS). 2024. URL: https://www.csis.org/analysis/ensuring-ngo-accountability-reconstruction-and-humanitarian-relief-ukraine

33. Examining the Role of Civil Society in Ukraine during Wartime. RTI International. 2023. URL: https://www.rti.org/impact/examining-role-civil-society-ukraine-during-wartime

34. Hebrew University report highlights civil mobilization during war. JNS. 2023. URL: https://www.jns.org/wire/hebrew-u-report-highlights-civil-mobilization-during-war/

35. Kostiv M., Kochyn V., Lideikyte Huber G., Neri-Castracane G. The War in Ukraine, Volunteers and Non-profit Organizations: Regulatory and Law-Related Challenges. Nonprofit Policy Forum. 2025. DOI: 10.1515/npf-2023-0103.

36. Passing the Buck: The Economics of Localizing Aid in Ukraine. Refugees International. 2024. URL: https://www.refugeesinternational.org/reports-briefs/passing-the-buck-the-economics-of-localizing-aid-in-ukraine/

37. The Rise in Popularity of Cryptocurrency in Ukraine. Disruption Banking. 2025. URL: https://www.disruptionbanking.com/2025/11/19/the-rise-in-popularity-of-cryptocurrency-in-ukraine/

38. Volosovych S., Nezhyva M., Vasylenko A., Morozova L., Napadovskyi I. The Cryptocurrency Assets Market in the Conditions of Military Aggression. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. Vol. 1 (54). P. 114–126. DOI: 10.55643/fcaptp.1.54.2024.4305.

References:

1. Bidenko, Yu.M. (2019) Finansy hromadianskoho suspilstva v Ukraini: kliuchovi tendentsii, modeli ta pereshkody v dosiahnenni stalosti [Civil society finance in Ukraine: Key trends, models and obstacles to achieving sustainability]. *Visnyk KhNU im. V.N. Karazina. Seriia «Pytannia politolohii»*, 36, pp. 24–36. DOI: 10.26565/2220-8089-2019-36-03.

2. Hordieiev, O. (2026) Hrantova dira. Yak vyzhyvaie ukrainskyi sektor pislia «vykhodu» USAID [The grant gap: How the Ukrainian sector survives after USAID's "exit"]. *Glavcom*. Available at: Glavcom

3. Hrynenko, V. (2026) 123 miliardy hryven zadoneityly ukraintsi z pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia – statystyka Monobank [Ukrainians have donated UAH 123 billion since the beginning of the full-scale invasion: Monobank statistics]. *The Village Ukraina*. Available at: The Village Ukraina

4. Ednannia (2024) *Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny: zvit kompleksnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia [Civil society of Ukraine during the war: Report of a comprehensive sociological study].* February 2024. Available at: Ednannia

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026) *Derzhavna tsilova sotsialna prohrama z rozvytku volonterskoi diialnosti v Ukraini na period do 2030 roku [State Targeted Social Programme for the Development of Volunteering in Ukraine for the Period until 2030].* Approved by Order No. 396-r of 29 April 2026. Available at: Verkhovna Rada of Ukraine

6. East Europe Foundation (2023) *Doslidzhennia potreb i problem hromadskoho sektoru pid chas viiny [Study of the needs and problems of the civil society sector during the war].* Available at: East Europe Foundation

7. Zagoriy Foundation (2025) *Doslidzhennia sektoru blahodiinosti 2025 [Charitable sector research 2025].* Available at: Zagoriy Foundation

8. Borg.expert (2026) «Entuziazm zakinchuietsia»: volontery poperedzhaiut pro kryzu donativ v Ukraini ["Enthusiasm is running out": Volunteers warn of a donation crisis in Ukraine]. Available at: Borg.expert

9. Detector Media (2023) Za shist misiatsiv 2023 roku na rakhunky trokh fondiv nadiishlo 8,4 mlrd hrn [In the first six months of 2023, three foundations received UAH 8.4 billion]. Available at: Detector Media

10. Giving Tuesday Ukraine (2025) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist: shcho tse i navishcho biznesu [Corporate social responsibility: What it is and why businesses need it]. Available at: Giving Tuesday Ukraine

11. Happy Monday (2026) Kraudfandynhovi platformy: de vziaty hroshi na svii proiekt [Crowdfunding platforms: Where to get money for your project]. Available at: Happy Monday

12. Madryha, T.B. (2025) *Yednosti syla [Strength in unity].* Ivano-Frankivsk: Misto NV. 456 p.

13. LIGA ZAKON (n.d.) Novyi etap rehuliuvannia virtualnykh aktyviv v Ukraini: shcho zminiuietsia dlia biznesu ta investoriv [A new stage in the regulation of virtual assets in Ukraine: What is changing for businesses and investors]. Available at: LIGA ZAKON

14. Nova Kakhovka City Military Administration (2025) Perevirka volonteriv ta blahodiinykh orhanizatsii: shcho varto znaty [Verification of volunteers and charitable organizations: What you need to know]. Available at: Nova Kakhovka City Military Administration

15. Penkovska, A. (2025) Yak kryptovaliuta dopomahaie ukraintsiam u viini [How cryptocurrency helps Ukrainians during the war]. *LIGA.net*. Available at: LIGA.net

16. Novynarnia (2022) Prytula zibrav 600 mln na chotyry «Bairaktary» [Prytula raised UAH 600 million for four Bayraktars]. 24 June. Available at: Novynarnia

17. Verkhovna Rada of Ukraine (n.d.) *Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vrehuliuvannia oborotu virtualnykh aktyviv v Ukraini No. 10225-d [Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Other Legislative Acts of Ukraine on Regulation of the Circulation of Virtual Assets in Ukraine No. 10225-d].* Available at: Verkhovna Rada of Ukraine

18. ANTS (2023) *Rynok kryptovaliutnykh aktyviv pid chas viiny: transformatsii ta perspektyvy dlia Ukrainy: analitychnyi zvit [Cryptocurrency assets market during the war: Transformations and prospects for Ukraine: Analytical report].* Kyiv, 18 p. Available at: ANTS

19. Sofiienko, N. (2025) Fondy zibraly rekordni 105,8 mlrd hrn pozhertv na ZSU. Yak i kudy donatyly ukraintsi u 2025 rotsi [Foundations raised a record UAH 105.8 billion in donations for the Armed Forces of Ukraine: How and where Ukrainians donated in 2025]. *Forbes.ua*. Available at: Forbes Ukraine

20. The Page (2023) Stalist ukrainskoho biznesu pid chas viiny: shcho pokazav «Indeks KSV 2023» [Sustainability of Ukrainian business during the war: What the CSR Index 2023 showed]. Available at: The Page

21. Tertychna, L.I. and Skotarenko, D.L. (2026) Rozvytok korporatyvnoho volonterstva pidpryiemstv v umovakh voiennoho stanu [Development of corporate volunteering by enterprises under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 85. DOI: 10.32782/2524-0072/2026-85-157.

22. Gwara Media (2025) U 2024 rotsi try naibilshi ukrainski fondy zibraly na 28% bilshe donativ [In 2024, the three largest Ukrainian foundations collected 28% more donations]. Available at: Gwara Media

23. ShoTam (2025) Ukraintsi zadonatyly 993 miliony yevro cherez Monobank u 2024 rotsi [Ukrainians donated EUR 993 million through Monobank in 2024]. Available at: ShoTam

24. Interfax-Ukraine (2026) Fond «Povernys zhyvym» u 2026 r. planuie pereversh yty rekordni zbory 2025 r. u 31 mlrd hrn – dyrektor [Come Back Alive Foundation plans to surpass its record UAH 31 billion fundraising total of 2025 in 2026 – director]. Available at: Interfax-Ukraine

25. Shevchuk, S. and Hordiienko, O. (2022) «HIMARS dlia volonteriv». Ukraintsi stvoryly 100 000 «banok» u Monobank i zibraly 5 mlrd hrn. Yak vony pratsiuiut? Interviu Oleha Horokhovskoho ["HIMARS for volunteers": Ukrainians created 100,000 Monobank "jars" and raised UAH 5 billion. How do they work? Interview with Oleh Horokhovskyi]. *Forbes Ukraine*, 18 October. Available at: Forbes Ukraine

26. Opendatabot (2023) Yak donatiat ukraintsi v 2023 rotsi: ohliad zboriv United24, «Povernys zhyvym» ta fondu Prytuly [How Ukrainians donate in 2023: An overview of fundraising by United24, Come Back Alive and the Prytula Foundation]. Available at: Opendatabot

27. Adena, M. and Harke, J. (2025) Charitable giving in wartime: Evidence from Ukraine's war fundraising. *VoxEU / CEPR*. Available at: CEPR / VoxEU

28. Chang, C.-C. and Pai, C.-J. (2025) Non-profit fundraising activities in a war environment: An exploration of hindrance factors using a modified Z-HISA hybrid model. *Journal of Business Research*, 189, Article 115209. DOI: 10.1016/j.jbusres.2025.115209.

29. Chainalysis (2025) *The 2025 Geography of Cryptocurrency Report*. Available at: Chainalysis

30. CryptoRank (2026) Ukraine to regulate political crypto donations to tackle Russian influence. 19 March. Available at: CryptoRank

31. Crystal Intelligence (2023, updated 2026) Ukraine receives more than $225M in crypto donations. Available at: Crystal Intelligence

32. Center for Strategic and International Studies (CSIS) (2024) Ensuring NGO accountability for reconstruction and humanitarian relief in Ukraine. Available at: CSIS

33. RTI International (2023) Examining the role of civil society in Ukraine during wartime. Available at: RTI International

34. JNS (2023) Hebrew University report highlights civil mobilization during war. Available at: JNS

35. Kostiv, M., Kochyn, V., Lideikyte Huber, G. and Neri-Castracane, G. (2025) The war in Ukraine, volunteers and non-profit organizations: Regulatory and law-related challenges. *Nonprofit Policy Forum*. DOI: 10.1515/npf-2023-0103.

36. Refugees International (2024) *Passing the Buck: The Economics of Localizing Aid in Ukraine*. Available at: Refugees International

37. Disruption Banking (2025) The rise in popularity of cryptocurrency in Ukraine. Available at: Disruption Banking

38. Volosovych, S., Nezhyva, M., Vasylenko, A., Morozova, L. and Napadovskyi, I. (2024) The cryptocurrency assets market in the conditions of military aggression. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 1(54), pp. 114–126. DOI: 10.55643/fcaptp.1.54.2024.4305. (54). P. 114–126. DOI: 10.55643/fcaptp.1.54.2024.4305.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.6
УДК 323.2:316.485.6(477)

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9579-9764
Пачос Ю. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса
e-mail: ju.pachos@donnu.edu.ua

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті здійснено аналіз специфіки політичної участі українців в умовах невизначеності, зумовленої воєнним станом, обмеженням проведення виборів та неможливістю реалізації традиційних конвенційних форм впливу громадян на владу. Систематизовано теоретичні підходи до розуміння політичної участі, простежено еволюцію її трактування – від класичного визначення через сприйняття як інструменту громадської активності до розуміння як широкого спектру практик, що трансформуються під впливом цифровізації. Узагальнено класифікацію форм політичної участі за трьома групами: конвенційні (вибори, петиції, членство в партіях, громадські слухання), неконвенційні або протестні (страйки, мітинги, громадянська непокора, радикальні форми) та цифрові (електронне голосування, е-петиції, онлайн-обговорення). Проаналізовано динаміку протестного потенціалу українського суспільства від Революції Гідності 2013 – 2014 рр. до повномасштабного вторгнення, зокрема виявлено нелінійний характер цієї динаміки: фазу латентного накопичення критичного потенціалу у 2022 – 2023 рр. та фазу його реалізації у конкретних протестних акціях 2025 – 2026 рр. (проти закону №12414 щодо антикорупційних органів та на підтримку колишнього міністра оборони). Встановлено, що спільним тригером обох акцій стало не питання війни чи територіальних поступок, а несприйняття непрозорості та недостатньої підзвітності влади. Визначено особливості сучасної протестної мобілізації: використання соціальних мереж, символічної візуальної комунікації (картонки з гаслами) та провідну роль молоді й ветеранської спільноти. Обґрунтовано висновок, що обмеження конвенційних форм участі в умовах воєнного стану призводить до зростання ролі неконвенційних форм, інтегрованих із цифровими каналами мобілізації, а протест починає виконувати функцію механізму контролю за владою за відсутності виборів.

Ключові слова: *політична участь, протестний потенціал, воєнний стан, протест, конвенційні форми, неконвенційні форми, підзвітність влади, невизначеність, громадянська освіта.*

Pachos Iuliia, Vasyl' Stus Donetsk National University
e-mail: ju.pachos@donnu.edu.ua

SPECIFICS OF UKRAINIANS' POLITICAL PARTICIPATION UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY

The article provides an analysis of the specific features of Ukrainians' political participation under conditions of uncertainty caused by martial law, restrictions on holding elections, and the impossibility of implementing traditional conventional forms of citizens' influence on the authorities. Theoretical approaches to understanding political participation are systematized, and the evolution of its interpretation is traced — from the classical definition through its perception as an instrument of civic activity to its understanding as a broad spectrum of practices transformed under the influence of digitalization. A generalized classification of forms of political participation is presented across three groups: conventional (elections, petitions, party membership, public hearings), non-conventional or protest forms (strikes, rallies, civil disobedience, radical forms), and digital forms (electronic voting, e-petitions, online discussions). The dynamics of the protest potential of Ukrainian society from the Revolution of Dignity in 2013–2014 to the full-scale invasion are analyzed, revealing the non-linear nature of this dynamic: a phase of latent accumulation of critical potential in 2022–2023 and a phase of its realization in specific protest actions in 2025–2026 (against draft law No. 12414 concerning anti-corruption bodies and in support of the former Minister of Defense). It is established

© Пачос Ю. В., 2026

that the common trigger for both actions was not the issue of the war or territorial concessions, but rejection of the lack of transparency and insufficient accountability of the authorities. The features of contemporary protest mobilization are identified: the use of social networks, symbolic visual communication (protest placards), and the leading role of youth and the veteran community. It is concluded that restrictions on conventional forms of participation under martial law led to a growing role of non-conventional forms integrated with digital mobilization channels, with protest beginning to function as a mechanism of control over the authorities in the absence of elections.

Keywords: *political participation, protest potential, martial law, protest, conventional forms, non-conventional forms, accountability of authorities, uncertainty, civic education.*

Постановка проблеми. За складних соціально-політичних умов в Україні громадяни продовжують бути активними учасниками політичного життя. Традиційно діючи протестно у кризових для держави періодах громадяни долучаються до політичних процесів у відповідь на непрозорі рішення влади, погану комунікацію або її відсутність та як прояв підтримки політичних діячів. Умови невизначеності у нашому випадку – це воєнний стан, обстріли тилових міст, які важко передбачити, масовий рух населення (всередині країни та за кордон), неможливість проведення виборів. Це ті умови, за яких політична участь громадян обмежена законом про воєнний стан. Однак українці демонструють бажання навіть попри обмеження воєнного стану впливати на прийняття політичних рішень, долучатися до політичних процесів на локальному та національному рівнях, а також нагадувати владі про важливість дотримання принципів підзвітності і прозорості у прийнятті рішень навіть попри тимчасову відсутність такого механізм зміни влади як вибори.

Мета роботи. Ця стаття є спробою проаналізувати специфіку політичної участі українців, систематизувати та визначити її форми під час війни та за умов невизначеності, прослідкувати історичний аспект формування особливостей політичної участі українців.

Виклад основного матеріалу. Політична участь як поняття та явище еволюціонувало протягом кількох століть з появою політичних та громадянських прав людини, розвитком політичних систем, поширенням демократії у світі. Її вивчали багато відомих політологів. Так, С. Верба та Н. Най запропонували класичне визначення політичної участі як прямий або опосередкований вплив громадян на формування влади та її рішення. Серед форм політичної участі вони виділяли: голосування, спілкування з обраними представниками влади, участь у передвиборчих кампаніях (включаючи членство в партіях чи організаціях, пожертви їм), спільна або громадська діяльність [2].

Протягом наступних десятиліть XX ст. – початку XXI ст. спостерігається зміна трактування політичної участі від сприйняття її як інструменту громадської активності (М. Каазе та А. Марш) або сукупності дій громадян, спрямованих на вплив на прийняття політичних рішень в рамках формальних та неформальних інституцій: участь у партіях, громадських об'єднаннях, мітингах, протестах, громадських рухах, підписанні петицій тощо (Дж. Нагель) до розуміння її як широкого спектру практик, що еволюціонує під впливом соціокультурних та технологічних змін (П. Норріс) [13]. Останніх 15 років вчені сходяться на тому, що поняття політичної участі та її форм трансформується під впливом цифровізації та індивідуалізації громадянської активності. Деякі дослідники вважають, що дії громадян, спрямовані на політичні результати, є політичною участю незалежно від того, чи здійснюються вони через традиційні канали чи нові цифрові платформи [1].

У даному дослідженні під політичною участю пропонуємо розуміти дії громадян спрямовані на те, щоб вплинути на прийняття політичних рішень, та реалізуються у різних формах через політичні та неполітичні інституції та через традиційні і цифрові канали.

Політична участь набуває різних форм. Класично дослідники розрізняють конвенційні та неконвенційні форми політичної участі. Під конвенційними формами мають на увазі політичну поведінку, яка використовує інституційні канали і є прийнятною для домінуючої політичної системи. Під неконвенційними – ту, яка кидає виклик чинним інститутам і панівним нормам або ж відкидає їх [6; 14]. Розвиток цифрових технологій, цифровізація поличних інститутів, поширення е-демократії дає підстави додати до традиційних форм політичної участі цифрові (електронне голосування, електронні петиції тощо) [13].

Узагальнюючи напрацювання дослідників можна класифікувати форми політичної участі наступним чином.

1. Конвенційні форми: вибори та референдуми; звернення та петиції до державних органів влади; членство в політичних партіях та громадських організаціях; реалізація пасивного

виборчого права (балотування на виборні посади); громадські обговорення, мирні зібрання та мітинги (легітимні), громадські слухання.

2. Неконвенційні (протестні) форми: страйки, пікети, блокування комунікацій та установ (доріг, будинків державних органів та установ тощо), протести, демонстрації, громадянська непокора; радикальні форми: силові зіткнення, насильницьке захоплення будівель, тероризм.

3. Цифрові форми: онлайн-голосування, підписання електронних петицій на офіційних сайтах державних органів влади, опитування та обговорення рішень через державні платформи чи застосунки.

В Україні політична участь громадян гарантується Конституцією України, зокрема у статті 38 йдеться про те, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7]. Крім того статті 69 та 70 визначають засади народного волевиявлення та права голосу.

Від початку існування незалежної України українці в кризові моменти для держави надають перевагу протестним формам політичної участі, які змінювалися періодами зменшення протестного потенціалу. Громадяни України об'єднуються навколо загроз та тригерів і готові до рішучих і протестних дій у періоди кризи та загострення внутрішньополітичної ситуації.

Так, у травні 2013 року до початку Революції Гідності, тільки 25.5% українців вважали, що найближчим часом у їхньому селі або місті можуть відбутися масові протестні виступи в разі погіршення життя або заради захисту своїх прав і свобод [11].

У подальшому можна спостерігати невелике зростання протестних настроїв в умовах кризової ситуації: у грудні 2013 р. за результатами національного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центру Разумкова, 32% вважали ймовірним, що в їхніх містах та селах вибухнуть масові акції протесту, а 27% були готові особисто взяти участь у цих акціях; лише 2,5% населення взагалі не знали про Євромайдани [3]. Водночас серед безпосередніх учасників протестів на Майдані 2013 р. готовність до конкретних форм протесту була вкрай високою: 42,7% готові були брати участь у страйках, 35,4% – у пікетуванні держустанов і блокуванні їхньої роботи, 15% – у створенні незалежних збройних формувань [8].

Після піку політичної кризи 2013-2014 рр. та початку війни з Росією протестний потенціал населення почав зменшуватись У 2018 р. переважна більшість опитаних у національному дослідженні (68%) не бачили перспектив масових виступів протесту у своєму населеному пункті або вважали такі виступи малоймовірними [10].

З початком повномасштабного вторгнення дані різних опитувань свідчили про нарощення потенціалі протестної політичної участі громадян України.

Тригерне для українського суспільства питання – територіальні поступки – підтверджувало мобілізацію українців і готовність до протесту. У грудні 2025 р. 51,4% українців заявили про намір брати участь у протестних акціях, якщо Україна під час переговорів піде на неприйнятні компроміси [9]. До того також спостерігався консенсус у настроях суспільства щодо територіальних поступок: протягом періоду з травня 2022 р. по травень 2023 р. абсолютна більшість респондентів (82-87%) висловлювалися проти таких поступок у переговорах про мир [4].

У травні 2022 р. 68% українців в опитуванні щодо критики влади заявили, що уникають будь-яких суперечок, а наполягали на допустимості критики лише 26%. Уже у жовтні 2023 р. ситуація змінилася. 70% українців вважали важливим критикувати можливі хибні рішення влади, тоді як за уникнення суперечок наполягали лише 25% [5]. Дослідники пояснювали таку різку зміну у ставленні до критики влади небажанням українців замовчувати питання корупції. Таке зростання готовності до критики влади у подальшому виявилося не просто декларативним показником суспільних настроїв, а свідчило про готовність до реальної протестної мобілізації.

Влітку 2025 р. це вилилося у першу з часу повномасштабного вторгнення масову вуличну акцію, спрямовану безпосередньо проти рішень державної влади. Протести були обумовленні прийняттям закону №12414, який обмежував незалежність антикорупційних органів влади – НАБУ та САП. За даними опитування Gradus Research, понад половина українців повністю або частково схвалювали ці протести, а кожен другий заявив про готовність особисто взяти участь в акціях [12]. Показово, що приводом для політичного протесту стало не питання війни чи територіальних поступок (за яким, як зазначалося вище, зберігався стійкий суспільний консенсус), а питання антикорупційних органів та прозорості прийняття політичних рішень владою. Саме ті питання до влади, які

респонденти виокремлювали як головну причину зростання готовності до критики ще в опитуванні 2023 р.

Наступним показовим проявом протестної політичної участі українців під час війни стали мирні акції на підтримку колишнього міністра оборони Михайла Федорова влітку 2026 р. Не дивлячись на те, що привід протесту – кадрове рішення – був інший, а ніж влітку 2025 р., тригером знову стало не питання капітуляції чи територіальних поступок, а сприйняття несправедливості чи непрозорості у прийнятті владних рішень. Це продовження тенденції зростання критичного ставлення до влади.

Крім того ці два вияви політичної участі під час війни у формі протестів мають ще кілька особливостей: мобілізація громадян відбувалась через соцмережі (Threads, Instagram, TikTok, Telegram, Facebook); використання картонок для висловлення своїх позицій в оригінальний спосіб (цитати мемів, нецензурна лексика тощо) стали новим способом візуалізувати та вербалізувати вимоги протестувальників; рушійною силою протестів стали молодь та ветерани – перші, практично не маючи досвіду конвенційної політичної участі, другі – маючи високий рівень мобілізаційного потенціалу спільноти та високий рівень довіри серед населення , були об'єднані однією метою – вплинути на прийняття політичних рішень.

Варто також звернути увагу на те, що обидва протести були спровоковані непрозорістю і практичною відсутністю будь-якої комунікації влади щодо прийнятих рішень. Комунікація з громадянами відбувалась уже після акцій протесту.

Ці два кейси політичної участі в умовах війни та невизначеності в Україні демонструють, що за умов обмеження можливості реалізації конвенційних форм політичної участі в умовах воєнного стану (вибори) призводить до того, що громадяни вдаються до неконвенційних форм (протести, мітинги тощо). Позбавлені звичного інструменту періодичної підзвітності влади та її змінності через вибори, громадяни вдаються до протесту як до способу нагадати владі про принципи змінюваності, відповідальності та підзвітності навіть за умов призупинення виборчого циклу. Це відбувається у поєднанні з цифровими формами мобілізації (соціальні мережі) та традиційними візуальними практиками протестів. Тобто у умовах невизначеності відбувається поєднання традиційних неконвекційних форм політичного протесту з цифровими каналами взаємодії та символічною комунікацією.

Висновки. Специфіка політичної участі українців в умовах невизначеності полягає в переорієнтації форм впливу на прийняття політичних рішень з традиційних на альтернативні. Схильність українців до політичної мобілізації та протестів у кризові періоди відтворюється і за умов невизначеності та повномасштабної війни, набуваючи інших форм.

Динаміка протестного потенціалу свідчить про його нелінійний характер: період 2022 – 2023 рр. можна кваліфікувати як фазу латентного накопичення критичного потенціалу, тоді як 2025 – 2026 рр. – фазу його реалізації в конкретних акціях політичної участі (протести з картонками). Це є спростуванням загального і спрощеного уявлення про припинення політичної участі в умовах воєнного стану. Обмеження можливості реалізації конвенційних форм політичної участі (передусім виборів) призводить до зростання ролі неконвенційних форм, інтегрованих із цифровими каналами мобілізації та символічної комунікації. Протест у цих умовах починає виконувати функцію механізму контролю за владою. Спільним приводом до обох протестів 2025 – 2026 рр. стала не загроза війни як така, а несприйняття непрозорості політичних рішень, недостатньої комунікації з боку влади, порушення принципів підзвітності влади.

В контексті результатів дослідження можна виокремити кілька потенційних напрямів, які потребують подальшого вивчення. Виявлені тенденції окреслюють кілька перспективних напрямів для подальшого вивчення. Варто дослідити роль громадянської освіти у формуванні здатності громадян до політичної участі, зокрема молоді. Адже не маючи досвіду конвенційної участі, молодь є однією з рушійних сил протестів. Виникає питання, що на що впливає: чи є активна участь молоді в протестах результатом відсутності знань про конвенційні форми політичної участі (петиції, громадські слухання тощо), чи, навпаки, є підтвердженням сформованої громадянської компетентності і обрання неконвенційних форм участі є свідомим вибором найефективнішого способу впливу на владу в конкретній ситуації в умовах невизначеності. Потенційним напрямом подальшого дослідження також може бути вивчення моделей інституціоналізації комунікації влади з новими акторами, зокрема ветеранською спільнотою.

Бібліографічний список:

1. Theocharis Y., Van Deth J. W. The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*. 2018. Vol. 10, No. 1. P. 139–163.

2. Verba S., Nie N. H. Participation in America: Political Democracy and Social Equality. New York: Harper and Row, 1972. 428 p.

3. 2013-й: політичні підсумки і прогнози (загальнонаціональне й експертне опитування). Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: https://dif.org.ua/article/2013-y-politichni-pidsumki-i-prognozi-zagalnonatsionalne-y-ekspertne-opituvannya .

4. Динаміка готовності до територіальних поступок для якнайшвидшого завершення війни: результати телефонного опитування, проведеного 26 травня – 5 червня 2023 року. Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1242&page=3 .

5. Динаміка між травнем 2022 року та жовтнем 2023 року сприйняття доцільності критики можливих помилкових та неправильних дій влади. Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://kiis.com.ua/?cat=reports&id=1323&lang=ukr&page=1.

6. Климончук В. Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. *Політичний менеджмент.* 2012. № 4-5. С. 72–80. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/klymonchuk_politychna.pdf .

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

8. Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що? Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=216.

9. Панченко Ю. Половина українців готові до протесту в разі неприйнятних поступок перед РФ. Українська правда. 2025. 3 грудня. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/12/3/7226230/.

10. Протестний потенціал українського суспільства. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: https://dif.org.ua/article/protestniy-potentsial-ukrainskogo-suspilstva.

11. Протестні настрої населення: останні тенденції, 13 червня 2013 року. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL:.

12. Скільки українців підтримують протести проти законопроєкту №12414, – опитування. Texty.org.ua. URL: https://texty.org.ua/fragments/115583/skilky-ukrayinciv-pidtrymuyut-protesty-proty-zakonoproyektu-12414-opytuvannya/.

13. Скороход О. П. Еволюція моделей політичної участі: від класичних концепцій до цифрової епохи е-демократії. *Політичне життя*. 2025. Вип. 2. С. 33-41. URL: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.4

14. Слюсаревський М. Політична участь як особливий «зріз» політичної поведінки. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 8-18. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/sliusarevskyi_politychna.pdf.

References:

1. Theocharis, Y. and Van Deth, J.W. (2018) The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), pp. 139–163.

2. Verba, S. and Nie, N.H. (1972) *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row. 428 p.

3. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2013) *2013-i: politychni pidsumky i prohnozy (zahalnonatsionalne y ekspertne opytuvannia) [2013: Political results and forecasts (nationwide and expert survey)].* Available at: Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation

4. Kyiv International Institute of Sociology (2023) *Dynamika hotovnosti do terytorialnykh postupok dlia yaknaishvydshoho zavershennia viiny: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 26 travnia – 5 chervnia 2023 roku [Dynamics of readiness for territorial concessions for the earliest possible end to the war: Results of a telephone survey conducted on 26 May – 5 June 2023].* Available at: Kyiv International Institute of Sociology

5. Kyiv International Institute of Sociology (2023) *Dynamika mizh travnem 2022 roku ta zhovtnem 2023 roku spryiniattia dotsilnosti krytyky mozhlyvykh pomylkovykh ta nepravylnykh dii vlady [Dynamics between May 2022 and October 2023 in perceptions of the appropriateness of criticizing possible erroneous and improper actions of the authorities].* Available at: Kyiv International Institute of Sociology

6. Klymonchuk, V. (2012) Politychna uchast hromadian Ukrainy yak vyiav antropolohichnoho vymiru svobody [Political participation of Ukrainian citizens as a manifestation of the anthropological dimension of freedom]. *Politychnyi menedzhment*, 4–5, pp. 72–80. Available at: article PDF

7. Verkhovna Rada of Ukraine (1996) Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of 28 June 1996 No. 254k/96-VR]. Available at: Verkhovna Rada of Ukraine

8. Kyiv International Institute of Sociology (2013) *Maidan-2013: khto stoit, chomu i za shcho? [Maidan 2013: Who is standing there, why and for what?].* Available at: Kyiv International Institute of Sociology

9. Panchenko, Yu. (2025) Polovyna ukraintsiv hotovi do protestu v razi nepryiniatnykh postupok pered RF [Half

of Ukrainians are ready to protest in the event of unacceptable concessions to Russia]. *Ukrainska pravda*, 3 December. Available at: European Pravda

10. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (n.d.) *Protestnyi potentsial ukrainskoho suspilstva [Protest potential of Ukrainian society].* Available at: Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation

11. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2013) *Protestni nastroi naselennia: ostanni tendentsii [Protest attitudes of the population: Recent trends].* 13 June 2013.

12. Texty.org.ua (n.d.) *Skilky ukraintsiv pidtrymuiut protesty proty zakonoproiektu No. 12414 – opytuvannia [How many Ukrainians support protests against Draft Law No. 12414: Survey].* Available at: Texty.org.ua

13. Skorokhod, O.P. (2025) Evoliutsiia modelei politychnoi uchasti: vid klasychnykh kontseptsii do tsyfrovoi epokhy e-demokratii [Evolution of models of political participation: From classical concepts to the digital era of e-democracy]. *Politychne zhyttia*, 2, pp. 33–41. DOI

14. Sliusarevskyi, M. (2009) Politychna uchast yak osoblyvyi «zriz» politychnoi povedinky [Political participation as a specific “dimension” of political behaviour]. *Politychnyi menedzhment*, 5, pp. 8–18. Available at: article PDF

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.7
УДК 327.7:341.33:351.86(477):061.23

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-3914-0077
Доценко М. І., Донецький національний університет імені Василя Стуса
e-mail: m_dotsenko@donnu.edu.ua

ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ ЯК НЕОІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АКТОР ГУМАНІТАРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У статті досліджено Товариство Червоного Хреста України як неоінституціонального актора гуманітарної дипломатії в умовах трансформації публічної політики. У межах дослідження гуманітарна дипломатія розглядається як механізм інституційного впливу, через який гуманітарні актори здатні впливати на політичні рішення, практики врядування, формати координації між державою, громадянським суспільством, міжнародними організаціями та місцевими громадами. З позицій неоінституціонального підходу акцент зроблено на тому, що роль ТЧХУ визначається не тільки формальним статусом Національного товариства та належністю до Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а й сукупністю неформальних практик взаємодії, партнерських мереж, гуманітарної легітимності, організаційної спроможності та довіри до інституції. Визначено, що ТЧХУ функціонує як інституційний посередник між гуманітарними потребами населення, державними рішеннями, міжнародними стандартами, донорами та партнерськими організаціями, локальними механізмами реагування. Під час міжнародного збройного конфлікту Товариство здійснює комплексну та масштабну гуманітарну діяльність, що поєднується з інструментами гуманітарної дипломатії, опосередковується ними та реалізується через них. Доведено, що діяльність ТЧХУ не обмежується сервісною або благодійною функцією, оскільки вона безпосередньо пов'язана з формуванням практик публічної політики у сферах гуманітарного реагування, соціального захисту, охорони здоров'я, інформування про мінну небезпеку, реабілітації, відновлення та підтримки громад. Виокремлено гуманітарну адвокацію та мобілізацію громадськості як напрями, що підтверджують інституційно оформлений характер гуманітарної дипломатії ТЧХУ. Обґрунтовано, що гуманітарна дипломатія ТЧХУ проявляється не лише у зовнішній репрезентації або міжнародній комунікації, а насамперед у практиках укладання партнерств, мобілізації ресурсів, просування гуманітарних стандартів, координації між різними акторами, розвитку локальної спроможності та впливу на державну гуманітарну політик. У цьому контексті ТЧХУ постає як неоінституціональний актор, чия сила, вплив та ефективність полягає не у формальних владних повноваженнях, а в гуманітарній легітимності, довірі, експертності, мережевій взаємодії, міжнародних зв'язках і здатності координувати різнорідні ресурси. Такий підхід дозволяє вивести аналіз ТЧХУ за межі опису волонтерської або благодійної діяльності й розглядати його як повноцінного суб'єкта гуманітарної дипломатії, який діє на перетині міжнародних відносин, публічної політики, гуманітарного врядування та громадянського суспільства.

Ключові слова: *держава, громадянське суспільство, збройний конфлікт, гуманітарна дипломатія, ТЧХУ, гуманітарна допомога, публічна політика, гуманітарна адвокація, гуманітарне реагування, міжнародна співпраця, Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.*

© Доценко М. І., 2026

Dotsenko Maksym, Vasyl' Stus Donetsk National University
e-mail: m_dotsenko@donnu.edu.ua

THE UKRAINIAN RED CROSS SOCIETY AS A NEO-INSTITUTIONAL ACTOR OF HUMANITARIAN DIPLOMACY AMID THE TRANSFORMATION OF PUBLIC POLICY DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN ARMED CONFLICT

The article examines the Ukrainian Red Cross Society as a neo-institutional actor of humanitarian diplomacy amid the transformation of public policy. Within the framework of the study, humanitarian diplomacy is conceptualised as a mechanism of institutional influence through which humanitarian actors are able to affect political decision-making, governance practices, and coordination formats among the state, civil society, international organisations, and local communities. From the perspective of the neo-institutional approach, the article emphasises that the role of the Ukrainian Red Cross Society is determined not only by its formal status as a National Society and its affiliation with the International Red Cross and Red Crescent Movement, but also by a set of informal practices of interaction, partnership networks, humanitarian legitimacy, organisational capacity, and institutional trust. It is established that the Ukrainian Red Cross Society functions as an institutional intermediary between the humanitarian needs of the population, state decisions, international standards, donor structures, and local response mechanisms. During the international armed conflict, the Society carries out comprehensive and large-scale humanitarian activities that are combined with, mediated by, and implemented through the instruments of humanitarian diplomacy. The article substantiates that the activities of the Ukrainian Red Cross Society are not limited to a service-oriented or charitable function, since they are directly connected with the formation of public policy practices in the fields of humanitarian response, social protection, healthcare, mine safety, rehabilitation, recovery, and community support. Humanitarian advocacy and public mobilisation are identified as areas that confirm the institutionally structured nature of the Ukrainian Red Cross Society's humanitarian diplomacy. It is argued that the humanitarian diplomacy of the Ukrainian Red Cross Society is manifested not only in external representation or international communication, but primarily in the practices of building partnerships, mobilising resources, promoting humanitarian standards, coordinating among different actors, developing local capacities, and influencing state humanitarian policy. In this context, the Ukrainian Red Cross Society emerges as a neo-institutional actor whose strength, influence, and effectiveness are rooted not in formal governmental authority, but in humanitarian legitimacy, trust, expertise, network-based interaction, international linkages, and the capacity to coordinate heterogeneous resources. This approach makes it possible to move the analysis of the Ukrainian Red Cross Society beyond the description of volunteer or charitable activities and to consider it as a full-fledged subject of humanitarian diplomacy operating at the intersection of international relations, public policy, humanitarian governance, and civil society.

Keywords: *state, civil society, armed conflict, humanitarian diplomacy, Ukrainian Red Cross Society, humanitarian aid, public policy, humanitarian advocacy, humanitarian response, international cooperation, International Red Cross and Red Crescent Movement.*

Постановка проблеми. В умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності гуманітарна сфера в Україні перестала бути виключно простором надання допомоги постраждалому населенню й дедалі більше набуває ознак самостійного напряму публічної політики. Масштаб гуманітарних потреб, внутрішнє переміщення населення, руйнування соціальної інфраструктури, потреба у підтримці вразливих груп, координації міжнародної допомоги та забезпеченні довіри до гуманітарних інституцій актуалізували питання про нову роль недержавних і напівінституціоналізованих акторів у процесах вироблення, реалізації та коригування публічної політики. Особливе місце серед таких акторів посідає Товариство Червоного Хреста України (далі – ТЧХУ), яке в умовах міжнародного збройного конфлікту виконує не лише класичні гуманітарні функції, пов'язані з наданням гуманітарної допомоги, підтримкою громад та реагуванням на надзвичайні ситуації, а й фактично долучається до ширшого поля гуманітарної дипломатії. Йдеться про комунікацію з міжнародними партнерами, мобілізацію ресурсів, адвокацію гуманітарних потреб, представлення інтересів постраждалих груп, участь у міжінституційній координації, координацію з компонентами Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, забезпечення гуманітарного доступу до вразливих груп населення, поширення норм і стандартів міжнародного

гуманітарного права та формування гуманітарного порядку денного на національному й міжнародному рівнях. Перелічені напрями реалізуються Товариством у рамках його допоміжної ролі перед органами публічної влади у гуманітарній сфері та з обов'язковим дотриманням Основоположних принципів Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця - насамперед гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності, що є умовою збереження довіри з боку постраждалого населення, державних інституцій, міжнародних партнерів і донорів.

З позицій неоінституціонального підходу важливим є аналіз того, як формальні правила і неформальні практики взаємодії визначають роль ТЧХУ у трансформації публічної політики. У цьому контексті гуманітарна дипломатія постає як механізм інституційного впливу, через який гуманітарні актори беруть участь у формуванні політичних рішень, координації дій держави та громадянського суспільства, а також у виробленні нових моделей реагування на гуманітарні виклики, спричинені міжнародним збройним конфліктом і довгострокова підтримка постраждалих громад. Отже, проблема полягає у необхідності політичного осмислення ТЧХУ як неоінституціонального актора гуманітарної дипломатії, що діє на перетині міжнародних відносин, публічної політики, гуманітарного врядування та інституційних практик громадянського суспільства. Такий підхід дає змогу вийти за межі опису гуманітарної діяльності й розкрити інституційні механізми впливу ТЧХУ на трансформацію публічної політики в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності.

Метою статті є комплексний аналіз ТЧХУ як неоінституціонального актора гуманітарної дипломатії та визначити його роль у трансформації публічної політики, міжнародній співпраці, адвокації й гуманітарному реагуванні в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні дослідження демонструють зростаючу увагу до цієї проблематики. Гуманітарна дипломатія розглядається як складне суспільно-політичне явище, що поєднує інструменти міжнародної взаємодії, гуманітарного реагування, правозахисної діяльності, адвокації та політичного впливу. Її дослідження є особливо актуальним в умовах міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти Україні, коли гуманітарна сфера перестала бути допоміжним напрямом міжнародної співпраці й перетворилася на один із ключових просторів формування публічної політики, міжнародної підтримки, соціальної стійкості та захисту вразливих груп населення.

У працях, присвячених історії становлення гуманітарної дипломатії, наголошується, що її поява була зумовлена необхідністю забезпечення доступу до гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів, надзвичайних ситуацій і політичної нестабільності [8, с. 44]. М. Г. Окладна та інші визначають гуманітарну дипломатію як діяльність гуманітарних акторів, що охоплює організацію безпечної присутності гуманітарних організацій, доступ до переговорів із цивільним населенням, моніторинг програм допомоги та сприяння повазі до міжнародного права [8]. Водночас автори підкреслюють, що розвиток гуманітарної дипломатії пов’язаний із захистом найбільш уразливих груп населення – жінок, дітей, біженців, жертв збройних конфліктів, тероризму та екологічних катастроф [8, с. 43]. Це дає підстави розглядати гуманітарну дипломатію як ціннісно-нормативний механізм захисту людської гідності в кризових умовах. Важливо, що в зазначеній праці гуманітарна дипломатія трактується не як суто технічна діяльність із надання допомоги, а як практика переконання політичних лідерів, посадових осіб та інших суб’єктів ухвалення рішень діяти в інтересах уразливих груп населення [8, с. 45]. У цьому сенсі гуманітарна дипломатія безпосередньо пов’язана з публічною політикою, оскільки вона впливає на порядок денний, способи реагування держави на гуманітарні виклики та форми взаємодії між владою, громадянським суспільством і міжнародними структурами.

Сучасні підходи до розуміння гуманітарної дипломатії систематизовано у статті М. Коновалової [6], де виокремлено два основні напрями її трактування: 1) гуманітарна дипломатія як інструмент досягнення зовнішньополітичних цілей і національних інтересів; 2) комунікативний акт, спрямований на стимулювання гуманітарної дії, захист прав людини та вирішення глобальних проблем, пов’язаних із бідністю, голодом, конфліктами й людськими стражданнями [6, с. 91]. Така подвійність є принципово важливою для дослідження Українського Червоного Хреста, адже Національне товариство діє як гуманітарний актор, що поєднує комунікаційну, просвітницьку, гуманітарну, адвокаційну, організаційну та посередницьку функції.

М. Коновалова також акцентує, що гуманітарна дипломатія виходить за межі традиційної державоцентричної дипломатії, оскільки до неї залучаються недержавні суб’єкти міжнародних

відносин [6]. Особливо важливим є визначення, прийняте Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, згідно з яким гуманітарна дипломатія передбачає переконання лідерів думок і посадових осіб діяти в інтересах вразливих соціальних груп із повагою до фундаментальних гуманітарних принципів [10; 11]. Саме це визначення, на нашу думку, є доцільним для аналізу ТЧХУ, оскільки воно дозволяє показати організацію не просто як виконавця гуманітарних програм, а як актора, здатного впливати на рішення, комунікації та політики у гуманітарній сфері.

Окремий вимір наукового осмислення гуманітарної дипломатії представлений у статті В. Климончука, де гуманітарна дипломатія аналізується як складова зовнішньої політики, міжнародного іміджу та "нішевої дипломатії" держав [5]. Автор показує, що гуманітарна дипломатія може бути інструментом видимості, впливу та позиціонування держави на міжнародній арені [5]. Для Українського Червоного Хреста цей підхід важливий тим, що він дозволяє розширити аналіз за межі суто гуманітарної допомоги й показати, що гуманітарні актори беруть участь у формуванні репутаційного, комунікаційного та політико-інституційного капіталу держави.

Також підкреслено принципи гуманітарної дипломатії – неупередженість, нейтралітет і незалежність [12, с. 15]. Вони потребують уточнення, зокрема щодо нейтральності (нейтралітет це категорія міждержавних зносин), та додання принципу гуманності. Саме ці принципи є базовими для діяльності Національного товариства і водночас створюють складну дилему під час міжнародного збройного конфлікту: Національного товариства має діяти в політично насиченому середовищі, але зберігати позапартійність, гуманітарну спрямованість і довіру різних груп. Для Українського Червоного Хреста це означає необхідність постійного балансування між наданням допомоги державі, співпраці з державними органами, взаємодією з міжнародними партнерами, відповідальністю перед постраждалими групами та збереженням власної інституційної автономії. Нормативною основою цього балансу є Основоположні принципи Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяцю.

Відзначимо, що після повномасштабного вторгнення РФ в Україну до гуманітарної дипломатії були залучені суб'єкти, які раніше не відігравали в ній помітної ролі, а обсяги та виклики щодо надання гуманітарної допомоги стали унікальними й безпрецедентними.

Високий ступінь інтенсивності міжнародного збройного конфлікту, спричинений повномасштабним вторгненням, змінив не лише масштаб гуманітарних потреб, а й саму архітектуру гуманітарного реагування. ТЧХУ в цих умовах виступає не просто як звичайна національна гуманітарна організація, а як унікальний та авторитетний інституційний посередник між компонентами Міжнародного Руху, міжнародними організаціями та донорами, з одного боку, українськими державними структурами, громадами та вразливими групами населення, з іншого. Його роль полягає не лише у доставці допомоги, а й у формуванні каналів комунікації, мобілізації ресурсів, підтримці соціальної згуртованості, адвокації гуманітарних потреб і включенні цих потреб до простору публічної політики.

У контексті цієї статті особливо важливою є теза про проблеми, з якими стикаються міжнародні та національні інституції, що діють у сфері гуманітарної дипломатії: обмежений доступ до територій або груп осіб, фінансові труднощі, політичний тиск, загрози нейтральності та незалежності, а також небезпека для персоналу гуманітарних місій [2]. Для аналізу діяльності ТЧХУ в сфері гуманітарної дипломатії це має принципове значення, оскільки дозволяє показати не лише потенціал організації, а й структурні обмеження її діяльності в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності. Український Червоний Хрест функціонує в середовищі, де гуманітарна діяльність постійно перетинається з безпековими, політичними, правовими та репутаційними ризиками. Також ТЧХУ доцільно розглядати як неоінституціонального актора, оскільки його вплив реалізується не через формальну політичну владу, а через інституційну спроможність, мережеву взаємодію, гуманітарну легітимність, експертність і здатність впливати на рішення у сфері публічної політики. Український Червоний Хрест виконує роль посередника між гуманітарною потребою та політичним рішенням, між міжнародними стандартами та національною практикою, між державними інститутами й постраждалим населенням. Саме це дозволяє вивести дослідження ТЧХУ за межі дослідження суто діяльності з надання гуманітарної допомоги й показати його як повноцінного суб'єкта гуманітарної дипломатії в умовах трансформації публічної політики України під впливом міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності.

Офіційні матеріали Українського Червоного Хреста дають підстави розглядати цю організацію

не лише як суб'єкта гуманітарної допомоги, а як повноцінного неоінституціонального актора гуманітарної дипломатії, що діє на перетині державної гуманітарної політики, міжнародного гуманітарного права, громадянського суспільства, міжнародного партнерства та локального гуманітарного реагування. ТЧХУ визначається як найбільша гуманітарна організація в Україні, що надає комплексну гуманітарну допомогу і підтримку тим, хто найбільше її потребує. Організаційна мережа ТЧХУ охоплює 24 обласні та 200 місцевих організацій, що створює розгалужену інституційну основу для реагування на гуманітарні кризи на національному, регіональному та місцевому рівнях [9].

Зміст діяльності Українського Червоного Хреста свідчить про її багатофункціональний характер. Організація надає гуманітарну допомогу населенню у вигляді продуктів харчування, питної води, гігієнічних наборів та інших речей для забезпечення базових потреб; виконує допоміжну роль щодо органів державної влади у гуманітарній сфері, зокрема у реагуванні на надзвичайні ситуації; бере участь в евакуації людей і транспортуванні маломобільних осіб із «гарячих точок»; реалізує проєкти з подолання наслідків надзвичайних ситуацій; надає першу допомогу та першу психологічну допомогу постраждалим разом із ДСНС України; здійснює психосоціальну підтримку, фізичну й психологічну реабілітацію, відновлення пошкодженої інфраструктури, підтримку внутрішньо переміщених осіб, грошову та ваучерну допомогу, інформування про мінну небезпеку, соціальні послуги та догляд вдома, зокрема для самотніх людей старшого віку, первинну медичну допомогу у віддалених населених пунктах і поширення знань з міжнародного гуманітарного права [9]. Цей спектр напрямів дозволяє стверджувати, що ТЧХУ функціонує як інституція комплексного гуманітарного реагування. Водночас для цілей гуманітарної дипломатії особливо важливо, що Товариство не обмежується сервісною або благодійною функцією. Її діяльність безпосередньо пов'язана з виробленням і реалізацією публічної політики у сфері реагування на надзвичайні ситуації, соціального захисту, охорони здоров'я, реабілітації, підтримки громад, мінної небезпеки, відновлення та поширення міжнародного гуманітарного права. Тобто ТЧХУ виступає не лише виконавцем гуманітарних програм, а й посередником між гуманітарними потребами населення, державними рішеннями та міжнародною підтримкою.

Окремо слід виокремити напрям гуманітарної адвокації і мобілізації громадськості**.** Зазначено, що Український Червоний Хрест працює над налагодженням системи навчання гуманітарній дипломатії, адвокації та мобілізації громадськості серед волонтерів і співробітників. Також організація підтримує адвокаційну діяльність, зокрема кампанії та ініціативи, а також діяльність із мобілізації громадськості на національному, обласному й районному рівнях [1]. Це є прямим підтвердженням того, що гуманітарна дипломатія для ТЧХУ має не декларативний, а інституційно оформлений характер.

Міжнародний вимір діяльності ТЧХУ також підтверджує його статус як актора гуманітарної дипломатії. Український Червоний Хрест співпрацює з понад 35 іншими Національними товариствами, з якими укладено угоди про співпрацю. Крім того, організація взаємодіє з міжнародними організаціями й фондами, серед яких UNDP, UNICEF, UNFPA, ECHO, WFP, GIZ, WHO, UNHCR та інші структури, що підтримують гуманітарні програми Українського Червоного Хреста [7]. Така мережа партнерств засвідчує включеність ТЧХУ у транснаціональну систему гуманітарного реагування.

Неоінституціональний характер ТЧХУ проявляється у тому, що організація поєднує формально-правовий статус Національного товариства, належність до Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, розгалужену мережу регіональних структур, а також практики горизонтальної взаємодії з міжнародними партнерами, органами влади, громадами, донорами й аналітичними організаціями.

Співпраця Українського Червоного Хреста з компонентами Міжнародного Руху охоплює реалізацію спільних проєктів і програм. Серед прикладів проєкти за підтримки Данського Червоного Хреста, програми з підвищення обізнаності про мінну небезпеку за підтримки МКЧХ [13], угоди з Французьким, Японським, Британським, Шведським, Італійським, Люксембурзьким та іншими національними товариствами [4, с. 174]. У 2022 році було укладено 77 меморандумів та угод із компонентами Руху, а у 2023 році – 37, що свідчить про перехід від екстреної фази інституційного оформлення співпраці до більш стабілізованих довгострокових форматів партнерства.

Форми такого партнерства є різнорівневими: рамкові меморандуми, угоди про взаєморозуміння, листи про наміри, грантові угоди, проєктні та програмні угоди [4]. Їхня функція полягає не лише у

юридичному оформленні допомоги, а й у створенні інституційної інфраструктури гуманітарного реагування. Через ці механізми ТЧХУ інтегрує міжнародну підтримку в національний гуманітарний простір, забезпечує розподіл ресурсів, обмін експертизою, розвиток організаційної спроможності та підтримку постраждалого населення. Важливим є вироблення та впровадження стандартів гуманітарної діяльності, що становить важливий елемент гуманітарної дипломатії. Таким чином гуманітарна дипломатія Українського Червоного Хреста набуває практичного змісту: вона проявляється не тільки у публічних заявах або міжнародних контактах, а в укладанні угод, координації партнерів, просуванні гуманітарних стандартів і мобілізації ресурсів для конкретних програм.

Окреме значення має співпраця ТЧХУ з міжнародними партнерами, які не є компонентами Міжнародного Руху: іноземними державами, міжурядовими організаціями, міжнародними неурядовими структурами, аналітичними центрами та консалтинговими компаніями. У наданих матеріалах зазначено такі форми взаємодії, як реалізація спільних проєктів, цільові фінансові пожертви, навчальні програми, імплементація стратегічних планів дій, угоди з урядами іноземних держав, посольствами та міжнародними організаціями. У 2022 році з міжнародними партнерами було укладено 21 угоду або меморандум, у 2023 році – 9 [4]. Це свідчить про поступове оформлення ТЧХУ як платформи гуманітарного посередництва між міжнародною допомогою, українськими громадами та національними публічними інституціями.

Важливо, що у квітні 2026 року в Києві відбувся круглий стіл партнерів Міжнародного Руху для дипломатичної спільноти, де обговорювалися гуманітарні виклики в Україні, взаємозв'язок між реагуванням і відновленням, а також роль гуманітарної дипломатії та координації з міжнародними партнерами [3]. Це демонструє, що ТЧХУ дедалі більше виступає не лише оператором допомоги, а й платформою гуманітарного діалогу та координації між дипломатичними, гуманітарними та державними середовищами.

У цьому контексті гуманітарна дипломатія Українського Червоного Хреста може бути визначена як інституційно опосередкована діяльність, спрямована на вплив на гуманітарний порядок денний, мобілізацію міжнародної підтримки, захист життя, здоров'я та гідності людей, які перебувають у вразливому становищі, просування норм міжнародного гуманітарного права, координацію партнерів і забезпечення гуманітарного доступу. Її особливість полягає в тому, що вона реалізується не через класичні державні напрями діяльності, а через мережеві, партнерські та адвокаційні механізми. Саме тому Український Червоний Хрест доцільно розглядати як неоінституціонального актора гуманітарної дипломатії – актора, чиї авторитет, ефективність та сила полягає не у владних повноваженнях, а в легітимності, довірі, організаційній спроможності, міжнародних зв'язках і здатності координувати різнорідні ресурси.

Вважаємо, що діяльність ТЧХУ має ширше значення, ніж суто гуманітарна допомога. Вона впливає на трансформацію публічної політики в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності, оскільки формує нові канали взаємодії між державою, суспільством, міжнародними організаціями та громадами. ТЧХУ фактично бере участь у виробленні практик кризового врядування, підвищенні стійкості громад, підтримці соціальної згуртованості, розвитку волонтерської інфраструктури та посиленні гуманітарної спроможності держави. Український Червоний Хрест був залучений до розробці Державної програми розвитку волонтерської діяльності в Україні до 2030 року, що прямо вказує на зв'язок організації з процесами формування публічної політики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ТЧХУ в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності постає як неоінституціональний актор, який виконує гуманітарну, адвокаційну, комунікативну, координаційну та політико-інституційну функції. Його гуманітарна дипломатія не зводиться до зовнішньої репрезентації або міжнародної комунікації; вона проявляється у практиках укладання партнерств, мобілізації ресурсів, впливу на гуманітарну політику, розвитку локальної спроможності та інтеграції міжнародної допомоги у внутрішній контекст публічного управління. Саме це дозволяє розглядати Український Червоний Хрест як одного з ключових недержавних, але публічно значущих акторів трансформації державної гуманітарної політики України в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності та постконфліктного відновлення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з глибшим аналізом ролі ТЧХУ у формуванні гуманітарної політики України в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня

інтенсивності та відновлення та довгострокової підтримки постраждалих громад. Окремої уваги потребує вивчення механізмів взаємодії ТЧХУ з державними органами, міжнародними партнерами, компонентами Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та місцевими громадами. Перспективним також є дослідження впливу гуманітарної дипломатії ТЧХУ на розвиток публічної політики, мобілізацію міжнародної допомоги, захист вразливих груп населення та посилення інституційної спроможності гуманітарного реагування в Україні.

Бібліографічний список:

1. Гуманітарна адвокація і мобілізація громадськості. *Офіційний сайт ТЧХУ.* URL: https://redcross.org.ua/advocacy/

2. Гуманітарний доступ у східній Україні: огляд ситуації. *Право на захист.* 2019. URL: https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Report_R2P_humanitarian_access_in_Eastern_Ukraine_2019_ ukr.pdf

3. Дипломатична спільнота об'єдналася навколо гуманітарних пріоритетів: відбувся круглий стіл партнерів Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. *Офіційний сайт ТЧХУ*. URL: https://redcross.org.ua/news/2026/04/145384/

4. Доценко М. І. Форми та напрями співпраці Товариства Червоного Хреста України з компонентами міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. *Політичне життя.* 2025. № 2. С. 167-183. URL: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.19.

5. Климончук В. Гуманітарна дипломатія як пріоритет зовнішньої політики Кувейту та ОАЕ. *Регіональні студії*. 2022. № 3 (14). С. 137-147. URL: https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-137-147

6. Коновалова М. Сучасні підходи та межі гуманітарної дипломатії. *Грані.* 2024. Т. 27. № 1. С. 91-95. URL: https://doi.org/10.15421/172412

7. Міжнародне співробітництво. *Офіційний сайт ТЧХУ*. URL: https://redcross.org.ua/about-urcs/international-partnership/

8. Окладна М. Г., Перевалова Л. В., Генкул Ю. В. Гуманітарна дипломатія: історія становлення та сучасність. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). С. 43-49.

9. Про нас. Офіційний сайт ТЧХУ. URL: https://redcross.org.ua/about-urcs/

10. Constantinou C. M. Humanitarian diplomacy as moral history. *Peacebuilding.* 2023. Vol. 11(1). P. 1–19. URL: https://doi.org/10.1080/21647259.2022.2059963

11. Humanitarian Diplomacy Policy. IFRC. URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf

12. Minear L. The craft of humanitarian diplomacy in Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft. Tokyo: United Nations University Press, 2007. 408 p.

13. Reducing Disaster Risk Vulnerability in Eastern Ukraine. URL: https://redcross.eu/latest-news/reducing-disaster-risk-vulnerability-in-eastern-ukraine

References:

1. Humanitarna advokatsiia i mobilizatsiia hromadskosti. *Ofitsiinyi sait Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrainy.* https://redcross.org.ua/advocacy/ [in Ukrainian].

2. Humanitarnyi dostup u skhidnii Ukraini: ohliad sytuatsii. (2019). *Pravo na zakhyst.* https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Report_R2P_humanitarian_access_in_Eastern_Ukraine_2019_ukr.pdf [in Ukrainian].

3. Dyplomatychna spilnota obiednalasia navkolo humanitarnykh priorytetiv: vidbuvsia kruhlyi stil partneriv Mizhnarodnoho Rukhu Chervonoho Khresta i Chervonoho Pivmisiatsia. *Ofitsiinyi sait Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrainy.* https://redcross.org.ua/news/2026/04/145384/ [in Ukrainian].

4. Dotsenko M.I. (2025). Formy ta napriamy spivpratsi Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrainy z komponentamy Mizhnarodnoho Rukhu Chervonoho Khresta i Chervonoho Pivmisiatsia. *Politychne zhyttia*. № 2. S. 167–183. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.19 [in Ukrainian].

5. Klymonchuk V. (2022). Humanitarna dyplomatiia yak priorytet zovnishnoi polityky Kuveitu ta OAE. *Rehionalni studii*. № 3(14). S. 137–147. https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-137-147 [in Ukrainian].

6. Konovalova M. (2024). Suchasni pidkhody ta mezhi humanitarnoi dyplomatii. *Hrani.* T. 27. № 1. S. 91–95. https://doi.org/10.15421/172412 [in Ukrainian].

7. Mizhnarodne spivrobitnytstvo. Ofitsiinyi sait Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrainy. https://redcross.org.ua/about-urcs/international-partnership/ [in Ukrainian].

8. Okladna M.H., Perevalova L.V., Henkul Yu.V. (2021). Humanitarna dyplomatiia: istoriia stanovlennia ta suchasnist. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo*. № 2(17). S. 43–49 [in Ukrainian].

9. Pro nas. Ofitsiinyi sait Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrainy. https://redcross.org.ua/about-urcs/ [in Ukrainian].

10. Constantinou C.M. (2023). Humanitarian diplomacy as moral history. *Peacebuilding*. Vol. 11(1). P. 1–19. https://doi.org/10.1080/21647259.2022.2059963 [in English].

11. Humanitarian Diplomacy Policy. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf [in English].

12. Minear L. (2007). The craft of humanitarian diplomacy. In: Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft. Tokyo: United Nations University Press. [in English].

13. Reducing Disaster Risk Vulnerability in Eastern Ukraine. *Red Cross EU Office*. https://redcross.eu/latest-news/reducing-disaster-risk-vulnerability-in-eastern-ukraine [in English].

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.8
УДК 321.01:334.723(477)

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-4553-4181
Тесля А. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса
e-mail: a.teslia@donnu.edu.ua

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ПІСЛЯ РЕФОРМИ 2025 РОКУ

У статті досліджено інституційні зміни у сфері публічно-приватного партнерства в Україні після набрання чинності Законом України «Про публічно-приватне партнерство» від 19 червня 2025 р. № 4510-IX. Метою дослідження є з'ясування як реформа 2025 року створила передумови для утвердження публічно-приватного партнерства як ефективного інституту публічної політики в Україні та виявлення суперечностей, що перешкоджають завершенню цього процесу. Публічно-приватне партнерство (далі – ППП) розглянуто не лише як спосіб фінансування інфраструктури або сукупність договорів, а як інститут публічної політики, становлення якого залежить від узгодженого розвитку нормативно-правової складової, що охоплює формальні правила і процедури, структурно-організаційної, яка характеризує систему акторів, розподіл компетенцій і кадрову спроможність, та ціннісно-парадигмальної, пов'язаної з публічним інтересом, прозорістю, участю і підзвітністю. Установлено, що Закон № 4510-IX найбільшою мірою посилив нормативно-правову складову: розширив коло публічних партнерів і можливих об'єктів, диференціював підготовку проєктів, деталізував конкурсний відбір, форми підтримки, гарантії прав кредиторів, контроль і моніторинг. Водночас структурно-організаційна складова залишається нерівномірно розвиненою через розпорошення компетенцій, несталість проєктних команд, дефіцит кадрового потенціалу та інституційної пам'яті. Найменш формалізованою є ціннісно-парадигмальна складова: публічний інтерес, участь заінтересованих сторін, довіра, відкритість фінансових наслідків, публічна відповідальність, громадський контроль і публічний аудит ще не утворюють цілісного механізму суспільної легітимації ППП. Наукова новизна полягає у виявленні асиметрії між формально-правовим оновленням, організаційною спроможністю та суспільним визнанням партнерства, а також у визначенні критеріїв подальшої емпіричної перевірки результатів реформи.

Ключові слова: *публічно-приватне партнерство, державно-приватне партнерство, публічна політика, інституціоналізація, інститути, нормативно-правове регулювання, публічні актори, кадровий потенціал, публічна відповідальність, публічний аудит, громадський контроль, взаємодія держави та бізнесу.*

Teslya Andriy, Vasyl' Stus Donetsk National University
e-mail: a.teslia@donnu.edu.ua

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE PUBLIC POLICY SYSTEM OF UKRAINE: INSTITUTIONAL CHANGES AFTER THE 2025 REFORM

The article examines institutional changes in public-private partnership (PPP) in Ukraine following the entry into force of the Law of Ukraine "On Public-Private Partnership" No. 4510-IX of 19 June 2025. The purpose of the study is to determine the extent to which the 2025 reform has created the necessary conditions for the consolidation of PPP as an effective institution of public policy in Ukraine and to identify the contradictions that hinder the completion of this process. PPP is treated not merely as an infrastructure-financing mechanism or a set of contracts, but as an institution of public policy whose consolidation depends on the coordinated development of three components: the legal-regulatory component, comprising formal rules and procedures; the structural-organizational component, covering actors, competences, and professional capacity; and the value-paradigmatic component, associated with public interest, transparency, participation, and accountability. The findings show that Law No. 4510-IX substantially strengthened the

© Тесля А. В., 2026

legal-regulatory component by broadening the range of public partners and eligible assets, differentiating project preparation, and detailing competitive selection, support mechanisms, creditors' rights, control, and monitoring. However, the structural-organizational component remains uneven because of fragmented competences, limited professional capacity, unstable project teams, and weak institutional memory. The value-paradigmatic component is the least formalized: public interest, stakeholder participation, trust, transparency of fiscal consequences, public accountability, civic oversight, and public audit have not yet formed a coherent mechanism of public legitimation. The scientific contribution lies in identifying the asymmetry between formal legal modernization, organizational capacity, and public recognition of PPP, and in defining criteria for subsequent empirical assessment of reform outcomes.

Keywords: *public-private partnership, public policy, institutionalization, institutions, legal regulation, public actors, human resource capacity, public accountability, public audit, civic oversight, state-business interaction.*

Вступ. У науковому дискурсі публічно-приватне партнерство зазвичай описують насамперед як спосіб залучення приватних коштів до інфраструктури. У політологічному вимірі ППП є також інститутом публічної політики, у межах якого формуються правила взаємодії держави, бізнесу, територіальних громад та інших публічних акторів, розподіляються владні можливості, ресурси й публічна відповідальність. Партнерство виникає не в момент надходження інвестицій, а тоді, коли публічна влада і бізнес на тривалий строк домовляються про створення або модернізацію об'єкта, подальшу якість послуги, оплату та відповідальність за ризики. Держава або громада при цьому не відмовляється від своїх обов'язків перед суспільством. Для сучасної України таке визначення має принципове значення. Масштаби руйнувань, спричинених війною, а також давно накопичена потреба в оновленні інфраструктури спонукають шукати ресурси поза межами поточних можливостей державного та місцевих бюджетів.

Метою статті є визначення того, якою мірою інституційні зміни, започатковані реформою 2025 року, створили передумови для утвердження ППП як ефективного інституту публічної політики в Україні, а також виявлення суперечностей, що перешкоджають завершенню цього процесу.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження зумовлена передусім зміною законодавчих засад функціонування ППП, а в практичному вимірі – потребою залучення приватних інвестицій і професійних компетенцій до відновлення зруйнованої війною та модернізації зношеної інфраструктури. Нормативний аспект актуальності пов'язаний насамперед з уточненням понятійного апарату цього інституту. Закон України № 4510-IX «Про публічно-приватне партнерство», прийнятий 19 червня 2025 р., набрав чинності 31 жовтня того самого року і запровадив нову законодавчу модель ППП, одночасно визнавши таким, що втратив чинність, Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-VI [8, розд. XI, п. 2]. Перехід від поняття «державний партнер» до ширшої категорії «публічний партнер» не варто сприймати суто як редакційну зміну термінології. Новий термін, закріплений у законодавчому визначенні, точніше відображає багаторівневий суб'єктний склад партнерства та участь у ньому держави, територіальних громад, органів державної влади й місцевого самоврядування, академій наук, господарських товариств публічного сектору, а у визначених законом випадках – державних підприємств [8, ст. 1, 10]. Ще до зазначеної реформи дослідниця А. О. Мазалова звертала увагу на те, що попередній термін звужував уявлення про публічний інтерес і фактично відсував місцеву владу на другий план [3, с. 7]. Отже, зміна термінології відображає перехід від переважно державоцентричної моделі до ширшого розуміння ППП як інституту публічної політики, у межах якого суспільний інтерес формується та реалізується через взаємодію публічних і приватних акторів.

У контексті повоєнної відбудови питання змісту діяльності суб'єктів публічно-приватного партнерства є важливим. Закон передбачає два відмінні правові режими спрощення підготовки проєктів. Для проєктів ППП, очікувана вартість яких є меншою за суму, еквівалентну 5 538 000 євро, встановлено одноетапну підготовку на підставі концептуальної записки [8, ст. 1, 10]. Окремо протягом дії воєнного стану та семи років із дня його припинення або скасування застосовується спрощений порядок підготовки проєктів відновлення інфраструктури та економіки, включених до відповідних державних або місцевих переліків [8, розд. X, п. 2]. Таке нормативне рішення відображає об'єктивну необхідність оперативного прийняття публічно-управлінських рішень і започаткування відновлення ще під час війни, без відкладення відповідних заходів до її завершення. Однак швидкість не повинна досягатися ціною відмови від належної експертизи та прозорого оцінювання попиту,

реальної вартості об'єкта, доступності майбутніх платежів і готовності сторін управляти воєнними ризиками.

Варто відзначити, що після законодавчого оновлення дискусія щодо суб'єктного складу та інституційного змісту ППП закономірно зміщується від наявності правової форми до якості управлінської практики. Ідеться про здатність органів державної влади та публічної адміністрації, спираючись на належний кадровий потенціал і професійну експертизу, підготувати зрозумілий для суспільства і прийнятний для кредиторів проєкт, провести реальний конкурентний відбір, домовитися про справедливий розподіл ризиків і забезпечити публічну відповідальність, громадський контроль, публічний аудит та належне оцінювання результатів упродовж усього життєвого циклу договору. Саме співвідношення нормативно-правової, структурно-організаційної та ціннісно-парадигмальної складових дає змогу встановити, чи перетворюється ППП із юридично допустимої форми взаємодії держави та бізнесу на стабільний і суспільно легітимний інститут публічної політики.

Огляд літератури. Огляд джерел побудовано за логікою переходу від загальнотеоретичних положень нового інституціоналізму до спеціальних досліджень правового регулювання та організаційних моделей ППП, а далі – до визначення недостатньо опрацьованих ціннісно-легітимаційних аспектів. Така послідовність дає змогу співвіднести наявні наукові підходи з нормативно-правовою, структурно-організаційною та ціннісно-парадигмальною складовими ППП як інституту публічної політики.

Теоретичне підґрунтя дослідження утворюють положення нового інституціоналізму. П. Голл і Р. Тейлор обґрунтували, що політичні інститути не зводяться до юридичних конструкцій, а формують поведінку акторів через історично усталені траєкторії, стимули, правила та уявлення про належну поведінку [18]. Д. Норт визначав інститути як створені людьми обмеження, що структурують взаємодію, та розмежовував формальні правила і неформальні норми [23]. В. Р. Скотт розкрив інституційну сталість через взаємодію регулятивних, нормативних і культурно-когнітивних елементів [25]. Ці підходи пояснюють, чому ухвалення спеціального закону є необхідною, але недостатньою умовою інституціоналізації ППП.

Правова природа партнерства та межі спеціального регулювання докладно розглянуті у праці А. О. Мазалової. Авторка визначила ППП як «форму індивідуалізації спеціального режиму господарювання під рішення конкретного інвестиційного проекту» [3, с. 5] і пов'язала слабкість попередньої моделі зі складністю процедур, вузьким розумінням договірної форми та невизначеністю відповідальності сторін [3, с. 8]. Після прийняття Закону № 4510-IX ці висновки не втратили значення: вони дають змогу побачити, які давні проблеми були справді розв'язані, а які лише набули іншого нормативного оформлення. У межах методології досліджень публічної політики такий підхід дає можливість зіставити формальні норми з реальною практикою публічного адміністрування, неформальними процедурами взаємодії та фактичним розподілом публічної відповідальності між учасниками партнерства.

Порівняльний матеріал, узагальнений С. Б. Єгоричевою та М. І. Лахижею, свідчить про відсутність єдиної організаційної моделі навіть у державах Центральної та Східної Європи. Спеціальні закони й ППП-підрозділи там співіснують із нормами про концесії, закупівлі та місцеве самоврядування [2, с. 48–50]. М. Мрак, досліджуючи централізовану, децентралізовану та змішану моделі організації партнерства, показав, що результативність ППП залежить від поєднання центральної координації, галузевої компетентності, чіткого розподілу відповідальності та професійної спроможності залучених органів [21]. Отже, сама наявність агенції або спеціального закону ще не є ознакою стабільної державної інституціальної системи. Значення мають реальна компетенція установи, сталість кадрів і можливість супроводжувати проєкт після завершення конкурсу. Подібну думку послідовно проводить ЄБРР, включаючи до правового середовища ППП норми про майно, корпоративні відносини, фінансування, податки, довкілля, вирішення спорів та галузеве регулювання [17, с. 3].

Проведений огляд засвідчує недостатність комплексних досліджень ППП саме як цілісного інституту публічної політики. У науковій літературі переважно висвітлюються окремі правові, фінансові, ризикові або організаційні аспекти та зарубіжний досвід, тоді як їх взаємозв'язок у межах єдиного інституційного процесу залишається недостатньо розкритим.

У попередніх працях автора інституціоналізацію ППП розглянуто через нормативно-правовий, організаційний і професійно-кваліфікаційний виміри, а також охарактеризовано стан правового регулювання до набрання чинності Законом № 4510-IX [12; 13]. На відміну від цих досліджень, у цій

статті проаналізовано інституційну модель, запроваджену реформою 2025 року, та включено до оцінювання самостійну ціннісно-легітимаційну складову.

Після набрання чинності Законом № 4510-IX особливої уваги потребує поєднання цих аспектів у керовану послідовність – від визначення суспільної потреби до остаточної оцінки виконаного договору. На заповнення цієї прогалини спрямований подальший аналіз узгодженості формальних правил, організаційної спроможності та ціннісно-легітимаційних засад партнерства після реформи 2025 року.

Виклад основного матеріалу. Інституціоналізацію публічно-приватного партнерства доцільно розуміти як процес, унаслідок якого взаємодія публічного і приватного секторів набуває нормативної визначеності, організаційної сталості та суспільної легітимності. Цей процес не завершується укладенням договору або створенням спеціалізованої установи. Його результатом має стати відтворювана система правил і практик, у якій учасники розуміють свої ролі, спроможні діяти в межах установленої компетенції, орієнтуються на суспільний інтерес і несуть відповідальність за наслідки рішень.

Для оцінювання цього процесу виокремлено три взаємопов'язані складові інституціоналізації ППП, які операціоналізують положення нового інституціоналізму для аналізу ППП як інституту публічної політики (табл. 1).

Таблиця 1

Складові та критерії оцінювання інституціоналізації ППП як інституту публічної політики

Складова	Інституційний зміст	Основні критерії оцінювання	Ризики інституційної незавершеності
Нормативно-правова	Формальні правила, процедури, компетенції, договірні форми, гарантії, контроль і моніторинг	Узгодженість законодавства; повнота підзаконного регулювання; визначеність процедур; інтеграція з бюджетним процесом і управлінням публічними інвестиціями	Колізії, процедурні прогалини, формальне оцінювання, непрозорі довгострокові зобов'язання
Структурно-організаційна	Система публічних акторів, розподіл функцій, кадровий потенціал, експертиза, проєктні команди та інституційна пам'ять	Чіткість відповідальності; сталість команд; професійна спроможність; координація; здатність управляти договором упродовж життєвого циклу	Розпорошення компетенцій, дублювання функцій, кадрова нестабільність, залежність від зовнішніх радників
Ціннісно-парадигмальна	Публічний інтерес, довіра, прозорість, участь, справедливий розподіл ризиків, підзвітність і суспільна легітимність	Залучення заінтересованих сторін; відкритість альтернатив і фінансових наслідків; громадський контроль; публічний аудит; вимірюваність суспільного результату	Дефіцит довіри, формальна участь, домінування приватного або відомчого інтересу, суспільне неприйняття проєкту

Джерело: розроблено автором на основі [18; 23–25; 26].

Нормативно-правова складова. Закон № 4510-IX визначає ППП як договірне співробітництво публічного і приватного партнерів, якому властиві приватні інвестиції, тривалий характер відносин та передання приватній стороні частини проєктних ризиків [8, ст. 1, 3]. Практичне значення такого визначення полягає в тому, що правова кваліфікація залежить не від назви документа. Договір може називатися по-різному, однак вирішальними залишаються реальний обсяг інвестицій, участь приватного партнера в експлуатації або управлінні та те, хто відповідає за перевищення вартості, затримку будівництва чи недоступність послуги.

Чинне законодавство передбачає дві основні договірні форми – концесію та договір ППП [8, ст. 5]. У концесії істотна частина операційного ризику покладається на концесіонера, а конкурс проводиться за спеціальним законом [7, ст. 1, 6]. Договір ППП дає більше простору для проєктів, у яких приватний партнер повертає інвестиції переважно завдяки платежам за експлуатаційну готовність або іншим виплатам публічної сторони. Вибір між цими формами не повинен бути

питанням зручності для ініціатора. Він має випливати з економіки проєкту: хто платить за послугу, від чого залежить дохід і яка сторона реально контролює відповідний ризик.

Перелік сфер застосування сформульовано широко: поряд із транспортом, енергетикою, водопостачанням, охороною здоров'я та поводженням з відходами Закон називає житло, цифрову інфраструктуру, кібербезпеку, науку, культуру, спорт, безпеку й оборону [8, ст. 4]. Об'єктом партнерства може бути не лише нерухомість, а й обладнання, транспорт, програмне забезпечення чи інформаційна система, необхідні для надання суспільно значущої послуги [8, ст. 6]. Така відкритість відповідає сучасному розумінню інфраструктури, проте вона не скасовує галузевої специфіки.

До публічних партнерів віднесено також господарські товариства публічного сектору. Для великих інфраструктурних підприємств це може бути корисним, адже вони часто краще володіють технічними даними, ніж орган управління. Проте корпоративна форма не робить актив і майбутні платежі суто комерційною справою. Ініціювання такого проєкту потребує погодження власника, розкриття довгострокових зобов'язань, запобігання конфлікту інтересів і контролю за тим, щоб майно не вибуло з публічної сфери під виглядом звичайної господарської операції.

Відбір приватного партнера може відбуватися через відкриті торги, торги з обмеженою участю або конкурентний діалог [8, ст. 13]. Останній має особливу цінність для складних об'єктів, коли влада здатна описати проблему та потрібний стандарт послуги, але не повинна нав'язувати ринку єдине технічне рішення. Можливість такого діалогу пропонувалася в юридичній літературі ще до реформи [3, с. 9]. Разом із правом на оскарження [8, ст. 29] вона створює належну процесуальну основу, хоча якість конкурсу й надалі залежатиме від фаховості документації та рівного доступу учасників до інформації.

Новий Закон докладніше врегулював істотні умови договору, державну підтримку та відносини з кредиторами. Передбачено, зокрема, прямий договір із кредиторами і можливість заміни приватного партнера за визначених обставин [8, ст. 34, 43, 44, 46]. Для проєктного фінансування це важлива гарантія: кредитор має розуміти, що станеться у разі порушення договору. Разом з тим підтримка не повинна позбавляти приватну сторону звичайного підприємницького ризику. Якщо бюджет безумовно компенсує будь-яке відхилення від прогнозу, партнерство втрачає економічний сенс і фактично перетворюється на відкладене публічне фінансування.

Отже, за нормативно-правовою складовою реформа сформувала ширшу й детальнішу правову основу ППП, однак її інституційний результат залежить від повноти підзаконного регулювання, узгодження з бюджетним процесом та однакового застосування встановлених процедур.

Структурно-організаційна складова. Структурно-організаційна складова відображає спроможність системи публічного управління перетворити формальні правила на послідовні управлінські дії. У цьому вимірі предметом оцінювання є не лише перелік органів, а й розподіл між ними функцій формування державної політики, підготовки проєкту, професійної підтримки, незалежної експертизи, бюджетного контролю, публічного аудиту та управління договором.

У проєкті ППП неминуче беруть участь кілька органів, і сама по собі множинність учасників не є недоліком. Небезпека виникає тоді, коли погодження розпорошуються між установами, кожна з яких перевіряє лише свою частину документа, а за обґрунтованість рішення в цілому не відповідає ніхто. ЄБРР слушно вимагає, щоб елементи системи становили «складові узгодженого цілого» [17, с. 5]. В українській практиці це означає зв'язок між стратегічним плануванням, відбором публічних інвестицій, бюджетом, конкурсом і подальшим управлінням договором.

Кабінет Міністрів має визначати загальні межі політики: пріоритетні сфери, припустимий обсяг довгострокових зобов'язань, правила відбору проєктів відновлення та стандарти відкритості. Уповноважений орган у сфері ППП забезпечує однакове застосування законодавства, веде реєстр, готує методичні документи й аналізує стан портфеля. Водночас він не може замінити галузеве міністерство або громаду, які краще знають потребу користувачів і зрештою відповідають за доступність послуги.

Роль Агенції ППП доцільно пов'язувати насамперед із професійною допомогою. Вона може проводити первинний відбір концепцій, допомагати створювати проєктні команди, залучати радників, перевіряти фінансові моделі та супроводжувати конкурентний діалог. У різних країнах ППП-підрозділи мають відмінний статус – від консультативного до наділеного широкими погоджувальними повноваженнями [17, с. 30]. Для України важливо не змішувати дві ролі: орган, який допомагав готувати проєкт, не повинен одноосібно підтверджувати його прийнятність для бюджету.

Незалежну оцінку фіскальних наслідків має здійснювати Міністерство фінансів. Т.Ірвін, С. Мазраані та С. Саксена рекомендують не дозволяти замовникам надавати гарантії чи брати значні багаторічні зобов'язання без попередньої перевірки фінансовим органом; така перевірка потрібна також при істотній зміні договору [20, с. 5]. Її сенс полягає не в додатковій бюрократичній сходинці. Платежі за ППП часто починаються через кілька років, а гарантії стають видатками саме тоді, коли економічні умови погіршуються. Тому відсутність витрат у рік підписання договору нічого не говорить про його доступність для бюджету в наступному десятилітті.

Безпосередній публічний партнер відповідає за зміст проєкту: формулює потребу, визначає стандарт послуги, готує вихідні дані, розв'язує земельні та майнові питання, підтримує зв'язок із користувачами. Цю роботу неможливо якісно виконати силами одного структурного підрозділу. Потрібна стала команда, до якої входять керівник проєкту, юрист, фінансист, інженер, фахівець із закупівель і представник балансоутримувача. У галузях із регульованими тарифами або значним соціальним впливом до неї мають долучатися відповідні профільні спеціалісти. Не менш важливо зберегти команду після конкурсу, інакше разом зі зміною керівництва орган утрачає накопичені знання про договір.

Розподіл основних завдань за стадіями проєкту узагальнено в **табл. 2**. Запропонований підхід виходить із простої вимоги: кожна стадія повинна завершуватися зрозумілим рішенням, за яке можна встановити відповідальну установу або посадову особу.

Таблиця 2

Розподіл відповідальності за стадіями проєкту ППП у структурно-організаційному вимірі

Стадія	Відповідальний суб'єкт	Очікуваний результат	Перевірка якості
Ідентифікація	Галузевий або місцевий публічний партнер	Опис потреби, стандарт послуги, відповідність стратегії та портфелю публічних інвестицій	Первинний скринінг Агенції ППП; оприлюднення концепції
Підготовка	Проєктна команда публічного партнера та радники	Концептуальна записка, ТЕО (коли потрібне), фінансова модель, матриця ризиків	Незалежний технічний, правовий та фінансовий перегляд
Схвалення	Уповноважений орган і орган, що приймає рішення про ППП	Висновок про порівняльну ефективність і рішення про доцільність	Висновок Мінфіну щодо доступності й фіскальних ризиків
Відбір і закриття	Конкурсна комісія; публічний партнер	Конкурсна документація, визначення переможця, договір і фінансове закриття	Оскарження, аудит доброчесності, перевірка відповідності договору конкурсній пропозиції
Виконання	Керівник договору з боку публічного партнера	Послуга за показниками результативності; платежі, прив'язані до якості	Відкритий моніторинг KPI, технічний нагляд, щорічний аудит, контроль змін
Завершення	Публічний партнер і балансоутримувач	Повернення об'єкта у визначеному технічному стані або інший погоджений результат	Попередні інспекції, резерв на відновлення, остаточна оцінка проєкту

Джерело: розроблено автором на основі Закону України № 4510-IX [8], рекомендацій ЄБРР [17], МВФ [20] та Довідкового керівництва з ППП [26].

Отже, результат аналізу структурно-організаційної складової полягає у виявленні розриву між розширеним колом публічних акторів і фактичною спроможністю координувати їхню роботу. Ключовими умовами подолання цього розриву є чітке розмежування відповідальності, сталі міждисциплінарні проєктні команди, незалежна оцінка фіскальних наслідків та збереження

інституційної пам'яті протягом усього життєвого циклу договору.

Ціннісно-парадигмальна складова. Ціннісно-парадигмальна складова характеризує орієнтацію ППП на публічний інтерес і суспільну легітимність. Її зміст розкривається через обґрунтування суспільної потреби, відкритість альтернатив і фінансових наслідків, участь заінтересованих сторін, справедливий розподіл ризиків, вимірюваність якості послуг, громадський контроль і публічну підзвітність.

Підготовка ППП має починатися не з вибору BOT, DBFO чи концесії, а з визначення конкретного результату для користувача – безпечної дороги, безперебійного водопостачання або доступної медичної послуги. Модель партнерства лише визначає розподіл прав, фінансування та обов'язків [1, с. 127]. Якщо її обирають заздалегідь, оцінювання альтернатив перетворюється на формальність.

Ефективність проєкту оцінюють за повним життєвим циклом, враховуючи витрати на фінансування, експлуатацію, ремонти, ризики та стан об'єкта після завершення договору [6, с. 58, 79]. Розрахунки мають спиратися на відкриті припущення та несприятливі сценарії. Окремо перевіряється бюджетна доступність, оскільки навіть економічно доцільний проєкт може бути надто дорогим для громади. Оцінка охоплює платежі за готовність, державні гарантії, компенсації, валютні й воєнні ризики та витрати на дострокове припинення договору.

Ризик передають стороні, яка здатна краще його оцінити, контролювати й мінімізувати наслідки [9, с. 50]. Покладання некерованих ризиків на приватного партнера лише підвищує ціну проєкту. Для відбудови окремо враховують мінну небезпеку, повторне пошкодження об'єкта, перебої з енергопостачанням і зв'язком, доступність страхування та стійкість постачання. Невраховані загрози згодом проявляються у завищеній вартості, відсутності учасників або додаткових зобов'язаннях держави.

Конкурс публічно-приватного партнерства не зводиться до вибору найнижчої ціни. Під час конкурсу оцінюють не лише ціну, а й технічне рішення, спосіб фінансування, експлуатаційні витрати та здатність учасника підтримувати якість послуги. Закон визначає технічні й фінансово-комерційні критерії, вимоги до комісії, кваліфікації учасників і строків розгляду пропозицій [8, ст. 14]. Оціночної таблиці для обґрунтування вибору недостатньо: комісія має пояснити переваги переможця за витратами та очікуваними результатами.

Рівень відкритості не повинен залежати від форми договору. Закон передбачає проведення концесійного конкурсу з використанням електронної торгової системи, однак до початку її функціонування, але не пізніше 1 січня 2027 р., конкурс проводиться без використання такої системи, а відомості оприлюднюються на вебпорталі уповноваженого органу з питань закупівель [7, розд. XII, п. 8-5]. Для відбору приватного партнера за договором ППП електронний функціонал має бути розроблений протягом трьох років із дня набрання чинності Законом № 4510-IX [8, розд. XI, п. 4]. Цю різницю можна усунути через цифрові сервіси, у яких зберігатимуться пропозиції, роз'яснення, протоколи та погоджені умови. Сам договір має пов'язувати оплату з конкретними показниками: станом дороги, готовністю лікарняного обладнання, безперервністю водопостачання. Інакше оператор отримуватиме дохід незалежно від якості послуги.

У договорі необхідно чітко визначити майнові питання, строки фінансового закриття, порядок оплати й індексації, страхування, контроль, форс-мажор, дострокове припинення та стан об'єкта при поверненні. Гарантія стабільності законодавства за ст. 44 захищає інвестора від вибіркових рішень, але не звільняє його від загальних змін у сфері безпеки, довкілля, праці чи європейської інтеграції. Строк партнерства має відповідати періоду окупності та ресурсу обладнання, а не штучно подовжуватися заради зменшення щорічних платежів.

Отже, ціннісно-парадигмальний результат реформи є найменш завершеним: закон створює окремі передумови відкритості й контролю, проте не поєднує участь, публічний аудит, доступ до інформації про бюджетні наслідки та оцінювання суспільного результату в цілісний механізм легітимації ППП.

Зіставлення трьох складових засвідчило асиметричність інституціоналізації ППП. Найпомітніші зрушення відбулися у нормативно-правовій площині; структурно-організаційні механізми ще не набули необхідної цілісності; ціннісно-парадигмальна складова залишається найменш визначеною, оскільки її принципи недостатньо закріплені у конкретних процедурах і вимірюваних показниках. За таких умов навіть формально належно підготовлений проєкт може зіткнутися з несталістю команди, недостатньою суспільною підтримкою або відсутністю дієвих механізмів підзвітності.

Водночас результати дослідження необхідно оцінювати з урахуванням об'єктивних часових

обмежень. Опрацьовані джерела дають змогу простежити зміст нормативних змін і визначити організаційні передумови їх реалізації, проте поки що не дозволяють достовірно оцінити практичну результативність реформи. Від набрання чинності Законом № 4510-IX минуло недостатньо часу, щоб обґрунтовано встановити його вплив на кількість підготовлених проєктів, рівень конкуренції, строки фінансового закриття, якість суспільно значущих послуг і масштаби фіскальних ризиків. Тому на цьому етапі йдеться насамперед про сформовані передумови, наявні суперечності та проміжний стан інституціоналізації ППП, а не про остаточно підтверджені наслідки застосування нового законодавства. Саме з урахуванням цих обмежень доцільно узагальнити основні результати проведеного дослідження.

Висновки. За нормативно-правовою складовою реформа 2025 року істотно оновила засади ППП: Закон № 4510-IX розширив коло публічних партнерів та об'єктів, уточнив підготовку проєктів, конкурсні процедури, державну підтримку, захист кредиторів і моніторинг. Водночас формування цілісної правової основи потребує прийняття підзаконних актів, запровадження електронних процедур та узгодження ППП з управлінням публічними інвестиціями і бюджетним плануванням.

За структурно-організаційною складовою реформа створила передумови для розширення участі публічних акторів, але не усунула розпорошення компетенцій, несталість проєктних команд і дефіцит інституційної пам'яті. Практичним пріоритетом має стати чітке розмежування повноважень публічного партнера, Агенції ППП, уповноваженого органу та Міністерства фінансів, а також збереження професійної команди від підготовки проєкту до завершення договору.

За ціннісно-парадигмальною складовою досягнуто найменшого прогресу. Законність договору й відкритість конкурсу не гарантують суспільної довіри без доступу до інформації про альтернативи, бюджетні наслідки, якість послуг і зміни договору. Тому публічний інтерес, участь заінтересованих сторін, громадський контроль, публічний аудит і підзвітність мають бути закріплені у конкретних процедурах та вимірюваних показниках.

Таким чином, нерівномірний розвиток трьох складових перешкоджає становленню ППП як стабільного інституту публічної політики. Завершення інституціоналізації потребує одночасного доопрацювання правових процедур, посилення організаційної спроможності та створення дієвого механізму суспільної легітимації проєктів.

Бібліографічний список:

1. Ванькович Л. Я., Обернієнко О. М., Сабат І. В., Мачула Р. В. Ефективні моделі державно-приватного партнерства для розвитку інфраструктури. *Агросвіт*. 2024. № 22. С. 124–131. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.22.124

2. Єгоричева С. Б., Лахижа М. І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах : монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2020. 304 с. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/files/original/12/7098/fe46a201c13a4327b6b3c8f9bfebd7daecc5c723.pdf .

3. Мазалова А. О. Удосконалення механізму публічно-приватного партнерства в Україні (правовий аспект). *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1(13). С. 1–12. DOI: https://doi.org/10.21564/2225-6555.2018.13.126566.

4. Маслов К. С. Публічно-приватне партнерство в Україні : сучасний стан та проблемні аспекти. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 222–228. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.30.

5. Міністерство економіки та довкілля України. Стан здійснення ДПП в Україні станом на 01.01.2026. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini.

6. Практичний посібник з підготовки техніко-економічного обґрунтування та застосування Методики проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства. Київ : Програма розвитку державно-приватного партнерства в Україні (USAID), 2012. 102 с. URL: https://me.gov.ua/Files/GetFile?fileId=0640ae90-dbd7-425b-88e4-b7791abc4092.

7. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 № 155-IX (редакція від 31.10.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20.

8. Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20.

9. Програма U-LEAD з Європою. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики : можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. Київ, 2017. 106 с. URL: https://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf.

10. Серьогіна Н. О., Новосядлий Д. В. Інституціоналізація публічно-приватного партнерства для стимулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 10.

С. 586–592. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.10.586.

11. Сокольська Т. В., Панасюк В. І., Поліщук С. П., Осипенко Б. Р. Державно-приватне партнерство як інструмент публічної політики в умовах децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, № 6. С. 192–203. DOI: https://doi.org/10.15421/1520117.

12. Тесля А. В. Інституціоналізація публічно-приватного партнерства як інструменту реалізації публічної політики в Україні. *Політикус*. 2025. Вип. 6. С. 98–107. DOI: https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-6.14.

13. Тесля А. В. Сучасний стан нормативно-правового регулювання державно-приватного партнерства як інституту публічної політики в Україні. *Політичне життя*. 2025. № 2. С. 63–69. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.7.

14. Шевченко А. Е. Теоретичні засади дослідження державно-приватного партнерства як інструмента післявоєнної відбудови економіки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2024. Вип. 82, ч. 2. С. 284–288. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.45.

15. Шулюк Б. С. Розвиток фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні: монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 434 с. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48107.

16. Asian Development Bank. Public–Private Partnership Handbook. Manila : Asian Development Bank, 2008. 101 p. URL: https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/31484/public-private-partnership.pdf.

17. European Bank for Reconstruction and Development. EBRD PPP Regulatory Guidelines Collection. Volume III. Chapter 2: The Legislative and Regulatory Framework for PPPs. London : EBRD, 2024. 59 p. URL: https://www.ebrd.com/content/dam/ebrd_dxp/assets/pdfs/legal-reform/infrastructure-and-natural-resources/public-private-partnerships-and-concessions/volume-3/vol3_chap2.pdf.

18. Hall P. A., Taylor R. C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. Political Studies. 1996. Vol. 44, No. 5. P. 936–957. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x.

19. International Monetary Fund. Public-Private Partnerships. Washington, DC : Fiscal Affairs Department, International Monetary Fund, 2004. 48 p. URL: https://www.imf.org/external/np/fad/2004/pifp/eng/031204.pdf.

20. Irwin T. C., Mazraani S., Saxena S. How to Control the Fiscal Costs of Public-Private Partnerships. Washington, DC : International Monetary Fund, 2018. 14 p. DOI: https://doi.org/10.5089/9781484380925.061.

21. Mrak M. Institutionalization of Public-Private Partnership: Global Experiences and the Basic Outlines of a Proposal for Slovenia. *Central European Public Administration Review*. 2006. Vol. 4, No. 1. P. 91–106. DOI: https://doi.org/10.17573/cepar.v4i1.56.

22. Nederhand J., Klijn E. H. Stakeholder Involvement in Public–Private Partnerships: Its Influence on the Innovative Character of Projects and on Project Performance. *Administration & Society*. 2019. Vol. 51, No. 8. P. 1200–1226. DOI: https://doi.org/10.1177/0095399716684887.

23. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678.

24. OECD. Recommendation of the Council on Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships. OECD/LEGAL/0392. 2012. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0392.

25. Scott W. R. Institutions and Organizations: Ideas, Interests, and Identities. 4th ed. Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, 2014. 360 p.

26. World Bank Group, Asian Development Bank, Inter-American Development Bank. Public-Private Partnerships: Reference Guide. Version 3.0. Washington, DC : World Bank, 2017. 238 p. URL: https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/e64a94b9-b0cb-51a3-b8dd-36bd7944284f.

References:

1. Vankovych, L. Ya., Oberniienko, O. M., Sabat, I. V., & Machula, R. V. (2024). Efektyvni modeli derzhavno-pryvatnoho partnerstva dlia rozvytku infrastruktury [Effective models of public-private partnership for infrastructure development]. *Ahrosvit*, (22), 124–131. https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.22.124

2. Yehorycheva, S. B., & Lakhyzha, M. I. (2020). *Publichno-pryvatne partnerstvo v postkomunistychnykh krainakh [Public-private partnership in post-communist countries].* IPK DSZU. Repository copy

3. Mazalova, A. O. (2018). Udoskonalennia mekhanizmu publichno-pryvatnoho partnerstva v Ukraini (pravovyi aspekt) [Improvement of the public-private partnership mechanism in Ukraine (legal aspect)]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*, *1*(13), 1–12. https://doi.org/10.21564/2225-6555.2018.13.126566

4. Maslov, K. S. (2025). Publichno-pryvatne partnerstvo v Ukraini: Suchasnyi stan ta problemni aspekty [Public-private partnership in Ukraine: Current state and problematic aspects]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, (2), 222–228. https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.30

5. Ministry of Economy and Environment of Ukraine. (2026). *Stan zdiisnennia DPP v Ukraini stanom na 01.01.2026 [State of implementation of public-private partnerships in Ukraine as of January 1, 2026].* Ministry of Economy and Environment of Ukraine

6. USAID Public-Private Partnership Development Program in Ukraine. (2012). *Praktychnyi posibnyk z pidhotovky tekhniko-ekonomichnoho obgruntuvannia ta zastosuvannia Metodyky provedennia analizu efektyvnosti zdiisnennia derzhavno-pryvatnoho partnerstva [Practical guide to preparing a feasibility study and applying the methodology for analysing the effectiveness of public-private partnership implementation].* Ministry of Economy of

Ukraine

7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *Pro kontsesiiu: Zakon Ukrainy vid 03.10.2019 № 155-IX [On concession: Law of Ukraine No. 155-IX of October 3, 2019]* (revision of October 31, 2025). Verkhovna Rada of Ukraine

8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Pro publichno-pryvatne partnerstvo: Zakon Ukrainy vid 19.06.2025 № 4510-IX [On public-private partnership: Law of Ukraine No. 4510-IX of June 19, 2025].* Verkhovna Rada of Ukraine

9. U-LEAD with Europe. (2017). *Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak mekhanizm realizatsii novoi rehionalnoi polityky: Mozhlyvosti zastosuvannia ta praktychni aspekty pidhotovky i vprovadzhennia investytsiinykh proektiv [Public-private partnership as a mechanism for implementing the new regional policy: Opportunities for application and practical aspects of preparing and implementing investment projects].* Report

10. Serohina, N. O., & Novosiadlyi, D. V. (2026). Instytutsionalizatsiia publichno-pryvatnoho partnerstva dlia stymuliuvannia maloho ta serednoho pidpryiemnytstva v Ukraini [Institutionalization of public-private partnership to stimulate small and medium-sized entrepreneurship in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (10), 586–592. https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.10.586

11. Sokolska, T. V., Panasiuk, V. I., Polishchuk, S. P., & Osypenko, B. R. (2020). Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak instrument publichnoi polityky v umovakh detsentralizatsii vlady v Ukraini [Public-private partnership as an instrument of public policy in the context of decentralization of power in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia, 8*(6), 192–203. https://doi.org/10.15421/1520117

12. Teslia, A. V. (2025a). Instytutsionalizatsiia publichno-pryvatnoho partnerstva yak instrumentu realizatsii publichnoi polityky v Ukraini [Institutionalization of public-private partnership as an instrument for implementing public policy in Ukraine]. *Politykus*, (6), 98–107. https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-6.14

13. Teslia, A. V. (2025b). Suchasnyi stan normatyvno-pravovoho rehuliuvannia derzhavno-pryvatnoho partnerstva yak instytutu publichnoi polityky v Ukraini [Current state of legal regulation of public-private partnership as an institution of public policy in Ukraine]. *Politychne zhyttia*, (2), 63–69. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.7

14. Shevchenko, A. E. (2024). Teoretychni zasady doslidzhennia derzhavno-pryvatnoho partnerstva yak instrumenta pisliavoiennoi vidbudovy ekonomiky Ukrainy [Theoretical foundations for studying public-private partnership as an instrument of post-war reconstruction of Ukraine's economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, *82*(2), 284–288. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.45

15. Shuliuk, B. S. (2023). *Rozvytok finansovoho mekhanizmu derzhavno-pryvatnoho partnerstva v Ukraini [Development of the financial mechanism of public-private partnership in Ukraine].* ZUNU. WUNU Repository

16. Asian Development Bank. (2008). *Public–private partnership handbook.* Asian Development Bank

17. European Bank for Reconstruction and Development. (2024). *EBRD PPP regulatory guidelines collection: Volume III, Chapter 2: The legislative and regulatory framework for PPPs.* EBRD

18. Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). Political science and the three new institutionalisms. *Political Studies, 44*(5), 936–957. https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x

19. International Monetary Fund. (2004). *Public-private partnerships.* Fiscal Affairs Department. International Monetary Fund

20. Irwin, T. C., Mazraani, S., & Saxena, S. (2018). *How to control the fiscal costs of public-private partnerships.* International Monetary Fund. https://doi.org/10.5089/9781484380925.061

21. Mrak, M. (2006). Institutionalization of public-private partnership: Global experiences and the basic outlines of a proposal for Slovenia. *Central European Public Administration Review, 4*(1), 91–106. https://doi.org/10.17573/cepar.v4i1.56

22. Nederhand, J., & Klijn, E. H. (2019). Stakeholder involvement in public–private partnerships: Its influence on the innovative character of projects and on project performance. *Administration & Society, 51*(8), 1200–1226. https://doi.org/10.1177/0095399716684887

23. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678

24. OECD. (2012). *Recommendation of the Council on principles for public governance of public-private partnerships* (OECD/LEGAL/0392). OECD Legal Instruments

25. Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities* (4th ed.). SAGE Publications.

26. World Bank Group, Asian Development Bank, & Inter-American Development Bank. (2017). *Public-private partnerships: Reference guide* (Version 3.0). World Bank. World Bank

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.9
УДК 351.74:004.8

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6947-2036
Ткач Д. І., ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
e-mail: dmitriyt@krok.edu.ua

ШІ-РІШЕННЯ ДЛЯ КОНСУЛЬСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою потребою в модернізації консульського обслуговування в умовах цифрової трансформації державного управління та повномасштабної війни, яка спричинила масштабне переміщення українських громадян за кордон і суттєво збільшила навантаження на консульські установи. Метою статті є аналіз можливостей, наявного стану та перспектив впровадження рішень на основі штучного інтелекту в систему консульського обслуговування України. Методологія дослідження ґрунтується на порівняльному аналізі міжнародного досвіду використання ШІ у дипломатичній та консульській практиці, контент-аналізі нормативно-правової бази України у сфері цифровізації державних послуг, а також систематизації технологічних рішень за критеріями ефективності, доступності та безпеки. Проаналізовано розвиток електронної черги та системи «е-Консул» як основних складових цифрової трансформації консульської служби України. Окрему увагу приділено перспективам застосування ШІ для автоматизованої обробки та верифікації документів, виявлення шахрайських дій, інформаційної підтримки громадян і створення багатомовних цифрових асистентів. Встановлено, що автоматизація консульських процедур здатна скоротити терміни надання послуг, спростити взаємодію громадян із дипломатичними установами та зменшити адміністративне навантаження на консульських працівників. Водночас подальше впровадження ШІ потребує належного нормативного регулювання, захисту персональних даних, людського контролю та забезпечення достовірності інформації. Зроблено висновок, що наявний рівень цифровізації МЗС України створює передумови для поетапної інтеграції ШІ-рішень у консульську практику. Практичне значення дослідження полягає у визначенні перспективних напрямів модернізації консульського обслуговування та формуванні рекомендацій щодо подальшого розвитку цифрової консульської екосистеми України.

Ключові слова: *штучний інтелект; консульське обслуговування; цифрова дипломатія; е-урядування; МЗС України; цифрова трансформація; автоматизація послуг.*

Tkach Dmytro, "KROK" University
e-mail: dmitriyt@krok.edu.ua

AI SOLUTIONS FOR CONSULAR SERVICES IN UKRAINE

The relevance of the study is determined by the growing need to modernise consular services in the context of the digital transformation of public administration and the full-scale war, which has resulted in the large-scale displacement of Ukrainian citizens abroad and significantly increased the workload of consular institutions. The aim of the article is to analyse the opportunities, current state, and prospects for implementing artificial intelligence (AI)-based solutions in Ukraine's consular service system. The research methodology is based on a comparative analysis of international experience in the use of AI in diplomatic and consular practice, a content analysis of Ukraine's regulatory framework in the field of digitalisation of public services, and the systematisation of technological solutions according to the criteria of efficiency, accessibility, and security. The development of the electronic appointment system and the "e-Consul" system is analysed as a key component of the digital transformation of Ukraine's consular service. Particular attention is paid to the prospects for using AI for automated document processing and verification, fraud detection, information support for citizens, and the development of multilingual digital assistants. It is established that the automation of consular procedures can reduce service delivery times, simplify interaction between citizens and diplomatic missions, and decrease the administrative workload of consular staff. At the

© Ткач Д. І., 2026

same time, the further implementation of AI requires an appropriate regulatory framework, personal data protection, human oversight, and mechanisms to ensure the reliability of information. The study concludes that the current level of digitalisation of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine provides the necessary foundation for the gradual integration of AI-based solutions into consular practice. The practical significance of the study lies in identifying promising areas for the modernisation of consular services and developing recommendations for the further advancement of Ukraine's digital consular ecosystem.

Keywords: *artificial intelligence; consular services; digital diplomacy; e-governance; Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; digital transformation; service automation.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році спричинило безпрецедентне зростання попиту на консульські послуги: кількість українців за кордоном перевищила 6 мільйонів осіб, критично перевантаживши наявну інфраструктуру. Водночас консульська система України значною мірою залишається прив'язаною до традиційних процедур ручної обробки документів, що суперечить глобальним тенденціям цифровізації.

Штучний інтелект пропонує дієві інструменти для вирішення цих проблем, однак їх впровадження наштовхується на недосконаліть нормативної бази, ризики захисту персональних даних та нерівномірну цифрову готовність персоналу. Ця суперечність між нагальною потребою у модернізації та інституційною неготовністю і становить основну проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впровадження ШІ в консульське обслуговування перебуває на перетині кількох наукових напрямів і потребує міждисциплінарного підходу. Серед закордонних дослідників ключовий внесок здійснив К. Бйола[1], який першим системно оцінив потенціал ШІ саме в консульській практиці, виокремивши її як «низькоризикову зону» для першочергового технологічного впровадження. Покрійял та Кебе[2], 2дослідили механізми ШІ-підтримки дипломатичних рішень у кризових ситуаціях, що безпосередньо стосується консульської роботи під час збройних конфліктів та міграційних криз.

Серед українських дослідників вагомий внесок здійснили А. Хачкевич та М. Ніколішіна[3], які окреслили нормативно-функціональні засади інтеграції ШІ в публічну дипломатію України. А. Сіренко зробив дослідження ролі ШІ у зовнішній політиці України, з потенціалом для консульських рішень [4], Г. Тихий координатор цифрової трансформації МЗС, коментував інтеграцію ШІ з е-Консул для 6+ млн українців за кордоном[5].

Попри зростаючий практичний досвід, комплексне академічне дослідження ШІ-рішень саме для консульського обслуговування в українському контексті залишається відсутнім.

Виділення невирішених частин проблеми. Попри зростаючий інтерес до ШІ в державному управлінні, його застосування саме в консульській практиці залишається практично недослідженим. Наявні роботи зосереджені на загальних концепціях цифровізації публічного сектору, оминаючи специфіку консульського обслуговування. Відсутні уніфіковані стандарти впровадження ШІ-рішень у консульську діяльність та методологія оцінювання їхньої ефективності. Український контекст — з його унікальним поєднанням воєнного стану, масової міграції та активної цифровізації МЗС — у міжнародному науковому дискурсі не представлений. Саме ці прогалини визначають наукову новизну статті.

Метою статті є аналіз можливостей і перспектив впровадження рішень на основі штучного інтелекту в систему консульського обслуговування України**.**

Виклад основного матеріалу. Технологічна архітектура консульської трансформації. Попередній підрозділ продемонстрував масштаби кризи, з якою зіткнулася консульська служба України внаслідок вимушеної міграції мільйонів громадян. Відповіддю на цей безпрецедентний виклик стала системна цифрова трансформація, яка базується на комплексному впровадженні технологій штучного інтелекту та автоматизації. У цьому підрозділі ми детально проаналізуємо конкретні ШІ-рішення, що складають технологічну архітектуру оновленої консульської служби: від інтелектуальних систем комунікації до автоматизованої верифікації документів та виявлення шахрайства. Особливу увагу буде приділено інтеграції цих рішень у єдину екосистему "е-Консул" та їхньому впливу на ефективність консульського обслуговування.

Електронна черга (e-Queue): перший рівень цифрової трансформації. Електронна черга стала "вхідною точкою доступу до консульських послуг" і першим кроком у цифровій трансформації консульської служби України. Її головна мета — допомогти громадянам за кордоном уникнути довгих та виснажливих очікувань під будівлями консульств[6].

Історія розвитку та технологічне оновлення. Система електронної черги пройшла кілька етапів розвитку. Ключовим моментом стало партнерство Міністерства закордонних справ з міжнародною ІТ-компанією ЕРАМ Україна, яка на волонтерських засадах, без видатків для державного бюджету, розробила та впровадила якісні зміни у роботу системи . Над трансформацією сервісу працювали понад 10 спеціалістів ЕРАМ, серед яких бізнес-аналітики, розробники, інженери рішень, дизайнери. У проєкті використано сучасні технології Java, React, Node.js та Angular[7].

Механізм роботи та авторизація. Процес запису до електронної черги максимально спрощений і складається з кількох кроків. Ознайомлення з умовами та переліком необхідних документів на сайті відповідної консульської установи. Створення особистого кабінету в системі "е-Консул" через портал https://id.e-consul.gov.ua/.Авторизація за допомогою одного з трьох доступних способів електронної ідентифікації: Дія.Підпис, BankID або кваліфікований електронний підпис (КЕП). Вибір країни, консульської установи та необхідної послуги. Вибір зручної дати та часу для візиту.

Система підтверджень та боротьба з неявкою. Важливою інновацією стала система автоматичних підтверджень, яка вирішує проблему невикористаних записів. За 30, 7 та 3 дні до запланованого візиту на електронну адресу заявника надходить лист із проханням підтвердити візит в особистому кабінеті. На підтвердження дається 30 годин після отримання кожного такого листа . Якщо підтвердження не надходить, система автоматично скасовує запис, звільняючи місце для інших громадян. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли заброньовані слоти залишаються невикористаними, а інші громадяни не можуть отримати послугу.

Автоматизована обробка документів і заявок: система "е-Консул". Якщо електронна черга є "вхідною точкою", то система "е-Консул" — це центральний елемент усієї архітектури цифрового консульського обслуговування. Правова основа та етапи впровадження. Правовою основою системи стала Постанова Кабінету Міністрів України № 945, яка набула чинності 1 січня 2025 року . Впровадження розпочалося з 1 липня 2025 року і проходило поетапно. Спочатку система стала доступною у 40 посольствах і консульствах у пілотному режимі . До 20 серпня 2025 року "е-Консул" була повністю розгорнута у всіх 120 дипломатичних установах України по всьому світу[8].

Функціональні можливості. Система "е-Консул" пропонує широкий спектр цифрових інструментів. Особисті електронні кабінети для заявників, де можна подавати заяви, відстежувати статус розгляду, отримувати сповіщення. Онлайн-подання заяв на нотаріальні дії, довідки та інші консульські послуги. Завантаження шаблонів довіреностей, заяв та інших документів. Прикріплення документів в електронному вигляді безпосередньо через кабінет. Відстеження статусу розгляду в режимі реального часу.Автоматизовані нотаріальні та довідкові послуги для рутинних операцій[9].

Результати впровадження. Станом на серпень 2025 року, за даними МЗС, майже 500 українців за кордоном вже встигли скористатися новим сервісом, що підтверджує високий інтерес до платформи та її реальну затребуваність серед діаспори . Залежно від конкретної послуги, час її надання скоротився на 30-80% [10].

Проблема шахрайства в консульських процедурах. Питання доступності вільних слотів, безпеки роботи системи та випадки кібершахрайства були ключовими і взаємопов'язаними викликами роботи сервісу в останні роки . Шахраї використовували ботів для автоматичного запису на прийом з метою подальшого продажу слотів, а також намагалися підробляти документи для отримання консульських послуг.

Посилення ідентифікації як перший рівень захисту. Першим і найважливішим кроком у протидії шахрайству стало посилення механізму авторизації. Відтепер для запису в електронну чергу необхідно пройти ідентифікацію користувача через платформу ID.GOV.UA за допомогою електронних підписів . Запроваджені зміни мають на меті унеможливити потенційні шахрайські дії при записі на отримання консульських послуг .

Потенціал ШІ для верифікації документів. Хоча наразі система "е-Консул" не використовує повною мірою технології ШІ для верифікації документів, потенціал цього напряму є надзвичайно високим. У перспективі ШІ-алгоритми можуть виконувати такі функції. Автоматична перевірка автентичності документів: Порівняння поданих документів із зразками в базах даних, виявлення ознак підробки, аналіз захисних елементів. Виявлення патернів шахрайства: Аналіз великих масивів даних для виявлення підозрілих патернів поведінки (наприклад, багаторазові спроби запису з однієї IP-адреси, використання однакових документів різними особами). Біометрична верифікація: Порівняння фото в документах із селфі заявника для підтвердження особи під час віддаленого подання заяв. Аналіз метаданих: Перевірка метаданих завантажених файлів для

виявлення ознак редагування або фальсифікації.

Досвід "Дії" як орієнтир для консульської служби. Варто зазначити, що в національній екосистемі "Дія" вже накопичено значний досвід використання ШІ для верифікації та протидії шахрайству. Понад 52% запитів у "Дії" обробляються ШІ-консультантом, а ШІ-асистент допомагає операторам, що оптимізує роботу команди та покращує надання послуг. Цей досвід може бути поширений і на консульську службу [11].

Вікторія Ші: інноваційний підхід до офіційної комунікації. У травні 2024 року МЗС України представило Вікторію Ші – цифрову особу, створену за допомогою технологій штучного інтелекту для офіційного коментування консульської інформації. Хоча Вікторія Ші не є інтерактивним чат-ботом у класичному розумінні, вона виконує важливу комунікаційну функцію, розвантажуючи консулів від необхідності давати численні інтерв'ю та коментарі.

Потреба в інтерактивних асистентах. Досвід "Дії" показує, що значна частина запитів громадян є типовими і може бути оброблена автоматично. У консульській службі такі запити включають. Інформацію про перелік необхідних документів для конкретної послуги. Роз'яснення щодо процедур оформлення. Відповіді на поширені питання (режим роботи, адреси, контакти). Допомогу в навігації по системі "е-Консул".

Створення ШІ-асистента, інтегрованого в портал "е-Консул", який міг би відповідати на такі запити 24/7 українською та основними мовами країн перебування, значно зменшило б навантаження на консульський персонал.Технологічні рішення та їхній потенціал. Для створення таких асистентів можуть використовуватися великі мовні моделі, навчені на корпусах консульських документів, нормативно-правових актів та типових запитань. Важливими вимогами до таких систем є багатомовність: здатність спілкуватися мовами країн, де перебувають українські громадяни. Інтеграція з базами даних: доступ до актуальної інформації про консульські процедури. Людський контроль: можливість передачі складних запитів консульським працівникам. Захист даних: гарантії конфіденційності персональної інформації[12].

Подальше масштабування системи "е-Консул". Планується подальше масштабування системи "е-Консул" за такими напрямами. Інтеграція з онлайн-платежами: Можливість сплачувати консульський збір та інші платежі безпосередньо через систему. Послуги доставки документів: Використання кур'єрських служб для доставки готових документів заявникам. Розширення спектра послуг: Видача біометричних ID-карток та закордонних паспортів, реєстрація народжень, видача посвідчень водія, присвоєння ідентифікаційних номерів платників податків для громадян, які проживають за кордоном[13].

Аналіз ефективності та порівняння з міжнародним досвідом. Ключові показники успіху. Системні зусилля з цифрової трансформації консульської служби дали вражаючі результати, які можна оцінити за кількома ключовими показниками Охоплення: 120 дипломатичних місій по всьому світу, де система "е-Консул" стала повністю функціональною. Швидкість: Скорочення часу надання послуг на 30-80% залежно від конкретної послуги. Доступність: Можливість дистанційного подання документів без фізичного візиту до консульства. Безпека: Трирівнева система електронної ідентифікації, що унеможливлює шахрайство.

Унікальність українського досвіду. Український досвід цифровізації консульських послуг є унікальним у світовій практиці. Жодна інша країна не стикалася з таким масштабним переміщенням громадян і не впроваджувала настільки комплексних цифрових рішень у таких стислі терміни. Як зазначають експерти, Україна знаходиться серед лідерів у цифровізації державних послуг, що свідчить про її технологічний та інноваційний потенціал[14].

Висновки. Електронна черга стала фундаментом цифрової трансформації консульської служби. Завдяки співпраці з ЕРАМ Україна, система отримала сучасну технологічну основу, надійний захист через трирівневу ідентифікацію та зручний інтерфейс . Система автоматичних підтверджень вирішила проблему невикористаних записів, підвищивши ефективність використання консульського часу. Система "е-Консул" забезпечила комплексну автоматизацію консульських процедур. Інтеграція з державними реєстрами, онлайн-подання заяв, електронні кабінети – усе це дозволило скоротити час надання послуг на 30-80% та охопити 120 дипломатичних місій по всьому світу .

Україна продемонструвала, що навіть у найскладніших умовах, з обмеженими ресурсами та безпрецедентним навантаженням, можна створити сучасну, ефективну та безпечну систему консульського обслуговування, яка не лише відповідає потребам сьогодення, але й задає стандарти для майбутнього.

Перспективи подальших розвідок Розробка національної стратегії ШІ в консульській службі до 2030 р., тестування end-to-end автоматизації видачі документів через е-Консул+Дія, аналіз ROI Victoria Shi та протидія deepfakes у кризових комунікаціях.

Бібліографічний список:

1. Bjola C., Manor I. Digital diplomacy in the age of technological acceleration: Three impact scenarios of generative artificial intelligence. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2024. Vol. 21. P. 303–308. URL: https://doi.org/10.1057/s41254-023-00323-4.
2. Pokhriyal N., Koebe T. AI-assisted diplomatic decision-making during crises: Challenges and opportunities. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37252128/.
3. Гачкевич, А., Николишин, М. Дипломатичний набір інструментів штучного інтелекту. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2023. №2(3), с. 45-54. https://doi.org/10.46299/j. isjjp.20230203.03 .
4. Sirenko A. The role of artificial intelligence in making foreign policy decisionsin the Ukrainian-Russian war. *European Socio-Legal & Humanitarian Studies*. 2024. № 1. P. 122–128. URL: https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.1.13.
5. Речник МЗС Георгій Тихий про цифровізацію дипломатії. *Громадське*. URL: https://hromadske.ua/polityka/227843-rechnykom-mzs-stav-zurnalist-heorhiy-tykhyy-s.
6. Як записатися в е-Чергу? *Посольство України в Республіці Кіпр*. URL: https://cyprus.mfa.gov.ua/news/yak-zapisatisya-v-e-chergu.
7. МЗС в партнерстві з EPAM запустили нову електронну чергу консульських послуг в посольствах та консульствах України за кордоном. *Міністерство закордонних справ України*. URL: https://mfa.gov.ua/news/mzs-v-partnerstvi-z-epam-zapustili-novu-elektronnu-chergu-konsulskih-poslug-v-posolstvah-ta-konsulstvah-ukrayini-za-kordonom.
8. Повноцінний запуск системи «е-Консул»: нова цифрова реальність консульських послуг за кордоном. *Lexology*. URL: https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d927476d-1122-4619-9402-357c160d374d.
9. e-Consul тепер працює у всіх закордонних посольствах: що вам потрібно знати про систему. *Visit Ukraine*. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/6752/e-consul-is-now-operational-in-all-foreign-embassies-what-you-need-to-know-about-the-system?srsltid=AfmBOorFgTbqCKz6tswlF7tDGWNir_r7p-lfrM9Fu1DYy6gZDPGi-kDH.
10. Українці отримали доступ до автоматизованого нотаріату в усіх дипломатичних установах України в світі. *Урядовий портал*. 2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukraintsi-otrymaly-dostup-do-avtomatyzovanoho-notariatu-v-usikh-dyplomatychnykh-ustanovakh-ukrainy-v-sviti.
11. Понад половину звернень в «Дії» уже обробляє штучний інтелект. *Бабель*. 2025. URL: https://babel.ua/news/120109-ponad-polovinu-zvernen-v-diji-uzhe-obroblyaye-shtuchniy-intelekt.
12. У 2025 році повноцінно запустять систему «е-Консул»: які послуги будуть доступні для українців за кордоном? *ZMINA*. 2025. URL: https://zmina.info/news/u-2025-roczi-povnoczinno-zapustyat-systemu-e-konsul-yaki-poslugy-budut-dostupni-dlya-ukrayinczіv-za-kordonom/.
13. МЗС доповнило тарифи консульського збору в частині автоматизованої обробки заяв у «е-Консул». *ЮРЛІГА*. 2026. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/241965_mzs-dopovnilo-tarifi-konsulskogo-zboru-v-chastin-avtomatizovano-obrobki-zayav-u-e-kons.

References:

1. Bjola, C., & Manor, I. (2024). Digital diplomacy in the age of technological acceleration: Three impact scenarios of generative artificial intelligence. *Place Branding and Public Diplomacy, 21*, 303–308. https://doi.org/10.1057/s41254-023-00323-4
2. Pokhriyal, N., & Koebe, T. (n.d.). AI-assisted diplomatic decision-making during crises: Challenges and opportunities. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37252128/
3. Hachkevych, A., & Nykolyshyn, M. (2023). Dyplomatychnyi nabir instrumentiv shtuchnoho intelektu [AI toolkit for diplomats]. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy, 2*(3), 45–54. https://doi.org/10.46299/j.isjjp.20230203.03
4. Sirenko, A. (2024). The role of artificial intelligence in making foreign policy decisions in the Ukrainian-Russian war. *European Socio-Legal & Humanitarian Studies*, (1), 122–128. https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.1.13
5. Hromadske. (n.d.). *Rechnyk MZS Heorhii Tykhyi pro tsyfrovizatsiiu dyplomatii [MFA spokesperson Heorhii Tykhyi on the digitalization of diplomacy].* https://hromadske.ua/polityka/227843-rechnykom-mzs-stav-zurnalist-heorhiy-tykhyy-s
6. Embassy of Ukraine in the Republic of Cyprus. (n.d.). *Yak zapysatysia v e-Cherhu? [How to register in the e-Queue?]* https://cyprus.mfa.gov.ua/news/yak-zapisatisya-v-e-chergu
7. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (n.d.). *MZS v partnerstvi z EPAM zapustyly novu elektronnu cherhu konsulskykh posluh v posolstvakh ta konsulstvakh Ukrainy za kordonom [The MFA, in partnership with EPAM, launched a new electronic queue for consular services at Ukrainian embassies and consulates abroad].*

https://mfa.gov.ua/news/mzs-v-partnerstvi-z-epam-zapustili-novu-elektronnu-chergu-konsulskih-poslug-v-posolstvah-ta-konsulstvah-ukrayini-za-kordonom

8. Lexology. (n.d.). *Povnotsinnyi zapusk systemy "e-Konsul": Nova tsyfrova realnist konsulskykh posluh za kordonom [Full launch of the "e-Consul" system: A new digital reality for consular services abroad].* https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d927476d-1122-4619-9402-357c160d374d

9. Visit Ukraine. (n.d.). *e-Consul teper pratsiuie u vsikh zakordonnykh posolstvakh: Shcho vam potribno znaty pro systemu [e-Consul is now operational in all foreign embassies: What you need to know about the system].* https://visitukraine.today/uk/blog/6752/e-consul-is-now-operational-in-all-foreign-embassies-what-you-need-to-know-about-the-system?srsltid=AfmBOorFgTbqCKz6tswlF7tDGWNir_r7p-lfrM9Fu1DYy6gZDPGi-kDH

10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). *Ukraintsi otrymaly dostup do avtomatyzovanoho notariatu v usikh dyplomatychnykh ustanovakh Ukrainy v sviti [Ukrainians gained access to automated notary services in all Ukrainian diplomatic missions worldwide].* https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukraintsi-otrymaly-dostup-do-avtomatyzovanoho-notariatu-v-usikh-dyplomatychnykh-ustanovakh-ukrainy-v-sviti

11. Babel. (2025). *Ponad polovynu zvernen v "Dii" uzhe obrobliaie shtuchnyi intelekt [Artificial intelligence already processes more than half of requests in Diia].* https://babel.ua/news/120109-ponad-polovinu-zvernen-v-diji-uzhe-obroblyaye-shtuchniy-intelekt

12. ZMINA. (2025). *U 2025 rotsi povnotsinno zapustiat systemu "e-Konsul": Yaki posluhy budut dostupni dlia ukraintsiv za kordonom? [The "e-Consul" system will be fully launched in 2025: What services will be available to Ukrainians abroad?]* https://zmina.info/news/u-2025-roczi-povnoczinno-zapustyat-systemu-e-konsul-yaki-poslugy-budut-dostupni-dlya-ukrayinczіv-za-kordonom/

13. YURLIGA. (2026). *MZS dopovnylo taryfy konsulskoho zboru v chastyni avtomatyzovanoi obrobky zaiav u "e-Konsul" [The MFA supplemented consular fee tariffs regarding automated processing of applications in "e-Consul"].* https://jurliga.ligazakon.net/news/241965_mzs-dopovnilo-tarifi-konsulskogo-zboru-v-chastin-avtomatizovano-obrobki-zayav-u-e-kons

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.10
УДК 321.7:316.3752(477)

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2307-4702
Малкіна Г. М., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1522-4723
Салтовський О. І., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3864-9660
Федорченко В. М., Київський національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: g.m.malkina@knu.ua (автор для листування)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ МЕХАНІЗМИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті вперше запропоновано визначення предметного поля дослідження механізмів імплементації демократичних цінностей в політичну систему України, з вказанням основних складових що потребують окремого аналізу та відповідних методологічних підходів, щодо їх дослідження. Для цього розкриваються теоретичні та методологічні засади дослідження демократії, демократичних цінностей та практичні механізми імплементації демократичних цінностей у політичну систему. Обґрунтовується, що демократія є не лише системою політичних інститутів і процедур, а комплексною системою цінностей, яка включає свободу, людську гідність, рівність, верховенство права, політичний плюралізм, громадянську участь та підзвітність влади. Вперше проведено класифікацію основних механізмів імплементації цінностей в політичну систему за критерієм рівнів дослідження та складових політичної системи. Проаналізовано основні наукові підходи до розуміння демократії, зокрема концепції поліархії Р. Даля, громадянської культури Г. Алмонда і С. Верби, інституційного підходу Д. Норта, демократичної консолідації Л. Даймонда та соціокультурної модернізації Р. Інглгарта і К. Вельцеля. Визначено, що до предмету дослідження основних механізмів імплементації демократичних цінностей в політичну систему України мають входити ; особливості політичного і соціально-економічного поступу України в бік демократії, основні інституційні механізми реалізації демократичних принципів, а також проблеми, які ускладнюють процес демократичної консолідації: недостатню ефективність державних інститутів, проблеми забезпечення верховенства права, корупційні ризики, недостатній рівень політичної відповідальності еліт та суперечності політичної культури. Особлива увага приділяється ролі громадянського суспільства, європейської інтеграції та цифрової трансформації як чинникам зміцнення демократичних цінностей. Обґрунтовано, що подальший демократичний розвиток України залежить від здатності держави забезпечити реальне функціонування демократичних інститутів та формування культури активного громадянства.

***Ключові слова**: демократія, демократичні цінності, політична система, верховенство права, громадянське суспільство, політичні інститути, політична культура, демократична консолідація, європейська інтеграція*

© Малкіна Г. М., Салтовський О. І., Федорченко В. М., 2026

Malkina Ganna, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Saltovsky Olexandr, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Fedorchenko Vladimir, Taras Shevchenko National University of Kyiv
e-mail: g.m.malkina@knu.ua (corresponding author)

IMPLEMENTATION OF DEMOCRATIC VALUES IN THE POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE: INSTITUTIONAL AND SOCIOCULTURAL MECHANISMS, PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The article, for the first time, proposes a definition of the subject field of research on the mechanisms of implementing democratic values within Ukraine's political system, identifying its key components and the corresponding methodological approaches to their study. It reveals the theoretical and methodological foundations of democracy and democratic values, as well as the practical mechanisms of their implementation. The article argues that democracy should be understood not only as a system of political institutions and procedures but also as a comprehensive value-based framework that includes freedom, human dignity, equality, the rule of law, political pluralism, civic participation, and government accountability. For the first time, the article classifies the main mechanisms of implementing these values into the political system according to the criterion of research levels and the components of the political system. The study analyzes major theoretical approaches to democracy, including Robert Dahl's concept of polyarchy, Almond and Verba's theory of civic culture, Douglas North's institutional approach, Larry Diamond's concept of democratic consolidation, and Inglehart and Welzel's theory of cultural modernization. It is established that the subject field of research on the mechanisms of implementing democratic values in Ukraine's political system should include the features of the country's political and socio-economic advancement toward democracy, the main institutional mechanisms for realizing democratic principles, and the problems that complicate democratic consolidation: insufficient effectiveness of state institutions, weaknesses in ensuring the rule of law, corruption risks, an inadequate level of political accountability among elites, and contradictions within political culture. Special attention is paid to the role of civil society, European integration, and digital transformation as factors contributing to the strengthening of democratic values. The article argues that Ukraine's future democratic development depends on the ability of the state to ensure the effective functioning of democratic institutions and to foster a culture of active citizenship.

***Keywords**: democracy, democratic values, political system, rule of law, civil society, political institutions, political culture, democratic consolidation, European integration*

Постановка проблеми. Демократичні цінності є однією з фундаментальних основ сучасного політичного розвитку та визначають характер взаємодії між державою, суспільством і громадянином. У сучасній політичній науці демократія розглядається не лише як форма організації державної влади, а як комплексна система політичних, правових і соціокультурних принципів, що забезпечують свободу особистості, захист прав людини, політичний плюралізм, участь громадян у прийнятті рішень та відповідальність влади перед суспільством.

Актуальність дослідження проблеми імплементації демократичних цінностей у політичній системі України зумовлена особливостями сучасного етапу розвитку держави. Україна перебуває у процесі складної демократичної трансформації, яка поєднує реформування політичних інститутів, розвиток громадянського суспільства, європейську інтеграцію та протидію зовнішнім загрозам.

Після проголошення незалежності Україна сформувала основні інституційні засади демократичної держави: прийняла Конституцію, запровадила систему конкурентних виборів, забезпечила багатопартійність, створила механізми громадської участі та розпочала масштабні реформи державного управління.

Водночас демократичний розвиток України залишається незавершеним процесом. Формальне закріплення демократичних принципів не завжди супроводжується їх повноцінною реалізацією у політичній практиці. Серед основних проблем залишаються недостатня ефективність окремих державних інститутів, проблеми забезпечення верховенства права, корупційні ризики, недостатній рівень політичної відповідальності еліт та суперечності політичної культури.

Особливого значення проблема демократичного розвитку набула після початку російської агресії проти України. В умовах війни демократичні цінності стали не лише основою політичного устрою, а

й важливою складовою суспільної ідентичності, пов'язаної із захистом свободи, незалежності та європейського вибору.

Метою статті є визначення предметного поля дослідження основних механізмів імплементації демократичних цінностей у політичній системі України, виокремлення складових цього поля, класифікація механізмі імплементації, з'ясування основних напрямів підвищення якості дослідження та практичного впровадження таких процесів. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: розкрити основні теоретичні підходи до розуміння демократичних цінностей; визначити роль демократичних принципів у функціонуванні політичної системи; визначити та класифікувати інституційні механізми реалізації демократії в Україні; охарактериувати основні проблеми демократичної трансформації; визначити перспективні напрями подальшого утвердження демократичних цінностей.

Методологічною основою дослідження є інституційний, системний та порівняльно-політичний підходи, що дозволяють розглядати демократію як складне поєднання політичних інститутів, правових норм і суспільних практик. Теоретичну основу дослідження становлять праці Р. Даля, Г. Алмонда і С. Верби, Д. Норта, С. Гантінгтона, Л. Даймонда, Р. Інглгарта та К. Вельцеля, у яких аналізуються проблеми демократичної інституціоналізації, політичної культури та демократичної консолідації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній політичній науці демократія розглядається як багатовимірне явище, що включає інституційний, нормативний та соціокультурний компоненти. Її стабільність визначається не лише наявністю демократичних процедур, а й рівнем суспільної підтримки відповідних цінностей та здатністю політичних інститутів забезпечувати їх практичну реалізацію.

Одним із найбільш впливових дослідників демократії є американський політолог Роберт Даль. У праці «Polyarchy: Participation and Opposition» він запропонував концепцію поліархії, відповідно до якої сучасні демократії характеризуються не ідеальною реалізацією народовладдя, а наявністю певних інституційних гарантій: політичної конкуренції, широкої участі громадян, свободи слова та доступу до альтернативних джерел інформації, вказує що має бути; «повністю або майже повністю чутливою до запитів усіх своїх громадян» [1, с. 2].

В україномовному виданні праці Даль так само наголошує на історичному вимірі цього процесу: «...однією з найвідчутніших змін у межах нашого століття було зникнення режимів, які відверто заперечували законність участі суспільства в управлінні країною. Існує лише кілька країн, які й досі не надали хоча б символічного права голосу своїм громадянам або не проводять хоча б символічних виборів» [1, с. 11].

Концепція поліархії дозволяє розмежувати формальну та реальну демократію. Сам факт проведення виборів чи існування демократичних органів влади не гарантує повноцінної демократії. Важливою умовою є здатність громадян реально впливати на політичний процес та контролювати владу.

Значний внесок у дослідження демократичних цінностей зробили Габріель Алмонд і Сідні Верба. У праці «The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations» вони обґрунтували, що стабільність демократії залежить від специфічного типу політичної культури, яка поєднує активну участь громадян із визнанням легітимності демократичних інститутів, вказують на те, що: «культура консенсусу і різноманітності, культура, яка допускає зміни, але стримує їх» [2, p. 8].

Для України цей підхід має особливе значення, оскільки демократична трансформація передбачає не лише реформування державних структур, а й формування відповідної політичної культури, заснованої на відповідальності, довірі та готовності громадян до участі.

Важливим напрямом дослідження демократії є інституційний підхід. Дуглас Норт розглядав інститути як правила та механізми, що структурують суспільні взаємодії і є таккимии, що «створені людиною обмеження, які формують взаємодію між людьми» [3, p. 3]. Відповідно, якість демократії залежить від того, наскільки ефективно політичні інститути забезпечують стабільність, передбачуваність і контроль за владою.

Саме інституційна спроможність держави визначає, чи можуть демократичні принципи реально функціонувати. Недосконалі інститути створюють умови для зловживань владою, корупції та зниження довіри громадян.

Семюел Гантінгтон у концепції «третьої хвилі демократизації» показав, що демократичні переходи є складними історичними процесами, які можуть супроводжуватися як успіхами, так і

відкатами,часто неи можуть бути швидкими; «Переходи від недемократичних до демократичних режимів, що відбуваються протягом визначеного періоду часу» [4, p. 15]. Цей підхід є важливим для аналізу українського досвіду, оскільки демократична трансформація України відбувається нерівномірно та залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів.

Ларрі Даймонд у своїх дослідженнях демократичної консолідації наголошує, що демократія стає стабільною тоді, коли основні політичні актори визнають демократичні правила гри та не прагнуть змінити систему недемократичними методами і зазначаюь, що «попит на змістовну політичну участь і вибір може бути придушений лише шляхом обмеження свободи»[5, p. 4].

Соціокультурний аспект демократії розкритий у працях Рональда Інглгарта та Крістіана Вельцеля. Вони доводять, що модернізація суспільства сприяє поширенню цінностей самовираження, автономії особистості та політичної участі, які є важливими передумовами демократії. Вказують, що акцент має змінюватись, а саме він: «зміщується від колективної дисципліни до особистої свободи, від групового конформізму до людського розмаїття» [6, p. 3].

Ф. Фукуяма звертає увагу на те, що стійкість демократії залежить не лише від формального існування інститутів, а й від їхньої здатності протистояти інституційному занепаду, спричиненому патримоніалізацією влади, кумівством та корупцією, зазначаючи що демократичні цінності та процедри «кожне суспільство повинне адаптувати їх до власних умов і розвивати на основі власних традицій» [7], що робить їх впровадження стійкішим.

Класичне процедурне розуміння демократії запропонував Й. Шумпетер, який розглядав демократію передусім як механізм формування влади через конкуренцію еліт за голоси виборців, а не як пряме народовладдя: «...за демократичного устрою головною функцією електорату є створення уряду»[15, с. 339], а «воля більшості є воля більшості, а не воля „народу”»[15, с.338]. Ця елітарно-конкурентна модель доповнює розглянуті вище підходи, показуючи, що навіть процедурний мінімум демократії - конкурентні вибори - є необхідною, хоча й недостатньою умовою повноцінної демократичної консолідації.

Отже, теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок, що демократичні цінності необхідно розглядати як комплексну систему, яка включає: політичні інститути; правові гарантії; демократичну політичну культуру; механізми громадянської участі; відповідальність влади перед суспільством. Саме поєднання цих елементів створює основу для формування стійкої демократичної політичної системи.

При такому широкому розумінні демократії і демократизації вважаємо за доцільне звузити, конкретизувати предметне поле їх дослідження, виокремивши саме ті складові, що уможливлюють практичне втілення цінностей демократії в сучасну політичну систему України і, у відповідності до її структури. Тому доцільно визначити предметне поле дослідження механізмів імплементації демократичних цінностей в політичну систему України, як цілісну багаторівневу систему взаємопов'язаних політичних, правових, інституційних, соціально-економічних, соціокультурних та комунікативних процесів, інститутів і механізмів, функціонування яких забезпечує практичне втілення демократичних цінностей у діяльності держави та суспільства.

Спираючись на напрацювання вітчизняної політичної науки [9; 10], у структурі предметного поля пропонується виокремити сім взаємопов'язаних рівнів.

Перший рівень – аксіологічний. Він охоплює систему демократичних цінностей: свободу, людську гідність, рівність, справедливість, верховенство права, права людини, політичний плюралізм, підзвітність влади та участь громадян у прийнятті політичних рішень.

Другий рівень – нормативно-правовий. До нього належать Конституція України, законодавство, міжнародно-правові стандарти демократії, європейські правові норми, механізми гарантування та захисту прав людини.

Третій рівень – інституційний. Його складають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, судова система, виборчі інститути, політичні партії, незалежні органи контролю, а також інститути громадянського суспільства.

Четвертий рівень – функціонально-політичний. Він охоплює політичні процеси та механізми реалізації демократичних принципів: вибори, політичну конкуренцію, представництво інтересів, політичну відповідальність, парламентський контроль, механізми стримувань і противаг, відкритість та прозорість публічного управління.

П'ятий рівень – соціокультурний. До нього належать політична культура, громадянська ідентичність, суспільна довіра, громадянська активність, політична освіта, демократичні традиції та

суспільні практики.

Шостий рівень – цифрово-комунікативний. Він включає електронне врядування, цифрову демократію, відкриті державні дані, цифрові механізми участі громадян, інформаційну прозорість та сучасні комунікаційні технології.

Сьомий рівень – міжнародно-інтеграційний. Він охоплює вплив міжнародних організацій, європейської інтеграції, міжнародних демократичних стандартів та міжнародного співробітництва на розвиток демократичних інститутів України.

Запропонована модель виходить із того, що імплементація демократичних цінностей не є результатом діяльності окремого державного органу чи окремої правової норми. Вона є наслідком узгодженого функціонування всіх зазначених рівнів, між якими існують постійні взаємозв'язки та взаємозалежності. Ефективність демократичного розвитку держави визначається не станом окремого елемента, а рівнем збалансованості всієї системи. Саме тому предметом дослідження мають бути не лише окремі демократичні інститути чи політичні процеси, а закономірності взаємодії всіх структурних компонентів цієї системи, що забезпечують або, навпаки, перешкоджають імплементації демократичних цінностей у політичну систему України.

Демократичні цінності та інституційні механізми їх імплементації в політичну систем України

Політична система демократичної держави функціонує не лише на основі формальних норм і процедур, а й завдяки системі цінностей, які визначають характер взаємодії між владою та суспільством. Демократичні цінності виступають нормативною основою політичного порядку, тоді як інституційні механізми є формою їх практичного втілення: кожна цінність реалізується через відповідні органи, процедури та суспільні практики.

Природа демократичних цінностей: між політичною ідеологією та інституційною структурою

Розглядаючи демократичні цінності, важливо наголосити на їхній подвійній природі. За змістом вони є елементом політичної ідеології — системи ідей та ідеалів, які обґрунтовують бажаний устрій влади й взаємин між державою і суспільством; за формою ж функціонування вони належать до сфери політичної культури, оскільки засвоюються, підтримуються та відтворюються суспільством через систему установок, орієнтацій і повсякденних практик, а не існують як абстрактні доктринальні положення. Саме тому в запропонованій вище структурі предметного поля дослідження демократичні цінності віднесено насамперед до аксіологічного рівня - ціннісно-світоглядного підґрунтя, яке живить усі інші рівні системи.

Водночас було б спрощенням ототожнювати імплементацію демократичних цінностей виключно зі сферою політичної культури. Цінність, залишаючись фактом суспільної свідомості, для свого практичного втілення потребує не лише культурного визнання, а й закріплення на нормативно-правовому рівні - у конституції та законодавстві, матеріалізації на інституційному рівні - у структурі та повноваженнях органів влади, судів, партій, реалізації на функціонально-політичному рівні - через процедури виборів, представництва й контролю, а також підтримки на соціокультурному, цифрово-комунікативному та міжнародно-інтеграційному рівнях. Інакше кажучи, політична культура є необхідною, але не достатньою умовою імплементації демократичних цінностей: цінність, підтримувана суспільною свідомістю, але позбавлена інституційного втілення, залишається декларативною, тоді як інститут, не підкріплений відповідною культурою, ризикує перетворитися на «порожню форму» - існувати формально, не виконуючи свого демократичного призначення.

Розглянуті в цій статті цінності не є ізольованими одна від одної, а утворюють внутрішньо узгоджену, взаємозалежну систему, в якій кожен елемент постає передумовою або наслідком інших. Людська гідність виступає вихідним принципом, з якого логічно випливає свобода особистості; свобода, своєю чергою, набуває сенсу лише за умови рівності можливостей для її реалізації, а рівність не може бути гарантована без верховенства права, яке однаковою мірою обмежує владу для всіх громадян. Верховенство права створює передумови для політичного плюралізму - конкуренції ідей та інтересів, неможливої за вибіркового застосування закону. Плюралізм реалізується через громадянську участь, а участь набуває практичного значення лише за умови підзвітності влади, яка гарантує реальний вплив голосу громадян на політичні рішення. Отже, ослаблення чи деформація однієї ланки цього ціннісного ланцюга - наприклад, вибіркове правосуддя - неминуче позначається на функціонуванні інших ланок (плюралізмі, участі, підзвітності), що пояснює системний, а не фрагментарний характер проблем демократичної консолідації в Україні.

Інституційне впровадження демократичних цінностей передбачає їх переведення з рівня

декларованих принципів у стійкі організаційні форми - органи влади, процедури, регламенти й контрольні механізми, які відтворюються незалежно від персонального складу посадовців. У цьому сенсі інститути постають, за визначенням Д. Норта, «створеними людиною обмеженнями, які формують взаємодію між людьми»[3, p. 3], тобто не просто організаційними структурами, а стійкими правилами гри, що надають цінностям обов'язкового й передбачуваного характеру. В Україні це інституційне впровадження охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів: конституційне та законодавче закріплення цінностей (нормативно-правовий рівень); розподіл і взаємне стримування гілок влади, незалежність судової системи та органів контролю (інституційний рівень у вузькому сенсі); функціонування процедур виборів, партійної конкуренції та парламентського контролю (функціонально-політичний рівень). Розбалансованість між цими напрямами - наприклад, ухвалення антикорупційного законодавства без забезпечення реальної незалежності органів, покликаних його застосовувати, є однією з ключових причин, чому формальна інституційна відповідність демократичним стандартам не завжди супроводжується їх дійсним утвердженням.

Відповідно до визначеної вище семирівневої структури предметного поля дослідження, механізми імплементації демократичних цінностей доцільно класифікувати за рівнями, на яких вони переважно діють: нормативно-правові механізми (конституційне та законодавче закріплення); інституційні механізми у вузькому сенсі (органи влади, судова система, партії, органи контролю); функціонально-політичні механізми (вибори, політичне представництво, парламентський контроль); соціокультурні механізми (громадянська участь, місцеве самоврядування, громадянське суспільство); цифрово-комунікативні механізми (електронне врядування, цифрові інструменти участі) та міжнародно-інтеграційні механізми (європейська інтеграція, міжнародний моніторинг). Ця класифікація структурує подальший виклад: кожна з розглянутих нижче цінностей аналізується не лише у змістовому, а й у рівнево-механізмовому вимірі, що дозволяє простежити, на якому саме рівні дослідження відбувається її практична імплементація.

Конституція України закріплює фундаментальні засади демократичної держави: народовладдя, поділ влади, верховенство права, політичний плюралізм, гарантування прав і свобод людини. «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [8]. Водночас, як зазначають вітчизняні дослідники, конституційне закріплення принципів є необхідною, але недостатньою умовою демократичного розвитку - вирішальне значення має здатність державних інституцій забезпечити реальне виконання цих норм [9; 10]. Після проголошення незалежності Україна сформувала основні інституційні засади державності: прийняла Конституцію, запровадила систему конкурентних виборів, багатопартійність та механізми громадської участі, проте процес демократичної консолідації залишається незавершеним.

Людська гідність і свобода особистості

Рівень дослідження: аксіологічний (ціннісно-світоглядний); прямого інституційного механізму не має - реалізується опосередковано через нормативно-правові гарантії, розглянуті далі.

Людська гідність є одним із центральних принципів демократії: вона визначає ставлення держави до особи, передбачаючи визнання людини найвищою соціальною цінністю, а не об'єктом управління. Свобода думки, слова, політичного вибору, об'єднань та мирних зібрань є похідною від цього принципу і реалізується в межах правового порядку, що балансує права особи та інтереси суспільства. В українському суспільно-політичному розвитку значення цих цінностей особливо проявилося під час Революції Гідності 2013–2014 років, коли суспільний запит на свободу та відповідальність влади став чинником подальшої демократичної трансформації держави.

Рівність, верховенство права та судова система

Рівень дослідження: аксіологічний та нормативно-правовий; провідний механізм - інституційний (судова система, антикорупційні органи).

Рівність громадян перед законом і верховенство права є взаємопов'язаними засадами демократичної держави: не лише громадяни, а й сама держава повинні діяти в межах закону. Це передбачає незалежність судової влади, правову визначеність та однакове застосування законодавства. В Україні судова реформа залишається одним із найскладніших напрямів трансформації: за оцінками міжнародних моніторингових організацій, основними викликами лишаються недостатній рівень суспільної довіри до судів, корупційні ризики та потреба у зміцненні незалежності правосуддя [13]. Корупція є системною загрозою демократичній консолідації, оскільки деформує політичну конкуренцію, посилює роль неформальних зв'язків і підриває рівність громадян перед державою; Україна створила мережу спеціалізованих антикорупційних органів, проте

ключовим завданням залишається забезпечення їхньої реальної незалежності та ефективності.

Політичний плюралізм, партійна система та парламентаризм

Рівень дослідження: функціонально-політичний; провідний механізм - інституційний (парламент, партійна система) у поєднанні з функціонально-політичним (вибори, представництво).

Демократія неможлива без політичного плюралізму - багатопартійності, свободи політичних об'єднань, конкурентних виборів і незалежних медіа. Верховна Рада України як центральний інститут представницької демократії реалізує функції законотворення, контролю за урядом та політичного представництва, однак ефективність парламентаризму послаблюється персоналізованим характером партійної системи: політичні сили в Україні часто формуються навколо окремих лідерів, а не довгострокових програм чи ідеологічних платформ [11, с. 304–351]. Розвиток програмних, внутрішньо демократичних партій із прозорим фінансуванням і реальною відповідальністю перед виборцями є необхідною умовою зміцнення представницької демократії.

Громадянська участь, громадянське суспільство та місцеве самоврядування

Рівень дослідження: соціокультурний; провідний механізм - соціокультурний у поєднанні з інституційним (органи місцевого самоврядування).

Визнання народу джерелом влади реалізується через форми громадянської участі - вибори, діяльність громадських організацій, місцеве самоврядування, електронні петиції та громадський контроль за владою. Українське суспільство останніх років демонструє значний потенціал самоорганізації: розвиток волонтерства та громадських ініціатив став важливим чинником демократичної стійкості держави, а незалежні медіа й експертні спільноти виконують функції контролю влади та представлення суспільних інтересів. Реформа децентралізації розширила повноваження й фінансову спроможність територіальних громад, наблизивши управлінські рішення до громадян; місцевий рівень нерідко стає першою «школою демократії», оскільки саме тут громадяни безпосередньо бачать наслідки політичних рішень.

Підзвітність влади та цифрова трансформація

Рівень дослідження: цифрово-комунікативний; провідний механізм — цифрово-комунікативний у поєднанні з функціонально-політичним (контроль за владою).

Демократична влада має бути прозорою та підзвітною: обов'язок посадових осіб пояснювати рішення й нести відповідальність за результати діяльності реалізується через громадський моніторинг, незалежні медіа, антикорупційні механізми та відкритість державної інформації. Розвиток електронного врядування, відкритих реєстрів і цифрових інструментів участі громадян став важливим кроком до підвищення прозорості держави, водночас цифровізація породжує нові виклики — від захисту персональних даних до протидії дезінформації, яка в українському контексті посилюється тривалою інформаційною агресією Росії. Забезпечення балансу між інформаційною безпекою, свободою слова та правом громадян на доступ до інформації є одним із пріоритетів подальшого розвитку врядування [14].

Політична культура та вплив війни на демократичну трансформацію

Рівень дослідження: соціокультурний (внутрішній вимір) та міжнародно-інтеграційний (зовнішній вимір, впливи війни й євроінтеграції).

Політична культура є чинником стабільності демократії: демократичні інститути не можуть ефективно функціонувати без відповідних суспільних установок. В українській політичній культурі одночасно співіснують ознаки як громадянської активності, так і патерналістських очікувань та політичного скептицизму, що відображає перехідний характер суспільної трансформації [11, с. 304-351].

Зв'язок між політичною культурою та інституційною системою є двостороннім: інститути не лише відображають культурні установки суспільства, а й самі активно формують громадянську культуру через практики участі, довіри та відповідальності [3, p. 3]. Якщо політична культура має підданський або патерналістський характер, формально демократичні інститути — вибори, парламент, суд — можуть функціонувати як «фасадні» структури, що відтворюють неформальні практики персоналізованої влади, клієнтелізму та патронажу, замість забезпечення реальної підзвітності перед громадянами [11, с. 304-351].

Для України цей взаємозв'язок має особливе значення. З одного боку, спадщина радянської та пострадянської політичної культури — патерналістські очікування щодо держави, невисокий рівень інституційної довіри, схильність до персоналізації політичного лідерства — продовжує позначатися на функціонуванні партійної системи, парламентаризму та судочинства: саме тому, попри формальну

відповідність конституційних і виборчих інститутів демократичним стандартам, їхня практична ефективність залишається обмеженою [9]. З іншого боку, в українському суспільстві сформувався потужний сегмент активістської, громадянської культури, що виявляється у високій здатності до самоорганізації, розвитку волонтерського руху та готовності контролювати владу «знизу» — риса, нетипова для класичної моделі посттоталітарної політичної культури, яка суттєво прискорює інституційні реформи.

Таке поєднання різнорідних культурних установок формує специфічну модель взаємодії культури та інститутів в Україні: інституційні реформи — антикорупційна інфраструктура, децентралізація, судова реформа — відбуваються не стільки завдяки органічній трансформації політичної культури «згори», скільки під тиском активної частини громадянського суспільства та зовнішніх, європейських інституційних стандартів[12].

Це створює ризик розриву між швидкими формальними інституційними змінами та повільнішою трансформацією культурних практик, коли нові демократичні правила накладаються на стійкі неформальні норми поведінки еліт. Подолання цього розриву — тобто перехід від формальної до субстантивної демократичної консолідації політичної культури й інституційної системи — є однією з ключових умов сталого утвердження демократичних цінностей в Україні.

Повномасштабна російська агресія стала найбільшим випробуванням для української державності, змусивши державу застосовувати спеціальні механізми управління з певними обмеженнями окремих демократичних процедур заради безпеки країни. Водночас війна не скасувала демократичну орієнтацію України — навпаки, захист свободи, незалежності та права самостійно визначати майбутнє став одним із головних мотивів суспільної мобілізації, а *європейська інтеграція* перетворилася з зовнішньополітичного напряму на внутрішній механізм модернізації держави, що передбачає адаптацію законодавства, реформування інституцій та посилення верховенства права [12].

Практично цей механізм реалізується через переговорну структуру вступу до ЄС, яка охоплює 35 переговорних розділів, об'єднаних у шість кластерів. Першим і визначальним є кластер «Основи», який стосується демократії, судочинства, боротьби з корупцією та реформи публічної адміністрації; жоден інший кластер не може бути закритий, поки не досягнуто базових показників саме за цим напрямом. Україна відкрила переговори щодо кластеру «Основи» 15 червня 2026 року, а за оцінкою Європейської Комісії станом на листопад 2025 року, держава ухвалила дорожні карти щодо верховенства права, реформи публічної адміністрації та функціонування демократичних інститутів, а також план дій щодо національних меншин, водночас потребує подальшого зміцнення незалежності антикорупційних органів [12].

Таким чином, вимоги ЄС не є абстрактними, вони безпосередньо контролюють і дисциплінують впровадження конкретних цінностей, розглянутих у цій статті. Розділи 23 і 24 переговорної структури («Судочинство та основоположні права», «Юстиція, свобода та безпека») напряму стосуються верховенства права та судової реформи; вимога незалежних антикорупційних інституцій — підзвітності влади; оцінка функціонування демократичних інститутів і виборчих процедур - політичного плюралізму та парламентаризму; реформа публічної адміністрації - інституційної ефективності держави; план дій щодо національних меншин та захист основоположних прав - людської гідності й рівності. Європейська Комісія готує щорічні звіти про прогрес за кожним із цих напрямів, що фактично перетворює процес євроінтеграції на постійний зовнішній моніторинговий механізм: він не підміняє внутрішню імплементацію демократичних цінностей, але задає її орієнтири, встановлює вимірювані критерії виконання та створює додатковий стимул для держави дотримуватися взятих зобов'язань навіть тоді, коли внутрішній політичний тиск для цього є недостатнім.

Узагальнення розглянутих вимірів дозволяє констатувати, що основні виклики імплементації демократичних цінностей в Україні пов'язані не з відсутністю демократичних орієнтирів, а з незавершеністю процесу їх практичного закріплення: недостатньою інституційною ефективністю, корупційними ризиками, слабкістю політичної відповідальності еліт та суперечностями політичної культури, ускладненими воєнними й інформаційними загрозами. Водночас Україна має значний потенціал демократичного розвитку завдяки активному громадянському суспільству, стратегічній європейській орієнтації та високому рівню суспільної підтримки демократичних цінностей.

Подальше утвердження цих цінностей потребує комплексної стратегії, яка одночасно поєднує зміцнення верховенства права та судової незалежності, формування ефективної й підзвітної держави, розвиток програмних політичних партій, поглиблення місцевої демократії, розширення цифрових

інструментів участі громадян та продовження європейської інтеграції. Після завершення війни це завдання доповниться потребою прозорого повоєнного відновлення — модернізації державних інститутів, відновлення повноцінної політичної конкуренції та активного залучення громадян до відбудови держави [14]. Головним стратегічним орієнтиром залишається перетворення демократичних цінностей із формально проголошених положень на стійкі правила функціонування політичної системи та повсякденного суспільного життя.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що демократичні цінності є фундаментальною основою сучасної політичної системи та визначальним чинником розвитку правової, соціальної і стабільної держави. Демократія є не сукупністю формальних процедур, а складною системою взаємопов'язаних інституційних, правових і соціокультурних принципів, у центрі яких: свобода особистості, людська гідність, рівність громадян, верховенство права, політичний плюралізм та громадянська участь.

Запропоноване визначення предметного поля механізмів імплементації демократичних цінностей у політичну систему України як цілісної семирівневої структури: аксіологічного, нормативно-правового, інституційного, функціонально-політичного, соціокультурного, цифрово-комунікативного та міжнародно-інтеграційного рівнів дозволяє системно проаналізувати як досягнення, так і проблеми демократичної консолідації держави.

Узагальнюючи проведений аналіз, основні механізми імплементації демократичних цінностей у політичну систему України доцільно класифікувати відповідно до визначених рівнів дослідження та складових політичної системи: на аксіологічному рівні - це утвердження цінностей людської гідності, свободи та рівності в суспільній свідомості; на нормативно-правовому рівні - конституційне й законодавче закріплення демократичних принципів; на інституційному рівні - функціонування судової системи, органів державної влади, політичних партій та антикорупційної інфраструктури; на функціонально-політичному рівні - процедури виборів, парламентського контролю та політичного представництва; на соціокультурному рівні - розвиток громадянського суспільства, волонтерського руху та місцевого самоврядування; на цифрово-комунікативному рівні - електронне врядування та цифрові інструменти громадянської участі; на міжнародно-інтеграційному рівні - процес європейської інтеграції та взаємодія з міжнародними моніторинговими інституціями. Така класифікація засвідчує, що ефективна імплементація демократичних цінностей вимагає не окремих, ізольованих заходів, а узгодженої взаємодії механізмів усіх семи рівнів дослідження.

Аналіз українського досвіду засвідчив, що після проголошення незалежності сформовано основні інституційні засади демократичної державності, водночас процес її консолідації залишається незавершеним: недостатня ефективність окремих державних інститутів, корупційні ризики, нестабільність партійної системи та суперечності політичної культури лишаються ключовими викликами. Разом з тим активне громадянське суспільство, стратегічна європейська орієнтація та стійкість демократичних цінностей в умовах повномасштабної російської агресії формують значний потенціал для подальшого розвитку.

Отже, імплементація демократичних цінностей в Україні є довготривалим процесом, який потребує одночасного зміцнення інституційної спроможності держави та демократичної політичної культури суспільства. Головним стратегічним завданням залишається перетворення цих цінностей із формально проголошених положень на стійкі механізми функціонування політичної системи та повсякденного суспільного життя, у якій права людини, верховенство права та відповідальна влада стануть невід'ємними характеристиками державного устрою.

Поглиблений аналіз засвідчує, що визначальним чинником успішності подальшої демократичної трансформації України є характер взаємодії між внутрішньою політичною культурою та зовнішнім інституційним тиском. Як показано вище, євроінтеграційний процес - насамперед вимоги кластеру «Основи» переговорної структури вступу до ЄС - виконує функцію не просто зовнішньополітичного орієнтира, а постійного зовнішнього моніторингового механізму, що дисциплінує внутрішню імплементацію демократичних цінностей навіть тоді, коли внутрішньополітичний тиск для цього є недостатнім. Водночас сама наявність зовнішнього контролю не здатна компенсувати повільність культурної трансформації: досвід останніх років свідчить, що інституційні реформи, ухвалені під зовнішнім тиском без відповідного культурного підґрунтя, залишаються вразливими до згортання чи імітації виконання. Відтак стійкість досягнутих демократичних перетворень визначатиметься здатністю поєднати темп формальних інституційних змін із повільнішими, але глибшими процесами формування громадянської політичної культури.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропонована семирівнева модель та класифікація механізмів імплементації можуть слугувати аналітичним інструментом для оцінки повноти й збалансованості державної політики демократизації: розрив між рівнями (наприклад, випереджальний розвиток нормативно-правового рівня за відставання соціокультурного) є індикатором ризику формальної, а не субстантивної демократичної консолідації. Особливої актуальності це набуває в контексті повоєнного відновлення України, коли масштабні інституційні реформи відбуватимуться одночасно з глибокими соціальними трансформаціями, спричиненими досвідом війни. Перспективними напрямами подальших досліджень є емпіричне вимірювання ступеня узгодженості між виокремленими рівнями імплементації демократичних цінностей, порівняльний аналіз траєкторій демократичної консолідації країн Центральної та Східної Європи в постконфліктний період, а також дослідження впливу цифрової трансформації на якість громадянської участі в умовах війни та повоєнної відбудови.

Бібліографічний список:

1. Даль Р. А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / пер. з англ. О. Д. Білогорського. Харків: Каравела, 2002. 216 с.
2. Almond G. A., Verba S. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press, 1963. 562 p.
3. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.
4. Huntington S. P. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press, 1991. 366 p.
5. Diamond L. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999. 362 p.
6. Inglehart R., Welzel C. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 344 p.
7. Fukuyama F. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014. 672 p.
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Рудич Ф. М. Політологія: підручник. 3-тє вид., переробл., допов. Київ: Либідь, 2009. 480 с.
10. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 472 с.
11. Шайгородський Ю. Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні. Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні : монографія / за ред. Г. І. Зеленько. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 304–351.
12. European Commission. Ukraine Report 2023: Commission Staff Working Document SWD(2023) 699 final. Brussels, 2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en.
13. Freedom House. Nations in Transit 2024: Ukraine. Washington, DC: Freedom House, 2024. URL: https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024.
14. United Nations Development Programme (UNDP). Democratic Governance and Human Rights: Ukraine. New York: UNDP. URL: https://www.undp.org/ukraine.
15. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / пер. з англ. Київ: Основи, 1995. 526 с.

References:

1. Dahl, R. A. (2002). Polyarchy: Participation and political life and Opposition / translated from English by O.D.Bilogorsky. Kharkiv: Karavela.
2. Almond, G. A., & Verba, S. (1963). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton University Press.
3. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press.
4. Huntington, S. P. (1991). The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. University of Oklahoma Press.
5. Diamond, L. (1999). Developing Democracy: Toward Consolidation. Johns Hopkins University Press.
6. Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. Cambridge University Press.
7. Fukuyama, F. (2014). Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. Farrar, Straus and Giroux.
8. Constitution of Ukraine. (1996, June 28) [as amended]. Verkhovna Rada of Ukraine.
9. Rudych, F. M. (2009). Politolohiia [Political science]. Lybid.
10. Shliakhtun, P. P. (2021). Politolohiia: istoriia ta teoriia politychnoi nauky [Political science: History and

theory of political science]. Tsentr uchbovoi literatury.

11. Shaihorodskyi, Yu. Zh. (2021). Politychna kultura yak chynnyk rozvytku demokratychnoho politychnoho rezhymu v Ukraini [Political culture as a factor in the development of the democratic political regime in Ukraine]. In H. I. Zelenko (Ed.), Zminy politychnykh rezhymiv i perspektyvy zmitsnennia demokratii v Ukraini (pp. 304–351). IPiEND named after I. F. Kuras, NAS of Ukraine.

12. European Commission. (2023). Ukraine Report 2023 (SWD(2023) 699 final). European Commission. https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en

13. Freedom House. (2024). Nations in Transit 2024: Ukraine. Freedom House. https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024

14. United Nations Development Programme (UNDP). Democratic Governance and Human Rights: Ukraine. UNDP. https://www.undp.org/ukraine

15. Schumpeter, J. A. (1995). Kapitalizm, sotsializm i demokratiia [Capitalism, socialism and democracy]. Osnovy.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.11
УДК 930.85(4)"20":[327:316.64]

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4284-6747
Попков В. В., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
e-mail: vpopkov951@gmail.com

МЕНТАЛЬНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ

Ця стаття присвячена дослідженню ментальної динаміки європейської цивілізації та ролі європейської духовної спадщини в сучасних глобальних трансформаціях. Автор поділяє погляд Семюеля Гантінгтона про те, що однією з найвизначніших ліній конфлікту нашого часу є зіткнення цивілізаційних ідентичностей. Професор Попков підкреслює, що кожна традиція, особливість комунікації, індивідуальна та соціальна реакція на події, а також поведінкова модель несуть у тій чи іншій мірі відбиток відповідної їй цивілізації. Більше того, кожна цивілізація слугує школою випробувань і тріумфів — шляхом до формування фундаментального психологічного паттерну, який відрізняє одну сукупність націй від іншої. У цьому аспекті автор розглядає історичну роль європейської цивілізації. Він демонструє, як європейська цивілізація набувала нових психологічних якостей, ментальних рівнів та підходів до реальності, долаючи гострі історичні випробування — від падіння Західної Римської імперії, через світові війни та потрясіння, і аж до сьогодення. Одним із найцінніших надбань європейського історичного досвіду є Вестфальський мир, базові принципи якого зберігають високу актуальність і значущість донині. ПостаВлокавши в результаті виснажливої Тридцятилітньої війни, цей договір зміг виробити формулу світового порядку, здатну на багато років запобігти спалаху нових воєн, за умови наявності у правителів відповідної політичної волі. Хоча цей порядок зрештою був руйнований серією великих і малих воєн, початкова модель залишається неперевершеною і може бути застосована в теперішньому часі — хоча й у новому історичному, геополітичному та ментальному контексті. Автор розглядає перспективу нового Вестфальського миру (скоріше міжцивілізаційного, ніж міждержавного) як альтернативу спробам будь-якої наддержави встановити монопольне домінування. На цьому етапі провідна роль Європи як культурної матриці всієї західної цивілізації зростає. Європа здатна дати не лише Заходу, а й усьому сучасному світу новий екзистенційний сенс, заснований на її каталозі подоланих історичних випробувань. Крім того, політичний дизайн європейської цивілізації може слугувати моделлю (попри всі її внутрішні суперечності) для грамотного та збалансованого розподілу ролей між усіма учасниками загальноєвропейської програми. Автор стверджує, що специфічний ментально-психологічний код європейської цивілізації полягає в здатності європейців не лише засвоювати уроки своєї історії, а й перетворювати їх на джерело інновацій та розвитку.

***Ключові слова**: Європа, цивілізація, війна, історія, психологія, Вестфальський мир, ментальність.*

Popkov Vasyl, Odesa I. I. Mechnykov National University
e-mail: vpopkov951@gmail.com

THE MENTAL EXPERIENCE OF EUROPEAN CIVILISATION AND THE CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY

This article is devoted to study of European civilization`s mental dynamics and European spiritual heritage role in the modern global transformations. The author shares Huntington's point of view, that one of the most prominent conflict lines of our time is the conflict of civilizational identities. Professor Popkov emphasizes, that every tradition, every feature of communications, every individual and social reaction to events, every model of behavior, bears, to one degree or another, the imprint of the corresponding civilization. Moreover, each civilization is a school of trials and overcomings, a path to the formation of

© Попков В. В., 2026

psychological pattern that distinguishes one summation of nations from another. In this aspect, he considers the historical role of European civilization. The author shows how, while going through the most acute historical trials, from the era of the Western Roman Empire collapse, through world wars and upheavals up to the present time, European civilization acquired new psychological qualities, new mental levels, and new approaches to reality. One of the most valuable acquisitions of European historical experience is the Peace of Westphalia, the basic principles of which to this day retains high relevance and significance. Having arisen as a result of the attritional Thirty-Year war, this treaty managed to develop a world order formula, that could be prevent the outbreak of new wars for many years to come. With the corresponding political will of the rulers. Although this order was destroyed as the result of large and small wars series, nevertheless the original model remains unsurpassed and can be applied at present. But already in a new historical, geopolitical and mental context. The author considers the prospect of a new (not an interstate but an intercivilizational) Westphalian peace as an alternative any of superpowers attempts to establish monopolistic dominance. It is at this stage the leading role of Europe as the cultural matrix of the entire West civilization is growing. Europe capable to give not only to the West, but to the whole modern world a new existential meaning, based on the catalog of overcome historical tests. Moreover, the political design of European civilization can be a sample (with all the inner contradictions) of a competent and balanced distribution of all participants in the pan-European program roles. The author claims, that specific mental and psychological code of European civilization lies in the ability of Europeans not only to learn lessons from their history, but also to turn them into a source of innovation and development.

***Keywords**: Europe, civilization, war, history, psychology, Piece of Westphalia mentality.*

Вступ. Методологічні аспекти дослідження. Ця стаття є спробою доповнити напрацювання політичної психології роздумами в контексті *психології цивілізацій*. Можна погодитися з припущенням С. Гантінгтона про те, що XXI століття буде часом інтенсифікації конфлікту цивілізаційних ідентичностей, поряд із конфліктами класових, гендерних, етнічних, релігійних, вікових та інших ідентичностей. Немає потреби доводити, що з раннього віку людська психіка формується в умовах конкретного (локального) соціокультурного середовища, певних (локальних) соціокультурних відносин, а також сформованих сімейних, групових, етнічних чи релігійних традицій.

Проте варто звернути увагу на інше: кожна традиція, кожна особливість спілкування між людьми, кожна індивідуальна та соціальна реакція на події та кожна модель поведінки несуть у тій чи іншій мірі відбиток гігантської соціокультурної матриці під назвою «цивілізація».

Так наприклад, попри всі відмінності між арабами, персами, турками, пакистанцями, індонезійцями та іншими народами мусульманського світу, ми можемо безпомилково відзначити, що будь-яка з цих націй за характером своєї психології та способом життя належить до ісламської цивілізації. Те саме можна сказати і про багато інших народів, кожен з яких так чи інакше ідентифікує себе з однією з існуючих нині цивілізацій — індуїстською, європейською, китайською, ісламською тощо.

Більше того, кожна з цих цивілізацій є не просто набором артефактів, а й школою випробувань і подолань - шляхом до формування фундаментального психологічного патерну, який відрізняє одну сукупність націй від іншої.

Як представник країни, яка щиро прагне до європейської інтеграції, я, природно, цікавлюся історичною спадщиною європейської цивілізації, зокрема її досвідом екзистенційних потрясінь та славетних оновлень (upgrades). Ці процеси сформували той психологічний код, який зрештою спромігся визначати хід світової історії протягом кількох століть.

Це тим більше актуально в теперішній час, коли світовий порядок брутально змінюється на наших очах. Гігантський трансформер глобальної політики продовжує здійснювати небезпечні зрушення серед пожеж військових конфліктів та спалахів соціальних зіткнень. Усе зрушилось зі своїх місць; колишній світовий порядок канув у небуття.

Гіпотеза та обговорення. Історія неодноразово свідчила, що в роки безпрецедентних соціальних потрясінь люди звертаються не до сили закону (який у такі дні втрачає свою ефективність) і не до авторитету держави (який тане на очах), а до тих фундаментальних духовних цінностей, які лежать в основі життя кожної родини, кожного народу і кожної цивілізації. Саме так поводився європейський світ на крутих поворотах світової історії.

Виклад основного матеріалу. Уперше європейський світ зіграв свою провідну екзистенційну

роль у середині І тисячоліття нашої ери, після падіння Західної Римської імперії. Легенди свідчать, що, спостерігаючи цю апокаліптичну картину, святий Августин вигукнув: «Ми занадто любили себе аж до забуття Бога; тепер ми будемо любити Бога аж до забуття себе» (Augustine, 1994).

Саме це «служіння Богові до самозабуття» і стало психологічною домінантою середньовічної європейської цивілізації.

У контексті саме цієї парадигми формувалася європейська державність, європейські уявлення про владу та право, європейська культура, храмова архітектура, європейські університети та етос європейського життя загалом. Католицька Європа в цілому, консолідована навколо Папського престолу, знайшла в собі сили просувати свої цінності в усіх куточках світу.

Через тисячоліття Європа знову стала носієм нових екзистенційних смислів, формуючи нову соціальну психологію. Відтоді індивідуалізм, ініціатива, опора на власні сили та особиста творча енергія склали ядро європейської свідомості. Титани Відродження, першовідкривачі нових географічних просторів, політичні авантюристи та безстрашні вчені стали символами нової європейської реальності.

Протестантизм, який прийшов слідом, приніс потужну нову течію в європейську психологічну трансформацію. Відтоді не покірна слухняність церковній ієрархії, а особиста відповідальність незалежного індивіда перед Богом визначала тенденції соціального та економічного розвитку. Невипадково Макс Вебер назвав протестантську етику «духом капіталізму» *(Weber M., 2001).*

Ще через два століття Європа увійшла у свою наступну екзистенційну фазу — епоху Просвітництва, або Модерну. Європейська свідомість наповнилася вірою в нестримний прогрес науки й техніки та у висхідну лінію історичного розвитку — вірою в те, що людський розум, а не божественне одкровення, здатний трансформувати планету й принести щастя світу. Усе це справило глибокий вплив на формування європейської психології в епоху Модерну.

Саме під час цієї екзистенційної фази європейської історії народилися сучасні ідеології. Ідеї лібералізму, соціалізму, консерватизму, анархізму та націоналізму, що зародилися в Європі, зараз охоплюють увесь світ. Навіть сьогоднішні найжорсткіші опоненти європейського світу продовжують будувати свою політику на основі перероблених європейських ідей.

Історичну епоху, що настала в наші дні, можна визначити як «фазу глобального збентеження», коли встановлені правила міжнародних відносин перестають працювати, а нова соціальна реальність більше не вкладається в застарілі ідеологічні кліше. Це монументальний виклик, кинутий Заходу і, насамперед, Європі, яка продовжує залишатися ментальним ядром усієї західної цивілізації.

Чи варто нам якомога більше «вижимати ресурс» із застарілих політичних механізмів? Чи варто довірятися розбрату націоналістичних рухів? Чи варто наново вчити «уроки соціалізму»? Або ж розпалювати анархістські акції? Усе це вже було в минулому і не дає нічого позитивного сьогодні.

Нинішня ситуація чимось нагадує європейський шлях, що розпочався в V столітті нашої ери. У такі епохи необхідна велика духовна концентрація. На перший план мають вийти цінності, що забезпечують збереження та зміцнення етнічної, соціальної та цивілізаційної ідентичності.

Семюел Гантінгтон передбачив цю ситуацію ще наприкінці двадцятого століття. Він писав: «Виживання Заходу залежить від того, чи підтвердять американці свою західну ідентичність, а західні люди приймуть свою цивілізацію як унікальну, а не універсальну, і об'єднаються для її оновлення та збереження проти викликів з боку незахідних суспільств» *(Huntington S. P., 1996, 23 p.).*

Сьогодні завдання об'єднання всіх західних сил заради збереження цивілізаційної унікальності стало пріоритетом. Звідси випливає, що фокусування на стрижневих європейських цивілізаційних цінностях є головною екзистенційною метою всього Заходу на найближчі десятиліття.

Моя теза полягає в тому, що на цьому етапі провідна роль Європи як культурної матриці всього Заходу зростає. Європа здатна дати не лише Заходу, а й усьому сучасному світу новий екзистенційний сенс, заснований на її каталозі подоланих історичних випробувань. Слід припустити, що ця тенденція може лише посилюватися, якщо вона супроводжуватиметься відповідним рівнем політичної компетентності.

Суть цієї матриці була блискуче сформульована видатним німецьким філософом і психологом Карлом Ясперсом у минулому столітті:

Перейти від ситуації «психічного обжирання» (тобто гонитви за новими відчуттями, гострими враженнями, безмежними забаганками та «символами успіху») до ситуації «духовної витривалості» — тобто сконцентрованого відбору для себе та своїх близьких того, що є найціннішим для життя, здоров'я та особистісного зростання.

Сприймати життя не в сенсі жорсткого цілепокладання, а в сенсі навігації за обставинами. Тобто припинити бігти за надуманими цілями, нав'язаними нам «зверху» (ризикуючи впасти і зламати собі шию), і спокійно працювати з обставинами навколо нас, щоб зробити їх більш людяними та придатними для життя.

Визнати, що особисті переконання та погляди індивідів завжди є первинними стосовно будь-якої історичної дії. Це передбачає довіру та повагу к внутрішньому світу людини — не травмувати людську душу маніпулятивними технологіями та рекламними кампаніями, а прислухатися до її унікальності та будувати «велику політику» на цій основі *(Jaspers, K., 1953).*

Ці ідеї Ясперса виникли в повоєнній Європі, яка через свій трагічний досвід зрозуміла смертельну небезпеку шаленого політичного активізму, хибного цілепокладання та безпринципної демагогії. Сьогодні його принципи актуальні як ніколи.

Слід особливо підкреслити, що одним із найвидатніших досягнень загальноєвропейської політичної історії є Вестфальський мир. Європа дала не просто довгоочікуваний мир після кривавої Тридцятилітньої війни (1618–1648);.Після тривалої війни на виснаження вона створила матрицю міжнародних відносин, розраховану на велику історичну перспективу.

У цьому зв'язку основні вестфальські принципи є дуже показовими для нашого часу:

Взаємне врахування інтересів усіх учасників політичного процесу як незалежних і рівноправних суб'єктів;

Політика стриманості та толерантності до різноманітних політичних поглядів, ідеологічних уподобань та релігійних преференцій;

Перерозподіл післявоєнних територій на основі раціонального аналізу та оцінки претензій суверенних держав, які були сторонами Вестфальських угод.

Встановленню такого досконалого — навіть за нашими нинішніми мірками, — світового порядку сприяли деякі історичні обставини:

По-перше, очевидна слабкість Священної Римської імперії, яка виявилася неспроможною запобігти кривавій Тридцятилітній війні.

По-друге, зміцнення національних ідентичностей воюючих країн, результатом чого стало перетворення «воєн королів» на «війни націй».

По-третє, зростання впливу індивідуалістичних та гуманістичних ідей, які набули поширення в Європі з епохи Відродження (XIV століття н.е.).

Ці обставини запам'яталися в європейській свідомості та втілилися в трьох категоричних імперативах:

a) підтримувати чітко розроблену систему на європейському континенті для запобігання внутрішньоєвропейським війнам;

b) поєднувати загальноєвропейські прагнення з національною унікальністю кожної європейської нації;

c) прийняти принципи незалежності, свободи та відповідальності кожного європейця як основу для внутрішньополітичних взаємодій.

Однак ця, по суті, геніальна формула згодом зазнала суворих історичних випробувань.

Першою спробою змінити вестфальський світовий порядок була Імперія Бонапарта, яка після руйнації дряхлої Священної Римської імперії прагнула сформувати нову єдину Європу відповідно до наполеонівського імперіалістичного проєкту. Проте, попри розгрому Священної Римської імперії, Велика армія (Grande Armée) не змогла повністю знищити вестфальську систему. Цьому завадили дві великі неєвропейські імперії: Британська та Російська. Російська імперія завдала смертельної рани, здавалося б, непереможній армії Наполеона, а Британська імперія остаточно добила авторитарний наполеонівський режим.

Священний союз континентальних держав, що виник після перемоги над Бонапартом, спробував поєднати правову систему вестфальського світового порядку з ідеалістичними фантазіями Олександра I. Російський цар закликав до домінування християнських цінностей над міркуваннями політичної доцільності. Однак цьому проєкту не судилося збутися; прагматизм Меттерніха виявився успішнішим.

Ситуація ускладнювалася ще й тим, що, з одного боку, Європа опинилася під значним тиском з боку зміцнілої Російської імперії. З іншого боку, Британська імперія прагнула включити Континентальну Європу у свій глобальний імперський проєкт, ведучи «Велику гру» по всьому південному периметру російських кордонів.

Крім того, у центрі європейського континенту відбулося зіткнення двох протоімперій: «імперії-спогаду» Наполеона III та проімперського союзу німецьких держав на чолі з Пруссією. Результат їхнього зіткнення добре відомий: перемога Пруссії у франко-прусській війні 1871 року та стрімке піднесення Другого Райху.

Таким чином, замість того, щоб виступати платформою для балансу сил, Європа перетворилася на епіцентр міжімперських протиріч, де німецька, австро-угорська, британська та російська імперії почали претендувати на лідерство. Водночас ослаблена Османська імперія прагнула приєднатися до сил, ворожих Росії та Великій Британії. За такого розподілу сил європейське вогнище світової війни мало спалахнути неминуче.

Проте жахливий урок Першої світової війни не справив належного ефекту. Хоча всі протокольні формальності щодо підбиття підсумків війни було дотримано, призначено відповідальних за воєнні злочини, а також заявлено, що це є «остання світова війна в історії людства», і навіть створено Лігу Націй — усе сталося зовсім інакше. Рівно через 20 років розпочалася Друга світова война.

Результатом Другої світової війни стало встановлення виразно контр-вестфальського світового порядку. Він тримався на нестабільному балансі між двома антагоністичними соціальними системами та двома геополітичними центрами: американським (США) та радянським (СРСР). Організація Об'єднаних Націй — це розширене та уточнене видання Ліги Націй — стала ареною залаштункової боротьби між цими двома наддержавами за ментальне та геополітичне домінування. Ця нестабільна біполярна модель проіснувала до 1991 року. Вона перестала існувати з розпадом Радянського Союзу.

Її змінила уніполярна модель американського глобального домінування, яка одразу ж оголила внутрішні суперечності всередині світової спільноти. Демони, раніше пригнічені під тягарем двох протиборчих ідеологічних кластерів (комуністичного та капіталістичного), вийшли на передній план. У світ хлинула вибухова суміш, що складалася з різних видів радикального націоналізму, релігійного фундаменталізму, ультрареволюційності та квазіімперіалізму.

Замість очікуваного «благословенного кінця історії» в стилі Френсіса Фукуями (Fukuyama F., 2006), американська ліберально-демократична модель зіткнулася з початком зовсім іншої історії — вкрай небезпечної та лякаючої. Світ пережив дисоціацію на ліберально-демократичну меншість «золотого мільярда» та «авторитарно-традиціоналістську більшість» незахідних країн, обурених глобальною несправедливістю.

Усередині цієї когорти країн «альтернативної глобалізації» три посідають особливе місце. По-перше, Росія, яка перейшла від комуністичного глобалізму радянської епохи до національного імперіалізму та військового експансіонізму останніх років. По-друге, Китай, який поєднує імперську «велику мрію китайської нації» з глобалістською ідеєю «спільноти єдиної долі». По-третє, Іран, який позиціонує себе як центр світової ісламської революції та спонсор глобального джихаду. Разом (і попри свої внутрішні розбіжності), за підтримки Північної Кореї, вони становлять деструктивний фактор в американоцентричному світі, намагаючись мобілізувати багатомільярдну більшість геополітичних «дисидентів» проти існуючого світового порядку.

Цей фактор можна розглядати як глобальну обставину, що змушує Сполучені Штати переглянути своє місце у світі та почати грати за новими правилами. Саме на цьому геополітичному тлі було висунуто гасло Трампа «Make America Great Again!», тоді як його опонентка Камала Гарріс висунула контрастне гасло: «We're not going back!». Електоральна перемога Трампа остаточно ознаменувала повернення до консервативних цінностей, запустивши перехід Європи до нової реальності, нової ментальності та нової якості політики. Ця метаморфоза європейського життя збігається зі структурною метаморфозою глобального політичного життя.

Швидше за все, після закінчення уніполярної епохи жодна держава не посяде трон «глобального опікуна» міжнародного порядку, хоча Китай явно претендує на цю роль. Після того, як головний об'єкт критики зійде з вершини, між учасниками «антиамериканської фронди» неминуче виникнуть протиріччя та конфлікти. Це призведе не лише до практик конфліктного поліцентричного світу, а й, імовірно, до моделі міжнародних відносин, описаної в книзі Семюеля Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій» *(Huntington S. P., 1996)*. Його картина майбутнього — це насамперед не традиційна презентація «плюралізму націй», а ствердження нового плюралізму набагато більших за масштабом акторів — цивілізацій.

Гантінгтон продемонстрував, що нації, які мають спільну цивілізаційну основу, схильні до більшої взаємодії та співпраці, ніж нації, що належать до інших цивілізацій. Кожна цивілізація, виступаючи як цілісне «культурно-комунікативне поле», змушує політиків структурувати це поле в

реальну суспільно-політичну спільноту. На цій основі моя гіпотеза полягає в тому, що такі цілісності можуть ставати імперіями або іншими інтеграційними структурами, подібними до Європейського Союзу. Більше того, стабільність цих інтеграційних структур безпосередньо залежить від ступеня їхньої цивілізаційної ідентичності.

У результаті, услід за нинішньою епохою «воюючих царств» — прискорювачем якої є російсько-українська війна *(Popkov V. V., Fouad H., 2023)* — може виникнути політично структурований «мультицивілізаційний» світовий порядок. У цих межах кожна цивілізація викупить і розвине свій власний тип інтеграційного дизайну. Культурно споріднені конкретні нації складуть різнобарвну палітру кожної політично структурованої цивілізації.

Наприклад, латиноамериканська цивілізація, що зароджується (при всій її різноманітності етнічних груп), може сформуватися як цілісність республік Південної та Центральної Америки на основі стратегічної осі португаломовної Бразилії та іспаномовної Мексики. Певні спільні психологічні характеристики латиноамериканської цивілізації ми можемо спостерігати вже сьогодні.

Англосаксонська цивілізація, ймовірно, закріпить своє місце, формалізувавшись як альянс таласократичних держав (США, Канада, Велика Британія, Австралія та Нова Зеландія). Вони мають спільну цивілізаційну психологію та усталену інституційну основу (таку як, наприклад, AUKUS).

Російсько-православна цивілізація також спробує закріпити свій дизайн, швидше за все, у квазіімперській формі. Російсько-українська війна — це не лише акт загарбання українських територій, а й фактор, що стимулює активне формування психології військового табору «в оточенні ворогів», забезпечуючи психологічну основу для формування менталітету сучасної російсько-православної цивілізації.

Китай, крім свого прагнення до глобального домінування, буде широко залучений у розвиток синіко-конфуціанської цивілізації у Східній Азії, формуючи політичний дизайн, відповідний конфуціанській культурі.

Японія збереже всі риси країни-цивілізації з її глибокими культурними традиціями синтоїзму, створюючи власну цілісну політичну модель на основі унікальної ідеї своєї культурної винятковості.

Африканська цивілізація формується на загально-центральноафриканській основі, спираючись на свої глибокі історичні та культурні традиції, ідеї негритюду (négritude) та практичні структури Африканського Союзу.

В атмосфері глибоких протиріч між трьома різними центрами сили — арабським, перським та тюркським, що переміжовуються спалахами політичного екстремізму, продовжує формуватися складний політичний дизайн ісламської цивілізації. Водночас індійська цивілізація, заснована на монументальних традиціях індуїзму та буддизму, посідає своє законне місце у спільноті світових цивілізацій та формує адекватну політичну структуру.

У цій глобальній спільноті цивілізацій європейська континентальна цивілізація привертає нашу особливу увагу, оскільки вона вже має повністю сформований політичний дизайн. ЄС чітко розуміє межі своєї цивілізаційної експансії та не страждає на амбіції захоплення територій, що належать іншим цивілізаціям. Більше того, ця цивілізація може дати сучасному світові ту унікальну модель збалансованих міжнародних відносин, яку вона історично виробила в XVII столітті.

Ця теза була переконливо розвинена в книзі Генрі Кіссінджера «Світовий порядок» *(Kissinger H., 2014).* Інтерпретуючи ідеї Кіссінджера в межах сучасної політичної реальності, можна сказати, що майже 400 років по тому не лише Європа, а й увесь світ може знову звернутися до Вестфальської моделі міжнародних відносин, відмова від якої століттями втягувала народи в катастрофічні війни та соціальні лиха.

Однак новий можливий Вестфальський мир може бути зовсім іншим. Це був би не мир між багатьма розрізненими, суверенними національними державами, а мир між обмеженим набором існуючих, політично конституйованих цивілізацій. Кожна з них складалася б із цілого кластеру національних держав, об'єднаних спільними соціокультурними та соціопсихологічними рисами. Це могло б стати новим Глобальним Вестфальським миром, і в цьому сенсі історичний досвід Європи є неоціненним.

Висновки. Психологічна спадщина європейської цивілізації є надзвичайно цінною як накопичений досвід подолання грандіозних геополітичних та ментальних катастроф (падіння Західної Римської імперії, Тридцятилітня війна, Наполеонівські війни, Перша та Друга світові війни, соціальні революції тощо).

Примітно, що на кожен історичний виклик європейська цивілізація відповідала своїм ментальним

оновленням (upgrade): конфесійною єдністю у відповідь на крах римської цивілізації; ренесансним індивідуалізмом у відповідь на необхідність входження в Новий час; протестантською самодисципліною у відповідь на збентеження та розброд XVI століття; ідеологією Просвітництва у відповідь на монархічний застій; та ідеєю глобальної демократизації у відповідь на натиск політичних диктатур. Усе це свідчить про наявність специфічного ментально-психологічного коду європейської цивілізації, який полягає в здатності європейців не лише засвоювати уроки своєї історії, а й перетворювати їх на джерело інновацій.

Унікальним винаходом європейської дипломатії в XVII столітті став Вестфальський світовий порядок, що виник у результаті виснажливої Тридцятилітньої війни. Він установив тип міжнародних відносин, який і донині слугує базовим стандартом. Хоча він неодноразово руйнувався серією великих і малих воєн, вестфальські ідеал набувають особливої життєвості в наш час — епоху, яка, серед інших визначень, отримала назву «зіткнення цивілізацій».

Саме тому не «Присмерк Європи» Освальда Шпенглера, а «Ода до радості» Фрідріха Шиллера може стати справжнім лейтмотивом нового європейського екзистенційного досвіду у XXI столітті. В цьому контексті рухаючись до свого відродження, український народ проходитиме важкий шлях, подібний до європейського шляху випробувань та оновлень, де стрижневий сенс має бути зосереджений навколо людини, її гідності та її свободи. У нашому русі до нової післявоєнної мультікультіурної та багатобарвистої української ідентичності величезний ментальний досвід Європи відіграє неоціненну роль.

Бібліографічний список/Referenses:

1. Augustine. (1994). *Confessions* (A. C. Outler, Trans. & Ed.). [Public domain edition scanned by H. Plantinga].
2. Fukuyama, F. (2006). *The end of history and the last man*. Simon & Schuster.
3. Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
4. Jaspers, K. (1953). *The origin and goal of history* (M. Bullock, Trans.). Yale University Press.
5. Kissinger, H. (2014). *World order*. Penguin Press.
6. Popkov, V. V., & Fouad, H. (2023). Russian-Ukrainian war as a subject of world-system analysis. *Visnyk DonNU imeni Vasylia Stusa. Ser.: Politychni nauky*, 113–119. https://doi.org/10.31558/2617-0248.2023.8.19
7. Spengler, O. (1991). *The decline of the West*. Oxford University Press.
8. Weber, M. (2001). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism* (T. Parsons, Trans.). Routledge Classics.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.12
УДК 327.8:316.77(477)

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-4616-6566
Прокопчук І. І., Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-3688-7787
Шишацька В. Д., Державний торговельно-економічний університет
e-mail: i.prokopchuk@knute.edu.ua (автор для листування)

РЕПУТАЦІЙНА АСИМЕТРІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ М'ЯКОЇ СИЛИ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ТА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

В статті проведено комплексний аналіз еволюції української м'якої сили напередодні та в умовах повномасштабної війни. За допомогою системного, конструктивістського та інституційного методологічних підходів інтерпретовано вітчизняну «м'яку силу» як цілісну систему моделювання міжнародного іміджу країни. Доведено, що до 2022 року головною проблемою для України був помітний дисонанс між її реальним внутрішнім (соціокультурним, політичним) потенціалом та тим, як її оцінювали за кордоном. Для теоретичного окреслення цього явища в роботі введено та обґрунтовано поняття «репутаційна асиметрія», а також охарактеризовано його відмінність від концепції класичного національного брендингу та теорії іміджевого розриву. Завдяки порівняльному аналізу у статті з'ясовано параметри та структурні зрушення в реалізації української м'якої сили напередодні та в умовах повномасштабної війни. На основі дискурс-аналізу матеріалів Українського інституту та «Brand Ukraine» зафіксовано динаміку світових наративів про Україну та інструментів її утвердження в інформпросторі. За допомогою методу кейс-стаді на прикладі діяльності Українського інституту досліджено трансформацію ціннісних, комунікативних та культурних ресурсів у стійкий репутаційний капітал, який посилює міжнародну суб'єктність держави. В роботі підкреслено, що під впливом безпекових загроз вітчизняна модель «м'якої сили» пройшла шлях від вирівнювання репутаційної асиметрії до цілеспрямованого розгортання ціннісних та інформаційних активів як складників загальної оборонної та зовнішньополітичної спроможності. Додатково окреслено орієнтири для повоєнної адаптації української публічної дипломатії, що передбачають розширення наукових, освітніх та цифрових програм задля остаточного подолання стереотипізованого сприйняття нашої держави. Кейс України доводить: у моменти критичних загроз «м'яка сила» переростає межі звичайного культурного представництва, перетворюючись на ефективний інструмент захисту державного суверенітету, утвердження власних смислів та консолідації міжнародної солідарності. Практична цінність одержаних результатів полягає у можливості їх застосування при розробці концепцій державного брендингу та стратегій зовнішньополітичних комунікацій.

***Ключові слова**: м'яка сила, імідж держави, національний брендинг, публічна дипломатія, репутаційний капітал, стратегічна комунікація*

© Прокопчук І. І., Шишацька В. Д.,2026

Prokopchuk Iryna, State University of Trade and Economics
Shyshatska Viktoriia, State University of Trade and Economics
e-mail: i.prokopchuk@knute.edu.ua (corresponding author)

REPUTATIONAL ASYMMETRY AND THE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S SOFT POWER ON THE EVE AND IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

This article presents a comprehensive analysis of the evolution of Ukraine's soft power in the run-up to and during a full-scale war. Using systemic, constructivist and institutional methodological approaches, the article interprets Ukraine's «soft power» as a holistic system for shaping the country's international image. It is demonstrated that, up to 2022, the main problem for Ukraine was a marked dissonance between its actual domestic (sociocultural, political) potential and how it was perceived abroad. To provide a theoretical framework for this phenomenon, the paper introduces and justifies the concept of «reputational asymmetry», whilst also outlining how it differs from the concept of classical national branding and the theory of the image gap. Through comparative analysis, the article identifies the parameters and structural shifts in the exercise of Ukraine's soft power on the eve of and during full-scale war. Based on a discourse analysis of materials from the Ukrainian Institute and «Brand Ukraine», the dynamics of global narratives about Ukraine and the tools used to establish its presence in the information space are documented. Using the case study method and taking the activities of the Ukrainian Institute as an example, this paper examines the transformation of value-based, communicative and cultural resources into sustainable reputational capital, which strengthens the state's international agency. The paper emphasises that, under the influence of security threats, the domestic «soft power» model has evolved from addressing reputational asymmetries to the targeted deployment of value-based and information assets as components of overall defence and foreign policy capabilities. Furthermore, guidelines are outlined for the post-war adaptation of Ukrainian public diplomacy, which envisage the expansion of scientific, educational and digital programmes to definitively overcome stereotypical perceptions of our state. The case of Ukraine demonstrates that, in times of critical threats, «soft power» transcends the boundaries of ordinary cultural representation, becoming an effective tool for defending state sovereignty, asserting national values and consolidating international solidarity. The practical value of the findings lies in their applicability to the development of national branding concepts and foreign policy communication strategies.

***Keywords**: soft power, state image, national branding, public diplomacy, reputational capital, strategic communication*

Постановка проблеми. У сучасному політологічному дискурсі міжнародне реноме держави розглядається не лише як сукупність зовнішніх уявлень про країну, а і як важливий ресурс безпеки та міжнародного впливу. Концепція «м'якої сили», запропонована Джозефом Наєм, сьогодні виходить за межі традиційної культурної презентації за кордоном і охоплює ширший спектр політичних та комунікаційних механізмів. Для України у 2021-2026 роках формування позитивного зовнішнього іміджу набуло особливого стратегічного значення. Здатність держави вибудовувати переконливі міжнародні наративи та підтримувати ефективні закордонні комунікації стала важливим чинником мобілізації міжнародної підтримки, розвитку міждержавного діалогу й просування євроінтеграційного курсу. Саме це визначає актуальність і практичну значущість проведеного дослідження.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади концепції «м'якої сили» сформульовано Дж. Наєм, який визначив її як здатність держави впливати на міжнародне середовище завдяки привабливості власних цінностей, культури та політичної моделі [28]. Подальший розвиток ці ідеї отримали у концепції конкурентної ідентичності та національного брендингу С. Анхольта [19]. Сучасні підходи до оцінювання м'якої сили представлені, зокрема, індексом Brand Finance та рейтингом The Good Country Index, які пов'язують міжнародну репутацію держави з її глобальною привабливістю та внеском у розв'язання світових проблем. Теоретичне підґрунтя для розмежування понять національного іміджу, репутації, бренду та ідентичності заклали А. Буманн і Д. Інгенхофф [21], а згодом ці підходи були розвинуті у міждисциплінарній моделі, що інтегрує зазначені категорії в єдину концептуальну систему [23]. Окремий напрям досліджень присвячений трансформації публічної дипломатії в умовах цифровізації. Р. С. Захарна обґрунтовує значення мережевих моделей взаємодії та глобальних коаліцій підтримки [31], тоді як І. Манор досліджує цифрову дипломатію,

використання соціальних мереж і вплив інноваційних комунікаційних технологій на діяльність зовнішньополітичних інституцій [26; 27]. Інституційні засади сучасної публічної дипломатії та протидії дезінформації систематизовано у працях Дж. Паммента [29]. Український вимір м'якої сили висвітлено у працях, присвячених гуманітарній дипломатії, репутаційній безпеці, міжнародному іміджу, науковій дипломатії та інформаційному протистоянню. Зокрема, ці питання досліджують Я. Бакаєвич [1], М. Коновалова [5], В. В. Кривошеїн [6], Я. М. Столярчук, Д. О. Ільницький і В. В. Хоманець [18], Р. Горбик і Д. Орлова [22], а також К. Бйола та А. Ф'ялльхед, які розглядають українські стратегічні комунікації як інструмент мобілізації міжнародної підтримки та протидії дезінформації [20]. Маркетингові аспекти кампанії «Brave Like Ukraine» аналізує Н. Канева [24], тоді як Ю. Казанова розкриває потенціал культурної дипломатії через художній дискурс воєнного часу [25].

Попри суттєвий внесок зазначених досліджень у розвиток теорії та практики м'якої сили, недостатньо вивченими залишаються процеси трансформації української soft power в умовах безпекових викликів та роль Українського інституту у зміцненні міжнародної репутації держави. Подальшого дослідження також потребують механізми, за допомогою яких інструменти публічної дипломатії забезпечують перехід від формування позитивного міжнародного іміджу до посилення міжнародної суб'єктності України.

Наукова новизна дослідження полягає в авторській інтерпретації трансформації м'якої сили України в контексті зміни міжнародного сприйняття держави до та після початку повномасштабної російсько-української війни. На відміну від досліджень, у яких українська м'яка сила переважно розглядається через окремі інструменти культурної дипломатії, публічних комунікацій або національного брендингу, у статті запропоновано розглядати її трансформацію через взаємозв'язок міжнародного сприйняття, репутаційного капіталу та стратегічних комунікацій.

Основним теоретичним внеском авторів є концептуалізація поняття «репутаційна асиметрія» як структурного розриву між реальним політичним, культурним, інституційним та суспільним потенціалом держави і його відображенням у міжнародному сприйнятті. Обґрунтовано відмінність цього поняття від національного брендингу та комунікаційного іміджевого розриву, оскільки репутаційна асиметрія характеризує не лише невідповідність між бажаним і сприйнятим образом держави, а й вплив історично сформованих стереотипів та домінуючих зовнішніх дискурсів на оцінювання її реального потенціалу.

Емпіричний внесок дослідження полягає у систематизації та порівняльній інтерпретації матеріалів Українського інституту та Brand Ukraine, що дозволило простежити зміну функцій української м'якої сили до та після початку повномасштабної війни. Встановлено, що до 2022 року її основний функціональний акцент був пов'язаний із культурним представленням, підвищенням міжнародної впізнаваності та подоланням репутаційної асиметрії, тоді як після 2022 року м'яка сила набула кризово-адаптивного характеру і стала використовуватися для пояснення українського досвіду війни, міжнародної адвокації, мобілізації зовнішньої підтримки та формування стійких міжнародних комунікаційних мереж.

Науковий внесок авторів також полягає в обґрунтуванні положення про функціональну трансформацію української м'якої сили: від переважно репутаційно-культурного ресурсу до комплексного ресурсу стратегічної міжнародної комунікації, який за умов масштабної безпекової кризи сприяє зміцненню міжнародної суб'єктності держави.

Метою статті є дослідити еволюцію української м'якої сили напередодні та в умовах повномасштабної війни, визначити її роль у подоланні репутаційної асиметрії та простежити зміни, що відбулися у сфері культурної й публічної дипломатії під впливом глобальних безпекових криз.

Методологічна основа. Комплексне поєднання конструктивістського, інституційного та системного підходів уможливило інтерпретацію м'якої сили як багаторівневої системи, що формує світове сприйняття країни та забезпечує досягнення її зовнішньополітичних орієнтирів. Для розкриття динаміки трансформаційних процесів у вітчизняному гуманітарному секторі застосовано компаративний метод, за допомогою якого зіставлено функції культурної та публічної дипломатії у періоди до та після початку повномасштабного російського вторгнення. Зміст і спрямованість глобальних наративів про Україну, а також канали її позиціонування у світовому медіапросторі досліджено шляхом дискурс-аналізу матеріалів ГО «Brand Ukraine» та Українського інституту. Крім того, метод кейс-стаді, спрямований на вивчення практичної діяльності Українського інституту як провідного суб'єкта культурної дипломатії, дозволив пояснити механізми перетворення

комунікаційних, ціннісних та соціокультурних ресурсів на тривалий репутаційний капітал держави.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали та звіти Українського інституту, дослідження Українського інституту «Сприйняття України за кордоном», аналітичні матеріали Brand Ukraine за останні п'ять років.

Виклад основного матеріалу. У 2021 році основними інструментами гуманітарного впливу України були культурна дипломатія, розвиток міжнародних комунікацій і послідовне формування позитивного образу держави за кордоном. Такий підхід узгоджується з концепцією «м'якої сили» Дж. Ная, відповідно до якої міжнародний вплив держави визначається передусім її здатністю викликати довіру та зацікавлення завдяки культурі, суспільним цінностям і політичним принципам, а не використанню примусу чи інших інструментів жорсткого впливу. Ключовим інструментом вітчизняної м'якої сили стала культурна дипломатія через експорт українського культурного продукту. У 2021 році Український інститут (УІ) реалізував 57 проєктів за такими напрямами: візуальне мистецтво –11 (19,3%), музика – 9 (15,8%), перформативні мистецтва – 8 (14%), кроссекторальні ініціативи – 8 (14%) [7], популяризація літератури – 5 (8,8%), кінематограф за кордоном – 5 (8,8%), дослідницько-аналітичні проекти – 4 (7%), академічні програми – 2 (3,5%) [7]. Завдяки інформаційним ресурсам УІ потенційне охоплення в соцмережах перевищило 213 млн контактів, у традиційних ЗМІ – 7,9 млн. Вебсторінку установи відвідали 141 478 користувачів, а загальна аудиторія учасників та гостей ініціатив Інституту сягнула 320 523 осіб [7]. Діяльність охоплювала Австрію, Велику Британію, Німеччину, Нідерланди, Польщу, США, Туреччину, Францію, Чехію та Японію. Провідною ознакою реалізації гуманітарного впливу з боку УІ у 2021 році став його синергетичний, багатовекторний характер, який інтегрував трансляцію мистецьких здобутків, цифрове розширення аудиторії та генерування стратегічних смислових наративів про країну. У цей період чітко простежується відхід від пасивної репрезентаційної практики у бік стратегії репутаційного моделювання, де культура перетворилася на дієвий чинник утвердження міжнародної суб'єктності держави. Діяльність УІ засвідчила системну орієнтацію на західноєвропейські стандарти «м'якої сили» (за прикладом British Council або Goethe-Institut), де головним критерієм успішності виступає формування розгалуженої мережі довгострокових партнерських і міжінституційних зв'язків.

Проведене УІ у 2020 році дослідження «Сприйняття України за кордоном» стало основою для визначення подальших напрямів діяльності установи та оцінки міжнародного сприйняття України. Цінність цього проекту полягала як у вимірюванні загальної поінформованості іноземців про Україну, так і в окресленні ключових ментальних маркерів, стереотипів та очікувань, що визначали її зовнішній образ. Географія розвідки охоплювала сім пріоритетних держав: США, Німеччину, Польщу, Францію, Туреччину, Угорщину та Японію. Основою дослідження стали розгорнуті інтерв'ю з представниками дипломатії, науки, культури, освіти та громадянського суспільства. Головним результатом дослідження стало виявлення очевидної диспропорції між тим, якою держава прагне виглядати на світовій арені, та тим, як її реально оцінюють за кордоном. Регіональний зріз продемонстрував, що фіксація образу України тісно пов'язана з місцевими геополітичними, історичними та ментальними особливостями. Зокрема, у польському просторі українська проблематика виявилася найбільш помітною завдяки територіальному сусідству, інтенсивним міграційним процесам і щільному міждержавному діалогу. Тут Україну маркували насамперед як найближчого сусіда, центральноєвропейського партнера та країну з спільним історичним минулим. [13] Попри це, дослідження сприйняття України у Польщі засвідчило, що географічна й етнічна спорідненість не гарантує безумовно позитивного іміджу країни. Розбіжності в оцінці історичних подій та конфліктні дискурси у польсько-українських відносинах й надалі суттєво коригували суспільні настрої. Відтак, реалізація українського культурно-дипломатичного потенціалу на польському векторі вимагала не просто презентації мистецьких здобутків. А потребувала й глибокого, виваженого діалогу навколо складних питань минулого. Що ж до Парижа та Берліна, то там ключова проблема полягала в банальному браку ідентифікації України як самобутнього й незалежного культурного гравця. Україна часто сприймалася через категорії пострадянського простору, безпекових питань та політичної нестабільності. Водночас представники експертного й культурного середовища демонстрували зацікавленість сучасним мистецтвом, літературою, історією України та процесами демократичної трансформації. [12;16] Це свідчило про потенціал переходу від образу України як периферійної держави у східноєвропейському контексті до сприйняття її як самостійного європейського культурного актора. У США репутаційний профіль України характеризувався більшою політичною видимістю порівняно з культурною. Україну значною мірою знали через

питання міжнародної безпеки, демократичних процесів та відносин із західними державами, однак культурний компонент залишався менш сформованим. [14] Таким чином, існувала певна диспропорція: політична присутність України була сильнішою за її культурну впізнаваність. Це визначало завдання культурної дипломатії як механізму наповнення вже існуючого політичного інтересу гуманітарним та ціннісним змістом. У Японії Україна мала нижчий рівень повсякденної впізнаваності, проте сприймалася як цікава європейська держава з потенціалом культурної взаємодії. Інтерес викликали українська історія, культура, традиції та сучасне мистецтво. Особливістю японського сприйняття було формування образу України через категорії стійкості, цивілізаційної ідентичності та прагнення до самостійності. [17] Це означало необхідність довгострокової культурної присутності, спрямованої на поступове формування знань про Україну. У Туреччині образ України формувався через поєднання історичних зв'язків і сучасного партнерства. Основними асоціаціями були Чорноморський регіон, економічна взаємодія, кримсько-татарська проблематика та геополітична співпраця. [15] Відповідно, культурна дипломатія могла використовувати спільні історичні та гуманітарні зв'язки як основу для поглиблення взаємного розуміння. Натомість в Угорщині сприйняття України було найбільш залежним від поточного політичного контексту. Цей вектор здебільшого формувався під впливом порядку денного міждержавних взаємин, становища угорської етнічної спільноти та локального політичного контексту. [11] У подібних обставинах інструменти м'якої сили перебирали на себе роль своєрідного компенсатора. Гуманітарні проекти, освітні ініціативи та жива комунікація між громадянами давали змогу будувати паралельні містки для діалогу, що не залежали від міждержавних суперечностей.

Аналіз дослідження «Сприйняття України за кордоном» (2020-2021) у 7 країнах виявив слабку культурну пізнаваність України через домінування геополітичних новин та безпекових ризиків. Це зумовило потребу УІ змістити акценти дипломатії на демонстрацію технологій, культури та громадянського суспільства через академічні обміни, кіно, літературу й мистецтво. Водночас дослідження показало відсутність єдиного універсального образу України у світі. У Польщі домінувала близькість і партнерство, у Німеччині та Франції – потреба додаткового пояснення української суб'єктності, у США – сильний політичний інтерес, але слабша культурна пізнаваність, у Японії – низька обізнаність за наявності потенціалу інтересу, у Туреччині – логіка партнерства, а в Угорщині – залежність від політичного контексту.

Виявлені закономірності у сприйнятті України міжнародною аудиторією дозволяють авторам обґрунтувати феномен репутаційної асиметрії. Саме через цей концепт можна пояснити, чому значний політичний, культурний та інституційний потенціал України не завжди трансформувався у відповідний міжнародний образ. У межах цього дослідження під «репутаційною асиметрією» автори статті пропонують розуміти структурний розрив між фактичним політичним, культурним, економічним та інституційним потенціалом держави і способом її сприйняття зовнішніми аудиторіями, сформованим під впливом історично закріплених наративів, інформаційних стереотипів, домінуючих міжнародних дискурсів та обмеженої присутності власних комунікаційних моделей держави. Феномен репутаційної асиметрії виникає тоді, коли сформоване у світі уявлення про країну відстає від її реального стану, внутрішнього потенціалу та спроможності виступати незалежним гравцем на глобальній арені. Цю категорію не варто ототожнювати з національним брендингом, який здебільшого фокусується на штучному моделюванні й просуванні привабливого іміджу за допомогою медіастратегій, символіки та презентаційних заходів. На відміну від концепції національного бренду, репутаційна асиметрія фіксує увагу на особливостях міжнародного сприйняття, підкреслюючи очевидний дисбаланс між реальним розвитком суспільства й архаїчними чи поверхневими стереотипами його сприйняття. Відповідно, державний брендинг є лише одним із можливих засобів виправлення репутаційної асиметрії, але аж ніяк не самим явищем.

На відміну від концепції розриву між позиціонованим образом держави та його сприйняттям міжнародною спільнотою, що акцентує увагу переважно на комунікаційному розриві між позиціонуванням і сприйняттям, репутаційна асиметрія у випадку України проявлялася у домінуванні пострадянських та росієцентричних рамок сприйняття, які не відображали повною мірою її культурного, політичного та інституційного розвитку. Існував помітний дисбаланс між окремими міжнародно визнаними характеристиками України та їх зовнішнім сприйняттям. Яскравим прикладом є вагомі здобутки України в науково-технічній сфері, які виступають потужним інтелектуальним та нематеріальним компонентом її м'якої сили. У категорії *Science & Technology* рейтингу *The Good Country Index* держава представлена серед країн із високим рівнем глобального

внеску у сфері науки, технологій та інновацій, що свідчить про її залучення до міжнародного обміну знаннями та формування позитивного зовнішнього сприйняття. [30] Попри наявні здобутки, ці результати тривалий час майже не впливали на формування стійкого міжнародного іміджу України як прогресивного й технологічно розвиненого гравця.

Аналітична робота УІ довела неефективність застарілих етнографічних підходів для європейської аудиторії, засвідчивши потребу заміни архаїчних стереотипів популяризацією візуального авангарду, сучасного кіно, цифрової та гастрономічної дипломатії. Розроблена у 2021 році інституційна база та розуміння слабких сторін сприйняття країни заклали міцну комунікаційну основу. Сформована тоді мережа іноземних експертів і партнерів дозволила державі після 2022 року оперативно адаптувати стратегічні комунікації, забезпечивши інтеграцію та визнання українського порядку денного на світових платформах.

У 2022 році УІ адаптував культурну дипломатію до умов війни, переорієнтувавши понад 100 реалізованих міжнародних активностей на мобілізацію світової підтримки та пояснення українського досвіду протидії агресії [7]. Ключовим елементом м'якої сили стала цифрова дипломатія. Якщо у 2023 році комунікаційні проекти охопили 78 країн, згенерувавши 78 млн контактів у медіа й соцмережах та охопивши 105 ініціатив [9], то у 2024 році цифрова присутність злетіла до 129,7 млн контактів (приріст на 64%). Кількість проектів зросла до 184 (на 80% більше, ніж торік), а число згадок у пресі досягло 8645 [10]. Ця динаміка засвідчила зміну функцій інтернет-платформ: від накопичення репутаційного капіталу у 2021 році до оперативного інформування про війну та забезпечення міжнародної підтримки після 2022 року. Паралельно з 2023 року УІ посилив довгострокову академічну, освітню та експертну дипломатію, спрямовану на розбудову професійних спільнот і тривалих зв'язків із закордонними інституціями [9; 10]. Важливим складником у 2023–2024 роках стала підтримка міжнародної мобільності українських авторів та інтеграція креативних індустрій у світовий контекст, що дозволило формувати авторитет держави через мережу незалежних носіїв культури.

Дослідження міжнародного сприйняття України за матеріалами Brand Ukraine свідчить про суттєву трансформацію образу держави у міжнародної аудиторії після початку повномасштабної російської агресії [2; 3; 4]. У 2022 році масштабне вторгнення зумовило різке зростання світової уваги, змінивши характер асоціацій з країною: від сприйняття крізь призму безпекових викликів до образу борця за свободу, що захищає демократичні цінності та впливає на міжнародний порядок денний. Упродовж 2023 року, попри зниження пікового інтересу, позитивні зрушення збереглися, а наратив розширився темами культурної спадщини, європейської ідентичності, технологічного потенціалу та активного громадянського суспільства [3]. Звіт за 2024 рік зафіксував зміщення фокуса іноземної аудиторії від емоційної підтримки до усвідомлення довгострокового гуманітарного, економічного та політичного значення України [4]. Водночас сталий зв'язок міжнародного сприйняття з чинником війни зумовлює необхідність подальшого розвитку інструментів м'якої сили для формування комплексного й стійкого образу держави у світі.

Таким чином, зміни у міжнародному сприйнятті України свідчать, що в умовах повномасштабної війни м'яка сила виконує значно ширші функції. Український досвід демонструє, що навіть за умов воєнного конфлікту системна робота у сфері публічної дипломатії та міжнародних комунікацій здатна суттєво змінити характер зовнішнього сприйняття держави й посилити її позиції у світовому політичному просторі.

Висновки. Напередодні та під час повномасштабної війни українська м'яка сила зазнала суттєвих змін як за своїм змістом, так і за практичним призначенням. Підсумовуючи дослідження діяльності УІ за останні п'ять років, можна виокремити такі риси сучасної української моделі м'якої сили:

– Кризово-адаптивний характер. Культурна дипломатія перетворилася на інструмент роз'яснення суті війни, захисту суверенітету та мобілізації міжнародної підтримки.

– Перехід до стратегічного менеджменту сприйняття**.** Замість виключно презентації культурних продуктів на перший план вийшло управління наративами, розбудова сталих мереж взаємодії та формування довіри.

– Українська м'яка сила трансформувалася у комплексну систему публічної дипломатії, що поєднує культуру, цифрові технології, експертні знання та міжнародні партнерства. Поряд із традиційним представленням спадщини, дедалі більшу роль відіграють сучасне мистецтво, кінематограф, інформаційні кампанії, а також академічна та наукова дипломатія. Поєднання цих напрямів дозволяє оперативно реагувати на глобальні виклики, формувати сталі професійні контакти

та зміцнювати довгострокову довіру до держави.

– Під час війни м'яка сила України в діяльності УІ трансформувалася від інструменту формування іміджу та подолання репутаційної асиметрії до стратегічного ресурсу міжнародної суб'єктності й глобальної легітимації власного бачення світового порядку. Відбувся перехід від окремих культурних проектів і ситуативного реагування до комплексної, системно спланованої моделі публічної дипломатії задля зміцнення міжнародної репутації держави.

У межах дослідження запропоновано поняття «репутаційної асиметрії», яке визначено як невідповідність між реальними досягненнями, інституційним розвитком і суспільним потенціалом держави та їхнім відображенням у міжнародному сприйнятті. Такий дисбаланс значною мірою сформувався під впливом тривалого домінування пострадянських і росієцентричних уявлень про Україну. Обґрунтовано, що репутаційна асиметрія є самостійним явищем і не зводиться до проблем брендингу територій або теорії іміджевого розриву.

Матеріали щорічних досліджень Brand Ukraine свідчать про істотні зміни у міжнародному сприйнятті України. Якщо до повномасштабної війни вона часто асоціювалася передусім із регіональними безпековими проблемами, то впродовж 2022-2026 років дедалі частіше сприймалася як держава, що демонструє стійкість, захищає демократичні цінності, розвиває інновації та бере активну участь у формуванні міжнародного порядку денного.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що сучасне розуміння м'якої сили значно ширше за традиційне ототожнення її виключно з культурною дипломатією. Український досвід засвідчує, що цей ресурс охоплює також здатність держави формувати власний міжнародний наратив, розвивати довгострокові партнерські відносини, впливати на зовнішнє сприйняття країни та використовувати культурний, науковий, інтелектуальний і суспільний потенціал для зміцнення своїх позицій у міжнародних відносинах. За умов системної реалізації така модель м'якої сили стає важливою складовою забезпечення міжнародної суб'єктності держави навіть у період масштабних безпекових викликів.

Головним стратегічним завданням вітчизняної м'якої сили на післявоєнний період визначено необхідність виходу за межі виключно мілітарного контексту, асоціацій з війною та посилення культурних, наукових, інноваційно-технологічних ресурсів українського впливу в глобальному просторі.

Бібліографічний список:

1. Бакаєвич Я. Інструменти «м'якої сили» в умовах російсько-української війни. *Інтегровані комунікації*. 2023. № 15. С. 104–110. https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.1513.

2. Звіт про сприйняття України у світі 2022 / Brand Ukraine. 2023. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/27/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_2022_WEB_28_02_2023.pdf.

3. Звіт про сприйняття України у світі 2023 / Brand Ukraine. 2024. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/148/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_2023.pdf.

4. Звіт про сприйняття України у світі 2024 / Brand Ukraine. 2025. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/187/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_20241.pdf.

5. Коновалова М. Від м'якої сили до репутаційної безпеки: особливості публічної дипломатії в умовах конфлікту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2025. Вип. 1-60. С. 29–35. https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/29-35.

6. Кривошеїн В. В. Технології публічної дипломатії як інструмент м'якої сили: особливості впровадження в сучасній Україні та досвід Ізраїлю. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 3. С. 63–83. https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-03-63-83.

7. Річний звіт 2021 / Український інститут. 2022. URL: https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/zvit-za-2021.pdf.

8. Річний звіт 2022 / Український інститут. 2023. URL: https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/report-ui_2022.pdf.

9. Річний звіт 2023 / Український інститут. 2024. URL: https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/annual-report-2023-ukr.pdf.

10. Річний звіт 2024 / Український інститут. 2025. URL: https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/annual-report-2024-spreads.pdf.

11. Сприйняття України в Угорщині / Український інститут. 2020. URL: https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-hungary/.

12. Сприйняття України у Німеччині / Український інститут. 2020. URL: https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-germany/.

13. Сприйняття України у Польщі / Український інститут. 2020. URL:

https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-poland/.

14. Сприйняття України у США / Український інститут. 2020. URL: https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-usa/.

15. Сприйняття України у Туреччині / Український інститут. 2020. URL: https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-turkey/.

16. Сприйняття України у Франції / Український інститут. 2020. URL: https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-france/.

17. Сприйняття України у Японії / Український інститут. 2020. URL: https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-japan/.

18. Столярчук Я. М., Ільницький Д. О., Хоманець В. В. Science diplomacy in the implementation by states of the concept of soft power. *Міжнародна економічна політика*. 2023. № 2. С. 39. https://doi.org/10.33111/iep.eng.2023.39.02.

19. Anholt S. Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions. Palgrave Macmillan, 2007. 160 p.

20. Bjola C., Fjällhed A. Public diplomacy in the crossfire: Decoding Ukraine's strategic self during wartime. *International Affairs*. 2025. Vol. 101, no. 6. P. 2059–2083. https://doi.org/10.1093/ia/iiaf179.

21. Buhmann A., Ingenhoff D. Advancing the country image construct from a public relations perspective. *Journal of Communication Management*. 2015. Vol. 19, no. 1. P.62-80 https://doi.org/10.1108/JCOM-11-2013-0083

22. Horbyk R., Orlova D. Transmedia storytelling and memetic warfare: Ukraine's wartime public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2023. Vol. 19, no. 3. P. 228–231. https://doi.org/10.1057/s41254-022-00283-1.

23. Bridging disciplinary perspectives of country image, reputation, brand, and identity / ed. by D. Ingenhoff, C. White, A. Buhmann, S. Kiousis. Routledge, 2019. https://doi.org/10.4324/9781315271224.

24. Kaneva N. Brave Like Ukraine: A critical discourse perspective on Ukraine's wartime brand. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2023. Vol. 19, no. 3. P. 232–236. https://doi.org/10.1057/s41254-022-00273-3.

25. Kazanova Y. A Solidarity Narrative: The Soft Power of Ukrainian Wartime Poetry. *Czech Journal of International Relations*. 2024. Vol. 59, no. 1. P. 127–152. https://doi.org/10.32422/cjir.778.

26. Manor I. The digitalization of public diplomacy. Palgrave Macmillan, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04405-3.

27. Manor I., Yarchi M. The long road ahead: Assessing the long-term impact of Ukraine’s innovative Twitter practices. *Communication and the Public*. 2026. https://doi.org/10.1177/20570473251414731.

28. Nye J. S. Soft power: The means to success in world politics. PublicAffairs, 2004. 192 p.

29. Pamment J. Public diplomacy and development communication: Two sides of the same coin? *Routledge Handbook of Public Diplomacy* / ed. by N. Snow, N. J. Cull. Routledge, 2020. P. 430–437. https://doi.org/10.4324/9780429465543-50.

30. The Good Country Index: Science & Technology ranking / The Good Country Index. 2025. URL: https://index.goodcountry.org/.

31. Zaharna R. S. Boundary spanners of humanity: Three logics of communication and public diplomacy for global collaboration. Oxford University Press, 2022. https://doi.org/10.1093/oso/9780190930271.001.0001.

References:

1. Bakaievych, Ya. (2023). Instrumenty “miakoi syly” v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Soft power instruments in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Intehrovani komunikatsii*, (15), 104–110. https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.1513

2. Brand Ukraine. (2023). *Zvit pro spryiniattia Ukrainy u sviti 2022 [Ukraine’s global perception report 2022].* https://brandukraine.org.ua/documents/27/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_2022_WEB_28_02_2023.pdf

3. Brand Ukraine. (2024). *Zvit pro spryiniattia Ukrainy u sviti 2023 [Ukraine’s global perception report 2023].* https://brandukraine.org.ua/documents/148/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_2023.pdf

4. Brand Ukraine. (2025). *Zvit pro spryiniattia Ukrainy u sviti 2024 [Ukraine’s global perception report 2024].* https://brandukraine.org.ua/documents/187/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_20241.pdf

5. Konovalova, M. (2025). Vid miakoi syly do reputatsiinoi bezpeky: Osoblyvosti publichnoi dyplomatii v umovakh konfliktu [From soft power to reputational security: Features of public diplomacy in conflict conditions]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny*, (1–60), 29–35. https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/29-35

6. Kryvoshein, V. V. (2023). Tekhnolohii publichnoi dyplomatii yak instrument miakoi syly: Osoblyvosti vprovadzhennia v suchasnii Ukraini ta dosvid Izrailiu [Public diplomacy technologies as a soft power instrument: Features of implementation in modern Ukraine and the experience of Israel]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, (3), 63–83. https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-03-63-83

7. Ukrainian Institute. (2022). *Richnyi zvit 2021 [Annual report 2021].* https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/zvit-za-2021.pdf

8. Ukrainian Institute. (2023). *Richnyi zvit 2022 [Annual report 2022].* https://ui.org.ua/wp-

content/uploads/2023/05/report-ui_2022.pdf

9. Ukrainian Institute. (2024). *Richnyi zvit 2023 [Annual report 2023].* https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/annual-report-2023-ukr.pdf

10. Ukrainian Institute. (2025). *Richnyi zvit 2024 [Annual report 2024].* https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/annual-report-2024-spreads.pdf

11. Ukrainian Institute. (2020a). *Spryiniattia Ukrainy v Uhorshchyni [Perception of Ukraine in Hungary].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-hungary/

12. Ukrainian Institute. (2020b). *Spryiniattia Ukrainy u Nimechchyni [Perception of Ukraine in Germany].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-germany/

13. Ukrainian Institute. (2020c). *Spryiniattia Ukrainy u Polshchi [Perception of Ukraine in Poland].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-poland/

14. Ukrainian Institute. (2020d). *Spryiniattia Ukrainy u SShA [Perception of Ukraine in the USA].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-usa/

15. Ukrainian Institute. (2020e). *Spryiniattia Ukrainy u Turechchyni [Perception of Ukraine in Turkey].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-turkey/

16. Ukrainian Institute. (2020f). *Spryiniattia Ukrainy u Frantsii [Perception of Ukraine in France].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-france/

17. Ukrainian Institute. (2020g). *Spryiniattia Ukrainy u Yaponii [Perception of Ukraine in Japan].* https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-japan/

18. Stoliarchuk, Ya. M., Ilnytskyi, D. O., & Khomanets, V. V. (2023). Science diplomacy in the implementation by states of the concept of soft power. *International Economic Policy*, (2), 39. https://doi.org/10.33111/iep.eng.2023.39.02

19. Anholt, S. (2007). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.

20. Bjola, C., & Fjällhed, A. (2025). Public diplomacy in the crossfire: Decoding Ukraine's strategic self during wartime. *International Affairs, 101*(6), 2059–2083. https://doi.org/10.1093/ia/iiaf179

21. Buhmann, A., & Ingenhoff, D. (2015). Advancing the country image construct from a public relations perspective. *Journal of Communication Management, 19*(1), 62–80. https://doi.org/10.1108/JCOM-11-2013-0083

22. Horbyk, R., & Orlova, D. (2023). Transmedia storytelling and memetic warfare: Ukraine's wartime public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy, 19*(3), 228–231. https://doi.org/10.1057/s41254-022-00283-1

23. Ingenhoff, D., White, C., Buhmann, A., & Kiousis, S. (Eds.). (2019). *Bridging disciplinary perspectives of country image, reputation, brand, and identity*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315271224

24. Kaneva, N. (2023). Brave like Ukraine: A critical discourse perspective on Ukraine's wartime brand. *Place Branding and Public Diplomacy, 19*(3), 232–236. https://doi.org/10.1057/s41254-022-00273-3

25. Kazanova, Y. (2024). A solidarity narrative: The soft power of Ukrainian wartime poetry. *Czech Journal of International Relations, 59*(1), 127–152. https://doi.org/10.32422/cjir.778

26. Manor, I. (2019). *The digitalization of public diplomacy*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04405-3

27. Manor, I., & Yarchi, M. (2026). The long road ahead: Assessing the long-term impact of Ukraine's innovative Twitter practices. *Communication and the Public*. https://doi.org/10.1177/20570473251414731

28. Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

29. Pamment, J. (2020). Public diplomacy and development communication: Two sides of the same coin? In N. Snow & N. J. Cull (Eds.), *Routledge handbook of public diplomacy* (pp. 430–437). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429465543-50

30. The Good Country Index. (2025). *Science & technology ranking*. https://index.goodcountry.org/

31. Zaharna, R. S. (2022). *Boundary spanners of humanity: Three logics of communication and public diplomacy for global collaboration*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780190930271.001.0001

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.13
УДК 007:304:659.3

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9799-9786
Стеблина Н. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-8381-5147
Болховська Н. Р., Донецький національний університет імені Василя Стуса
e-mail: n.steblyna@donnu.edu.ua (автор для листування)

СПРИЙНЯТТЯ ЗАХІДНИХ ЛІДЕРІВ АНОНІМНИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАМИ НОВИН

Стаття присвячена сентимент-аналізу текстів про західних політичних лідерів анонімними українськими телеграм-каналами новин у період з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну до кінця 2024 року. Мета дослідження полягає в оцінці релевантності використання української бібліотеки на основі штучного інтелекту (Ukrainian Roberta base) для автоматичного визначення сентиментів у текстах. Матеріалом дослідження стали експортовані публікації найбільш популярних аннімних телеграм-каналів «Труха» та «Украина Сейчас» за вказаний період, з яких відібрано фрагменти, що містять згадки про західних лідерів (Джо Байден, Дональд Трамп, Олаф Шольц, Борис Джонсон, Ріші Сунак, Еманюель Макрон). Методологія включала кількісний підрахунок згадок та застосування сентимент-аналізу для класифікації їх (позитивні, негативні, нейтральні). Аналіз здійснювався за допомогою моделі Ukrainian Roberta base, яка оцінює ймовірність належності тексту до певного сентименту. Результати показали переважання нейтральних згадок у обох каналах, проте «Труха Україна» виявилася більш емоційною, з вищим відсотком негативних та дуже негативних сентиментів порівняно з «Украина Сейчас». Найбільш негативні згадки стосувалися Дональда Трампа та Олафа Шольца (для «Украина Сейчас») і Еманюеля Макрона (для «Трухи»). Водночас найбільш позитивні сентименти були зафіксовані щодо Бориса Джонсона («Украина Сейчас»), Ріші Сунака та Джо Байдена («Труха»). Важливим спостереженням стало те, що негативний сентимент часто виникав через наявність заперечних часток або слів із негативною конотацією, а не через реальне негативне ставлення медіа. Позитивні сентименти здебільшого формувалися завдяки цитатам політиків, що містили слова підтримки та емоджі. Тобто наявність позитивних чи негативних сентиментів не означає відповідного ставлення медіа. У висновках наголошено, що сентимент-аналіз на основі ШІ є релевантним для великих масивів даних, проте його результати слід інтерпретувати обережно, оскільки вони відображають лінгвістичні маркери, а не позицію медіа. Дослідження також виявило україноцентричність контенту телеграм-каналів: згадки про західних лідерів здебільшого пов'язані з їхньою підтримкою України або відмовою від неї. Отримані результати можуть бути корисними для подальших досліджень інформаційного впливу анонімних телеграм-каналів та оцінки ефективності інструментів автоматичного аналізу тональності в українському медіапросторі.

***Ключові слова**: штучний інтелект, сентимент-аналіз, політична комунікація, повномасштабне російське вторгнення, соціальні мережі, інформаційний контент, публічні комунікації, цифровізація, цифрові технології*

© Стеблина Н. О., Болховська Н. Р., 2026

Steblyna Natalya, Vasyl' Stus Donetsk National University
Bolkhovska Nataliia, Vasyl' Stus Donetsk National University
e-mail: n.steblyna@donnu.edu.ua (corresponding author)

PERCEPTION OF WESTERN LEADERS BY ANONYMOUS UKRAINIAN TELEGRAM NEWS CHANNELS

The article is devoted to sentiment analysis of texts about Western political leaders by anonymous Ukrainian Telegram news channels in the period from the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine to the end of 2024. The purpose of the study is to assess the relevance of using the Ukrainian library based on artificial intelligence (Ukrainian Roberta base) for automatic determination of sentiments in texts. The material for the study was exported publications of the most popular anonymous Telegram channels "Trukha" and "Ukraine Now" for the specified period, from which fragments containing mentions of Western leaders (Joe Biden, Donald Trump, Olaf Scholz, Boris Johnson, Rishi Sunak, Emmanuel Macron) were selected. The methodology included quantitative counting of mentions and application of sentiment analysis to classify them (positive, negative, neutral). The analysis was carried out using the Ukrainian Roberta base model, which estimates the probability of a text belonging to a certain sentiment. The results showed a predominance of neutral mentions in both channels, but Trukha Ukraine turned out to be more emotional, with a higher percentage of negative and very negative sentiments compared to Ukraine Now. The most negative mentions concerned Donald Trump and Olaf Scholz (for Ukraine Now) and Emmanuel Macron (for Trukha). At the same time, the most positive sentiments were recorded for Boris Johnson (Ukraine Now), Rishi Sunak and Joe Biden (Trukha). An important observation was that negative sentiment often arose due to the presence of negative particles or words with a negative connotation, and not due to an actual negative attitude of the media. Positive sentiments were mostly formed due to quotes from politicians that contained words of support and emojis. That is, the presence of positive or negative sentiments does not mean a corresponding attitude of the media. The conclusions emphasize that AI-based sentiment analysis is relevant for large datasets, but its results should be interpreted with caution, as they reflect linguistic markers, not the position of the media. The study also revealed the Ukrainian-centricity of the content of Telegram channels: mentions of Western leaders are mostly associated with their support for Ukraine or rejection of it. The results obtained may be useful for further research into the informational impact of anonymous Telegram channels and assessing the effectiveness of automatic sentiment analysis tools in the Ukrainian media space.

Keywords*: artificial intelligence, sentiment analysis, political communication, the full-scale Russian invasion of Ukraine, social networks, information content, public communications, digitalization, digital technologies*

Постановка проблеми. Анонімні українські телеграм-канали стали впливовим інструментом формування громадської думки в Україні із часів повномасштабного вторгнення. Паралельно із цим більшість українців стали погоджуватися із тим, що наша держава має стати частиною західного світу: вступити в ЄС та НАТО. За таких умов моніторинг міжнародних новин видається важливим, бо може показати, яким саме чином формується сприйняття західних лідерів та західних інститутів у впливових медіа.

Тож **метою** нашого дослідження буде вивчити два найбільш популярних анонімних телеграм-канали «Труха Украина» та «Украина Сейчас» з початку повномасштабного вторгнення до кінця 2024 року та проаналізувати, яким чином у цих медіа розподілялися позитивні, негативні та нейтральні згадки про західних лідерів, використавши семантичний та сентимент-аналіз.

Це дасть змогу перевірити українську бібліотеку, що працює з визначенням сентиментів на основі ШІ, а також, якщо результати будуть релевантними, зрозуміти, на основі чого може формуватися позитивне чи негативне ставлення щодо західних лідерів.

Анонімні телеграм-канали в українському інформаційному просторі. Згідно із дослідженням «Інтерньюз» 2025 року, соцмережі є провідним джерелом новин для українців (86%), при цьому 72% обирають для цього саме телеграм. Довіра до соцмереж в Україні є вищою за довіру до професійних медіа (57% та 53% відповідно) [1].

Проте якщо говорити про якість інформації у телеграмі, то вона нижча за професійні медіа: середня оцінка за дотримання стандартів у регіональних телеграм-каналах у 2024 році була 7,6, у той

час як для професійних регіональних видань – 9,6 із 12 можливих [2].

На анонімних телеграм-каналах фіксували матеріали із ознаками замовності, їх звинувачували в участі у організованих інформаційних кампаніях. Наприклад, під час «картонкового» майдану ці медіа атакували НАБУ, а також намагалися дискредитувати протести, на які вийшли українці [3]. Також перекручено подавали інформацію щодо операції НАБУ «Мідас»; канали вміщували ідентичні публікації, просуваючи наративи щодо можливих зв'язків НАБУ із російськими спецслужбами або ж неефективність антикорупційних органів [4]. Дослідження показували, що телеграм-канали заробляють на клікбейті, маніпулюючи емоційним станом українців під час війни [5], просувають певних політиків чи бізнесменів [6].

Однак власники великих телеграм-каналів вважають, що вони є важливим альтернативним джерелом інформації [7], допомагають спростовувати фейки та тримати зв'язок із військовими, що боронять Україну [8]. В інтерв'ю один із них зазначив, що в анонімності телеграм-каналів немає нічого поганого, і ці медіа також роблять свій внесок у перемогу України [9].

Таким чином, українські анонімні телеграм-канали лишаються впливовими гравцями на медіаринку, незважаючи на численну критику якості їхнього контенту. А отже, становлять інтерес для більш детального вивчення їхніх текстів.

Сентимент аналіз політичної комунікації. Сентимент аналіз, який допомагає визначити позитивну, негативну чи нейтральну тональність дописів, доволі часто використовується для аналізу політичної комунікації [10]. Так, сентимент аналіз та аналіз емоційності знаходяться в центрі досліджень комунікації у соцмережах, адже дають змогу пояснити вірусну природу дописів [11]. Існують розробки на основі сентимент аналізу, які дозволяють передбачити результати виборів [12]. Було встановлено, що більш емоційні дописи поширюються краще, ніж нейтральні [13]. На основі компаративного аналізу поширення політичних твітів у різних країнах було з'ясовано, що користувачі більш ймовірно поширюватимуть негативний контент, якщо він з'явився на популярних та впливових акаунтах або ж походить від впливових людей – таких, як політики [14, с. 18]. У свою чергу, це може спонукати політиків поширювати саме негативний контент [15].

Щодо здійснення семантичного аналізу існує декілька підходів.

По-перше, ручний, за якого дослідники, керуючись певними настановами, розподіляють тексти відповідно до тональності [16]. Проте, звісно, за такого підходу неможливо обробляти значну кількість текстів, а також підходи дослідників, що здійснюють аналіз, можуть бути суб'єктивними і впливати на результат.

По-друге, комп'ютерний аналіз на словниковій основі. У цьому випадку у тексті фіксуються певні слова, що можуть свідчити про тональність, і врешті отримується результат. Проте проблема цього підходу – це обмежена кількість мов, з якими можна працювати. Домінує, як правило, англійська. Інші мовні версії зустрічаються рідше або можуть мати нижчу якість [17]. Популярна бібліотека TextBlob, що має можливість сентимент аналізу, має словники ще й німецькою та іспанською. Для інших мов пропонується спочатку використовувати автоматичний переклад, а потім – здійснювати сам аналіз. Тут, звісно, бажано зважати на формат та призначення текстів. Чим складніші вони, чим більш художні, тим менш ефективним буде цей підхід. До прикладу, якщо йдеться про аналіз вірша Лесі Українки «Contra spem spero!», то деякі вислови, як-то «весна золота» чи «хмари осінні» можуть зчитуватися, як нейтральні, бо їхнє загальне значення – це пори року чи погодні явища [18].

Останнім часом використовуються також великі лінгвістичні моделі (LLM): коли на великих корпусах даних відпрацьовується розпізнавання тональності [19].

Для нашого дослідження скористаємося останнім підходом для того, щоб зрозуміти, наскільки релевантними будуть результати.

Матеріал, метод і мета. За період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2024 року було експортовано історію двох найбільш популярних телеграм-каналів суспільно-політичної тематики у категорії «Новини та медіа»: Труха Україна (більше 3.1 мільйонів підписників) та Украина Сейчас (більше 1.5 мільйонів). Другий за популярністю телеграм-канал Николаевский Ванек не брався до уваги, оскільки він більше сконцентрований на новинах, пов'язаних із військовими діями.

Після цього обиралися речення, що містять згадки західних політичних лідерів США, Сполученого Королівства, Німеччини та Франції (президентів чи прем'єр-міністрів): Джо Байден, Дональд Трамп, Олаф Шольц, Фридрих Мерц, Борис Джонсон, Ліз Трасс, Ріши Сунак, Кір Стармер, Емануель Макрон (див. рис. 1). Кількісний підрахунок показав, що найбільш популярними були лідери Сполучених Штатів та Франції. Найменш – британські прем'єр-міністерка Ліз Трасс, яка

пробула на посаді трохи більше місяця, та прем'єр-міністр Кір Стармер, який вступив на посаду влітку 2024 року. Тому вони були виключені з вибірки.

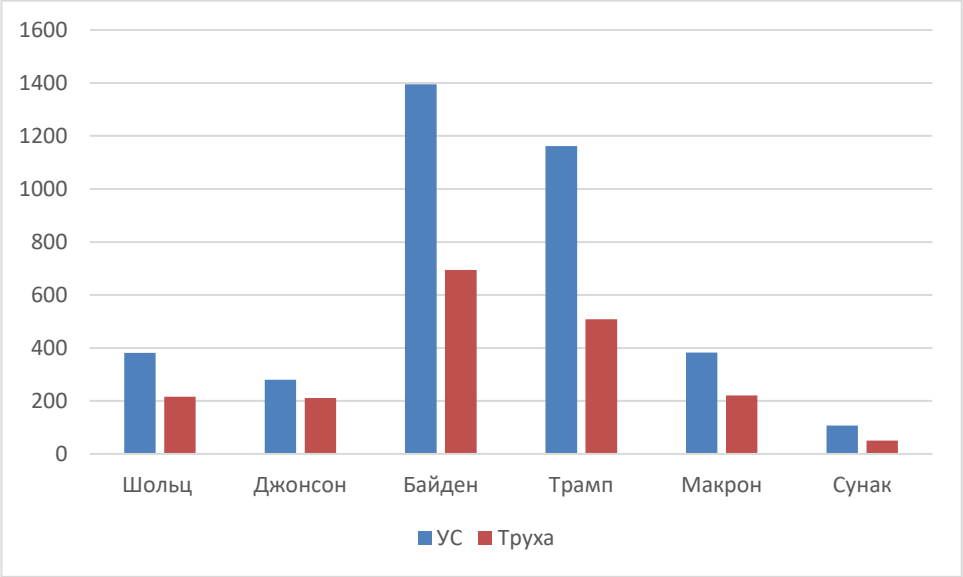

Рис. 1. Кількість згадок західних політиків

Далі до речень, в яких згадувалися політики, застосовувався сентимент аналіз та вираховувалася кількість позитивних, негативних та нейтральних згадок.

Модель, яка використовувалася для цього, це Ukrainian Roberta base, що розпізнає сентименти, оцінюючи ймовірність того, що текст має певний сентимент, від 1 (найбільш ймовірно) до 0 (найменш ймовірно).

Таким чином, метою цього дослідження є оцінка релевантності сентимент-аналізу на основі ШІ (бібліотека Ukrainian Roberta base) для визначення сентиментів на матеріалі текстів про західних лідерів.

Результати. Результати показують значне переважання нейтральних згадок щодо усіх політиків, але й різницю між двома телеграм-каналами: Труха є більш емоційною, ніж Украина сейчас (див. рис. 2–3). Подібні результати співпадають із попередніми оцінками українських регіональних телеграм-каналів у категорії «Новини та медіа» [2].

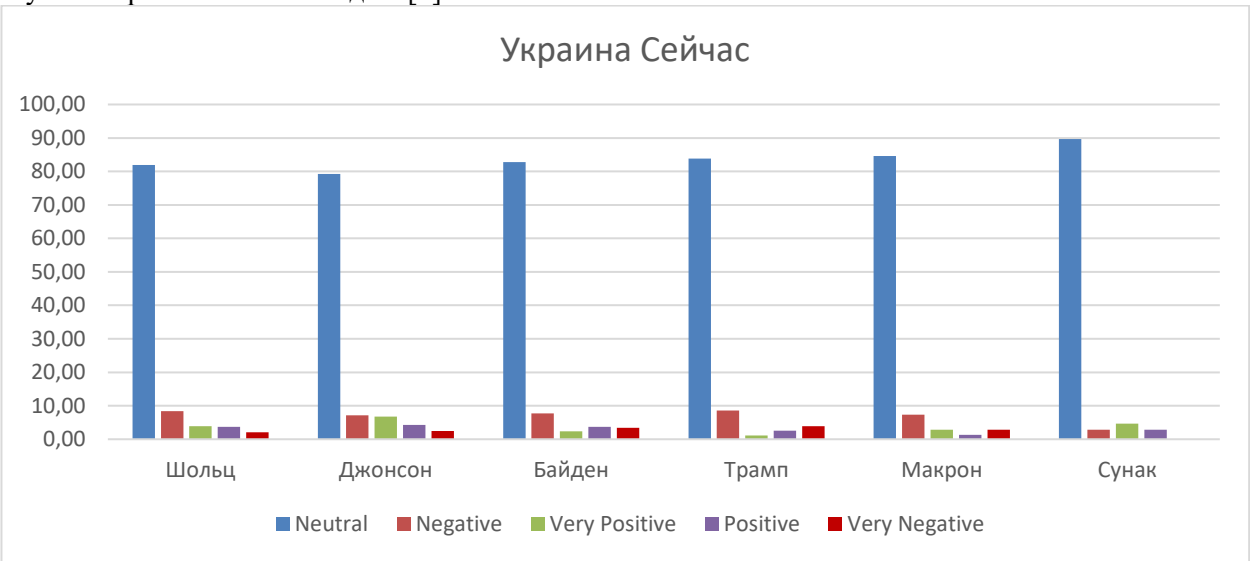

Рис. 2. Результати сентимент-аналізу для Украина Сейчас

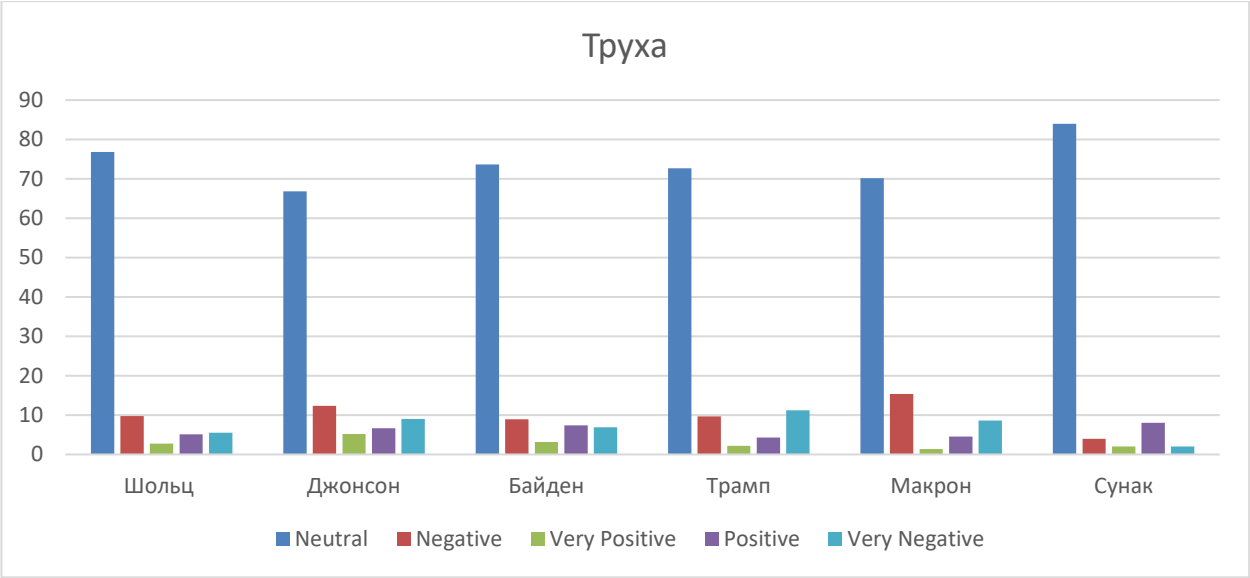

Рис. 3. Результати сентимент-аналізу для Труха

Розподіл позитивних і негативних згадок показує значну популярність саме негативних сентиментів порівняно із позитивними. У випадку Трухи бачимо, що дуже негативні сентименти переважають дуже позитивні. Для Украина сейчас це не спостерігається.

На другому місці за популярністю бачимо негативні згадки: найбільше щодо Трампа (8,6% - від усіх згадок) і Шольца (8,4%) для першого медіа та щодо Макрона (15,38%) для другого.

Розглянемо до прикладу декілька фрагментів про цих політиків; ймовірність негативного сентименту у фрагментах була оцінена як найвища – 0,8-0,9 (Таблиця 1).

Таблиця 1

Фрагменти із негативним сентиментом

Телеграм-канал	Фрагмент і дата
Украина Сейчас	У Зеленського усе більш різкі висловлювання щодо Трампа, — The Washington Post. Президент України висловив здивування з приводу можливої підтримки Трампом путіна, відзначивши, що це суперечить інтересам американців. 27.02.2024
	Трамп відповів на запрошення Зеленського приїхати в Україну. Екс-президент Дональд Трамп заявив, що не планує найближчим часом відвідувати Україну, тому що його візит буде зараз недоречним. 06.11.2023.
	Шольц вчергове заявив, що Німеччина не є стороною конфлікту в Україні та не стане нею. 04.03.2022
	Приїзд канцлера Шольца в Україну має сенс тільки з підтримкою новим важким озброєнням -заявив посол України в Німеччині Андрій Мельниук. «Я думаю, що чекати його варто, запрошення президента ж, але, звісно, цей візит буде мати смисл тільки тоді, коли пан канцлер привезе з собою рішення коаліції пр нову підтримку», - сказав Мельник. Сам же канцлер заявив, що непоїде в Україну найближчим часм. Шольц відзначив, що був у Києві задекілька днів до початку війни і часто розмовляє по телефону із Зеленським. 14.04.2022.
Труха	«Зеленський різко розкритикував Макрона за відмову у військовій підтримці України» - 28.03.2022
	«Сьогодні досить потужно сколихнули новини з Франції. Але, все не зовсім так, як всі ми того захотіли. Все нормально, Франція – наш союзник, Макрон – красень, але особливо нічого не змінилось» - 14.03.2024

Як бачимо, негативний сентимент не обов'язково означає виявлення негативного ставлення медіа. Бо у бібліотеці просто наявні певні слова, наприклад, заперечення, які сигналізують про ймовірність негативного сентименту. Найкраще це видно у першій новині про Шольца, де той просто

заявляє, що Німеччина не є і не стане стороною конфлікту в Україні. Але оскільки у реченні є два заперечення, а ще й слово «конфлікт», то воно уналежнюється до негативного.

У цілому фрагменти з негативним сентиментом стосуються візитів лідерів та підтримки України.

Ще одне незвичне спостереження, це те, що у випадку Трухи бачимо відносно високий вміст негативних сентиментів щодо британського прем'єра Джонсона (12,3%), тим часом як для каналу Украина Сейчас він помірний. Це можна пояснити тим, що прізвище Джонсона часто зустрічалося разом зі згадками інших європейських лідерів, де, наприклад, Макрон згадувався в негативному контексті, а британський прем'єр – у більш позитивному.

Важливо звернути увагу і на розподіл сентиментів зі значенням «дуже негативний»: їх менше, але їхня значна кількість також може свідчити про ставлення до політика. Особливо, якщо їхня кількість переважає позитивні.

Для Украина Сейчас це, знову ж таки, Трамп («😱 Весь сектор Газа слід знести, він непридатний та небезпечний для життя, — Трамп»; «Зустріч Трампа та Зеленського відбудеться сьогодні о 16:45 за Києвом. «Як ви знаєте, президент Зеленський попросив мене про зустріч. Зустрінемось з ним завтра вранці близько 9:45 [за Нью-Йорком] у Трамп-тауер. Ситуація в Україні — сором і ганьба. Так багато смертей та руйнувань. Жахливо!», — заявив республіканець».) Показово, що у цих випадках йдеться про цитати Трампа, який відомий своєю експресивністю. Тобто знову – не про ставлення телеграм-каналів.

Для Трухи – це також Трамп і Макрон. У випадку Трампа здебільшого йшлося про його цитати, що містили відповідну негативну лексику, а також про коментар щодо замаху на нього. Щодо Макрона – йдеться про коментар щодо заяви Путіна та її негативної оцінки та його власну цитату. («Жодного компромісу з кривавим режимом путлера бути не може, потрібна тільки перемога України, остаточна та безповоротна. Шольц і Макрон, чи є питання?»; «❗ЄС збрехав, обіцяючи Україні мільйон боєприпасів, – Макрон. За його словами такої кількості не було ні в запасах, ні в проєкті. Нагадаю, з того «мільйона» ми отримали 30%, за словами Зеленського»).

Розглянемо тепер політиків із найбільшими позитивними згадками (Таблиця 2). Для Украина Сейчас – це Борис Джонсон. Для Труха – Ріши Сунак та Джо Байден.

Таблиця 2

Фрагменти із позитивним і дуже позитивним сентиментом

Телеграм-канал	Фрагмент і дата
Украина Сейчас	В Україні ми дали йому ім'я «Джонсонюк», - Зеленський у матеріалі The Mail on Sunday розповів про допомогу Джонсона Україні з перших днів війни. 04.09.2022
	Із перемогою України нас привітав також Борис Джонсон: «Це яскраве відображення не лише вашого таланту, а й вашої стійкої боротьби за свободу», – написав він у Twitter. 15.05.2022
Труха	Британія буде з Україною скільки потрібно. Підтримка не послабиться, – Ріші Сунак уже в Києві. Чекаємо потужних новин💪
	Тим часом Зеленський – сьогодні у Лондоні! «Зустрінуся з моїм другом Ріші (Сунак, прем'єр). Проведемо предметні переговори тет-а-тет і делегаціями»
	Зеленський подякував Байдену та американському народові за чергові HIMARS таи 155-міліметрові снаряди. «Це наші першочергові потреби. Саме це допомагає тиснути на ворога. Цінуємо лідерську підтримку США! Разом ідемо до перемоги!», - написав президент України в Twitter.
	росіяни вже 1,5 роки творять звірства, але народ України – незламний, – Байден. ▪ Україна скоро стане членом НАТО. ▪ Ми не будемо вагатися в підтримці України, я відданий Україні. Ми стоїмо за свободу сьогодні і будемо стояти стільки, скільки це буде потрібно.▪Ми підтримуємо народ України, як народ, який має неймовірну гідність у боротьбі за незалежність
	Головне з зустрічі Байдена та Сі.В цілому, не сказали нічого проривного 🤷

У цих випадках – здебільшого йшлося про цитати політиків, де виражалося позитивне ставлення. Позитивний сентимент забезпечують емоджі, знаки оклику та окремі вислови політиків про підтримку, дружбу тощо. Єдиний випадок, де визначення є не до кінця зрозумілим – це пост про зустріч Байдена і Сі.

Висновки. Отже, проведений сентимент-аналіз підтверджує, що в цілому його результати є релевантними, проте дають змогу оцінювати не ставлення медіа, а у випадку позитивних, дуже позитивних та дуже негативних сентиментів – наявність позитивних маркерів у цитатах політиків. А у випадку негативних йдеться здебільшого про заперечення, що може бути як в цитаті, так і в авторському тексті редакції. І не обов'язково свідчить про негативне ставлення редакції чи політика до чогось. Новина може бути нейтральною, проте наявність заперечних часток чи префіксів призводить до її уналежнення до відповідної категорії.

Сентимент-аналіз дозволяє також порівнювати підходи телеграм-каналів: так, Труха є більш «емоційною» та «негативною» (менший відсоток нейтральних сентиментів, більший – негативних та дуже негативних). Натомість Украина Сейчас є більш помірною.

Бачимо обмеження для цього аналізу. По-перше, коли йдеться про згадки декількох політиків в одному фрагменті (Борис Джонсон, ставлення до якого в Україні було дуже позитивне, мав велику кількість негативних сентиментів через згадки про інших європейський лідерів). По-друге, незначна кількість помилок (як у нашому випадку нейтральне речення було оцінено як позитивне). Також варто зазначити, що у випадку українських телеграм-каналів часто змішуються українська та російська мови (на початку повномасштабного вторгнення обидва канали в основному створювали пости російською, пізніше могли зустрічатися обидві мови, ближче до кінця періоду спостереження – в основному українська). Це теж могло призводити до помилок.

Загалом подібний аналіз може показати, що основна увага телеграм-каналів щодо дій західних політиків була «україноцентричною», тобто інформаційним приводом виступала підтримку України чи відмова від неї. Лише в окремих випадках йшлося про події, не пов'язані з Україною.

Найбільш позитивні сентименти вживалися до Бориса Джонсона (Украина Сейчас), Ріши Сунака та Джо Байдена (Труха). Натомість негативні – до Трампа і Шольца (Украина Сейчас) та Макрона (Труха). Проте повторимося, що наявність негативних сентиментів у нашому випадку не можна ототожнювати зі ставленням до політиків. Адже як у випадку із бібліотеками, що працюють на основі ШІ, так і зі звичайними, йдеться про словниковий підхід, де просто фіксуються збіги зі словником, а отже йдеться просто про наявність заперечень у текстах.

Бібліографічний список:

1. Споживання новин і довіра до медіа в Україні. URL: https://internews.ua/media-research

2. Стеблина Н. Нам пишуть, що щось коїться – як регіональні телеграм-канали інформують українців під час Великої війни. URL: https://idpo.org.ua/reports/6136-nam-pishut-shho-shhos-ko%d1%97tsya-yak-regionalni-telegram-kanali-informuyut-ukra%d1%97nciv-pid-chas-veliko%d1%97-vijni.html

3. Баркар Д. Телеграм-канали як інструмент. Хто і як формував підтримку закону № 12414 та атакував НАБУ – дослідження IMI. URL: https://imi.org.ua/monitorings/telegram-kanaly-yak-instrument-hto-i-yak-formuvav-pidtrymku-zakonu-12414-ta-atakuvav-nabu-i69667

4. Медіавійна проти НАБУ і САП. Як топові телеграм-канали намагаються знищити репутацію антикорупційних інституцій. URL: https://detector.media/infospace/article/245610/2025-11-14-mediaviyna-proty-nabu-i-sap-yak-topovi-telegram-kanaly-namagayutsya-znyshchyty-reputatsiyu-antykoruptsiynykh-instytutsiy/

5. Як телеграм-канали заробляють на страхах українців: основні маніпуляції. URL: https://texty.org.ua/fragments/115168/yak-telehram-kanaly-zaroblyayut-na-strahah-ukrayinciv-osnovni-manipulyaciyi/

6. Машкова Я. Джинса і маніпуляції. Як заробляють українські телеграм-канали з мільйонними аудиторіями? URL: https://detector.media/infospace/article/218087/2023-10-14-dzhynsa-i-manipulyatsii-yak-zaroblyayut-ukrainski-telegram-kanaly-z-milyonnymy-audytoriyamy/

7. Власник Telegram-каналу "Труха" Лавриненко: Один дуже-дуже відомий олігарх сказав: "Хочу купити ваш канал зі збереженням команди". Пропонував $5 млн. URL: https://gordonua.com/ukr/news/money/vlasnik-telegram-kanalu-trukha-lavrinenko-odin-duzhe-duzhe-vidomij-oliharkh-skazav-khochu-kupiti-vash-kanal-zi-zberezhennjam-komandi-proponuvav-5-mln-1687779.html

8. Неплій А. "Нас читають російські воєнні блогери". Інтерв'ю з автором Telegram-каналу "Лачен пише". URL: https://www.kyivpost.com/uk/post/12105

9. Коджушко Я. Великі гравці не мають бути анонімними: власник "України на часі" Вадим Інгеров пояснив, як треба регулювати телеграм-канали в Україні. URL: https://informator.ua/uk/veliki-gravci-ne-mayut-buti-anonimnimi-vlasnik-ukrajini-na-chasi-vadim-ingerov-poyasniv-yak-treba-regulyuvati-telegram-kanali-v-ukrajini

10. Kermanidis, K.L., & Maragoudakis, M. (2013). Political sentiment analysis of tweets before and after the Greek elections of May 2012. Int. J. Soc. Netw. Min., 1, 298-317.

11. Matalon, Y., Magdaci, O., Almozlino, A., & Yamin, D. (2021). Using sentiment analysis to predict opinion inversion in Tweets of political communication. *Scientific Reports, 11*.

12. Tumasjan, Andranik & Sprenger, Timm & Sandner, Philipp & Welpe, Isabell. (2010). Predicting Elections

with Twitter: What 140 Characters Reveal about Political Sentiment. Word. Journal Of The International Linguistic Association. 10.

13. Stieglitz, S., & Dang-Xuan, L. (2013). Emotions and Information Diffusion in Social Media—Sentiment of Microblogs and Sharing Behavior. Journal of Management Information Systems, 29, 217 - 248.

14. Antypas, D., Preece, A.D., & Camacho-Collados, J. (2022). Negativity spreads faster: A large-scale multilingual twitter analysis on the role of sentiment in political communication. *Online Soc. Networks Media, 33*, 100242.

15. Ott, B. L. (2017). The age of Twitter: Donald J. Trump and the politics of debasement. *Critical Studies in Media Communication*, *34*(1), 59–68. https://doi.org/10.1080/15295036.2016.1266686

16. Методологія оцінювання якості контенту в регіональних друкованих та он-лайн виданнях. URL: https://idpo.org.ua/wp-content/uploads/methodology-2023.pdf

17. Haselmayer, M., & Jenny, M. (2016). Sentiment analysis of political communication: combining a dictionary approach with crowdcoding. Quality & Quantity, 51, 2623 - 2646.

18.Стеблина Н. Цифрові інструменти для медіа-аналітика. Одеса: Фенікс, 2023.

19. Yang, X., Zhu, J.Y., & Meo, P.D. (2024). A quantum-like zero-shot approach for sentiment analysis in finance. *Journal of Intelligent Information Systems, 63*, 705 - 721.

References:

1. Internews Ukraine. (n.d.). *Spozhyvannia novyn i dovira do media v Ukraini [News consumption and trust in media in Ukraine].* https://internews.ua/media-research

2. Steblyna, N. (n.d.). *Nam pyshut, shcho shchos koitsia – yak rehionalni telehram-kanaly informuiut ukraintsiv pid chas Velykoi viiny ["They write to us that something is happening": How regional Telegram channels inform Ukrainians during the full-scale war].* Institute for Democracy named after Pylyp Orlyk. https://idpo.org.ua/reports/6136-nam-pishut-shho-shhos-ko%d1%97tsya-yak-regionalni-telegram-kanali-informuyut-ukra%d1%97nciv-pid-chas-veliko%d1%97-vijni.html

3. Barkar, D. (n.d.). *Telehram-kanaly yak instrument. Khto i yak formuvav pidtrymku zakonu № 12414 ta atakuvav NABU – doslidzhennia IMI [Telegram channels as a tool: Who and how shaped support for Law No. 12414 and attacked NABU – an IMI study].* Institute of Mass Information. https://imi.org.ua/monitorings/telegram-kanaly-yak-instrument-hto-i-yak-formuvav-pidtrymku-zakonu-12414-ta-atakuvav-nabu-i69667

4. Detector Media. (2025, November 14). *Mediaviina proty NABU i SAP. Yak topovi telehram-kanaly namahaiutsia znyshchyty reputatsiiu antykoruptsiinykh instytutsii [Media war against NABU and SAP: How top Telegram channels are trying to destroy the reputation of anti-corruption institutions].* https://detector.media/infospace/article/245610/2025-11-14-mediaviyna-proty-nabu-i-sap-yak-topovi-telegram-kanaly-namagayutsya-znyshchyty-reputatsiyu-antykoruptsiynykh-instytutsiy/

5. TEXTY.ORG.UA. (n.d.). *Yak telehram-kanaly zarobliaiut na strakhakh ukraintsiv: Osnovni manipuliatsii [How Telegram channels profit from Ukrainians' fears: Main manipulations].* https://texty.org.ua/fragments/115168/yak-telehram-kanaly-zaroblyayut-na-strahah-ukrayinciv-osnovni-manipulyaciyi/

6. Mashkova, Ya. (2023, October 14). *Dzhynsa i manipuliatsii. Yak zarobliaiut ukrainski telehram-kanaly z millionnymy audytoriiamy? [Paid content and manipulation: How do Ukrainian Telegram channels with million-strong audiences make money?]* Detector Media. https://detector.media/infospace/article/218087/2023-10-14-dzhynsa-i-manipulyatsii-yak-zaroblyayut-ukrainski-telegram-kanaly-z-milyonnymy-audytoriyamy/

7. GORDON. (n.d.). *Vlasnyk Telegram-kanalu "Trukha" Lavrynenko: Odyn duzhe-duzhe vidomyi oliharkh skazav: "Khochu kupyty vash kanal zi zberezhenniam komandy". Proponuvav $5 mln [Owner of the Telegram channel "Trukha" Lavrynenko: One very well-known oligarch said, "I want to buy your channel while keeping the team." He offered $5 million].* https://gordonua.com/ukr/news/money/vlasnik-telegram-kanalu-trukha-lavrinenko-odin-duzhe-duzhe-vidomij-oliharkh-skazav-khochu-kupiti-vash-kanal-zi-zberezhennjam-komandi-proponuvav-5-mln-1687779.html

8. Neplii, A. (n.d.). *"Nas chytaiut rosiiski voienni blohery". Interviu z avtorom Telegram-kanalu "Lachen pyshe" ["Russian military bloggers read us": Interview with the author of the Telegram channel "Lachen pyshe"].* Kyiv Post. https://www.kyivpost.com/uk/post/12105

9. Kodzhushko, Ya. (n.d.). *Velyki hravtsi ne maiut buty anonimnymy: Vlasnyk "Ukrainy na chasi" Vadym Inherov poiasnyv, yak treba rehuliuvaty telehram-kanaly v Ukraini [Big players should not be anonymous: Owner of "Ukraina na chasi" Vadym Inherov explains how Telegram channels should be regulated in Ukraine].* Informator. https://informator.ua/uk/veliki-gravci-ne-mayut-buti-anonimnimi-vlasnik-ukrajini-na-chasi-vadim-ingerov-poyasniv-yak-treba-regulyuvati-telegram-kanali-v-ukrajini

10. Kermanidis, K. L., & Maragoudakis, M. (2013). Political sentiment analysis of tweets before and after the Greek elections of May 2012. *International Journal of Social Network Mining, 1*, 298–317.

11. Matalon, Y., Magdaci, O., Almozlino, A., & Yamin, D. (2021). Using sentiment analysis to predict opinion inversion in tweets of political communication. *Scientific Reports, 11*.

12. Tumasjan, A., Sprenger, T. O., Sandner, P. G., & Welpe, I. M. (2010). Predicting elections with Twitter:

What 140 characters reveal about political sentiment. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media, 4*(1).

13. Stieglitz, S., & Dang-Xuan, L. (2013). Emotions and information diffusion in social media—Sentiment of microblogs and sharing behavior. *Journal of Management Information Systems, 29*, 217–248.

14. Antypas, D., Preece, A. D., & Camacho-Collados, J. (2022). Negativity spreads faster: A large-scale multilingual Twitter analysis on the role of sentiment in political communication. *Online Social Networks and Media, 33*, 100242.

15. Ott, B. L. (2017). The age of Twitter: Donald J. Trump and the politics of debasement. *Critical Studies in Media Communication, 34*(1), 59–68. https://doi.org/10.1080/15295036.2016.1266686

16. Institute for Democracy named after Pylyp Orlyk. (2023). *Metodolohiia otsiniuvannia yakosti kontentu v rehionalnykh drukovanykh ta on-lain vydanniakh [Methodology for assessing content quality in regional print and online publications].* https://idpo.org.ua/wp-content/uploads/methodology-2023.pdf

17. Haselmayer, M., & Jenny, M. (2017). Sentiment analysis of political communication: Combining a dictionary approach with crowdcoding. *Quality & Quantity, 51*, 2623–2646.

18. Steblyna, N. (2023). *Tsyfrovi instrumenty dlia media-analityka [Digital tools for media analysts].* Feniks.

19. Yang, X., Zhu, J. Y., & Meo, P. D. (2024). A quantum-like zero-shot approach for sentiment analysis in finance. *Journal of Intelligent Information Systems, 63*, 705–721.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.14
УДК 327.5:355.48

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5769-7345
Примуш М. В., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
e-mail: prymush_m@365.dnu.edu.ua

СПІВВІДНОШЕННЯ КОГНІТИВНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У статті комплексно досліджено когнітивну війну як специфічний вимір сучасного політичного протистояння та визначено її співвідношення з інформаційною і гібридною війною. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасних конфліктів, у яких поряд із традиційними військовими засобами дедалі більшого значення набуває вплив на свідомість, сприйняття, цінності та поведінкові установки людини. Метою дослідження є обґрунтування сутності когнітивної війни, визначення її місця у структурі сучасних конфліктів, а також аналіз основних механізмів та інструментів когнітивного впливу. Для досягнення поставленої мети використано загальнонауковий, порівняльний і системний методи та контент-аналіз. Встановлено, що когнітивна, інформаційна та гібридна війни є взаємопов'язаними, проте не тотожними формами протистояння. Інформаційна війна переважно охоплює створення, поширення та контроль інформаційних повідомлень і каналів комунікації, тоді як когнітивна спрямована на процеси їх сприйняття та інтерпретації, формування моделей мислення, переконань і поведінкових установок. Гібридна війна інтегрує інформаційні та когнітивні механізми з військовими, політичними, економічними й іншими інструментами впливу. На прикладі російсько-української війни розглянуто практичне застосування когнітивних технологій, зокрема дезінформації, маніпулювання наративами, використання емоційних тригерів, цифрових платформ та технологій штучного інтелекту. Визначено, що когнітивний вплив має системний і довготривалий характер та може бути спрямований не лише на зміну окремих переконань, а й на підрив довіри до інформації, державних інституцій та усталених моделей інтерпретації реальності. Обґрунтовано необхідність комплексної протидії когнітивним загрозам через поєднання інституційних і технологічних механізмів, розвиток медіаграмотності, критичного мислення та посилення суспільної когнітивної стійкості.

***Ключові слова**: когнітивна війна, інформаційно-психологічний вплив, дезінформація, маніпуляції, гібридна війна*

Prymush Mykola, Oles Honchar Dnipro National University
e-mail: prymush_m@365.dnu.edu.ua

THE RELATIONSHIP BETWEEN COGNITIVE, INFORMATION, AND HYBRID WARFARE

The article provides a comprehensive examination of cognitive warfare as a specific dimension of contemporary political confrontation and explores its relationship with information and hybrid warfare. The relevance of the study is determined by the transformation of contemporary conflicts, in which, alongside traditional military means, influencing human consciousness, perceptions, values, and behavioural attitudes is becoming increasingly important. The aim of the study is to substantiate the essence of cognitive warfare, determine its place within the structure of contemporary conflicts, and analyse the main mechanisms and instruments of cognitive influence. To achieve this aim, general scientific, comparative, and systemic methods, as well as content analysis, were applied. The study establishes that cognitive, information, and hybrid warfare are interconnected but not identical forms of confrontation. Information warfare primarily involves the creation, dissemination, and control of information messages and communication channels, whereas cognitive warfare focuses on the processes of their perception and interpretation, as well as on shaping patterns of thinking, beliefs, and behavioural

© Примуш М. В., 2026

attitudes. Hybrid warfare integrates information and cognitive mechanisms with military, political, economic, and other instruments of influence. Using the Russian-Ukrainian war as an example, the article examines the practical application of cognitive technologies, including disinformation, narrative manipulation, the use of emotional triggers, digital platforms, and artificial intelligence technologies. It is established that cognitive influence is systemic and long-term in nature and may be aimed not only at changing particular beliefs but also at undermining trust in information, state institutions, and established patterns of interpreting reality. The study substantiates the need for a comprehensive response to cognitive threats through a combination of institutional and technological mechanisms, the development of media literacy and critical thinking, and the strengthening of societal cognitive resilience.

***Keywords**: cognitive warfare, information and psychological influence, disinformation, manipulation, hybrid warfare*

Постановка проблеми. Актуалізація питання зумовлено трансформацією сучасних міжнародних відносин, у межах яких традиційні форми збройного протистояння дедалі більше доповнюються нематеріальними формами впливу, спрямованими на свідомість людини. У XXI столітті конфлікти виходять за межі фізичного простору, охоплюючи інформаційне середовище, культурний простір та когнітивну сферу, що включає мислення, переконання, цінності та поведінкові установки індивідів та соціальних груп. Таким чином когнітивні війни постають як новий тип конфлікту, у якому ключовим об'єктом впливу є не лише інформація як така, а процеси її сприйняття та інтерпретації.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування когнітивних війн та співвідношення когнітивної, інформаційної та гібридної війни. Завдання дослідження: 1) проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття «когнітивна війна»; 2) здійснити порівняльний аналіз когнітивної, інформаційної та гібридної війни; 3) дослідити основні механізми та інструменти когнітивного впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття когнітивної війни формується на перетині політичної науки, психології, комунікаційних досліджень та безпекових студій. У сучасному науковому дискурсі воно розглядається як цілеспрямований вплив на когнітивні процеси з метою зміни поведінки, рішень та політичних орієнтацій. Зокрема, у дослідженнях НАТО когнітивна війна визначається як новий тип конфлікту, спрямований на «людський домен», де основною ціллю є вплив на сприйняття, мислення та поведінку людини. У свою чергу, французький дослідник Франсуа дю Клюзель підкреслює, що когнітивна війна виходить за межі інформаційного впливу та передбачає системне втручання у процеси формування знань і переконань [1, 118].

Водночас важливий внесок у розуміння механізмів когнітивного впливу зробив Деніел Канеман, який обґрунтував, що людське мислення функціонує через взаємодію швидких інтуїтивних та повільних раціональних процесів, що створює можливості для маніпуляції через когнітивні упередження.

Подібної позиції дотримується також і Касс Санстейн, який акцентує увагу на впливі інформаційного середовища на формування переконань та поширення соціальних наративів [2, 362].

У свою чергу, Томас Рід у праці «Active Measures» розкрив історичну тяглість дезінформації та психологічних операцій як інструментів державної політики від радянської доби до сучасності, показавши, що когнітивний вплив є не новітнім явищем, а систематичною практикою, яка лише набула принципово нових масштабів і технологічних можливостей в епоху цифрових комунікацій [3]. Розвиток цієї ідеї знаходимо у працях Пітера Померанцева, який аналізує сучасні інформаційні стратегії як боротьбу за інтерпретацію реальності, він підкреслює, що сучасні інформаційні кампанії спрямовані не стільки на переконання, скільки на створення ситуацій, у яких «правда стає відносною, а реальність – фрагментованою» [4, 9]. Відповідно, когнітивна війна у цьому підході визначається як процес дестабілізації когнітивних орієнтирів суспільства та підриву довіри до об'єктивності інформації. Так, у межах концепції «м'якої сили» Джозеф Най розглядає вплив як здатність формувати переконання та поведінку без застосування примусу, наголошуючи, що здатність досягати бажаних результатів через привабливість є не менш важливою, ніж примус або оплата. [5, 5] Такий підхід демонструє зміну парадигми впливу – від жорстких форм тиску до більш витончених механізмів формування переконань. У цьому контексті когнітивну війну можна визначити як форму непрямого впливу, спрямовану на формування системи переконань і цінностей, що визначають політичну поведінку. У свою чергу, Герберт Саймон через концепцію обмеженої раціональності фактично закладає психологічне підґрунтя когнітивної війни, доводячи, що «людський розум не здатен обробляти всю доступну інформацію, тому змушений використовувати спрощені стратегії» [6,

199] Таким чином, у зарубіжній науковій традиції більшість авторів сходяться на тому, що когнітивна війна є цілеспрямованим впливом на когнітивні процеси людини з метою зміни її переконань, поведінки та фокусу сприйняття.

В українських дослідженнях, зокрема Елліни Шнурко-Табакової, висвітлюється вплив когнітивних й інформаційно-психологічних операцій в галузі кібербезпеки, через використання новітніх технології, на суспільну свідомість та політичні процеси [7]. Розвиток соціальних мереж, алгоритмів рекомендацій і технологій штучного інтелекту значно розширює можливості когнітивного впливу, роблячи його більш точним, масштабованим і персоналізованим. У цьому контексті особливої ваги набуває аналіз механізмів маніпуляції думкою певних соціальних груп, яка здійснюється через дезінформацію, пропаганду та використання цифрових технологій. Вагомий внесок у концептуалізацію когнітивних та дискурсивних вимірів сучасних воєн зробили Галина Яворська та Борис Парахонський у монографії «Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл», де вони розкривають механізми «гри прихованих смислів» у гібридній агресії, обґрунтовують роль маніпуляції ідентичністю як ключового інструменту когнітивного впливу та доводять, що сучасні конфлікти реалізуються передусім у смисловому просторі – через конструювання певного бачення реальності та підрив базових уявлень спільноти про саму себе [8]. Ці положення є концептуально важливими для розуміння когнітивної війни як явища, що діє не лише через інформаційні канали, а через глибинне переформатування смислів і цінностей. Георгій Почепцов визначає інформаційну війну як процес, спрямований на зміну поведінки аудиторії через вплив на її свідомість, підкреслюючи, що інформаційна війна спрямована не на передачу інформації, а на зміну поведінки люди чи групи людей. [9]. На цій основі когнітивна війна може бути визначена як розширений рівень впливу, орієнтований не лише на поведінку, а й на формування моделей мислення. Важливим доповненням є підхід Володимира Горбуліна, який у дослідженнях методів ведення гібридної війни підкреслює, що сучасні конфлікти ведуться не лише у фізичному, а й у вимірі свідомості – когнітивному, де ключовим об’єктом впливу стає система цінностей і ідентичностей суспільства. У цьому сенсі когнітивна війна визначається як інструмент довготривалого впливу на суспільну свідомість з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Натомість Роман Радченко визначає когнітивну війну як вимір ведення війни – у якому кожна людина стає полем бою, зазначаючи що «це війна, в якій противник намагається змінити вашу думку, вашу поведінку, вашу ідентичність за допомогою інформації, дезінформації, маніпуляції, пропаганди, психологічного тиску і, навіть, штучного інтелекту», а також наголошуючи на тому, що у сучасному світі кожна людина є або жертвою або знаряддям когнітивної атаки [10]. Отже, у межах українського наукового дискурсу більшість дослідників розглядає когнітивну війну як системний вплив на масову свідомість, спрямований на зміну цінностей, моделей мислення та поведінки соціальних груп.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на зростаючий масив досліджень, у науковому дискурсі залишаються недостатньо опрацьованими питання комплексної взаємодії когнітивної, інформаційної та гібридної воєн як системи, а також роль новітніх технологій – алгоритмів, великих даних і штучного інтелекту – у трансформації механізмів когнітивного впливу. Особливо актуальним є аналіз цих процесів в українському контексті, де когнітивна війна набуває специфічних форм і безпосередньо визначає суспільну стійкість в умовах повномасштабного збройного вторгнення. Попри вагомі наукові напрацювання значущість даного дослідження посилюється в умовах сучасних міжнародних конфліктів, зокрема російсько-української війни, де поряд із військовими діями активно застосовуються інструменти когнітивного впливу. Використання дезінформаційних кампаній, маніпуляція наративами та вплив на міжнародну громадську думку свідчать про те, що когнітивний вимір стає невід’ємною складовою сучасних воєнних стратегій, що у свою чергу зумовлює необхідність комплексного осмислення когнітивних війн як складової сучасної системи міжнародної безпеки.

Незважаючи на зростаючий масив досліджень, у науковому дискурсі залишаються недостатньо опрацьованими питання комплексної взаємодії когнітивної, інформаційної та гібридної воєн як системи. Особливо актуальним є аналіз цих процесів в українському контексті, де когнітивна війна набуває специфічних форм і безпосередньо визначає суспільну стійкість в умовах повномасштабного збройного вторгнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних політичних дослідженнях дедалі активніше обговорюються три взаємопов’язані форми сучасного конфлікту – когнітивна, інформаційна та гібридна війни. Часто ці поняття вживають як синоніми, проте таке ототожнення є

спрощенням, оскільки вони відображають різні рівні та механізми впливу, і їхнє точне співвідношення має важливе значення для розуміння сучасних стратегій впливу та потенційних загроз.

Для з'ясування цього співвідношення доцільно охарактеризувати кожну з форм через її ключову функцію. Інформаційна війна діє на рівні каналів і змісту – вона контролює, яка інформація поширюється та до кого потрапляє, використовуючи дезінформацію, пропаганду та кібероперації. Когнітивна війна діє на рівні інтерпретації – вона формує те, як отримана інформація осмислюється, оцінюється і закріплюється у свідомості аудиторії. Гібридна війна діє на стратегічному рівні – вона координує інформаційні та когнітивні інструменти разом із військовими, економічними та дипломатичними засобами задля досягнення комплексного ефекту.

Інформаційна війна традиційно розглядається як комплекс дій, спрямованих на вплив на інформаційні системи, канали комунікації та інформаційні потоки з метою досягнення стратегічних переваг, крім цього вона забезпечує контроль над інформаційними потоками та формування повідомлень, що впливають на сприйняття певних подій. Такий тип війни включає дезінформацію, пропаганду, інформаційно-психологічні операції та кібероперації, орієнтовані на зміну інформаційного простору противника, а саме – для впливу на громадську думку як внутрішньої, так і зовнішньої аудиторії. Як зазначає Георгій Почепцов, «інформаційна війна – це системне формування інформаційного середовища, яке визначає правила, за якими сприймається реальність» [9]. Таке бачення підкреслює інформацію як об'єкт впливу, проте воно не повністю охоплює глибинні процеси, пов'язані з обробкою і інтерпретацією інформації самими індивідами.

У цьому контексті доцільно змістити аналітичний акцент з визначення явища когнітивної війни на його відмінність від інформаційної війни, зокрема через підходи західних дослідників, зокрема Бернард Клавері, який визначає когнітивний вимір як окрему сферу операцій, спрямовану на вплив на людське мислення як на ключове поле конфлікту [11]. На концептуальному рівні різницю між інформаційною та когнітивною війною можна окреслити як відмінність між «передачею змісту» та «формуванням смислу». Якщо інформаційна війна відповідає на питання: «що повідомляється?», то когнітивна – «як це розуміється і які висновки з цього робляться?».

У документах Командування ОЗС НАТО з питань трансформації когнітивна війна розглядається як новий операційний домен, у межах якого людський розум стає полем бою. Це означає, що сучасні конфлікти дедалі більше спрямовані на зміну моделей мислення, а не лише інформаційного середовища.

Розширюючи цей підхід, Дін Гартлі та Кеннет Джобсон у праці про когнітивну перевагу підкреслюють, що контроль над інформацією є недостатнім без контролю над її інтерпретацією, оскільки саме вона визначає поведінкові реакції суспільства. Таким чином, когнітивна війна виступає як глибинний рівень впливу, що формує рамки сприйняття реальності [12].

Аналіз контенту таких операцій свідчить, що вони включають глибоке маніпулювання як змістом повідомлень, так і сенсами, які зчитує аудиторія. Наприклад, у публікації про когнітивні операції росії проти України зазначається, що діяльність спрямована на «підрив національної єдності, дискредитацію державних інституцій, розмивання ідеї правди та нав'язування наративів поразки» – тобто на зміну когнітивних орієнтирів цільових аудиторій. Отже вони включають не лише передачу повідомлень, а й структурування контексту їх сприйняття. Зокрема, наративи про «внутрішню нестабільність» або «неефективність державних інституцій» працюють через повторюваність та підкріплення у різних інформаційних середовищах, формуючи ефект «когнітивної нормалізації».

Особливо показовими є випадки поширення наративів через соціальні мережі, де алгоритмічні системи підсилюють емоційно забарвлений контент. Наприклад, використання Telegram-каналів для поширення панічних або деморалізуючих повідомлень дозволяє не лише інформувати, а й формувати емоційний стан аудиторії, що є ключовим елементом когнітивного впливу. За результатами досліджень у сфері медіакомунікацій – на які у своїх дослідженнях посилається Оксана Мороз [13, 294-296; 14], – емоційно забарвлений контент у соціальних мережах поширюється значно швидше, ніж нейтральний, що створює сприятливі умови для експлуатації страху, гніву та інших емоцій у межах когнітивних операцій.

Ще одним важливим аспектом є використання когнітивних упереджень. Дослідження у сфері когнітивних наук показують, що сучасні інформаційні кампанії активно експлуатують страх, ефект підтвердження та соціальну поляризацію, що значно підвищує їх ефективність.

Зростання значення когнітивної війни пов'язане також із розвитком технологій. Кевін Келлі у

своїй концепції технологічного детермінізму підкреслює, що цифрові платформи не лише передають інформацію, а формують середовище, у якому ця інформація набуває значення. Це створює передумови для формування «ехо-камер», у яких спеціально підібрані наративи більше не просто передаються, а повторюються та посилюють когнітивні ефекти на певні групи користувачів [15].

У цьому контексті особливо важливим є те, що когнітивна війна по суті розширює межі класичної інформаційної війни. Якщо інформаційна війна оперує каналами та джерелами інформації, то когнітивна війна оперує когнітивними схемами та ментальними моделями людей. Саме через такі процеси відбувається формування уявлень про світ, де інформація – це не лише сукупність повідомлень, а складний спектр контекстів і смислів.

Одночасно з цими формами виникає поняття гібридної війни – стратегії, що інтегрує військові та невійськові засоби для досягнення політичних цілей. Як зазначає Девід Кілкаллен – сучасні конфлікти характеризуються розмитістю меж між військовими та невійськовими діями, що робить гібридні стратегії домінуючими у XXI столітті. На відміну від класичних війн, де домінує збройне протистояння, гібридна війна передбачає синхронне використання різних інструментів впливу, що дозволяє досягати стратегічних цілей без формального оголошення війни [16].

Гібридна війна включає поєднання військових дій, економічного тиску, дипломатії та інформаційно-когнітивних впливів. До таких інструментів належать, зокрема, економічні санкції, енергетичний шантаж, кібероперації, підтримка внутрішніх політичних сил у країні-мішені, а також системні інформаційно-психологічні кампанії. У цьому контексті когнітивна війна виконує функцію підготовки середовища, у якому інші інструменти стають більш ефективними. Інакше кажучи, вона формує таке сприйняття реальності, за якого цільова аудиторія приймає вигідні для суб'єкта впливу рішення або демонструє бажану поведінку.

Показовим прикладом є російсько-українська війна, у якій гібридна стратегія поєднує військові дії з масштабними інформаційними та когнітивними операціями. Зокрема, анексія Криму у 2014 році супроводжувалася активним використанням дезінформації, маніпуляцій історичною пам'яттю та створенням наративу «захисту російськомовного населення», що дозволило легітимізувати агресію в очах частини населення. Аналогічно, у період повномасштабного вторгнення 2022 року інформаційні кампанії були спрямовані на деморалізацію українського суспільства, дискредитацію державних інституцій та вплив на міжнародну аудиторію.

Окрім російсько-української війни, подібні підходи спостерігалися і в інших країнах. Зокрема, під час президентських виборів у США 2016 року було зафіксовано масштабні інформаційні кампанії, спрямовані на поляризацію суспільства через соціальні мережі. У цьому випадку інформаційний вплив (поширення контенту) поєднувався з когнітивним (підсилення існуючих упереджень і страхів), що в сукупності створювало ефект гібридного впливу на політичні процеси.

Порівняно з інформаційною війною, гібридна війна включає в себе широкий спектр засобів, серед яких військові дії, економічні санкції, дипломатичний тиск, а також інформаційно-психологічні та когнітивні впливи. Це явище має не лише інформаційно-комунікаційний, а й психологічний та поведінковий вимір, що робить його центральною складовою сучасних гібридних стратегій впливу.

Таким чином, співвідношення цих трьох форм війни можна представити як багаторівневу систему. Такий підхід дозволяє чітко розмежувати функціональне навантаження кожного типу війни: якщо інформаційна війна відповідає за створення і поширення повідомлень, когнітивна – за їх осмислення та закріплення у свідомості, то гібридна війна координує ці процеси, інтегруючи їх із військовими, економічними та політичними інструментами впливу. У практичній площині ці форми є взаємопов'язаними.

Аналітичне співвідношення цих трьох явищ, які є взаємопов'язаними у практичній площині, можна уявити як ієрархічну систему впливів: поширення дезінформації (інформаційний рівень) може супроводжуватися використанням когнітивних упереджень – страху, ефекту підтвердження, поляризації (когнітивний рівень), що в сукупності створює сприятливе середовище для реалізації політичного або військового тиску (гібридний рівень). Отже, інформаційна війна забезпечує інструменти та канали впливу, когнітивна війна визначає цілі цього впливу шляхом формування когнітивних структур, а гібридна війна інтегрує ці елементи в єдину стратегію, що поєднує військові та невійськові засоби.

Для кращого розуміння цієї багаторівневої взаємодії доцільно розглянути конкретний приклад її реалізації у практичній площині.

Показовим є розгляд одного й того самого випадку через призму трьох рівнів впливу. Наприклад,

поширення наративу про «нацистський характер української влади» може розглядатися як інформаційна операція (створення і поширення повідомлення), як когнітивна операція (формування образу ворога та морального виправдання агресії) та як елемент гібридної стратегії (легітимація військового втручання на міжнародному рівні). Такий підхід демонструє взаємозалежність цих форм війни та дозволяє конкретизувати їх функціональну роль у структурі сучасних конфліктів.

Додатково варто зазначити, що у сучасних умовах саме когнітивний компонент дедалі більше визначає результат конфлікту, оскільки контроль над інтерпретацією подій дозволяє формувати політичні рішення як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Це підтверджується прикладами втручання у виборчі процеси в різних країнах, зокрема інформаційними кампаніями, спрямованими на поляризацію суспільства та підрив довіри до демократичних інституцій, що є характерною рисою сучасних гібридних стратегій.

У цьому контексті когнітивна війна розглядається не лише як окремий феномен, але і як буття сучасної стратегії впливу, що виходить за межі традиційних інформаційних підходів. Вона спрямована не лише на передавання інформації, а на формування способу мислення, який визначає поведінкові моделі та прийняття рішень, що в свою чергу впливає на політичні, соціальні та міжнародні процеси. Вона постає як ключовий механізм забезпечення ефективності гібридних стратегій, оскільки саме вона визначає, яким чином інформація буде інтерпретована, прийнята або відхилена цільовою аудиторією.

Отже, когнітивна, інформаційна та гібридна війни не є взаємозамінними поняттями, а утворюють ієрархічно пов'язану систему впливів. Їх комплексне використання визначає специфіку сучасних конфліктів, у яких боротьба відбувається не лише за території чи ресурси, а передусім за контроль над свідомістю, смислами та моделями сприйняття реальності. Таке розуміння підкреслює, що сучасні конфлікти, особливо ті, що тривають у XXI столітті, набули не лише проекції на фізичні простори, але й на когнітивні простори, де перемога визначається не лише військовою, а й ментальною перевагою. Саме ця обставина зумовлює необхідність подальшого аналізу механізмів когнітивного впливу, що дозволяє перейти до розгляду інструментів і технологій когнітивної війни.

Російсько-українська війна є одним із найбільш показових прикладів сучасного конфлікту, у якому когнітивний вимір набуває системного та стратегічного значення. На відміну від класичних воєн, де інформаційний компонент відігравав допоміжну роль, у цьому випадку він інтегрований у всі рівні протистояння – від військових операцій до дипломатичних і внутрішньополітичних процесів. Когнітивний вплив стає не лише супровідним елементом війни, а її повноцінним фронтом, спрямованим на трансформацію сприйняття реальності як всередині України, так і на міжнародному рівні.

Водночас принципово важливо враховувати історичну тяглість цього явища: сучасні когнітивні операції росії є не ситуативною реакцією, а продовженням довготривалої традиції «активних заходів», що бере свій початок ще у радянський період.

У цьому контексті особливої ваги набуває концепція колишнього офіцера КДБ Юрія Безменова, який після еміграції на Захід у 1970-х описав чотири послідовні стадії ідеологічної диверсії, що цілеспрямовано застосовувалися радянськими спецслужбами проти цільових суспільств. Перша стадія – деморалізація – є найтривалішою (15–20 років і більше) і передбачає системний підрив базових цінностей, інституційної довіри та національної ідентичності через освіту, медіа, культуру і релігію: мета полягає не у поширенні конкретної брехні, а у формуванні когнітивного середовища, в якому громадяни втрачають здатність відрізняти правду від маніпуляції. Друга стадія – дестабілізація – спрямована на загострення внутрішніх суперечностей і підрив економічних, соціальних та безпекових структур держави, коли накопичені когнітивні вразливості трансформуються у реальні суспільні розколи. Третя стадія – криза – передбачає стрімке загострення ситуації аж до зміни влади або іноземного втручання. Нарешті, четверта стадія – нормалізація – закріплює новий порядок, вигідний для агресора, за умови, що попередні стадії були реалізовані успішно [17].

Ця логіка чітко простежується у сучасних когнітивних операціях росії проти України: десятиліттями тривала деморалізація через руйнування довіри до національних інституцій і підрив ідентичності; дестабілізація через формування регіональних, мовних і ціннісних розколів; штучне конструювання кризових наративів про «нестабільність» і «некерованість»; нарешті, спроби нав'язати нову «нормальність» на тимчасово окупованих територіях. У цьому сенсі нинішня війна є не лише боротьбою за території, а насамперед боротьбою за смисли, інтерпретації та право визначати реальність.

У цьому контексті важливо звернутися до концепції Пітера Померанцева, який у праці «This Is Not Propaganda» підкреслює, що сучасна пропаганда спрямована не на переконання, а на підрив самої можливості встановлення істини [4, 9]. У випадку російсько-української війни це проявляється у постійному продукуванні взаємовиключних версій подій, що створює ефект інформаційного хаосу і дезорієнтації аудиторії. Таким чином, ключовою метою когнітивного впливу стає не зміна конкретної позиції, а руйнування самої категорії достовірності, коли будь-яка інформація сприймається як потенційно маніпулятивна.

Особливе місце у системі когнітивного впливу займає Telegram, який перетворився на ключову інфраструктуру такого впливу в умовах війни. На відміну від традиційних соціальних мереж, ця платформа поєднує високу швидкість поширення інформації, відсутність ефективної модерації та можливість анонімного адміністрування каналів. Як зафіксовано у дослідженні VoxUkraine, мережі проросійських каналів функціонують як скоординована екосистема, де різні джерела дублюють і підсилюють одні й ті самі наративи. У результаті формується ефект «інформаційної бульбашки», у межах якої користувач постійно отримує підтвердження однієї і тієї самої картини світу. Telegram у цьому контексті функціонує не лише як канал поширення інформації, а як середовище формування когнітивних рамок: завдяки механізмам репостів, рекомендацій та мережевого дублювання контенту відбувається закріплення певних інтерпретацій подій, які поступово витісняють альтернативні точки зору, створюючи замкнені інформаційні контури з викривленою, але внутрішньо узгодженою картиною реальності.

Важливим є також психологічний вимір когнітивних операцій. Як підкреслює Р. Радченко, російські інформаційні кампанії активно використовують емоційні тригери – страх, тривогу, втому та безсилля – для впливу на населення [10]. Постійне перебування у стані інформаційного напруження призводить до когнітивного виснаження, що знижує здатність до критичного мислення і підвищує вразливість до маніпуляцій. Цей ефект підсилюється постійним інформаційним перевантаженням: надлишок новин, суперечливих повідомлень і тривожних сигналів формує стан хронічної когнітивної втоми, у якому аудиторія або втрачає здатність до аналізу, або переходить до спрощених моделей сприйняття реальності. У таких умовах маніпулятивні наративи отримують значну перевагу над складними аналітичними поясненнями. Дослідження у сфері когнітивних наук підтверджують, що саме емоційно насичений контент засвоюється значно швидше і закріплюється глибше, ніж раціонально аргументовані повідомлення, – що і використовує російська інформаційна машина як системний принцип.

Українські дослідження та аналітичні матеріали демонструють, що російська стратегія ґрунтується на системному використанні дезінформації як інструменту гібридної війни. Зокрема, у дослідженнях, здійснених за участі ГО «Детектор медіа», підкреслюється, що інформаційний компонент війни поєднує психологічний, ідеологічний і медійний вплив, формуючи цілісну систему впливу на суспільство. Це означає, що мова йде не про окремі інформаційні кампанії, а про довготривалу стратегію формування когнітивних установок, яка супроводжує військові дії. У цьому контексті особливого значення набуває боротьба за ідентичність: російські наративи системно спрямовані на заперечення української суб'єктності через концепції «єдиного народу», «штучності державності» або «зовнішнього управління», що формує підґрунтя для легітимації агресії.

Однією з ключових практик такого впливу є створення альтернативної реальності через системне продукування суперечливих або викривлених повідомлень. Як показують дослідження VoxUkraine та партнерських організацій, росія активно застосовує метод «віддзеркалення», коли власні дії приписуються противнику, формуючи викривлену картину подій. Така стратегія дозволяє не лише дискредитувати Україну, а й розмивати причинно-наслідкові зв'язки, що ускладнює для аудиторії розуміння реального перебігу подій. Цей механізм є особливо ефективним у поєднанні з високою швидкістю поширення інформації, коли первинне викривлення встигає закріпитися у свідомості аудиторії ще до появи спростувань. Як засвідчує дослідження Vosoughi, Roy та Aral, хибна інформація поширюється значно швидше за достовірну, що структурно надає перевагу дезінформаційним кампаніям перед зусиллями з їх спростування.

Важливим елементом когнітивного виміру війни є контроль над інформаційним середовищем на тимчасово окупованих територіях. Дослідження, проведені спільно Детектор медіа та міжнародними партнерами, демонструють, що там формується ізольований медіапростір, у якому домінують проросійські наративи та обмежений доступ до альтернативних джерел інформації. У цьому випадку когнітивний вплив здійснюється не лише через зміст повідомлень, а через саму структуру

інформаційного середовища, що визначає можливості для критичного мислення і формує «закриті когнітивні системи», у межах яких будь-яка інформація апріорі інтерпретується відповідно до заданої ідеологічної рамки. Окрему роль відіграють псевдоукраїнські канали, які маскуються під незалежні джерела, але фактично поширюють скоординовані наративи. Це створює ефект довіри до маніпулятивного контенту, оскільки він подається у формі «альтернативної точки зору», а не відвертої пропаганди: маніпуляція здійснюється через імітацію плюралізму, коли наявність великої кількості нібито різних джерел створює ілюзію різноманітності, хоча фактично вони транслюють однакові смислові конструкції.

Значну роль у когнітивному вимірі війни відіграє також технологічний компонент, зокрема використання фейкових відео, маніпулятивних матеріалів і елементів штучного інтелекту. Відомі випадки застосування deepfake-технологій, коли створювалися відеозвернення нібито від імені українського керівництва із закликами до капітуляції, що мало на меті деморалізацію населення та військових. У цьому контексті когнітивний вплив спрямований не лише на зміну переконань, а на створення стану невизначеності, коли аудиторія втрачає здатність відрізняти достовірну інформацію від маніпуляції. За даними Всесвітнього економічного форуму, дезінформація та технологічні маніпуляції інформацією входять до переліку ключових глобальних ризиків, що безпосередньо загрожують демократичним інституціям і суспільній довірі. Це, у свою чергу, підсилює загальний ефект недовіри до інформаційного середовища як такого – що є однією з ключових цілей когнітивної війни.

Суттєвим є й те, що когнітивний вимір війни виходить за межі національного контексту. Російські інформаційні кампанії спрямовані також на міжнародну аудиторію, де їхня мета полягає у зниженні рівня підтримки України, дискредитації західних інституцій і формуванні наративів про «втому від війни». Зокрема, за аналітикою Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, ці кампанії адаптуються до специфіки кожної країни – різних мов, внутрішніх суперечностей та медіаландшафтів, – що робить їх значно ефективнішими, ніж уніфіковані пропагандистські повідомлення. У цьому випадку когнітивні операції інтегруються у глобальний інформаційний простір, використовуючи його відкритість і фрагментованість. Виявлення та аналіз таких кампаній ускладнюється тим, що вони часто маскуються під органічне поширення контенту або спираються на реальні суспільні суперечності, підсилюючи їх зовнішнім втручанням – на що звертає увагу і дослідження Хелмуса та співавторів щодо російського інформаційного впливу у Східній Європі [18].

Водночас український досвід демонструє і формування системи протидії когнітивним загрозам. Діяльність Центру протидії дезінформації при РНБО України свідчить про інституціоналізацію боротьби з інформаційними операціями, зокрема через моніторинг, аналіз і спростування фейків, а також через публікацію аналітичних звітів про архітектуру російської пропагандистської машини. Як зазначають Ковальова та ін. у своєму дослідженні, діяльність українських фактчекінгових ініціатив демонструє, що інформаційний вплив рф є довготривалим і структурованим процесом, спрямованим на формування когнітивних установок, а не лише на поширення окремих фейків [19]. Це підтверджує, що когнітивна безпека поступово стає окремим і самостійним напрямом державної політики, а не лише реактивним заходом у відповідь на конкретні інформаційні атаки. Важливим елементом такої протидії є також розвиток медіаграмотності суспільства – здатності критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпулятивні прийоми та верифікувати джерела, – що розглядається як ключовий чинник когнітивної стійкості.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що когнітивний вимір російсько-української війни характеризується кількома ключовими рисами: системністю, технологічною інтегрованістю та багаторівневістю. Він включає створення альтернативних реальностей, контроль інформаційного середовища, використання цифрових платформ і автоматизованих інструментів впливу. Простежується чітка спадковість із радянськими «активними заходами» та логікою ідеологічної диверсії, описаної ще Безменовим, – що підтверджує системний і довготривалий, а не ситуативний характер цих операцій. Водночас український досвід демонструє, що ефективна протидія таким операціям потребує поєднання інституційних, технологічних і суспільних механізмів. Таким чином, російсько-українська війна є не лише військовим чи геополітичним конфліктом, а й прикладом повномасштабної когнітивної війни, у якій боротьба ведеться за інтерпретацію реальності, довіру до інформації та здатність суспільства до критичного мислення.

Висновки. У результаті проведеного аналізу теоретико-методологічних засад дослідження когнітивних війн встановлено, що вони є новим етапом розвитку сучасного політичного

протистояння, специфіка якого полягає у спрямованості на зміну когнітивних процесів – мислення, сприйняття та інтерпретації реальності. З'ясовано, що когнітивна війна пов'язана з інформаційною та гібридною війною, однак не є тотожною їм: якщо інформаційна війна забезпечує інструменти впливу, то когнітивна визначає його глибинну мету – формування когнітивних моделей і поведінкових установок, тоді як гібридна війна інтегрує ці елементи у комплексну стратегію.

Дослідження когнітивного виміру російсько-української війни дозволило розглянути ці процеси у максимально концентрованому вигляді. Встановлено, що когнітивний компонент у цьому конфлікті має системний, багаторівневий і довготривалий характер, поєднуючи історичну тяглість радянських «активних заходів» із сучасними цифровими технологіями. Особливу роль відіграють такі елементи, як екосистема Telegram-каналів, використання емоційних тригерів (страху, тривоги, виснаження), створення альтернативних реальностей та боротьба за ідентичність. Важливим висновком є те, що метою когнітивного впливу виступає не лише зміна переконань, а підрив самої можливості встановлення істини, що веде до формування стану інформаційної невизначеності та недовіри.

Окремо підкреслено, що когнітивні операції у цьому контексті виходять за межі національного рівня і інтегруються у глобальний інформаційний простір, впливаючи на міжнародну підтримку, політичні рішення інших держав і загальну архітектуру безпеки. Водночас український досвід демонструє можливість формування ефективних механізмів протидії, що включають інституційні, технологічні та суспільні інструменти.

Бібліографічний список:

1. *Cognitive Warfare: The Future of Cognitive Dominance* / scientific eds. B. Claverie, B. Prébot, N. Buchler, F. Du Cluzel. NATO-CSO-STO, 2022. 118 p.
2. Kahneman D., Sibony O., Sunstein C. R. *Noise: A Flaw in Human Judgment*. HarperCollins Publishers, 2021. 362 p.
3. Rid T. *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2020.
4. Pomerantsev P. *This Is Not Propaganda*. London : Faber & Faber, 2019. P. 9.
5. Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York : PublicAffairs, 2004. P. 5.
6. Simon H. *Administrative Behavior*. New York : Free Press, 1947. P. 199.
7. Paziuk A., Lande D., Shnurko-Tabakova E., Kingston P. Decoding Manipulative Narratives in Cognitive Warfare: A Case Study of the Russia-Ukraine Conflict. *Frontiers in Artificial Intelligence*. 2025. DOI: https://doi.org/10.3389/frai.2025.1566022.
8. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
9. Почепцов Г. *Сучасні інформаційні війни*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
10. Радченко Р. Ваш мозок під прицілом: український вимір когнітивної війни. URL: https://deepstateua.com/koghnitivni-viini-ukrayinskiivimir/.
11. Claverie B. *Theories for Cognition: Differences and Complementarity of Paradigms*. Paris : L'Harmattan, 2021. 256 p.
12. Hartley D. S. III, Jobson K. O. *Cognitive Superiority: Information to Power*. New York : Springer, 2021. 312 p.
13. Мороз О. *Гігієна правди. Українські основи*. Харків : Фоліо, 2022. С. 294–296.
14. Мороз О. Офіційний сайт. URL: https://www.oksanamoroz.com/project.
15. Kelly K. *What Technology Wants*. New York : Penguin Books, 2011. 416 p.
16. Kilcullen D. *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*. London : Hurst & Company, 2020. 336 p.
17. Griffin G. E. *Full Interview with Yuri Bezmenov: The Four Stages of Ideological Subversion*. 1984.
18. Helmus T. C., Bodine-Baron E., Radin A. *Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe*. Santa Monica : RAND Corporation, 2018. 68 p.
19. Ковальова Т. В., Токар Ю. В., Колодич Ю. О. Протидія інформаційним загрозам в умовах російсько-української війни: роль «Детектор медіа». *Обрії друкарства*. 2024. № 1 (15). С. 162–174.

References:

1. Claverie, B., Prébot, B., Buchler, N., & Du Cluzel, F. (Eds.). (2022). *Cognitive warfare: The future of cognitive dominance*. NATO-CSO-STO.
2. Kahneman, D., Sibony, O., & Sunstein, C. R. (2021). *Noise: A flaw in human judgment*. HarperCollins Publishers.
3. Rid, T. (2020). *Active measures: The secret history of disinformation and political warfare*. Farrar, Straus and Giroux.

4. Pomerantsev, P. (2019). *This is not propaganda*. Faber & Faber.
5. Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
6. Simon, H. A. (1947). *Administrative behavior*. Free Press.
7. Paziuk, A., Lande, D., Shnurko-Tabakova, E., & Kingston, P. (2025). Decoding manipulative narratives in cognitive warfare: A case study of the Russia-Ukraine conflict. *Frontiers in Artificial Intelligence*. https://doi.org/10.3389/frai.2025.1566022
8. Parakhonskyi, B. O., & Yavorska, H. M. (2019). *Ontolohiia viiny i myru: Bezpeka, stratehiia, smysl [Ontology of war and peace: Security, strategy, meaning].* NISD.
9. Pocheptsov, H. (2015). *Suchasni informatsiini viiny [Modern information wars].* Vydavnychyi dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".
10. Radchenko, R. (n.d.). *Vash mozok pid prytsilom: Ukrainskyi vymir kohnityvnoi viiny [Your brain in the crosshairs: The Ukrainian dimension of cognitive warfare].* DeepStateUA. https://deepstateua.com/koghnitivni-viini-ukrayinskiivimir/
11. Claverie, B. (2021). *Theories for cognition: Differences and complementarity of paradigms*. L'Harmattan.
12. Hartley, D. S., III, & Jobson, K. O. (2021). *Cognitive superiority: Information to power*. Springer.
13. Moroz, O. (2022). *Hihiiena pravdy: Ukrainski osnovy [Hygiene of truth: Ukrainian foundations].* Folio.
14. Moroz, O. (n.d.). *Proiekt [Project].* https://www.oksanamoroz.com/project
15. Kelly, K. (2011). *What technology wants*. Penguin Books.
16. Kilcullen, D. (2020). *The dragons and the snakes: How the rest learned to fight the West*. Hurst & Company.
17. Griffin, G. E. (1984). *Full interview with Yuri Bezmenov: The four stages of ideological subversion* [Interview].
18. Helmus, T. C., Bodine-Baron, E., & Radin, A. (2018). *Russian social media influence: Understanding Russian propaganda in Eastern Europe*. RAND Corporation.
19. Kovalova, T. V., Tokar, Yu. V., & Kolodych, Yu. O. (2024). Protydiia informatsiinym zahrozam v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: Rol "Detektor media" [Countering information threats in the context of the Russian-Ukrainian war: The role of Detector Media]. *Obrii drukarstva*, (1[15]), 162–174.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.15
УДК 321.01:342.228

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6977-9716
Голденштейн К. О., Політико-правовий коледж «АЛСКО»
e -mail: k.golden2022@gmail.com

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНА СИМВОЛІЧНА ПОЛІТИКА

Проаналізовано взаємозв'язок української національної традиції і сучасної символічної політики. охарактеризовано на основі історичного та системного методів їх складне співвідношення. З'ясовано еволюцію української національної символіки з урахуванням культурних, релігійних та політичних традицій. Виявлено символічні детермінанти формування нової моделі національної єдності. Визначено роль національної символіки в умовах російсько-української війни. Систематизовано здобутки і основні напрями удосконалення символічної політики України. Проаналізовано можливості інструменталізації традицій у символічній політиці. Звернено увагу на вірогідні ризики використання діючою владою та політиками традиційних символів для легітимації свого статусу або мобілізації підтримки серед населення. Зроблено висновки, згідно яких: 1) політичні традиції, з одного боку, консолідують народ і створюють формулу традиціоналізму як ідеології виживання, але, з іншого боку, ці традиції потребують постійного оновлення через взаємодію з інноваційною діяльністю, створення власної філософії традиціоналізму, що поєднуватимуть національні особливості з викликами сучасності; 2) сучасне українське державотворення стоїть перед необхідністю інституціоналізації принципово нових політичних традицій, що народилися в умовах російсько-української війни; відповідно це включає закріплення новітніх практик та створення механізмів їх передачі майбутнім поколінням як невід'ємної частини політичної культури; 3) цифрова епоха створює унікальні можливості для розвитку політичних традицій шляхом новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють залучати до політичного процесу мільйони громадян, формувати нові форми участі та контролю й водночас вимагають переосмислення традиційних уявлень про політичну стабільність та спадкоємність, баланс між збереженням національної автентичності та відкритістю до глобальних тенденцій, між героїзацією минулого та його критичним переосмисленням.

***Ключові слова**: українська національна традиція, символічна політика, національна символіка, російсько-українська війна, символічне самовизначення українців, національна ідентичність, мова як символічний ресурс, інструменталізація традицій, соціальна інтеграція, соціальні мережі*

Goldenshtein Kateryna, Political and Legal College «ALSKO»
e-mail: k.golden2022@gmail.com

UKRAINIAN NATIONAL TRADITION AND MODERN SYMBOLIC POLITICS

The relationship between Ukrainian national tradition and modern symbolic policy is analyzed. The complex relationship between Ukrainian national tradition and modern symbolic policy is characterized. The evolution of Ukrainian national symbolism is clarified, taking into account cultural, religious and political traditions. The symbolic determinants of the formation of a new model of national unity are identified. The role of national symbolism in the conditions of the Russian-Ukrainian war is determined. The achievements and main directions of improving the symbolic policy of Ukraine are systematized. The possibilities of instrumentalizing traditions in symbolic policy are analyzed. Attention is drawn to the likely risks of the current authorities and politicians using traditional symbols to legitimize their status or mobilize support among the population. The conclusions are drawn according to which: 1) political traditions, on the one hand, consolidate the people and create a formula of traditionalism as an ideology of survival, but, on the other hand, these traditions require constant renewal through interaction with

© Голденштейн К. О., 2026

innovative activities, the creation of their own philosophy of traditionalism, which will combine national characteristics with the challenges of modernity; 2) modern Ukrainian statehood is faced with the need to institutionalize fundamentally new political traditions that were born in the conditions of the Russian-Ukrainian war; accordingly, this includes consolidating the latest practices and creating mechanisms for their transmission to future generations as an integral part of political culture; 3) mhe digital age creates unique opportunities for the development of political traditions through the latest information and communication technologies, which allow millions of citizens to be involved in the political process, form new forms of participation and control, and at the same time require a rethinking of traditional ideas about political stability and continuity, a balance between preserving national authenticity and openness to global trends, between the heroization of the past and its critical rethinking.

***Keywords**: Ukrainian national tradition, symbolic politics, national symbolism, Russian-Ukrainian war, symbolic self-determination of Ukrainians, national identity, language as a symbolic resource, instrumentalization of traditions, social integration, social networks*

Постановка проблеми. Українська національна традиція являє собою багатовікову систему духовних цінностей, культурних практик та соціальних норм, що формувалася протягом століть і становить основу національної ідентичності українського народу. Ця традиція охоплює широкий спектр явищ – від фольклорної спадщини та обрядовості до етичних принципів та світоглядних орієнтирів, що передавалися з покоління до покоління. Особливістю української національної традиції є її органічний зв'язок із землеробською культурою, природними циклами та глибоко вкоріненими уявленнями про гармонію людини з навколишнім світом. Завдяки своїм традиціям українці відомі у всьому світі як народ найдавнішої хліборобської культури, що сьогодні обробляє 70 % чорноземів світу; як співуча, щира, гостинна нація з великим потягом до знань, мистецтва та шанобливим ставленням до своєї історії, свого родоводу [1, с. 4]. Поряд із цим українська національна традиція відображає унікальний досвід народу, його боротьбу за збереження самобутності в умовах різноманітних історичних викликів та геополітичних змін.

Очевидно, що традиції забезпечують наступність у розвитку матеріальної та духовної культури, сприяють збереженню зв’язку поколінь. За словами І. Кресіної та В. Панібудьласки, в їх основі лежить так звана «сигнальна спадковість», тобто «передавання поведінкових навичок нащадкам шляхом научування через умовний рефлекс наслідування» [2, с. 137]. При цьому, важливо відзначити, що всі традиції мають одну спільну рису – орієнтацію на єднання українського народу, інтегрування українського суспільства. У сучасному контексті дослідження української національної традиції набуває особливої актуальності, оскільки саме в ній закладені ті архетипні основи, що визначають національний характер, ментальність та культурну своєрідність українців. Розуміння цих традиційних засад є ключовим для аналізу процесів національного відродження, культурної самоідентифікації та формування сучасної української ідентичності.

Ступінь наукової розробки проблеми. У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу наукові судження американських вчених Е. Шилза і Дж. Армстронга. Е. Шилз зробив величезний внесок у розуміння того, як функціонують сучасні суспільства. Зокрема, вчений зазначає, що сучасні «національні» суспільства, які володіють власними національними культурами, незалежними економічними системами, самодостатніми системами правління, генетичним самовідтворенням, суверенітетом над територією, позначеною кордонами, «являють собою найбільш самостійні з усіх соціальних систем, відомих нам з історії людства, найнезалежніші суспільства своїх епох» [3, с. 124]. З висловлювання Шилза випливає розуміння ролі національних традицій як своєрідного «цементу», що скріплює всю конструкцію сучасного суспільства. На думку Дж. Армстронга, який поширює загальне розуміння національної традиції на українську націю, основу останньої складають козацький міф і відповідні козацькі традиції [4].

Для пропонованої розвідки важливе значення мають наукові підходи вітчизняних дослідників, таких як В. Андрусишин, який конкретитизує механізм впливу сімейних традицій на політичну поведінку українців [5]; В. Корнієнко – обґрунтовує процес формування нової моделі політичної поведінки [6]; А. Яблуновський – доводить, що українська національна ідентичність не може бути зведена до однієї схеми чи формули, натомість вона являє собою мозаїку різноманітних впливів – від історичних особливостей окремих регіонів до сучасних політичних процесів [7]; О. Рудакевич – систематизує національні політичні традиції незалежно від країни їх існування [8].

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є спроба охарактеризувати співвідношення української національної традиції і сучасної символічної політики. До основних завдань дослідження

віднесені: з’ясування еволюції української національної символіки, що включає культурні, релігійні та політичні традиції; виявлення символічних детермінант формування нової моделі національної єдності; визначення ролі національної символіки в умовах російсько-української війни; систематизація здобутків і визначення основних напрямів удосконалення символічної політики України.

Виклад основного матеріалу. Українська національна символіка, як і будь-яка інша, не виникла на порожньому місці. Її коріння сягають глибоко в історію, переплітаючись із різноманітними культурними, релігійними та політичними традиціями. І саме розуміння цих історичних витоків дозволить усвідомити, як символи функціонують у сучасній політичній практиці.

Глибокий слід у формуванні української символічної системи залишили дохристиянські традиції. Можна сперечатись про ступінь їх безпосереднього впливу на сучасність, проте архаїчні символи – сонце, дерево життя, птахи – періодично з’являються у політичному дискурсі. Значне місце серед праукраїнських символів належить тризубу, який дослідники пов'язують із давньослов'янською традицією. Упродовж тривалого часу він інтерпретувався по-різному: як стилізований яструб, трисвічник, якір та ін.

Українство пам'ятає і шанує свободолюбиві традиції Київської Русі та Запорозького козацтва, самовіддану боротьбу за свободу рідного краю у першій половині ХХ ст. Козацька традиція символізувала опір чужим автократичним центрам – як польським, так і російським. З цієї точки зору, козацька епоха, за словами Дж. Армстронга, «була золотим віком української політичної ідентичності» [4, s. 62]. Козацька доба стала справжнім переломним моментом і у формуванні традицій української символотворчості. Власне, саме тоді з'являються перші систематизовані спроби створення власної державної символіки. Не випадково козацькі клейноди, військові прапори та печатки Війська Запорозького стали важливими джерелами для формування сучасної української державної символіки.

Важливу роль у символічному самовизначенні українців відіграла релігійна традиція. Тим не менш, її вплив був неоднозначним. З одного боку, православна символіка стала невід'ємною частиною української культурної ідентичності, з іншого – вона нерідко конкурувала з етнічними символами за право репрезентувати «справжню» українськість. У цьому контексті особливо важливо відзначити роль греко-католицької церкви, яка, на відміну від православної, активніше підтримувала національні символи та традиції. Вона відкритіше заявляла про свою національну позицію, захищала українську мову, традиції та активно підтримувала державницькі прагнення народу. В новітній історії, під час воєн і криз, греко-католицька церква ще інтенсивніше проявила себе як центр мобілізації суспільства, гуманітарної допомоги, етнічної самоідентифікації – від релігійних свят і символів до патріотичної діяльності священства. Загалом же релігійна традиція, попри всі проблеми, була і лишається як джерелом сили й культурного «ядра» української ідентичності, так і простором для дискусій про її справжню природу, баланс між духовним, національним і етнічним началах. Підтримка традицій і національних символів з боку різних конфесій сприяла збереженню автентичності українців навіть у найскладніші історичні періоди.

Одним із вирішальних факторів формування традицій української символіки стала діяльність культурно-освітніх товариств XIX століття. Саме в цей період відбувається систематизація та кодифікація народних символів, їх перетворення з локальних культурних явищ на загальнонаціональні маркери ідентичності. Показово, що багато символів, які сьогодні сприймаються як «споконвічно українські», насправді були «винайдені» або суттєво переосмислені саме в цей період. Культурно-освітні товариства XIX століття відіграли фундаментальну роль у формуванні української символіки саме як національного феномену. Цей час став ключовим для систематизації, кодифікації й популяризації народних символів, які раніше були переважно локальними або регіональними елементами культури. Засновані й активні у XIX столітті товариства, такі як «Просвіта», «Руська бесіда», «Кобзар», «Братство тарасівців» та інші, не лише збирали фольклорні матеріали, а й свідомо працювали над створенням єдиного, цілісного культурного наративу. Вони осмислювали й обирали символи, які найкраще відображали ідеї свободи, національної гідності, історичної спадщини – як у вишиванках, рушниках, традиційних малюнках, так і в більш складних символах, таких як тризуб. Отже, саме через діяльність культурно-освітніх товариств XIX століття народні символи були перетворені із фрагментів регіональної культури на всеукраїнські символи ідентичності, що стало наріжним каменем національного відродження й модерної української культури загалом.

Традиційна українська символіка побуту та звичаїв продовжує відігравати важливу роль у сучасному політичному житті. Так, вишиванка перетворилася з елементу народного костюма на потужний політичний символ, особливо після 2014 року. Навряд чи можна заперечити, що «День вишиванки» став своєрідним маркером політичної лояльності та національної свідомості. Хоча складно бути категоричним щодо глибини цього явища, адже участь у акції може мати як глибоко усвідомлений характер, так і бути простою даниною моді. Календарні свята та пам'ятні дати також стали важливим елементом символічної політики. Деякі свята набули загальнонаціонального значення – наприклад, День Незалежності або День Героїв Небесної Сотні.

Особливе місце в українській традиції займає мова як символічний ресурс. Не дивлячись на те, що мовне питання часто політизується, неможливо заперечити його фундаментальну роль у національному самовизначенні. У сучасних умовах виявилося, що мовна політика є одним із найбільш ефективних інструментів символічної мобілізації, хоча тут і виникають певні проблеми з регіональними відмінностями в її сприйнятті. Серед найбільш важливих змін виділилася нова роль української мови – не просто як головної ознаки нації, а як живого носія всієї історичної традиції українського народу, національного символу. Значення цього явища суттєво зросло не лише через надання мові конституційного статусу державної та розширення сфер її використання, а й тому, що вона фактично отримала нову функцію – стала атрибутом незалежної України. А це означає, що мова опинилася в центрі політичних дискусій.

Таким чином, в Україні, принаймні на перший погляд, виникло серйозне протиріччя: одним із головних інструментів оновлення країни має стати не територія, кордони, армія чи правоохоронна система, а передусім поширеність та активність використання української мови. Це справді парадоксальна ситуація: мова, яку століттями витісняли на периферію, раптом має стати символом модернізації та державності. Але, мабуть, саме в цьому і полягає унікальність українського досвіду – здатність перетворювати те, що колись було ознакою «відсталості», на джерело національної сили.

Безумовно, повернення до материнської мови, у якій зашифровані архетипові коди українського соціуму, разом з відродженням релігійних і мистецьких традицій, зверненням до базових уявлень про справедливість і патріотизм, стали основою українського національного відродження. Очевидно, що цей процес повинен бути органічно поєднаним з цілеспрямованими діями щодо демократизації та суверенізації політичного життя України й узгодженням інтересів усіх етнічних груп, що проживають у державі.

Формування нової моделі соціальної єдності відбувається через спільний досвід протидії зовнішній агресії та захист демократичних принципів. Особливо яскравим прикладом стає мовна переорієнтація російськомовних українців, яка набуває характеру символічного жесту національної солідарності. Сучасні соціологічні дослідження документують значне розширення україномовних практик серед тих, хто раніше послуговувався російською мовою. Згідно з даними Центру Разумкова (2024), українську мову в домашньому колі тепер використовують 70,5% громадян порівняно з 50% у 2015 році. Водночас лише 6% населення вважають російську рідною мовою, що різко контрастує з 31% у 2006 році [9]. Українську як рідну мову визначають 87% респондентів, включаючи 74% мешканців південних областей та 70% жителів східних регіонів [10].

Важливо пам’ятати, що традиція не спрацьовує автоматично, до неї «за допомогою» звертаються політичні сили. Однак не усі призабуті традиції можуть бути використані у даний час. Їх слід, по-перше, адаптувати до умов сьогодення, а, по-друге, перевірити на ефективність. Аналізуючи функціональний вимір національної традиції в символічній політиці, варто зауважити, що її роль далеко виходить за межі простого декору політичного життя. Йдеться зокрема про системну функцію легітимації політичної влади через апеляцію до «споконвічних» цінностей та традицій. Слушно підкреслював О. Мотиль, що символічна політика в пост-радянських країнах виконує компенсаторну функцію – вона має «заповнити» ідеологічний вакуум, який утворився після краху комуністичної системи [11]. На нашу думку, саме цим пояснюється особлива інтенсивність символічних процесів в Україні протягом останніх десятиліть.

Надзвичайно вдалою в сучасних умовах розвитку України є ідея розглядати символічну політику як інструмент соціальної інтеграції. У нинішніх реаліях набув великої ваги досвід подій 2004–2014 років, які продемонстрували мобілізаційний потенціал національних символів. Саме тоді багато традиційних символів набули нового політичного звучання – від українського прапора до народних пісень. Ці символи виникли природним шляхом у ході протестів і зараз є важливими елементами національної пам'яті. До таких символів, зокрема належать: «Небесна Сотня» як узагальнююча назва

загиблих протестувальників Євромайдану; синьо-жовті стрічки у поєднанні з символікою ЄС; пісня «Плине кача», яка у січні 2014 року під час Євромайдану прозвучала на похороні загиблого білоруського активіста Михаїла Жизневського та утвердила традицію прощання під неї із загиблими героями; Стела Незалежності як символ знакових подій Революції Гідності.

Незважаючи на трагічність, жертви та кров, Майдан 2013–2014 років став яскравим проявом народної творчості та креативності українців. Тут зародилися образи, символи та архетипи, які вже увійшли в підручники історії і стали в один ряд з державною символікою. «Майдан» став синонімом українського способу захисту особистих і громадянських свобод проти урядової тиранії та деспотизму. Ці символи не просто відображають історичні події – вони стали живою частиною української культури, що продовжує впливати на формування національної ідентичності та громадянської культури в Україні.

24 лютого 2022 року стало переломним моментом не лише в політичній історії України, а й у розвитку її символічної системи. Можна стверджувати, що російська агресія спричинила справжню революцію у сфері національної символіки, коли традиційні символи набули нових значень, а нові символи виникли зі швидкістю, яка вражає навіть досвідчених дослідників. Цілком очевидно, що воєнний стан кардинально змінив функції символічної політики. Якщо раніше вона була переважно інструментом консолідації та ідентифікації, то тепер стала засобом виживання нації. На нашу думку, саме це пояснює ту інтенсивність, з якою українське суспільство почало продукувати нові символи та переосмислювати старі.

Варто визнати, що трансформація традиційних символів у воєнному контексті відбувалася не хаотично, а за певними закономірностями. Так, державний прапор України набув нових конотацій – з символу незалежності він перетворився на символ опору та незламності. Не випадково саме синьо-жовті кольори стали основою для безлічі нових візуальних рішень – від розфарбування військової техніки до дизайну благодійних проєктів. Українське суспільство швидко адаптувало нові символи опору та солідарності. «Слава Україні! – Героям слава!» з історичного гасла перетворилося на повсякденне вітання, яке лунає навіть у дипломатичних переговорах. Потрібно зауважити, що цей процес відбувався знизу догори – не влада нав'язувала нові символічні практики, а суспільство само їх створювало та легітимізувало.

Президент України Володимир Зеленський підписав Указ від 16.03.2022 р. № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [12]. Хвилина мовчання о 9:00 ранку по всій Україні — це яскрава ілюстрація того, як народжуються нові традиції через механізм «сигнальної спадковості». Ця практика виникла під час повномасштабної війни як спонтанна ініціатива вшанування пам'яті загиблих захисників України. Спочатку це була локальна ініціатива окремих громад, але поступово вона поширилася по всій країні, ставши майже ритуальною практикою.

Не менш важливими у контексті нашого дослідження є нові технологічні можливості поширення символів. Соціальні мережі дозволили створити справжню «символічну мобілізацію» в режимі реального часу. Мемітизація війни, символічні флешмоби, віртуальні акції солідарності – все це стало новими формами символічної політики, які було неможливо уявити навіть десятиліття тому. Роль соціальних мереж у поширенні символічних практик виявилася настільки значущою, що російська сторона почала цілеспрямовану війну проти українських символів у цифровому просторі. Символічна боротьба перенеслася у віртуальну реальність, де кожен мем, кожна емоція, кожен візуальний образ стали частиною великої інформаційної війни. Надзвичайно вдалою є ідея використання соціальних мереж для глобального поширення української символіки. Хештеги #StandWithUkraine, #UkraineWillWin, #RussiaIsATerroristState стали справжніми символічними маркерами глобальної солідарності з Україною. Це демонструє, як сучасні технології можуть стати потужним інструментом символічної мобілізації.

Особливу роль відіграють також символи солідарності міжнародної спільноти з Україною. Підсвічування будівель у синьо-жовті кольори, українські прапори на урядових будівлях західних столиць, символічні акції підтримки – все це створює глобальну мережу символічної підтримки, яка має не менш важливе значення, ніж матеріальна допомога. Відповідно, можна констатувати, що одним із найбільш вражаючих феноменів сучасної української символічної політики стала глобалізація національних символів. Ніколи раніше українська символіка не мала такого міжнародного резонансу та впізнаваності. Адаптація національних символів для міжнародної аудиторії відбувається за кількома напрямами. По-перше, це спрощення та універсалізація

символічних повідомлень. Синьо-жовті кольори стали символом боротьби за свободу взагалі, а не лише української незалежності. По-друге, це інтеграція українських символів з універсальними цінностями демократії, прав людини, європейської інтеграції.

Дипломатія символів перетворилася на один із найефективніших інструментів зовнішньої політики України. В. Зеленський продемонстрував, що ефективна комунікація може відбуватися поза межами традиційних дипломатичних конвенцій. Це може надихнути інших лідерів на більш пряму, менш формалізовану комунікацію, особливо в кризових ситуаціях. Водночас важливо розуміти контекст – така стратегія працює саме через надзвичайні обставини війни. В мирний час подібний підхід міг би сприйматися по-іншому. Але сам принцип використання візуальних символів для посилення політичного послання, безумовно, може стати частиною сучасного дипломатичного інструментарію. Культурна дипломатія також зазнала кардинальних змін. Українські митці, музиканти, письменники стали «символічними амбасадорами» країни у світі. Їхня творчість транслює не лише естетичні цінності, а й політичні послання про незламність українського духу. Примітно, що така культурна дипломатія виявилася значно ефективнішою за традиційні дипломатичні канали.

Однак тут постає складне питання: чи не призводить така глобалізація до втрати автентичності національних символів? На нашу думку, цей ризик існує, але він компенсується тим величезним символічним капіталом, який Україна здобуває на міжнародній арені. Формування глобального образу України пройшло кілька стадій. Спочатку це був образ жертви агресії, що викликав співчуття та солідарність. Потім – образ героїчного народу, що мужньо чинить опір переважаючому ворогу. Причому формування нових героїчних постатей та подій відбувається паралельно з переосмисленням старих (від князя Святослава до Степана Бандери, від Івана Мазепи до героїв УПА тощо). Кіборги Донецького аеропорту, захисники Азовсталі, Денис Монастирський, Роман Ратушний – ці імена вже увійшли до пантеону національних героїв. Важливо звернути увагу на те, що нові герої репрезентують різні соціальні групи та регіони України, що сприяє інклюзивності національного наративу. Нарешті Україна впевнено засвідчує образ європейської нації, яка захищає загальноєвропейські цінності від азіатського деспотизму.

Натомість, не можна ігнорувати ті виклики, які нова реальність ставить перед традиційним символічним порядком. Конфлікт між традиційними та новітніми символами стає дедалі більш помітним і потребує осмислення. З одного боку, ми спостерігаємо потужну актуалізацію історичних символів – козацьких, княжих, давньоруських. З іншого – виникнення принципово нових символічних форм, пов'язаних із сучасними технологіями, глобальною культурою, цифровими практиками. Виникає закономірне запитання: як ці різні символічні системи можуть співіснувати в рамках єдиної національної ідентичності? Регіональні особливості сприйняття символічних змін створюють додаткові складнощі. Західна Україна, з її глибокими національними традиціями, по-різному реагує на нові символи порівняно зі Сходом, де національна ідентичність формувалася в інших історичних умовах. Центральна Україна часто виступає своєрідним «медіатором» між цими різними символічними традиціями.

Інструменталізація традицій у символічній політиці України є одним із ключових проблемних аспектів і полягає у свідомому використанні історичних, культурних та національних традицій винятково для досягнення політичних цілей, що часто носить маніпулятивний характер і призводить до спотворення їх автентичного значення. Влада і політики нерідко використовують традиційні символи для легітимації свого статусу або мобілізації підтримки серед населення, формуючи певний наратив, спрямований на консолідацію або розділення суспільства. Це часто відбувається без урахування різноманітності суспільних груп і може перетворюватися на інструмент політичної боротьби. Як зазначають дослідники, це створює «естетичне насилля», в якому символи й традиції використовуються не автентично, а як засіб контролю і впливу на масову свідомість [13]. При інструменталізації традиції можуть бути поверхово адаптовані або спрощені, що призводить до вилучення з них їхньої історичної глибини, складності та багатогранності. Така політика руйнує особливу культурну ідентичність, застосовуючи символіку як декоративний інструмент політичних кампаній.

Інструменталізація може, з одного боку, сприяти консолідації (наприклад, навколо символів війни чи державності), але з іншого – поглиблювати розкол за етнічними, політичними чи регіональними ознаками, бо відкидає інші культурні традиції та голоси суспільства. Отже, інструменталізація традицій у символічній політиці України являє собою складний процес використання історично-культурного спадку для досягнення політичних цілей. Часто це відбувається

за рахунок автентичності традицій і може призводити до маніпулювання суспільною свідомістю. Як зазначає В. Расевич, руйнівний механізм політизації історії створює регіональні розколи, коли кожен регіон відстоює власну історичну правду [14].

Висновки. Політичні традиції, базуючись на історичній пам'яті, формують основу національної політичної культури. Вони пропонують перевірені способи поведінки, консолідують народ і створюють формулу традиціоналізму як ідеології виживання. Однак ці традиції потребують постійного оновлення через взаємодію з інноваційною діяльністю. Сучасна Україна має унікальну можливість сформулювати власну філософію традиціоналізму, що поєднуватиме національні особливості з викликами сучасності. Цей діалектичний зв'язок між збереженням і трансформацією визначає специфіку української символічної еволюції. Російська агресія парадоксально прискорила формування нової політичної традиції в Україні. Україна творить не лише нову національну ідентичність, а й нову модель демократичного врядування, засновану на досвіді спільного опору. Військові ветерани імовірно принесуть нові традиції лідерства, відповідальності, служіння суспільству. Суспільство має бути готовим до сприйняття цих змін та їх інтеграції в загальнонаціональний політичний дискурс.

Сучасне українське державотворення стоїть перед необхідністю інституціоналізації принципово нових політичних традицій, що народилися в горнилі війни. Йдеться не просто про офіційне закріплення новітніх практик, а про створення механізмів їх передачі майбутнім поколінням як невід'ємної частини політичної культури. Роль нових традицій у постконфліктній реконструкції буде не менш важливою, ніж їх мобілізаційна функція під час війни. Україні доведеться інтегрувати військовий досвід у мирну політичну систему. Традиції громадської мобілізації, волонтерства, децентралізованого прийняття рішень мають стати органічною частиною демократичного врядування. Процес формування нових політичних традицій буде особливо складним на звільнених територіях, де доведеться не лише відновлювати демократичні інститути, а й долати наслідки авторитарного впливу Росії.

Цифрова епоха створює унікальні можливості для розвитку політичних традицій. Новітні технології дозволяють залучати до політичного процесу мільйони громадян, формувати нові форми участі та контролю. Водночас вони вимагають переосмислення традиційних уявлень про політичну стабільність та спадкоємність. Особливої уваги потребує збереження традицій громадянського опору та самоорганізації для майбутніх поколінь. Важливо, щоб ці традиції не перетворилися на музейні експонати, а залишалися живими елементами політичної культури. Майбутнє української політичної традиції залежатиме від здатності знайти баланс між збереженням національної автентичності та відкритістю до глобальних тенденцій, між героїзацією минулого та його критичним переосмисленням. Лише такий підхід забезпечить сталість української демократичної системи.

Бібліографічний список:

1.Традиції та звичаї українців: В 2т./ Ав.-упоряд. І. Квасниця. Київ : Гнозіс, 2007. Т.1. 408 с.

2.Кресіна І., Панібудьласка В. Сигнальна спадковість (традиція). *Мала енциклопедія етнодержавознавства* / Редкол.: Ю. І. Римаренко (від. ред.) та ін. Київ : Довіра; Генеза, 1996. С. 137.

3.Shils E. A. Society and Societies: The Macrosociological View. *Center and Periphery: Essays in Macrosociology.* Chicago : University of Chicago Press, 1975. P. 117–145.

4.Armstrong J. A. Ukrainian Nationalism. New York : Columbia University Press, 1963. 322 p.

5.Андрусишин В. Й. Вплив родинних традицій та цінностей на політичну поведінку українців: минуле і сьогодення. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. Вип. 41. С. 122–127.

6.Корнієнко В. О. Трамплін «Трампа 2.0»: перезавантаження чи стрибок у зовнішній політиці? *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 9.

7.Яблуновський А. Українська національна ідентичність: особливості дослідження у вітчизняній науці. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках.* 2023. № 6 (2). С. 100–109.

8.Рудакевич О. М. Традиції як базовий елемент національної політичної культури. *Політологічний вісник* : зб. наук. праць. Київ : ІНТАС, 2010. Вип. 49. С. 291–299.

9.Коваленко А. Скільки українців вважають державну мову рідною: результати опитування. *Українська правда.* 2024. 24 липня.

10.За рік в Україні кількість українськомовних зросла до 71% – опитування. *Радіо Свобода.* 2023. 10 березня. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayinska-mova-opytuvannia/32311809.html.

11.Motyl A. Dilemmas of Independence: Ukraine after Totalitarianism. New York: Council on Foreign Relations Press, 1993. 234 p.

12.Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №143/2022. 16 березня 2022 року. 16 березня 2022

року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729.

13.Голденштейн К. О. Основні напрями і специфіка використання політичної символіки в сучасній Україні. *Політичне життя*. 2023. №1. С. 38–44.

14.Терещук Г. Інструменталізація історії задля політичних цілей триває – Василь Расевич. *Радіо Свобода*. 2011.5 січня. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/2267612.html.

References:

1. Kvasnytsia, I. (Ed.). (2007). *Tradytsii ta zvychai ukraintsiv [Traditions and customs of Ukrainians]* (Vol. 1). Hnozis.

2. Kresina, I., & Panibudlaska, V. (1996). Syhnalna spadkovist (tradytsiia) [Signaling inheritance (tradition)]. In Yu. I. Rymarenko (Ed.), *Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva [Small encyclopedia of ethno-state studies]* (p. 137). Dovira; Heneza.

3. Shils, E. A. (1975). Society and societies: The macrosociological view. In *Center and periphery: Essays in macrosociology* (pp. 117–145). University of Chicago Press.

4. Armstrong, J. A. (1963). *Ukrainian nationalism*. Columbia University Press.

5. Andrusyshyn, V. Y. (2022). Vplyv rodynnykh tradytsii ta tsinnostei na politychnu povedinku ukraintsiv: Mynule i sohodennia [The influence of family traditions and values on the political behavior of Ukrainians: Past and present]. *Ukrainska kultura: Mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, (41), 122–127.

6. Korniienko, V. O. (2025). Tramplin "Trampa 2.0": Perezavantazhennia chy strybok u zovnishnii politytsi? [The "Trump 2.0" springboard: A reset or a leap in foreign policy?]. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*, (9).

7. Yablunovskyi, A. (2023). Ukrainska natsionalna identychnist: Osoblyvosti doslidzhennia u vitchyznianii nautsi [Ukrainian national identity: Features of research in Ukrainian scholarship]. *Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh, 6*(2), 100–109.

8. Rudakevych, O. M. (2010). Tradytsii yak bazovyi element natsionalnoi politychnoi kultury [Traditions as a basic element of national political culture]. *Politolohichnyi visnyk*, (49), 291–299.

9. Kovalenko, A. (2024, July 24). Skilky ukraintsiv vvazhaiut derzhavnu movu ridnoiu: Rezultaty opytuvannia [How many Ukrainians consider the state language their native language: Survey results]. *Ukrainska Pravda*.

10. Radio Svoboda. (2023, March 10). *Za rik v Ukraini kilkist ukrainskomovnykh zrosla do 71% – opytuvannia [The number of Ukrainian speakers in Ukraine increased to 71% in a year – survey]*. https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayinska-mova-opytuvannia/32311809.html

11. Motyl, A. J. (1993). *Dilemmas of independence: Ukraine after totalitarianism*. Council on Foreign Relations Press.

12. President of Ukraine. (2022, March 16). *Pro zahalnonatsionalnu khvylynu movchannia za zahyblymy vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy [On the nationwide minute of silence for those killed as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]* (Decree No. 143/2022). https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729

13. Holdenshtein, K. O. (2023). Osnovni napriamy i spetsyfika vykorystannia politychnoi symvoliky v suchasnii Ukraini [Main directions and specifics of the use of political symbolism in modern Ukraine]. *Politychne zhyttia*, (1), 38–44.

14. Tereshchuk, H. (2011, January 5). Instrumentalizatsiia istorii zadlia politychnykh tsilei tryvaie – Vasyl Rasevych [The instrumentalization of history for political purposes continues – Vasyl Rasevych]. *Radio Svoboda*. https://www.radiosvoboda.org/a/2267612.html

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.16
УДК 329.18:316.774](410)

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-6847-5821
Маньковський Є. В., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
e -mail: jenia.mankovsky@gmail.com

УЛЬТРАПРАВІ ПАРТІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЇХ МЕДІЙНОГО ІМІДЖУ

Мета статті – виявити причини росту популярності ультраправих партій у Великій Британії та її зв'язок із можливими змінами у зовнішній політиці країни. Британська політична система та система прийняття рішень викликає здивування своєю непридатністю вирішувати нагальні завдання порядку денного, що руйнує суспільну довіру. Прикладом можуть слугувати три сучасні ультраправі партії у Великій Британії: Reform UK, Reclaim Party та Restore Britain. Слоган головної сторінки Reform UK «Британія зламана. Британії потрібні реформи» визначає занепад; мігранти для них є головною проблемою, вирішення якої змінить усе. Слоган партії Reclaim «Твоє майбутнє. Забери його назад» представляє відновлення як повернення. Щось, що вже належало суспільству, втрачено, і політика стає засобом його повернення. Британія уявляється захопленою, спотвореною та збитою з курсу. Партія Restore Britain має слоган «Нам не потрібно оновлювати Британію. Нам потрібно відродити Британію». Інший слоган «Make Britain Safe Again» підсумовує цю обіцянку одним рядком. На вебсайті та в політичних матеріалах безпека символізує суспільний порядок, за якого кордони контролюються, загрози чітко називаються, а держава діє рішуче. Усі три партії цікаві передусім своєю антимігрантською та націоналістичною риторикою. З точки зору психології, ця ідеологія є анти-емпатичною; вона закликає не втручатися в міжнародні конфлікти, такі як війна в Україні, а займатися натомість «чисткою власного дому». Безпосередньо з війною в Україні пов'язана проблема зниження довіри до політиків, а разом з цим і небажання брати участь у вирішенні політичних та безпекових проблем. У перспективі, оскільки такий чинник політичних змін як ріст популярності ультраправих, і ширше радикальних (у тому числі ультралівих) партій, буде тільки зростати, то буде необхідно не тільки дослідити окремі кейси, але й порівняти їх із континентальними кейсами. Інший важливий напрям досліджень – вплив популярності ультраправих у Великій Британії на зовнішню політику країни – також потребує додаткових наукових пошуків.

***Ключові слова**: ультраправі партії, Велика Британія, медіа, імідж, політична влада, зовнішня політика*

Mankovskyi Yevhen, Odesa I.I. Mechnikov National University
e-mail: jenia.mankovsky@gmail.com

FAR-RIGHT PARTIES IN THE UK THROUGH THE PRISM OF THEIR MEDIA IMAGE

The aim of the article is to identify the reasons for the rise of far-right parties in the UK and their connection with possible changes in the country's foreign policy. The British political and decision-making system is surprising in its inability to address the urgent tasks of the agenda, which destroys public trust. Three modern far-right parties in the UK can serve as examples: Reform UK, Reclaim Party and Restore Britain. The slogan of the Reform UK homepage, "Britain is broken. Britain needs reform", defines decline; migrants are for them the main problem, the solution of which will change everything. The Reclaim party's slogan "Your future. Take it back" presents restoration as a return. Something that already belonged to society has been lost, and politics becomes a means of returning it. Britain is imagined as captured, distorted and thrown off course. The Restore Britain party has the slogan "We don't need to

© Маньковський Є. В., 2026

renew Britain. We need to revive Britain". Another slogan, "Make Britain Safe Again," sums up this promise in a single line. On the website and in political materials, security symbolises a social order in which borders are controlled, threats are clearly named, and the state acts decisively. All three parties promote racist and anti-pluralist claims. For us, they are interesting primarily for their anti-immigrant and nationalist rhetoric, as well as their nostalgia for imperial times. From a psychological point of view, this ideology is anti-empathetic; it calls for not intervening in international conflicts, such as the war in Ukraine, but instead "cleaning one's own house." Directly related to the war in Ukraine is the problem of declining trust in politicians, and with it the reluctance to participate in solving political and security problems. In the future, since such a factor of political change as the growth of the popularity of the far-right, and more broadly of radical (including far-left) parties, will only grow, it will be necessary not only to study individual cases, but also to compare them with continental cases. Another important area of research – the impact of the popularity of the far-right in Great Britain on the country's foreign policy – also requires additional scientific research.

***Keywords**: far-right parties, Great Britain, media, image, political power, foreign policy*

Постановка наукової проблеми. У демократичному світі існують дві основні моделі організації політичної влади: перша модель – це система, що базується на консенсусі, як у Німеччині, Нідерландах, Данії, Швеції. Там, де виборча система пропорційна, кожна партія отримує місця пропорційно до кількості отриманих голосів (якщо ви отримуєте 15% голосів, ви отримуєте 15% місць). У цій системі формуються коаліційні уряди, і кілька партій керують разом, причому невеликі партії мають право голосу й голоси меншин чують. Рішення приймаються на основі переговорів, а політика розробляється шляхом компромісу та угоди. Друга модель – це мажоритарна система, як у США (певною мірою) та Великій Британії (традиційно). У цій системі діє правило «переможець отримує все, а переможений не отримує нічого» (First Major the Post). У конкуренції між двома полюсами або двома основними партіями переможець має повну владу і не потребує компромісів із іншими. Тому малі партії вибувають (навіть якщо вони отримують 15% голосів, вони можуть не отримати жодного місця).

Переваги цієї системи полягають у тому, що прийняття рішень є швидким та рішучим, підзвітність чіткою (одна сторона несе повну відповідальність), а уряд має більшу стабільність, оскільки має більшість. Недоліками цієї системи є гостра поляризація, не представленість до половини суспільства, серйозні зміни у політиці з кожним новим урядом.

На думку В. Константинова, саме уряду Енді Бернема випаде шукати свій рецепт балансу інтересів у внутрішній та зовнішній політиці. Так, виклики, з якими зіткнеться кабінет, здебільшого залишаються тими ж, що й у його попередників. Але Бернем мав всі можливості навчитися з помилок Стармера, через які той вимушений був подати у відставку [1]. Одна з головних претензій до Стармера полягала в тому, що він приділяв занадто багато уваги зовнішній політиці, часто наносячи шкоди внутрішній. Бернем назвав головні пріоритети свого уряду: соціальну політику, доступність і якість охорони здоров'я та освіти, реіндустріалізацію та укріплення місцевого самоврядування. Усі вони вимагають великих капіталовкладень. Урізати витрати на оборону та допомогу Україні через таку корекцію цілей уряд не стане, але збільшити теж: будь-яка економія бюджету буде спрямована на фінансування пріоритетних внутрішніх проблем. Отже, ця тема є надзвичайно актуальною для України не тільки через її невисвітленість у науковій літературі, але й через нагальні політичні та без пекові проблеми, з якими зіткнулася наша країна після початку російської агресії.

У ЄС ми уже бачимо поступове зниження підтримки боротьби України за незалежність, оскільки суспільства все більше налякані перспективою втягування у прямі воєнні дії проти РФ. Чи можна це сказати про Британію та британців? Щоб відповісти на це питання, слід розуміти закони, за якими діє політична система Сполученого Королівства.

Аналіз останніх досліджень. Серед небагатьох сучасних досліджень на подану тему, слід відмітити дослідження Йоханеса Сулеймана та Стефані Люк. У них показані особливості політичної системи Великої Британії, що допомагають нам зрозуміти ріст правих партій за останні кілька років. У Британії центральний уряд контролює все: ради, регіони, все залежить від Лондона. Парламент може змінити будь-який закон: писаної конституції не існує. Немає серйозних «стримувань і противаг». Тобто, якщо партія має більшість, вона має майже необмежену владу з низькою підзвітністю. У Британії лише дві основні партії (Консервативна, Лейбористська) мають реальні шанси, а малі партії (Ліберальні демократи з 12% голосів та Реформістська партія з 14% голосів) отримують лише 5-6 місць. Кожні 4-5 років політика повністю змінюється, і в результаті немає ні

консенсусу, ні стабільності. Замість партисипаторної демократії панує партійний авторитаризм [8]. З 2016 по 2026 р. прем'єр-міністр змінювався сім разів (Девід Кемерон, Тереза Мей, Борис Джонсон, Ліз Трасс, Ріші Сунак, Кір Стармер, Енді Бернем). Кожен уряд, який приходив до влади, скасовував політику попереднього уряду, і тим часом жодної довгострокової програми не реалізовано. «Політика нульової суми» робить перемогу над суперником важливішою, ніж вирішення проблем країни та народу. У цій ситуації партії витрачають більше часу на пошук слабких місць партії суперника для використання на наступних виборах. У прагненні перемогти суперника будь-якою ціною, всі етичні принципи порушуються [5]. Праця Георгіоса Самараса є вузькоспеціальною і присвячена безпосередньо ролі правих партій у політичному житті Британії. Особливо цінним є його аналіз риторики та медійної активності провідних правих сучасної Британії [7].

Однак, ширше питання впливів внутрішньої політики на зовнішню потребує ще свого дослідника. Тому **метою** цієї **статті** є виявлення причин росту популярності ультраправих партій у Великій Британії та її зв'язок із можливими змінами у зовнішній політиці країни.

Виклад основного матеріалу. Велика Британія відрізняється від країн ЄС тим, що в ній політичні партії традиційно розглядаються як приватні організації з мінімальним державним регулюванням їхніх внутрішніх справ, а суди неохоче втручаються у внутрішньопартійні суперечки. Незважаючи на мету Закону про політичні партії, вибори та референдуми (2000) «забезпечити підзвітність, прозорість та справедливість на виборах», публікація статуту партії або збірника правил, що подається до Виборчої комісії, досі залишається добровільною [5]. Таким чином, публічна доступність інформації значною мірою залежить від того, що партії вирішать розкривати, а не від того, що від них вимагається законом. У Великій Британії політичні партії були визнані та включені до конституційного устрою Великої Британії через парламентські інструменти, такі як Закон про реєстрацію політичних партій 1998 р. Цей закон мав на меті «забезпечити систему для реєстрації політичних назв та емблем партій», головним чином для вирішення проблем, пов'язаних з потенційно оманливими (навмисно чи ні) описами кандидатів на виборах. Реєстрація не була обов'язковою, але Закон передбачав кілька стимулів для реєстрації партій, включаючи захист від використання опонентами на виборах оманливих описів, та права на партійні політичні трансляції. Однак реєстрація була обов'язковою для партій, які хотіли подати списки для додаткового членства на виборах до парламенту Шотландії, Національної асамблеї Уельсу, Асамблеї за Лондон та Європейського парламенту. Після публікації Закону 1998 р. міністр внутрішніх справ Джек Стро заявив, що «офіційний реєстр політичних партій є важливим для безперебійного функціонування запропонованих систем пропорційного виборчого округу». «Політичні партії будуть захищені від кандидатів-спойлерів, які навмисно використовують заплутані описи у виборчому бюлетені, такі як «Нові лейбористи» або «Кандидат від торі», а голосування стане простішим, оскільки кандидати, які представляють зареєстровані політичні партії, зможуть використовувати емблему своєї партії у виборчому бюлетені» [5]. Отже, Закон 1998 р. не передбачав, що заява політичної партії повинна містити статут/збірник правил партії. На сьогодні 168 партій (44,6%) або не мають веб-сайту партії, або посилання не працює. З 208 зареєстрованих політичних партій, які мають веб-сайт партії, 89 партій (42,7%) прописали права членства до вступу до партії (70,8%) [5].

Британська політична система та система прийняття рішень викликає здивування своєю архаїчністю та непридатністю вирішувати нагальні завдання порядку денного, що руйнує суспільну довіру. Коли люди втрачають довіру до системи та вважають, що їхній голос і думка ні для кого не мають цінності, вони більше не голосують, популістські та поверхневі особи отримують голоси, і цикл починається спочатку, щоразу з більшою шкодою та витратами для країни.

Прикладом можуть слугувати три сучасні ультраправі партії у Великій Британії: «Реформа Великої Британії» (Reform UK), «Партія повернення» (Reclaim Party) та «Відновлення Британії» (Restore Britain). Їх ідеологія побудована на ностальгії за минулим, а також імпорті ідей консерваторів світу, особливо ідей трампізму, які запозичуються та перекодуються для внутрішнього споживання.

Reform UK виникла з Партії Brexit (заснованої у 2018 р.) та перейменована протягом 2020–2021 рр. Її зусилля були зосереджені на поверненні Найджела Фараджа до лідерства у 2024 р. та програмі, яка поєднує антиімміграційні зобов'язання з обіцянкою виправити уряд шляхом скорочення бюджету та відновлення національного суверенітету. Reform UK організовує своє послання навколо ідеї про те, що порядок можна відновити. Слоган головної сторінки організації «Британія розбита. Британії потрібні реформи» визначає занепад, покладаючи відповідальність на сьогодення [7]. Мігранти є для них головною проблемою, вирішення якої змінить все. Reform UK представляє відновлення як щось,

що держава все ще може швидко забезпечити, якщо правильні актори візьмуть на себе ініціативу.

Партія Reclaim, заснована у 2020 р. актором Лоуренсом Фоксом, позиціонує себе як інструмент культурної війни, зосереджений на «свободі слова» та захисті «здорового глузду». Рядок «Твоє майбутнє. Поверни його» представляє відновлення як повернення. Щось, що вже належало суспільству, було втрачено, і політика стає засобом його повернення. Британію уявляють як захоплену, спотворену та зіштовхнуту з курсу. Діяльність партії, спрямована на Лондон, відбувається в рамках боротьби за владу у столичному регіоні. Мішенню теж є мігранти. Один з постів 2025 р. стверджує, що «Щонайменше 1,9 мільйона іноземних громадян претендують на допомогу», працює як сигнал про реставрацію, оскільки він представляє обмеження як очевидний коригувальний засіб для відхилення від правильного курсу [7].

Restore Britain, заснована у 2025 р. Рупертом Лоу, це партія-стартап, яка офіційно зареєструвалася як політична партія на початку 2026 р. Вона має гасло «Нам не потрібно оновлювати Британію. Нам потрібно відродити Британію» [7]. Британія, яку потрібно відновити, – це Британія безпеки, жорстких кордонів і видимого державного захисту. Гасло «Зробимо Британію знову безпечною» стискає цю обіцянку в один рядок. На вебсайті та в політичних матеріалах безпека символізує соціальний порядок, за якого кордони контролюються, загрози чітко називаються, а держава діє рішуче (Samaras, 2026). На сторінці, присвяченій імміграції, у 2025 р. особливо чітко зазначено: «Британський народ ніколи не хотів масової імміграції. «Restore Britain не просто покладе край їй – ми її повернемо назад» [7]. Біла книга про депортацію «Масові депортації: легітимність, законність та логістика» є центральною, оскільки вона намагається перевести це питання з провокації в практичну площину, викладаючи, як депортації нібито можуть бути здійснені з юридичної та адміністративної точки зору [7].

Усі три партії є ультраправими, оскільки вони просувають нативістські, антиегалітарні, расистські та антиплюралістичні твердження, спрямовані на інфраструктуру громадянських прав та нормалізують ексклюзивні засоби правового захисту. Для нас вони цікаві передусім своєю антимігрантською та націоналістичною риторикою, а також ностальгією за імперськими часами. З точки зору психології, ця ідеологія є анти-емпатичною; вона закликає не втручатися в міжнародні конфлікти, такі як війна в Україні, а займатися натомість «чисткою власного дому». Ці партії на сьогодні залишаються часткою політичного маргінесу, але тим не менш статистика виборів показує ріст симпатій до них. На парламентських виборах 2024 р. Reform UK отримала 5 місць (14,3%) [3].

А на місцевих виборах 2026 р. правляча Лейбористська партія зіткнулася з кризою та втратою позицій, тоді як Reform UK здобула рекордний успіх, отримавши понад 630 мандатів у місцевих радах по всій країні [2].

Ще один небезпечний аспект цього явища полягає у тому, що недовіра послаблює основи національної єдності та патріотизму. Опитування 2026 р. (@YouGov) показало, що лише 6% британців добровільно воюватимуть за країну перед обличчям неминучого вторгнення. Ще 14% британців погодилися б служити, якщо їх призвуть, але 17% сказали, що відмовилися би від будь-якого наказу захищати свою батьківщину, тоді як аж 52% опитаних сказали, що не будуть мати права служити через вік або інвалідність. Щодо ймовірності війни, опитування (@SkyNews) показало, що майже третина людей – 29% – заявили, що вважають, що Велика Британія ймовірно зазнає повномасштабного військового нападу протягом наступного десятиліття. Натомість більшість респондентів – 51% – назвали таку загрозу малоймовірною. Опитування виявило брак довіри до здатності військових забезпечити безпеку Великої Британії у разі найгіршого. Близько 53% людей заявили, що не впевнені, що їхні збройні сили достатньо сильні, щоб захистити країну від нападу, тоді як 38% сказали, що впевнені. Ще одним цікавим висновком опитування є те, що переважна більшість британців – 57% – вважає, що уряд витрачає занадто мало на оборону. Лише 6% сказали, що вважають оборонний бюджет занадто великим. Однак серед понад 2300 опитаних британців не було згоди щодо того, звідки мають братися додаткові кошти для інвестування у збройні сили. Більше половини заявили, що вони проти фінансування більшого оборонного бюджету шляхом підвищення податків, скорочення витрат на державні послуги або шляхом збільшення запозичень [6]. Опитування було проведено у червні 2026 р. після публікації нового плану інвестицій в оборону, який уряд Кіра Стармера не зміг достатньо профінансувати, залишивши щонайменше 5 мільярдів фунтів стерлінгів «чорної діри» для нового прем'єр-міністра Енді Бернема.

Британські уряди скорочували витрати на оборону з моменту закінчення «холодної війни», перенаправляючи ресурси на пріоритети мирного часу, такі як охорона здоров'я, соціальне

забезпечення та освіта. Але так звані «дивіденди миру» закінчилися після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. На жаль, повернення до витрачання набагато більшої частини національного багатства на оборону у Британії ще не відбулося.

Серед молоді (зокрема віком до 40 років) рівень скептицизму ще вищий аніж у старших поколінь: близько 38–50% молодих британців зазначають, що за жодних обставин не пішли би воювати. Соціологи та експерти пояснюють це падінням довіри молоді до державних інституцій, житловою та економічною нерівністю [4].

Отже, британці виявляють меншу готовність жертвувати заради батьківщини та її процвітання, оскільки вважають, що ті, хто перебуває на вершині влади, марнують усі активи країни, і колективні зусилля ні до чого не приведуть. Отже, у критичних умовах, таких як війна, «хто повинен жертвувати собою та відстоювати батьківщину? Чому воювати за країну, яка не дбає про тебе?»

Висновки. Якщо порівнювати Британію з країнами ЄС, можна зробити висновок, що повномасштабна війна в Україні привела до негативних наслідків для всіх європейських країн: підвищила інфляцію та знизила купівельну спроможність. Але більшість британських проблем не мають з війною в Україні нічого спільного. Це управлінські, програмні та структурні проблеми, ознаки руйнування інституційного потенціалу, а не фінансової бідності.

Після Brexit деякі британські політики мріяли перетворити країну на «Сінгапур на Темзі»: суперконкурентну, низькоподаткову, глобалізовану економіку, вільну від європейського регулювання. Це гасло здавалося привабливим. Але воно мало одну проблему: жодного зв'язку з британською реальністю.

Те, що ми бачимо сьогодні у Великій Британії (від руйнування Національної служби охорони здоров'я до недовіри до політиків), є симптомами корінних хвороб, від яких страждає країна: 1) Британія не може визначитися між двома підходами до національної ідентичності. На словах усі говорять про мультикультуралізм та різноманітність, але Британія не побудувала ні справжньої інтеграції, ні успішного мультикультуралізму. 2) У Великій Британії є політичний клас, який не має ні довгострокового бачення, ні довіри громадськості, ні сміливості для прийняття складних рішень.

Проблема не лише в тому, що ці глухі кути існують. Проблема в тому, що вони підсилюють один одного. Економічний провал створює соціальну напругу. Соціальна напруга створює політичний параліч. Політичний параліч поглиблюється економічними невдачами. Безпосередньо з війною в Україні пов’язана проблема зниження довіри до політиків, а з ним і небажання брати участь у вирішенні політичних та безпекових проблем.

У перспективі, оскільки такий чинник політичних змін як ріст популярності ультраправих, і ширше радикальних (у тому числі ультралівих) партій, буде тільки зростати, то буде необхідно не тільки дослідити окремі кейси, але й порівняти їх із континентальними кейсами. Інший важливий напрям досліджень – вплив популярності ультраправих у Великій Британії на зовнішню політику країни – також потребує додаткових наукових пошуків.

Бібліографічний список:

1. Константинов В. 30.07.2026. Новий прем’єр Британії робить ставку на порятунок економіки країни. Чи вистачить сил для України? *Дзеркало тижня.* URL: https://zn.ua/ukr/europe/novij-premjer-britaniji-robit-stavku-na-porjatunok-ekonomiki-krajini-chi-vistachit-sil-dlja-ukrajini.html

2. У Британії праві популісти здобули рекордний результат на місцевих виборах. 9.05.2026. *Слово і Діло.* URL: https://www.slovoidilo.ua/2026/05/09/novyna/svit/brytaniyi-pravi-populisty-zdobuly-rekordnyj-rezultat-miscevyx-vyborax

3. Gross J. 5.07.2024. U.K. Election Turnout Set to Be Lowest in Over 20 Years. *The New York Times.* URL: https://www.nytimes.com/2024/07/05/world/europe/uk-election-turnout.html

4. Half of young people would never fight for Britain. 22.04.2026. *The Telegraph.* URL: https://www.telegraph.co.uk/news/2026/04/22/half-of-young-people-would-never-fight-for-britain/

5. Luke S. 2026. UK political parties and the availability of membership rights. *Front. Polit. Sci* 8:1857633. DOI: 10.3389/fpos.2026.1857633.

6. Poll suggests Britons would not volunteer to fight off an 'imminent' invasion. 23.07.2026. *News.Sky.* URL: https://news.sky.com/video/poll-suggests-britons-would-not-volunteer-to-fight-off-an-imminent-invasion-13565978

7. Samaras G. 2026. Make Britain Great Again: The morphology of Restorationist Re-politics. *Politics* 1–18. DOI: 10.1177/02633957261455903

8. Sulaiman Y. 2026. The Reluctant And The Compliant: Elite Competition, Social Cleavage, And The Domestic Limits Of Great-Power Compellence. *Jurnal Dinamika Global* 11(1). DOI: 10.36859/jdg.v11i1.5718

References:

1. Konstantynov, V. (2026, July 30). Novyi premier Brytanii robyt stavku na poriatunok ekonomiky krainy. Chy vystachyt syl dlia Ukrainy? [Britain's new prime minister is betting on saving the country's economy. Will there be enough strength for Ukraine?]. *Dzerkalo tyzhnia*. https://zn.ua/ukr/europe/novij-premjer-britaniji-robit-stavku-na-porjatunok-ekonomiki-krajini-chi-vistachit-sil-dlja-ukrajini.html

2. Slovo i Dilo. (2026, May 9). *U Brytanii pravi populisty zdobuly rekordnyi rezultat na mistsevykh vyborakh [Right-wing populists achieved a record result in local elections in Britain].* https://www.slovoidilo.ua/2026/05/09/novyna/svit/brytaniyi-pravi-populisty-zdobuly-rekordnyj-rezultat-miscevyx-vyborax

3. Gross, J. (2024, July 5). U.K. election turnout set to be lowest in over 20 years. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2024/07/05/world/europe/uk-election-turnout.html

4. The Telegraph. (2026, April 22). *Half of young people would never fight for Britain.* https://www.telegraph.co.uk/news/2026/04/22/half-of-young-people-would-never-fight-for-britain/

5. Luke, S. (2026). UK political parties and the availability of membership rights. *Frontiers in Political Science, 8*, 1857633. https://doi.org/10.3389/fpos.2026.1857633

6. Sky News. (2026, July 23). *Poll suggests Britons would not volunteer to fight off an "imminent" invasion* [Video]. https://news.sky.com/video/poll-suggests-britons-would-not-volunteer-to-fight-off-an-imminent-invasion-13565978

7. Samaras, G. (2026). Make Britain great again: The morphology of restorationist re-politics. *Politics*, 1–18. https://doi.org/10.1177/02633957261455903

8. Sulaiman, Y. (2026). The reluctant and the compliant: Elite competition, social cleavage, and the domestic limits of great-power compellence. *Jurnal Dinamika Global, 11*(1). https://doi.org/10.36859/jdg.v11i1.5718

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.17
УДК 321.7:341.176(4):061.1ЄС(477)

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3328-4102
Петренко І. І., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7420-7325
Шляхтун П. П., Київський національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: i.i.petrenko@icloud.com (автор для листування)

ДІЄВІСТЬ МОНІТОРИНГОВИХ МЕХАНІЗМІВ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

У статті запропоновано пояснювальну модель дієвості моніторингових механізмів Ради Європи та Європейського Союзу, розглянутих як інструменти зовнішнього врядування щодо України. Актуальність теми зумовлена тим, що після набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС, відкриття переговорів про вступ і завершення скринінгу відповідності національного законодавства праву ЄС відповідність висновкам моніторингових органів прямо пов'язана з просуванням до членства та з доступом до фінансування через інструмент Ukraine Facility. Проблему становить парадокс диференційованої дієвості: формально подібні механізми дають різну віддачу, а обов'язковість механізму не пояснює, чому одні висновки конвертуються в інституційну зміну, а інші лишаються нереалізованими. Мета статті – виявити чинники, що визначають дієвість моніторингу, тобто його здатність конвертувати зафіксовану невідповідність у реальну імплементацію інституційних гарантій демократії. Методологічною рамкою слугує концепція зовнішнього врядування у поєднанні з моделлю зовнішнього стимулювання; основним методом – відстеження процесів (process tracing) у трьох контрастних кейсах, дібраних за максимальною варіацією типу важеля: антикорупційному (епізод НАБУ і САП 2025 р.), судовому (добір суддів Конституційного Суду) та у сфері виконання рішень Європейського суду з прав людини. Побудовано модель, у якій дієвість як залежна змінна пояснюється не силою зовнішнього важеля, а конфігурацією трьох внутрішніх чинників держави-адресата: чіткості «нагороди», мобілізаційної спроможності громадянського суспільства та розстановки еліт. Зіставлення кейсів виявило контрінтуїтивну закономірність: за зростання формальної обов'язковості важеля дієвість не зростала, а спадала – найжорсткіший юридично зобов'язальний механізм дав найнижчу дієвість, тоді як матеріальний важіль у поєднанні зі сприятливою внутрішньою конфігурацією – найвищу. Зроблено висновок, що зовнішній стимул є необхідною, але не достатньою умовою імплементації; вирішальною є внутрішня конфігурація держави-адресата. Науковий внесок полягає в переході від опису й типологізації моніторингових механізмів до пояснювальної моделі їхньої дієвості.

***Ключові слова**: моніторингові механізми; зовнішнє врядування; кондиціональність; дієвість; імплементація; інституційні гарантії демократії; Рада Європи; Європейський Союз; Україна*

© Петренко І. І., Шляхтун П. П., 2026

Petrenko Ihor, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Petro Shliakhtun, Taras Shevchenko National University of Kyiv
e-mail: i.i.petrenko@icloud.com (corresponding author)

THE EFFECTIVENESS OF THE COUNCIL OF EUROPE AND EUROPEAN UNION MONITORING MECHANISMS: DOMESTIC FACTORS IN IMPLEMENTING INSTITUTIONAL GUARANTEES OF DEMOCRACY IN UKRAINE

The article proposes an explanatory model of the effectiveness of the monitoring mechanisms of the Council of Europe and the European Union, considered as instruments of external governance with respect to Ukraine. The relevance of the topic stems from the fact that, after Ukraine acquired EU candidate status, opened accession negotiations and completed the screening of its national legislation against EU law, compliance with the conclusions of monitoring bodies became directly linked to progress toward membership and to access to funding through the Ukraine Facility. The research problem is the paradox of differentiated effectiveness: formally similar mechanisms yield strikingly different returns, and the binding nature of a mechanism does not explain why some conclusions are converted into institutional change while others remain unimplemented. The purpose of the article is to identify the factors that determine the effectiveness of monitoring, that is, its capacity to convert an identified non-compliance into the real implementation of institutional guarantees of democracy. The methodological framework combines the concept of external governance with the external incentives model; the main method is process tracing applied to three contrasting cases selected for maximum variation in the type of leverage: the anti-corruption case (the NABU and SAPO episode of 2025), the judicial case (the selection of Constitutional Court judges), and the case of the execution of European Court of Human Rights judgments. The article builds a model in which effectiveness, as the dependent variable, is explained not by the strength of the external leverage but by the configuration of three domestic factors of the target state: the clarity of the "reward", the mobilizational capacity of civil society, and the alignment of elites. The comparison of cases reveals a counter-intuitive regularity: as the formal bindingness of the leverage increases, effectiveness does not rise but falls – the strongest, legally binding mechanism produced the lowest effectiveness, whereas material leverage combined with a favourable domestic configuration produced the highest. It is concluded that the external incentive is a necessary but not sufficient condition of implementation; the decisive factor is the domestic configuration of the target state. The scholarly contribution lies in the shift from describing and typologising monitoring mechanisms to an explanatory model of their effectiveness.

***Keywords**: monitoring mechanisms; external governance; conditionality; effectiveness; implementation; institutional guarantees of democracy; Council of Europe; European Union; Ukraine*

Постановка проблеми. Набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (червень 2022 р.), відкриття переговорів про вступ (червень 2024 р.) та завершення скринінгу відповідності національного законодавства праву ЄС (вересень 2025 р.) перевели відносини України з європейськими організаціями в режим безперервного інституційного оцінювання. Відповідність висновкам моніторингових органів Ради Європи та ЄС сьогодні прямо пов'язана з просуванням до членства й доступом до фінансування: інструмент Ukraine Facility ставить виплати в залежність від виконання реформ у сфері верховенства права [1], а щорічні звіти Європейської Комісії фіксують стан демократичних інститутів за уніфікованою методологією [2; 3; 4]. Мережа зовнішнього моніторингу перетворилася на дієвий контур гарантування інституційних основ демократії. Проте практичне спостереження виявляє парадокс, який і становить проблему цієї статті. Формально подібні за призначенням механізми дають разюче різну віддачу: одні рекомендації та висновки моніторингових органів швидко конвертуються в реальну інституційну зміну, тоді як інші роками лишаються «на папері». Понад те, ця віддача не корелює просто із «силою» механізму – трапляється, що юридично необов'язкова експертна оцінка спричиняє реформу, а обов'язкове судове рішення десятиліттями не виконується. Отже, наявність механізму й навіть його формальна обов'язковість не пояснюють дієвості моніторингу. Питання про те, за яких умов моніторинг конвертується в імплементацію, а за яких – ні, залишається без систематичної пояснювальної відповіді, хоча саме воно є визначальним для держави, для якої ціною недотримання стандартів є сповільнення вступу до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу вивчення зовнішнього впливу на інституційний розвиток держав-кандидатів заклали концепції кондиціональності та європеїзації.

Модель зовнішнього стимулювання Ф. Шіммельфенніга й У. Зедельмаєра пояснює переймання європейських правил через розрахунок вигід і витрат: дієвість кондиціональності зростає з визначеністю вимог, вагомістю та вірогідністю винагороди (передусім перспективи членства) і знижується зі збільшенням внутрішніх політичних витрат для урядів-адресатів [5]. Х. Ґраббе показала, що «трансформаційна сила» ЄС реалізується насамперед через асиметрію відносин розширення та механізми моніторингу, які структурують порядок денний реформ [6]. С. Лавенекс і Ф. Шіммельфенніг узагальнили цей підхід у концепції зовнішнього врядування (external governance), у межах якої ЄС поширює власні правила за свої межі не примусом, а комбінацією ієрархічних, мережевих і ринкових способів впливу [7]. Перегляд моделі зовнішнього стимулювання підтвердив її пояснювальну силу й водночас акцентував на посередницькій ролі внутрішніх чинників між зовнішнім стимулом і результатом [8].

Другу лінію утворюють дослідження внутрішнього опосередкування європеїзації. Т. Бьорцель і Т. Ріссе довели, що зовнішній тиск конвертується в інституційну зміну лише через внутрішні «сприятливі умови» – вето-гравців, посередницькі інститути та коаліції змін; за їхньою тезою про диференційне розширення можливостей (differential empowerment) той самий європейський імпульс посилює одних внутрішніх акторів і послаблює інших, а підсумок залежить від внутрішньої розстановки сил [9; 10]. У. Зедельмаєр, аналізуючи стійкість реформ після вступу, показав, що зовнішній важіль слабшає там, де бракує внутрішньої вкоріненості змін [11]. В українській політичній науці досліджено окремі ділянки цієї проблематики: залежність інституційних пріоритетів антикорупційної політики від євроінтеграційної кондиціональності [12] та підходи до оцінювання результативності публічної політики [13]. Нормативно-експертний зміст самого моніторингу кодифіковано в стандартах Ради Європи, зокрема в Rule of Law Checklist Венеційської комісії [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри розвиненість теорії кондиціональності та значний масив описових праць про окремі механізми, бракує пояснювальної (а не інвентаризаційної) моделі, яка на українському матеріалі показала б, чому дієвість моніторингу так різниться за сферами. Домінує або нормативне зіставлення практики зі стандартами, або опис інституційного дизайну наглядових органів; натомість мікрорівнева реконструкція причинного ланцюга «висновок моніторингу – реакція внутрішніх акторів – (не)імплементація» залишається нерозробленою. Саме цю прогалину – перехід від опису механізмів до пояснення їхньої диференційованої дієвості – і покликана заповнити стаття.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета статті – виявити чинники, що визначають дієвість моніторингових механізмів Ради Європи та Європейського Союзу як інструментів зовнішнього врядування, тобто їхню здатність конвертувати зафіксовану невідповідність у реальну імплементацію інституційних гарантій демократії в Україні.

Досягнення мети передбачає виконання чотирьох завдань: 1) побудувати аналітичну модель дієвості моніторингу, визначивши залежну змінну та пояснювальні чинники; 2) операціоналізувати ці чинники в межах рамки зовнішнього врядування; 3) методом відстеження процесів реконструювати причинні ланцюги в трьох контрастних кейсах – антикорупційному, судовому та у сфері виконання рішень Європейського суду з прав людини; 4) на основі зіставлення кейсів вивести пояснювальну закономірність дієвості.

Методи дослідження. Теоретичною рамкою дослідження є концепція зовнішнього врядування у поєднанні з моделлю зовнішнього стимулювання [5; 7], що дає змогу трактувати моніторинг не як спостереження, а як інструмент врядування «на відстані», результат якого опосередковується внутрішніми чинниками держави-адресата. Дослідження має якісний характер; кількісні індексні оцінки свідомо винесено за його межі.

Дизайн побудовано за принципом «механізм – сфера»: зіставляються три сфери інституційних гарантій, у кожній з яких діє власна конфігурація моніторингових механізмів із різним типом важеля – матеріально-стимулювальним (ЄС), м’яким репутаційно-експертним (Рада Європи) та юридично зобов’язальним (Європейський суд з прав людини у поєднанні з наглядом Комітету міністрів). Основним методом є відстеження процесів (process tracing) – реконструкція причинно-наслідкового механізму, що пов’язує зовнішній моніторинговий імпульс із внутрішнім інституційним результатом [15]. Кейси дібрано за максимальною варіацією формальної «сили» важеля: від матеріального важеля ЄС в антикорупційній сфері через змішаний важіль у сфері добору суддів до юридично зобов’язального важеля у сфері виконання рішень ЄСПЛ. Емпіричну базу становлять документи моніторингових органів, нормативні акти та рішення ЄСПЛ; часові межі аналізу – 2009–2026 рр.

Обмеження дизайну зумовлене його якісним характером: три кейси не дають підстав для статистичних узагальнень, а слугують висвітленню причинного механізму, що потребує перевірки на ширшому матеріалі.

Виклад основного матеріалу. ***Аналітична модель дієвості моніторингу***. Щоб пояснити диференційовану віддачу моніторингу, розмежуємо залежну змінну та пояснювальні чинники. Залежною змінною є дієвість – спроможність механізму конвертувати зафіксовану невідповідність у реальну інституційну зміну; вона вимірюється не фактом ухвалення висновку чи рішення, а настанням імплементації – від повної через часткову до її відсутності. Якщо визначальною є сила зовнішнього важеля, дієвість має зростати з його формальною обов'язковістю – від м'якого через матеріальний до юридично зобов'язального. Стаття обґрунтовує протилежне: за рамкою зовнішнього врядування зовнішній стимул є лише спусковим імпульсом, тоді як результат опосередковують три внутрішні чинники [8; 9].

Перший чинник – конфігурація еліт щодо конкретної реформи: наявність або відсутність вето-гравців, для яких реформа означає втрату ресурсу контролю. Другий – мобілізаційна спроможність громадянського суспільства на цьому предметі: здатність суспільних акторів підвищувати внутрішню політичну ціну невиконання, діючи в тому самому напрямі, що й зовнішній моніторинг. Третій – чіткість і вірогідність «нагороди»: пряма й недвозначна прив'язка виконання до відчутного блага (транш фінансування, відкриття переговорного розділу) проти дифузної репутаційної санкції з віддаленими наслідками. Ці чинники не адитивні: вирішальною є їхня конфігурація – спрямованість зовнішнього важеля й внутрішніх акторів на один результат або їх розведеність. Тому найжорсткіший важіль може давати найнижчу дієвість, якщо всі три чинники несприятливі, – і навпаки. Перевіримо це на трьох кейсах, упорядкованих за зростанням формальної сили важеля.

Кейс 1. Антикорупційна сфера: епізод НАБУ і САП (липень 2025 р.). Антикорупційна сфера є ділянкою найщільнішого зчеплення зовнішнього змісту й важеля: експертний зміст постачають оцінювальні звіти GRECO в межах Четвертого раунду [16] та подальше відстеження виконання рекомендацій [17], а матеріальний важіль додають антикорупційні умови у звітах Європейської Комісії та в кондиціональності Ukraine Facility [1; 4]. Проте вирішальним є не саме зчеплення, а те, як воно взаємодіє з внутрішніми чинниками, – що й унаочнив епізод липня 2025 р.

Причинний ланцюг реконструюється так. 22 липня 2025 р. Верховна Рада ухвалила, а Президент того ж дня підписав Закон № 4555-IX (законопроєкт № 12414), який фактично підпорядкував Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральному прокуророві та звузив процесуальну незалежність Національного антикорупційного бюро [18]. Цей акт запустив дві реакції, спрямовані в один бік. З боку зовнішнього врядування Європейська Комісія відреагувала негайно: Комісарка з питань розширення охарактеризувала ухвалення закону як «серйозний крок назад» і нагадала, що незалежні антикорупційні органи є передумовою руху України до членства, а верховенство права лишається в центрі переговорів про вступ [19]. З боку суспільства закон спричинив перші за час повномасштабної війни масові вуличні протести в кількох містах. Обидва тиски збіглися в часі та у вимозі, багаторазово підвищивши внутрішню політичну ціну збереження закону.

Результат настав упродовж дев'яти днів: 31 липня 2025 р. Верховна Рада 331 голосом ухвалила президентський законопроєкт № 13533, що відновив процесуальну незалежність і повноваження обох органів [20]. Механізм зовнішнього моніторингу спрацював як дієвий інструмент імплементації – але спрацював не сам собою. Реконструкція причинного ланцюга показує, що вирішальною була конфігурація трьох внутрішніх чинників: «нагорода» була максимально чіткою й вірогідною (пряма прив'язка до фінансування Ukraine Facility та до відкриття кластера «Основи»), громадянське суспільство виявило високу мобілізаційну спроможність, а початковий елітний консенсус довкола обмеження органів виявився нестійким і був швидко переламаний під тиском. Дієвість – висока; проте забезпечив її саме збіг внутрішніх чинників, а не матеріальна природа важеля.

Кейс 2. Судова сфера: добір суддів Конституційного Суду. Другий кейс представляє змішаний важіль: м'який експертний зміст Ради Європи, підкріплений матеріальним важелем ЄС, але слабше, ніж в антикорупційній сфері. Венеційська комісія у висновку щодо добору суддів Конституційного Суду обґрунтувала запровадження конкурсної процедури з вирішальною роллю незалежної Дорадчої групи експертів, покликаної відсіювати недоброчесних кандидатів [21]; цей стандарт підхопили звіти Європейської Комісії [3; 4], а суміжні реформи суддівського врядування супроводжувалися подальшими висновками Комісії щодо дисциплінарних процедур [22]. Інституційну рамку було створено: конкурсний механізм із залученням Дорадчої групи запрацював, і в цьому вимірі

моніторинг спрацював.

Проте на рівні результату дієвість виявилася лише частковою. Запровадження процедури не усунуло хронічної проблеми неповного складу Конституційного Суду: заповнення вакансій гальмувалося, а призначення суб'єктами квотного добору затягувалися. Причину контрасту становить відмінна конфігурація внутрішніх чинників. «Нагорода» тут менш чітка: добір суддів не прив'язаний до конкретного фінансового траншу так безпосередньо, як антикорупційні маркери, а діє радше через дифузну оцінку поступу в кластері «Основи». Мобілізаційна спроможність суспільства на цьому предметі нижча: технічне питання заповнення вакансій не має тієї резонансності, що загроза антикорупційній інфраструктурі, і не переводиться в масову вуличну дію. Нарешті, конфігурація еліт амбівалентна: суб'єкти призначення зберігають інтерес до контролю над персональним складом Суду, а зовнішній важіль недостатньо потужний, щоб цей інтерес переважити. Як наслідок, зовнішній зміст імплементується вибірково – рамка запроваджується, але результат, що залежить від внутрішньої політичної волі, лишається неповним. Дієвість – часткова.

Кейс 3. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Третій кейс представляє найжорсткіший за типом важіль – юридично зобов'язальний. Рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для держави-відповідача (ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [23], а нагляд за їх виконанням, включно з усуненням системних причин порушень, здійснює Комітет міністрів Ради Європи [24]. Якщо припущення про визначальну роль сили важеля правильне, саме тут дієвість мала б бути найвищою.

Емпірія засвідчує протилежне. Проблема невиконання рішень національних судів в Україні стала предметом пілотного рішення Європейського суду у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (2009), у якому Суд констатував системний характер порушення і зобов'язав державу запровадити ефективний засіб правового захисту [25]. Оскільки системну причину усунуто не було, кількість однотипних заяв зростала, і у справі «Бурмич та інші проти України» (2017) Велика палата Суду вилучила з реєстру понад дванадцять тисяч таких заяв, передавши їх до нагляду Комітету міністрів як питання виконання пілотного рішення [26]. Отже, попри юридично обов'язкову природу важеля, системне невиконання триває понад п'ятнадцять років і залишається під посиленою процедурою нагляду Комітету міністрів [24].

Цей найнижчий рівень дієвості пояснює несприятлива конфігурація всіх трьох внутрішніх чинників – попри максимальну силу важеля. «Нагорода» дифузна: виконання рішень Європейського суду не прив'язане до конкретного фінансового стимулу й діє лише через репутаційний та юридичний обов'язок з віддаленими наслідками. Мобілізаційна спроможність суспільства мінімальна: проблема стосується розпорошеної множини стягувачів і не формує єдиного політичного тиску. Ключовим є те, що імплементація тут упирається не в політичну волю, яку можна переламати тиском, а у фіскально-адміністративну спроможність держави та у структурні вади виконавчого провадження; жоден зовнішній важіль не заміщує відсутньої внутрішньої спроможності. Конфігурація всіх трьох чинників несприятлива – і дієвість виявляється найнижчою саме там, де важіль формально найсильніший. Це і є емпіричне спростування гіпотези про визначальну роль сили важеля.

Зіставлення кейсів: пояснювальна закономірність. Зведення трьох кейсів (табл. 1) виявляє закономірність, протилежну до припущення про визначальну роль сили важеля. Кейси впорядковано за зростанням формальної обов'язковості важеля – від матеріально-стимулювального (ЄС) через змішаний до юридично зобов'язального (Європейський суд з прав людини); дієвість натомість не зростає, а спадає. Найвищу дієвість дав не найжорсткіший важіль, а той кейс, у якому збіглися всі три сприятливі внутрішні чинники; найнижчу – кейс із найжорсткішим важелем, але несприятливою внутрішньою конфігурацією. Зіставлення дає підстави для пояснювальної закономірності: дієвість моніторингу як інструмента зовнішнього врядування визначається не типом і не формальною силою зовнішнього важеля, а конфігурацією внутрішніх чинників держави-адресата – чіткістю «нагороди», мобілізаційною спроможністю громадянського суспільства та розстановкою еліт. Зовнішній важіль є необхідним спусковим імпульсом, але достатньою умовою імплементації стає лише його збіг зі сприятливою внутрішньою конфігурацією [8; 9]: моніторинг «кусається» там, де активує внутрішніх акторів, спрямованих на той самий результат, і лишається символічним там, де внутрішня конфігурація несприятлива або де проблема впирається у брак спроможності, а не політичної волі. Звідси й практичний висновок: підвищувати дієвість моніторингу слід не лише нарощуванням зовнішньої кондиціональності, а насамперед впливом на внутрішні чинники.

Таблиця 1

Дієвість моніторингових механізмів за сферами: важіль і внутрішня конфігурація

Сфера / кейс	Тип важеля	Чіткість «нагороди»	Мобілізація суспільства	Конфігурація еліт	Дієвість
Антикорупція (НАБУ і САП, 2025 р.)	матеріальний (ЄС)	висока (прямий фінансовий стимул)	висока (масові протести)	розкол переламано	висока
Добір суддів КСУ	змішаний (РЄ + ЄС)	помірна (дифузна оцінка поступу)	низька	амбівалентна	часткова
Виконання рішень ЄСПЛ	юридично зобов'язальний	дифузна (репутаційно-правова)	мінімальна	не переважує браку спроможності	низька

Джерело: складено авторами

Висновки. Проведене дослідження виявляє чинники дієвості моніторингових механізмів Ради Європи та Європейського Союзу як інструментів зовнішнього врядування й дає підстави для висновків за кожним із поставлених завдань.

Перше. Дієвість моніторингу доцільно розглядати як окрему залежну змінну – спроможність механізму конвертувати зафіксовану невідповідність у реальну інституційну зміну, – відмежовану від факту ухвалення висновку чи рішення. Пояснювати цю змінну лише типом важеля впливу недостатньо: побудована модель протиставляє силі зовнішнього важеля конфігурацію трьох внутрішніх чинників – чіткість «нагороди», мобілізаційну спроможність громадянського суспільства та розстановку еліт щодо конкретної реформи.

Друге. Відстеження процесів у трьох кейсах підтвердило пояснювальну силу моделі. В антикорупційному кейсі (НАБУ і САП, 2025 р.) збіг чіткого фінансового стимулу, масової мобілізації та переламаного елітного розколу забезпечив високу дієвість – відновлення незалежності органів упродовж дев'яти днів. У кейсі добору суддів Конституційного Суду змішаний важіль за слабшої мобілізації та амбівалентної позиції еліт дав часткову дієвість. У кейсі виконання рішень ЄСПЛ найжорсткіший, юридично зобов'язальний важіль за дифузної «нагороди» та браку внутрішньої спроможності дав найнижчу дієвість – системне невиконання триває понад п'ятнадцять років.

Третє. Зіставлення кейсів виявило закономірність, контрінтуїтивну щодо припущення про визначальну роль сили важеля: за зростання формальної обов'язковості важеля дієвість не зростала, а спадала. Це доводить, що причина диференційованої дієвості лежить не в зовнішньому важелі, а у внутрішній конфігурації держави-адресата; зовнішній стимул є необхідною, але не достатньою умовою імплементації.

Науковий внесок статті полягає в переході від опису й типологізації моніторингових механізмів до пояснювальної моделі їхньої дієвості, емпірично підкріпленої відстеженням процесів, а також у формулюванні закономірності про пріоритет внутрішньої конфігурації над силою зовнішнього важеля. Перспективи подальших розвідок пов'язані з перевіркою запропонованої моделі на ширшому наборі кейсів і сфер, із порівнянням української конфігурації з досвідом держав Західних Балкан як інших учасників процесу розширення, а також із доповненням якісного аналізу кількісним вимірюванням дієвості імплементації.

Бібліографічний список:

1. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. Official Journal of the European Union. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj.

2. European Commission. Ukraine 2023 Report : SWD(2023) 699 final. Brussels, 08.11.2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en.

3. European Commission. Ukraine 2024 Report : SWD(2024) 699 final. Brussels, 30.10.2024. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en.

4. European Commission. Ukraine 2025 Report : SWD(2025) 759 final. Brussels, 04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en.

5. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, № 4. P. 661–679. https://doi.org/10.1080/1350176042000248089

6. Grabbe H. The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern

Europe. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2006. 232 p. https://doi.org/10.1057/9780230510302

7. Lavenex S., Schimmelfennig F. EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy*. 2009. Vol. 16, № 6. P. 791–812. https://doi.org/10.1080/13501760903087696

8. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. The Europeanization of Eastern Europe: the external incentives model revisited. *Journal of European Public Policy*. 2020. Vol. 27, № 6. P. 814–833. https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1617333

9. Börzel T. A., Risse T. When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP)*. 2000. Vol. 4, № 15. URL: https://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf.

10. Börzel T. A., Risse T. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. The Politics of Europeanization / eds. K. Featherstone, C. M. Radaelli. Oxford : Oxford University Press, 2003. P. 57–80. https://doi.org/10.1093/0199252092.003.0003

11. Sedelmeier U. Is Europeanisation through Conditionality Sustainable? Lock-in of Institutional Change after EU Accession. West European Politics. 2012. Vol. 35, № 1. P. 20–38. https://doi.org/10.1080/01402382.2012.631311

12. Кресіна І. О. Інституційні пріоритети антикорупційної політики України. *Політологічний вісник*. 2024. Вип. 92. С. 130–152. https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.130-152

13. Федорченко В. М., Петренко І. І., Салтовський О. І., Колюх В. В. Особливості оцінювання публічної політики: уроки для України. *Актуальні проблеми політики*. 2022. № 69. С. 80–87. URL: https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1306.

14. Venice Commission. Rule of Law Checklist : CDL-AD(2016)007. Venice, 2016. URL: https://docs-venice.coe.int/api/Document?pdffile=CDL-AD%282016%29007-e .

15. Beach D., Pedersen R. B. Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines. 2nd ed. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2019. 424 p.

16. GRECO. Fourth Evaluation Round. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: Evaluation Report. Ukraine : GrecoEval4Rep(2016)9. Strasbourg, 2017. URL: https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-/1680737207.

17. GRECO. Fourth Evaluation Round : Addendum to the Second Compliance Report. Ukraine : GrecoRC4(2024)15. Strasbourg, 2024. URL: https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine (.

18. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень : Закон України від 22.07.2025 № 4555-IX (законопроєкт № 12414). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4555-20.

19. EU enlargement commissioner slams Ukraine’s law eroding autonomy of anti-corruption watchdogs. Ukrainska Pravda. 22.07.2025. URL: https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/07/22/7522940/.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення повноважень та незалежності Національного антикорупційного бюро України і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 31.07.2025 (законопроєкт № 13533). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56074.

21. Venice Commission. Ukraine. Follow-up Opinion on the Draft Law on the Selection of Constitutional Court Judges : CDL-AD(2023)022. Venice, 2023. URL: https://docs-venice.coe.int/api/Document?pdffile=CDL-AD%282023%29022-e.

22. Venice Commission, Directorate General Human Rights and Rule of Law. Ukraine. Joint Opinion on Draft Amendments on Disciplinary Procedures against Judges : CDL-AD(2025)044. Venice, 2025. URL: https://docs-venice.coe.int/api/Document?pdffile=CDL-AD%282025%29044-e.

23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР (ст. 46). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 .

24. Committee of Ministers of the Council of Europe. Supervision of the Execution of Judgments and Decisions of the European Court of Human Rights: 18th Annual Report (2024). Strasbourg : Council of Europe, 2025. URL: https://www.coe.int/en/web/execution/annual-reports .

25. Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine : judgment of the European Court of Human Rights of 15 October 2009, application no. 40450/04. Strasbourg, 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95032.

26. Burmych and Others v. Ukraine : judgment (striking out) of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 12 October 2017, applications nos. 46852/13 et al. Strasbourg, 2017. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178082.

References:

1. European Parliament, & Council of the European Union. (2024). Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union*. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj

2. European Commission. (2023). *Ukraine 2023 report* (SWD(2023) 699 final). https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en

3. European Commission. (2024). *Ukraine 2024 report* (SWD(2024) 699 final). https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en

4. European Commission. (2025). *Ukraine 2025 report* (SWD(2025) 759 final). https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en

5. Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2004). Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy, 11*(4), 661–679. https://doi.org/10.1080/1350176042000248089

6. Grabbe, H. (2006). *The EU's transformative power: Europeanization through conditionality in Central and Eastern Europe*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230510302

7. Lavenex, S., & Schimmelfennig, F. (2009). EU rules beyond EU borders: Theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy, 16*(6), 791–812. https://doi.org/10.1080/13501760903087696

8. Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2020). The Europeanization of Eastern Europe: The external incentives model revisited. *Journal of European Public Policy, 27*(6), 814–833. https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1617333

9. Börzel, T. A., & Risse, T. (2000). When Europe hits home: Europeanization and domestic change. *European Integration Online Papers (EIoP), 4*(15). https://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf

10. Börzel, T. A., & Risse, T. (2003). Conceptualizing the domestic impact of Europe. In K. Featherstone & C. M. Radaelli (Eds.), *The politics of Europeanization* (pp. 57–80). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/0199252092.003.0003

11. Sedelmeier, U. (2012). Is Europeanisation through conditionality sustainable? Lock-in of institutional change after EU accession. *West European Politics, 35*(1), 20–38. https://doi.org/10.1080/01402382.2012.631311

12. Kresina, I. O. (2024). Instytutsiini priorytety antykoruptsiinoi polityky Ukrainy [Institutional priorities of Ukraine's anti-corruption policy]. *Politolohichnyi visnyk*, (92), 130–152. https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.130-152

13. Fedorchenko, V. M., Petrenko, I. I., Saltovskyi, O. I., & Koliukh, V. V. (2022). Osoblyvosti otsiniuvannia publichnoi polityky: Uroky dlia Ukrainy [Features of public policy evaluation: Lessons for Ukraine]. *Aktualni problemy polityky*, (69), 80–87. https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1306

14. Venice Commission. (2016). *Rule of law checklist* (CDL-AD(2016)007). https://docs-venice.coe.int/api/Document?pdffile=CDL-AD%282016%29007-e

15. Beach, D., & Pedersen, R. B. (2019). *Process-tracing methods: Foundations and guidelines* (2nd ed.). University of Michigan Press.

16. GRECO. (2017). *Fourth evaluation round: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: Evaluation report: Ukraine* (GrecoEval4Rep(2016)9). Council of Europe. https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-/1680737207

17. GRECO. (2024). *Fourth evaluation round: Addendum to the second compliance report: Ukraine* (GrecoRC4(2024)15). Council of Europe. https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine

18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo osoblyvostei dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the specifics of pre-trial investigation of criminal offenses]* (Law of Ukraine No. 4555-IX). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4555-20

19. Ukrainska Pravda. (2025, July 22). EU enlargement commissioner slams Ukraine's law eroding autonomy of anti-corruption watchdogs. https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/07/22/7522940/

20. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidnovlennia povnovazhen ta nezalezhnosti Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy i Spetsializovanoi antykoruptsiinoi prokuratury [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the restoration of the powers and independence of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office]* (Draft Law No. 13533). https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56074

21. Venice Commission. (2023). *Ukraine: Follow-up opinion on the draft law on the selection of Constitutional Court judges* (CDL-AD(2023)022). https://docs-venice.coe.int/api/Document?pdffile=CDL-AD%282023%29022-e

22. Venice Commission, & Directorate General Human Rights and Rule of Law. (2025). *Ukraine: Joint opinion on draft amendments on disciplinary procedures against judges* (CDL-AD(2025)044). Council of Europe. https://docs-venice.coe.int/api/Document?pdffile=CDL-AD%282025%29044-e

23. Council of Europe. (1950). *Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms].* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

24. Committee of Ministers of the Council of Europe. (2025). *Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights: 18th annual report (2024).* Council of Europe. https://www.coe.int/en/web/execution/annual-reports

25. European Court of Human Rights. (2009). *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine* (Application No. 40450/04, judgment of 15 October 2009). https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95032

26. European Court of Human Rights. (2017). *Burmych and Others v. Ukraine* (Applications Nos. 46852/13 et al., Grand Chamber judgment of 12 October 2017). https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178082

DOI 10.31558/2519-2949.2026.3.18
УДК 327:339.9:001.8(5/9)

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5118-3666
Анісов А. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса
e-mail: a.anisov@donnu.edu.ua

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ НА СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті обґрунтовується застосування парадигми глобальних міжнародних відносин, розробленої А. Ачар'єю та Б. Бузаном, для аналізу трансформаційного впливу Азійсько-Тихоокеанського регіону на сучасні процеси глобалізації. Доведено, що традиційний теоретичний інструментарій західної науки міжнародних відносин виявляється методологічно обмеженим та концептуально недостатнім для дослідження якісної специфіки АТР через вкорінений європоцентризм, матеріалістичний редукціонізм та легалістичне упередження. Проаналізовано евристичні обмеження класичних теорій міжнародних відносин щодо завдань дослідження АТР. Зокрема, обґрунтовано, що структурний та наступальний реалізм К. Волтца та Дж. Міршаймера, а також теорія системних змін Р. Гілпіна редукують АТР до пасивного майданчика протистояння великих держав, заперечуючи суб'єктну агентність незахідних акторів. Раціоналістичний ліберальний інституціоналізм Р. Когейна та Дж. Ная, ліберальний міжурядовий підхід А. Моравчика, теорія «ліберального Левіафана» Дж. Ікенберрі та концепція регіонів П. Катценштейна описують азійську архітектуру безпеки як слабку через відсутність наддержавного легалізму, штучно замикаючи її в межах американського імперіуму. Досліджено економічний детермінізм світ-системного аналізу І. Валлерстайна, статичний есенціалізм теорії «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона та європоцентричне «упередження навчання» в системному конструктивізмі А. Вендта. Автор робить висновок, що концептуальне ядро глобальних міжнародних відносин (принципи плюралістичного універсалізму, теорія конститутивної локалізації та субсидіарності норм А. Ачар'ї, концепт м'якого інституціоналізму та парадигма мультиплексного світу) забезпечує адекватне розуміння АТР як активного співтворця поліцентричного світоустрою. Аргументовано методологічні положення про те, що вплив АТР полягає в децентралізації глобалізації, формуванні гібридних економічних і технологічних екосистем та утвердженні глибокого плюралізму в сучасних міжнародних відносинах.

***Ключові слова**: Азійсько-Тихоокеанський регіон, глобальні міжнародні відносини, теорії міжнародних відносин, глобалізація, поліцентризм, європоцентризм, мультиплексний світ.*

Anisov Artur, Vasyl' Stus Donetsk National University
e-mail: a.anisov@donnu.edu.ua

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR STUDYING THE IMPACT OF THE ASIA-PACIFIC REGION ON CONTEMPORARY GLOBALIZATION PROCESSES

The article examines the application of the global international relations paradigm, developed by A. Acharya and B. Buzan, to analyze the transformative impact of the Asia-Pacific region on contemporary globalization processes. It is argued that traditional theoretical approaches of Western international relations studies proves methodologically limited and conceptually inadequate for examining the qualitative specifics of the Asia-Pacific region due to ingrained Eurocentrism, materialist reductionism, and a legalistic bias. The heuristic limitations of classical international relations theories regarding the study of the Asia-Pacific region are analyzed. Specifically, the article demonstrates that the structural and offensive realism

© Анісов А. О., 2026

of K. Waltz and J. Mearsheimer, as well as R. Gilpin's theory of systemic change, reduce the region to a passive arena for great-power confrontation, thereby denying the agency of non-Western actors. Rationalist liberal institutionalism (R. Keohane and J. Nye), A. Moravcsik's liberal intergovernmentalism, J. Ikenberry's "Liberal Leviathan" theory, and P. Katzenstein's concept of regions characterize the Asian security architecture as weak due to the absence of supranational legalism, while artificially confining it within the American imperium. Furthermore, the article examines the economic determinism of I. Wallerstein's world-systems analysis, the static essentialism of S. Huntington's "clash of civilizations" theory, and the Eurocentric "learning bias" found in A. Wendt's systemic constructivism. The author concludes that the conceptual core of global international relations (comprising the principles of pluralistic universalism, A. Acharya's theory of constitutive localization and norm subsidiarity, the concept of soft institutionalism, and the multiplex world paradigm) provides relevant understanding of the APR as an active co-creator of a polycentric global order. Methodological arguments are presented to demonstrate that the APR's influence manifests in the decentralization of globalization, the formation of hybrid economic and technological ecosystems, and the establishment of deep pluralism in contemporary international relations.

Keywords: *Asia-Pacific region, global international relations, international relations theories, globalization, polycentrism, Eurocentrism, multiplex world.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку глобальної політико-економічної системи характеризується поступовим зміщенням центру тяжіння з євроатлантичного простору до Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Процеси глобалізації, які тривалий час ототожнювалися виключно з вестернізацією, уніфікацією та поширенням ліберально-демократичних стандартів під егідою американської гегемонії, сьогодні переживають якісну трансформацію. АТР демонструє здатність не лише пасивно інтегруватися у світові ринки, але й виступати активним архітектором принципово нових, автономних інституційних, економічних та технологічних екосистем. Формується феномен так званої «гібридної глобалізації», що пріоритезує суверенний контроль, прагматичну економічну ефективність та соціокультурну специфіку над універсалістськими доктринами Заходу.

Для політичної науки України дослідження цієї проблематики має критично важливе науково-теоретичне та практичне значення. З одного боку, вітчизняний дискурс міжнародних відносин потребує деконструкції застарілих європоцентричних моделей, які виявляються неефективними для пояснення складної динаміки розвитку Східної та Південно-Східної Азії. З іншого боку, в умовах кардинальної перебудови світоустрою формування дієвого та самостійного «азійського вектора» зовнішньої політики України потребує глибокого розуміння внутрішньої логіки та інституційної природи процесів в АТР. Дослідження принципів, як саме регіон АТР впливає на глобалізацію, дозволить Україні гнучкіше інтегруватися у мультиплексну структуру сучасних світових зв'язків та ефективніше захищати власні національні інтереси в діалозі з азійськими партнерами.

Ступінь наукової розробки проблеми. У світовій політичній науці започатковано теоретичну дискусію щодо природи сучасного глобального транзиту та ролі регіональних підсистем. Масив наукових джерел, на які опирається дане дослідження, можна класифікувати на дві великі групи.

Перша група – це традиційні парадигми західної теорії міжнародних відносин, що включають структурний реалізм (К. Волтц, Дж. Міршаймер) та теорія системних змін (Р. Гілпін), які фокусуються на аналізі матеріального балансу сил, військових потенціалів та неминучої безпекової дилеми і суперництва великих держав в Азії; теорія ліберальної гегемонії та неоліберального інституціоналізму (Р. Когейн, Дж. Най, Г. Дж. Ікенберрі, А. Моравчик), що досліджують роль міжнародних режимів, трансакційних витрат, комплексної взаємозалежності та легалізованих інституцій у підтримці глобального порядку; світ-системний аналіз (І. Валлерстайн), який концептуалізує світову капіталістичну економіку через осьовий поділ праці та нерівний обмін між ядром і периферією; соціальний конструктивізм (А. Вендт), що розглядає анархію як соціальний конструкт і досліджує вплив ідей та ідентичностей на формування інтересів держав; цивілізаційні та регіональні концепції (С. Гантінгтон, П. Катценштейн), які аналізують світ через розломи культурних ідентичностей або через призму «пористих регіонів» в орбіті американського імперіуму.

Друга група – це парадигма глобальних міжнародних відносин, що представлена фундаментальними працями Амітава Ачар'ї та його спільними дослідженнями з Баррі Бузаном. Автори пропонують вихід за межі європоцентричного канону та обґрунтовують концепції мультиплексного світу, глибокого плюралізму, конститутивної локалізації норм, субсидіарності норм та м'якого інституціоналізму.

Попри значну кількість публікацій, присвячених АТР, у вітчизняній та світовій науці залишається невирішеною методологічна суперечність. Більшість досліджень продовжує аналізувати АТР через призму класичних євроатлантичних теорій. Реалісти зводять усю динаміку регіону до жорсткого біполярного протистояння США та КНР, позбавляючи суб'єктності інші держави. Ліберальна концепція не розглядає азійські інститути (такі як АСЕАН чи АТЕС) як цілком ефективні, оскільки ті не мають жорстких наддержавних легалістичних структур європейського зразка. А конструктивістський підхід припускає, що незахідний світ має лише пасивно засвоювати сформовані ліберальні норми. З цієї причини поза увагою дослідників залишається ключове питання: як саме незахідні актори АТР виявляють власну нормативну та інституційну агентність, не копіюючи західні моделі, а трансформуючи та локалізуючи їх під впливом власних історико-культурних когнітивних передумов.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування спроможності дослідницької рамки «глобальних міжнародних відносин» як концептуального ядра для дослідження впливу АТР на процеси сучасної глобалізації, а також операціоналізація її ключових категорій порівняно з класичними європоцентричними теоріями МВ для подальшого застосування у структурі дисертаційного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження ролі та впливу Азійсько-Тихоокеанського регіону на сучасні процеси глобалізації вимагає критичного переосмислення класичних парадигм теорії міжнародних відносин, які тривалий час домінували у науковому дискурсі. Провідне місце серед них посідає структурний реалізм К. Волтца, який виводить поведінку держав суто з архітектоніки анархії та розподілу матеріальних можливостей [17, с. 97]. Згідно з парадигмою Волтца, лише наддержави, які посідають верхні щаблі владної ієрархії, визначають системну структуру, тоді як інші актори змушені підкорятися логіці примусової соціалізації та конкуренції [17, с. 119]. Такий підхід характеризується матеріалістичним редукціонізмом, оскільки повністю позбавляє менших акторів АТР власної агентності та спроможності здійснювати вплив на глобальну політику. У межах структурного реалізму АТР постає не як самостійне джерело нормативної чи інституційної творчості, а лише як пасивне геополітичне тло, де розгортається змагання глобальних лідерів за перерозподіл відносних часток сили [17, с. 120].

Цей матеріалістичний детермінізм доводиться до логічного абсолюту в теорії наступального реалізму Дж. Міршаймера. Автор стверджує, що міжнародна анархія примушує держави максимізувати свою частку світової влади, розглядаючи регіональну гегемонію як єдиний надійний засіб власного виживання [14, с. 40]. Міршаймер відкидає евристичну спроможність міжнародних інститутів, представляючи їх як відображення балансу матеріальних сил великих держав, що не має жодного самостійного впливу на поведінку акторів [14, с. 132]. З цієї перспективи, стрімке зростання Китаю та його залучення до глобальних економічних процесів неминуче веде до інтенсивної безпекової конкуренції та потенційного воєнного зіткнення зі США [14, с. 402]. Наступальний реалізм виявляється цілковито неспроможним пояснити тривалий період миру в Азії, а також феномен виникнення «м'якого інституціоналізму» навколо АСЕАН, де держави утримуються від балансування силою та формування воєнних коаліцій за західними лекалами. Намагання представити систему інтеграційних процесів в АТР у воєнно-центричних категоріях реалізму нівелює специфіку регіону як суб'єкта, здатного формувати архітектуру нової системи міжнародних відносин.

Аналогічні обмеження притаманні й теорії системних змін Р. Гілпіна, який пов'язує еволюцію міжнародної системи із нерівномірним економічним та технологічним зростанням держав [8, с. 210]. Гілпін постулює, що світоустрій перебуває у стані рівноваги лише доти, доки розподіл престижу та правил відповідає реальному розподілу матеріальної сили [8, с. 217]. Поява динамічного претендента (як-от КНР в АТР), що прагне змінити систему через випередження темпів зростання гегемона, породжує системну кризу, яка історично розв'язувалася через механізм «гегемоністської війни» [8, с. 191]. Попри корисність аналізу Гілпіна для пояснення сучасної торговельної експансії країн АТР, його циклічна модель історичного розвитку схиляється до надмірно фаталістичних сценаріїв.

Як зазначають у своїх працях А. Ачар'я та Б. Бузан, епоха західного домінування добігає кінця, поступаючись місцем якісно іншому світоустрою – «глибокому плюралізму» (deep pluralism) [7, с. 261]. В умовах високої взаємозалежності та наявності планетарних загроз спільної долі (shared-fate), таких як екологічні кризи, пандемії та кіберзагрози, класична гегемоністська війна перестає бути раціональним інструментом зовнішньої політики [7, с. 276]. Таким чином, традиційні реалістичні концепції К. Волтца [17], Дж. Міршаймера [14] та Р. Гілпіна [8], фокусуючись виключно на

матеріальних факторах та анархічній конкуренції, нездатні зафіксувати нормативний та інституційний вимір впливу АТР на глобалізацію. Альтернативу реалістичному песимізму пропонують представники неоліберального інституціоналізму, зокрема Р. Когейн та Дж. Най. У своїй спільній праці «Влада та взаємозалежність» вони розробили концептуальну модель «комплексної взаємозалежності», яка характеризується наявністю множинних каналів комунікації між суспільствами, відсутністю жорсткої ієрархії між питаннями порядку денного та неефективністю використання військової сили [13, с. 24-25]. Цей підхід є корисним для дослідження геоекономічної експансії АТР, оскільки він доводить, що за умов глибокої взаємозалежності держави починають віддавати перевагу несиловим інструментам впливу та маніпулюванню асиметріями взаємозалежності [13, с. 192]. Більше того, теорія міжнародних режимів Когейна обґрунтовує життєздатність багатосторонніх інституцій навіть за умов занепаду гегемонії, оскільки вони знижують трансакційні витрати та вирішують проблему дефіциту інформації [12, с. 15].

Проте неоліберальний раціоналізм характеризується вираженим легалістичним та інституційним упередженням, оскільки виводить критерії ефективності інституцій із досвіду євроатлантичної інтеграції, де домінує жорстка формалізація, делегування суверенітету наднаціональним органам та наявні правові механізми санкціонування. Саме такий погляд на систему інтеграційних інституцій яскраво простежується у теорії ліберального міжурядового підходу Е. Моравчика, який описує європейську інтеграцію як послідовний процес раціонального компромісу між національними урядами, що керуються комерційними інтересами і добровільно обмежують свій суверенітет заради надійності зобов'язань [15, с. 8].

Спроби застосувати легалістичні моделі Когейна чи Моравчика до АТР призводять до хибного розуміння сутності інституційної системи регіону. Західна наука тривалий час таврувала азійську інституційну архітектуру як «слабку» через відсутність у ній наднаціональних судових органів та правового легалізму. Натомість, як доводить А. Ачар'я, азійський «м'який інституціоналізм» (soft institutionalism) базується на соціологічному процесі взаємодії – пошуку консенсусу, неформальності, повазі до суверенітету та уникненні примусових рішень (шлях АСЕАН) [1, с. 3]. У даному випадку це постає не недоліком інтеграції, а специфічним інституційним дизайном, адаптованим під історичні та політичні реалії регіону [5, с. 22].

Методологічно неспроможними для аналізу АТР виявляються і концепції ліберального гегемонізму Дж. Ікенберрі. Його теорія «ліберального Левіафана» постулює, що відкритий та заснований на правилах світовий порядок є похідним від американської гегемонії, яка забезпечила власну силу інституційними зобов'язаннями, зробивши систему привабливою та легітимною для інших держав [10, с. 21, 26]. Ікенберрі стверджує, що цей порядок є надзвичайно стійким, оскільки він легкий для розбудови та важкий для повалення» [10, с. 9]. Проте у своїй європоцентричній телеології Ікенберрі ігнорує той факт, що американський порядок ніколи не був по-справжньому глобальним, а його нормативна привабливість спиралася на приховані інструменти примусу та расового виключення [7, с. 296]. Намагання Ікенберрі представити кризу американської гегемонії суто як внутрішню кризу легітимності в межах ліберальної системи [10, с. 353] не дозволяє осягнути глибину сучасної трансформації глобалізації, яка здійснюється під впливом АТР.

Подібну обмеженість демонструє й теорія регіонів П. Катценштейна. Автор слушно зазначає, що сучасні регіони не є закритими блоками, а інтегруються в американський імперіум через діяльність транснаціональних мереж та держав-якорів (таких як Японія в Азії) [11, с. 13]. Проте Катценштейн трактує Азію крізь призму вертикальної підпорядкованості Вашингтону [11, с. 178], що суттєво применшує самостійну, автономну траєкторію розвитку АТР в умовах децентралізації глобального управління та переходу до мультиплексного світу [2, с. 6].

Значний аналітичний потенціал для пояснення геоекономічного зсуву глобалізації в АТР має також світ-системний аналіз І. Валлерстайна. Розглядаючи капіталістичну світ-економіку як цілісну історичну систему, Валлерстайн описує процеси нерівного обміну між високотехнологічним «ядром» та експлуатованою «периферією» [16, с. 23]. Його концепція «напівпериферії» є корисною для пояснення проміжного етапу розвитку нових індустріальних країн Азії, які спочатку виконували роль виробничих майданчиків, а згодом накопичили капітал і почали претендувати на входження до глобального ядра [16, с. 28]. Проте світ-системна парадигма вирізняється радикальним економічним детермінізмом. Зводячи всі політичні, правові та соціокультурні феномени до суперструктури, що обслуговує логіку накопичення капіталу [16 с. 51-52], Валлерстайн виявляється неспроможним пояснити унікальну нормативну архітектуру АТР. Світ-системний аналіз ігнорує самостійну роль

ідей, релігійно-філософських традицій та ідентичностей, які виступають не просто додатком до ринкових відносин, а безпосередньо конструюють правила гри та моделі поведінки держав Азії у процесах глобалізації. Протилежний полюс епістемологічного спектра займає культурно-цивілізаційна парадигма С. Гантінгтона. У своїй праці «Зіткнення цивілізацій» він стверджує, що в постбіполярному світі головним джерелом конфліктів стають не ідеологічні чи економічні суперечності, а культурні відмінності між провідними світовими цивілізаціями, серед яких конфуціанська (китайська), японська, ісламська та індуїстська починають активно кидати виклик західному домінуванню [9, с. 255]. Гантінгтон слушно вказує на процес «індигенізації еліт» та ренесанс незахідних ідентичностей як відповідь на нав'язування західного універсалізму [9, с. 302]. Однак підхід Гантінгтона веде до методологічної обмеженості через свій статичний, есенціалістський погляд на культуру. Гантінгтон трактує цивілізації як монолітні утворення, приречені на неминучий конфлікт уздовж ліній розломів [9, с. 258]. Це повністю заперечує довгу історію взаємного навчання та ідейного синтезу між цивілізаціями, на чому наполягають Ачар'я та Бузан [6, с. 147]. Більше того, модель Гантінгтона нездатна пояснити процеси економічної інтеграції та інституційної взаємодії між державами АТР, які належать до різних цивілізаційних типів (від православної Росії та синтоїстської Японії до буддистського Таїланду та мусульманської Індонезії в межах АТЕС та ВРЕП) [4, с. 20]. Емпірична реальність АТР свідчить не про «зіткнення цивілізацій», а про унікальний соціокультурний синтез, що формує плюралістичну модель глобалізації.

Найбільш наближеним до методологічних вимог дослідження ролі ідей та ідентичності в АТР є соціальний конструктивізм А. Вендта. У праці «Соціальна теорія міжнародної політики» він доводить, що міжнародна система є соціальною конструкцією, а інтереси та ідентичності держав формуються спільними ідеями, а не матеріальними чинниками [18, с. 92]. Вендт концептуалізує три культури анархії – за Гоббсом (вороги), за Локком (суперники) та за Кантом (друзі) [18, с. 246-247]. Його відома теза про те, що «анархія – це те, що держави з неї роблять» [18, с. 247], відкриває шлях до розуміння того, як держави АТР через процеси взаємодії та соціалізації змогли трансформувати конфліктне середовище регіону на локківську культуру мирного співіснування, а в межах АСЕАН – зробити крок до формування кантівської спільноти безпеки [18, с. 297-300].

Проте системний конструктивізм Вендта залишається надміру державно-центричним та несе в собі приховане «упередження навчання». Модель поширення норм у класичному конструктивізмі описує процес як односторонній трансфер «прогресивних» універсальних (західних) норм до пасивної незахідної периферії, яка має цим нормам навчитися, щоб отримати статус «цивілізованої» держави [18, с. 330]. У цій схеми незахідні актори постають безпорадними реципієнтами ідейного імпорту. Цей методологічний недолік долається у працях А. Ачар'ї завдяки його теорії «конститутивної локалізації норм». Ачар'я доводить, що поширення глобальних ідей – це не пасивна імітація, а активний процес локальної реконструкції [3, с. 239]. Місцеві актори («внутрішні агенти-новатори») формують рамки та адаптацію іноземним концепціям таким чином, щоб вони відповідали їхнім існуючим «когнітивним передумовам» та легітимному соціальному порядку [5, с. 22]. Процес локалізації передбачає тактики «прищеплення» нових ідей до старих традицій та «відсікання» тих елементів, які загрожують місцевій стабільності [3, с. 239]. Більше того, через концепт «субсидіарності норм» Ачар'я показує, як слабші держави Глобального Півдня створюють власні норми для захисту своєї автономії від тиску великих держав [7, с. 137].

Саме така методологічна оптика дозволяє пояснити вплив АТР на глобалізацію: регіон не просто адаптувався до західного капіталізму та інституціоналізму, а здійснив їхню глибоку локалізацію. Азійські держави запозичили ядро ринкової економіки, але відсікли вимоги неоліберального мінімалізму, прищепивши ринок до традицій державної координації та національного суверенітету. Результатом цього процесу став не кінець глобалізації, а виникнення її нової, «локалізованої» та плюралістичної версії, де незахідні правила гри набувають глобального значення.

Висновки. Проведене методологічне дослідження дозволяє зробити висновок, що класичний теоретичний інструментарій західної науки міжнародних відносин виявляється методологічно обмеженим та концептуально недостатнім для адекватного аналізу трансформаційного впливу Азійсько-Тихоокеанського регіону на сучасні процеси глобалізації.

Структурний та наступальний реалізм К. Волтца та Дж. Міршаймера через свій воєнно-матеріалістичний редукціонізм нездатні зафіксувати нормативну та інституційну суб'єктність АТР, редукуючи регіон до пасивного майданчика протистояння великих держав. Теорія системних змін Р. Гілпіна, хоч і надає корисні рамки для аналізу зміни балансу сил, однак пропонує надто жорсткий

сценарій неминучої гегемоністської війни, який протиставляється сучасним реаліям високої взаємозалежності та наявності планетарних загроз спільної долі.

Раціоналістичний ліберальний інституціоналізм Р. Когейна та інтеграційні моделі А. Моравчика містять легалістичне упередження, безпідставно тавруючи азійську архітектуру безпеки як слабку через її неформальний характер. Концепція «ліберального Левіафана» Дж. Ікенберрі та теорія регіонів П. Катценштейна штучно замикають аналіз азійської інтеграції у межах американської гегемоністської системи, ігноруючи автономний потенціал регіону.

Світ-системний аналіз І. Валлерстайна пропонує інструментарій аналізу геоекономічного транзиту АТР, але зводиться до економічного детермінізму, ігноруючи ідейні джерела азійської модернізації. Натомість цивілізаційний підхід С. Гантінгтона, попри фіксацію ренесансу незахідних ідентичностей, пропонує статичну модель культурного есенціалізму, неспроможну пояснити глибоку багатосторонню кооперацію в регіоні. Тоді як системний конструктивізм А. Вендта, хоч і фокусується на ідейній структурі анархії, несе в собі європоцентричне упередження, трактуючи поширення норм як односторонній процес дидактичного впливу Заходу на решту світу.

На противагу цьому, рамкова концепція «глобальних міжнародних відносин», розроблена А. Ачар'єю та Б. Бузаном, виступає найбільш релевантною методологічною основою для дослідження впливу АТР на глобалізацію. Вона базується на принципах «плюралістичного універсалізму» та визнає множинну агентність незахідного світу. Ця концепція не прагне повністю відкинути чи замінити класичні теорії міжнародних відносин, а натомість прагне включити їх у ширшу, світосистемну історичну перспективу, позбавляючи їх гегемоністського західного статусу. Теорія «конститутивної локалізації норм» та «субсидіарності норм» А. Ачар'ї надає чіткий операційний інструментарій для аналізу того, як саме АТР трансформує глобальні процеси. Вона доводить, що вплив регіону полягає в активному соціокультурному та політичному переосмисленні глобалізації, прищепленні ринкових інновацій до власних когнітивних передумов та повазі до суверенітету. Перспективи подальших доробок у цьому напрямі полягають в емпіричному дослідженні конкретних кейсів локалізації технологічних та екологічних стандартів країнами АТР, що дозволить деталізувати контури децентралізованого «мультиплексного світу» до 2040 року.

Бібліографічний список/References:

1. Acharya, A. (2003). *Constructing a security community in Southeast Asia*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203393345
2. Acharya, A. (2014). *The end of American world order*. Polity Press.
3. Acharya, A. (2004). How ideas spread: Whose norms matter? Norm localization and institutional change in Asian regionalism. *International Organization, 58*(2). https://doi.org/10.1017/S0020818304582024
4. Acharya, A. (2025). *The once and future world order*. Basic Books.
5. Acharya, A. (2009). *Whose ideas matter? Agency and power in Asian regionalism*. Cornell University Press.
6. Buzan, B. (2021). *Re-imagining international relations: World orders in the thought and practice of Indian, Chinese, and Islamic civilizations*. Cambridge University Press.
7. Buzan, B., & Acharya, A. (2019). *The making of global international relations: Origins and evolution of IR at its centenary*. Cambridge University Press.
8. Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
9. Huntington, S. P. (1997). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Touchstone.
10. Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal Leviathan: The origins, crisis, and transformation of the American world order*. Princeton University Press.
11. Katzenstein, P. J. (2005). *A world of regions: Asia and Europe in the American imperium*. Cornell University Press.
12. Keohane, R. O. (2005). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
13. Keohane, R. O., & Nye, J. S., Jr. (2012). *Power and interdependence*. Longman.
14. Mearsheimer, J. J. (2003). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company.
15. Moravcsik, A. (1998). *The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht*. Taylor & Francis Group.
16. Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press. https://doi.org/10.1215/9780822399018
17. Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Waveland Press.
18. Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ

Редакційна колегія приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам МОН України.

Стаття повинна містити в явному чи неявному вигляді такі елементи, як:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів;
- висновки до даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

До публікації в журналі приймаються наукові праці, які раніше не були опубліковані. За точність цитування та наведених у статтях наукових фактів, цифр, інших відомостей відповідають автори. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань та концептуальних позицій авторів. У разі необхідності редакційна колегія може відправити статтю автору на доопрацювання. Редколегія залишає за собою право редагування текстів статей.

Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються ***рецензією*** доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри про рекомендацію до друку.

Усі статті, які подаються до журналу, піддаються сліпому рецензуванню.

Публікація статей в межах черги надходження та зареєстрованого обсягу журналу є **безкоштовною**. В першу чергу розглядаються з метою публікації статті англійською мовою.

Орієнтовний обсяг статті, включаючи ілюстрації та таблиці – 16-20 тис. друкованих знаків разом із пробілами.

Вимоги для оформлення тексту: текст набирається в редакторі Microsoft Word for Windows; береги: верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм, лівий – 30 мм; шрифт Times New Roman, кегель 12 пт, інтервал – 1; абзацний відступ – 10 мм. Вирівнювання тексту: по ширині (переноси слів не допускаються, між словами допускається тільки один пробіл, табуляцію не застосовувати).

Важливо звернути увагу на наступне: необхідно використовувати ***кутові лапки*** «Текст»; розрізняти символи ***дефіс і тире*** (тире відокремлюється з обох боків пропусками і довше дефіса); виставляти *нерозривні пробіли* між ініціалами та прізвищем, сторінкою і відповідним номером у посиланнях та списку використаних джерел, між датою і роком тощо (напр. В. С. Стуса; с. 22–28; 27 березня 2016 р.; м. Київ); по тексту ***уніфікувати скорочення*** (напр. зупинитися на одному з варіантів – 2014 р. або 2014 рік); розшифровувати *абревіатури* при першому згадуванні і лише відтак вживати надалі; між словами залишати по одному пробілові (прибрати *зайві пробіли*).

Рисунки і таблиці оформляються згідно чинного держстандарту. Схеми, графіки, діаграми, формули і таблиці повинні бути складені безпосередньо в текстовому редакторі і розміщені строго в межах зазначених вище розмірів сторінки. Таблиці формуються в редакторі за допомогою пункту меню «Таблиця». Формат таблиць лише книжковий.

Рукопис статті подається в електронному вигляді, виконаний у текстовому процесорі MS Word for Windows (збережений у форматі doc або rtf), який надсилається на електронну адресу: **politlifejournal@gmail.com** із зазначенням латиницею прізвища автора/авторів (наприклад: Nagornyak).

Перелік літературних джерел розташовується або за алфавітом, або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком «***Бібліографічний список:»*** та оформлюється згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 і виконується мовою оригіналу. Бажано, за наявності, надавати DOI-адресу цитованого матеріалу. Джерела в переліку посилань ***нумеруються вручну*** (без використання функції меню Word *«Формат – Список – Нумерований»*). Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – порядковий номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [3, с. 5- 6] або [3, с. 145; 5, с. 25; 7, с. 348]. Якщо в Бібліографічному списку є хоча б одне видання кирилицею, після нього вміщується References –бібліографічний список у «латинізованому» вигляді: в ньому всі кириличні літери транслітеруються латиницею. Для автоматичної транслітерації кириличних джерел можна скористатися сайтами та https://slovnyk.ua/translit.php – для українських джерел.

Структура статті: УДК, ORCID-ідентифікатор автора, прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова українською мовою, текст статті, бібліографічний список, бібліографічний список (References) латиницею; прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова англійською мовою. Обсяг кожної з анотацій – українською та англійською мовою – не менше 1800 знаків, враховуючи пробіли та не враховуючи ключові слова.

Реєстрацію в системі ORCID можна здійснити за адресою: https://orcid.org/

Зразок оформлення статті:

УДК
ORCID-ідентифікатор автора
Прізвище та ініціали автора, назва організації

НАЗВА СТАТТІ

Анотація (не менше 1800 знаків) та ключові слова українською мовою

Текст статті

Бібліографічний список:

References:

ПІБ, Назва статті, *анотація (не менше 1800 знаків), та ключові слова англ. мовою*

Приклад оформлення Бібліографічного списку:

1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.

2. Оцінка спеціальними службами Данії актуальних загроз національній безпеці. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetsialnymy-sluzhbamy-daniyi-aktualnykh-zahroz.

3. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. ОПОРА. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhivannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori.

4. Рибій О.В. Процеси трансформації політичних інститутів: етапи та рушії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. 15 с.

5. Корупційні ризики. НАЗК. 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&f1=1&page=8.

6. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 3. С. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.

7. Люстрація в Україні як засіб легітимації нового політичного режиму / Бондаренко С. В., Зайченко І. А., Нагорняк Т. Л. [та ін.]. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 2. С. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2.

8. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання : монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 288 с.

9. За 2022-2023 роки кількість людей з інвалідністю зросла на 110-300 тисяч. *Скільки-скільки?*. URL: https://web.archive.org/web/20250915060839/https://skilky-skilky.info/narazi-liudy-z-invalidnistiu-zi-zberezhenoiu-pratsezdatnistiu-skladaiut-20-naselennia-pratsezdatnoho-viku/?utm_source .

10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf.

11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.

12. Zhang L. City branding and Olimpic effect: A case study of Beijin. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Приклад оформлення розділу References для поданого вище бібліографічного списку:

1. Andriyash V. (2013) Derzhavna etnopolityka Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi (State ethnopolitics of Ukraine in the conditions of globalization). Mykolayiv : Vyd-vo CHDU im. Petra Mohyly, 328 p.

2. Otsinka spetsialnymy sluzhbamy Danii aktualnykh zahroz natsionalnii bezpetsi (Danish Special Services' assessment on current threats to national security). National Institute for Strategic Studies. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetsialnymy-sluzhbamy-daniyi-aktualnykh-zahroz

3. Mediaspozhyvannya ukrayintsiv v umovakh povnomasshtabnoyi viyny. Opytuvannya OPORI (Media consumption of Ukrainians in conditions of full-scale war. OPORA survey). OPORA. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhivannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori

4. Rybii O.V. (2011) Protsesy transformatsii politychnykh instytutiv: etapy ta rushii : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.01 (Processes of transformation of political institutions: stages and drivers: abstract of thr thesis ... Ph.D. on Political Sciences). Kyiv : IPiEND im. I. F. Kurasa, 15 s.

5. Koruptsiini ryzyky (Corruption risks). NAZK (NACP). 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&f1=1&page=8

6. Bezuglyi P. G. Chynnyky ta naslidky` migracijnogo ruxu v Ukrayini (Factors and effects of migrations in Ukraine). *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 3. S. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.

7. Lyustraciya v Ukrayini yak zasib legitymaciyi novogo politychnogo rezhymu (Lustration in Ukraine as the mean of new political order legitimation) / Bondarenko S. V., Zajchenko I. A., Nagornyak T. L. [ta in.]. *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 2. P. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2

8. Polovyi M. A. Politychni procesy: teoriya ta prakty`ka modelyuvannya (Political processes: theory and practice) : monograph. Odesa: Feniks, 2011. 288 p.

9. Za 2022-2023 roky kil′kist′ lyudey z invalidnistyu zrosla na 110-300 tysyach. *Skilky-skilky*. URL: https://web.archive.org/web/20250915060839/https://skilky-skilky.info/narazi-liudy-z-invalidnistiu-zi-zberezhenoiu-pratsezdatnistiu-skladaiut-20-naselennia-pratsezdatnoho-viku/?utm_source

10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf

11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.

12. Zhang L. City branding and Olimpic effect: A case study of Beijin. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Стаття обов'язково супроводжується ***авторською довідкою*** із зазначенням прізвища, імені, по-батькові (повністю); ORCID-ідентифікатора, наукового ступеня, вченого звання, посади, місця роботи, а також робочої, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти; назви статті.

Рукописи статей та диски авторам не повертаються.

Тел. для довідок: (099) 35-95-943
E-mail: politlifejournal@gmail.com
politzhyttya@i.ua

Науковий журнал
ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Виходить чотири рази на рік
№ 3, 2026 р.

Свідоцтво КВ 22504-12404ПР від 27.01.2017
Ідентифікатор медіа R30-03165 від 14.03.2024
Тираж 300 прим. Замовлення №PL-26-3

Адреса редакції:
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, к.418.
Тел.: гол. ред.: (0432) 508-779;
відп.секр.: (099) 35-95-943;
e-mail: politlifejournal@gmail.com
polit-period.div@donnu.edu.ua

Адреса видавця:
Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
тел.: +380 432 50 89 37
e-mail: res.pro-rector@donnu.edu.ua
Свідоцтво ДК №5945 від 15.01.2018

Дизайн обкладинки: І. О. Мельничук
Переддрукарська підготовка видання: М. В. Дубель
Технічний редактор: М. В. Дубель

Підписано до друку 31.08.2026. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк різографічний. Ум. друк. арк. 14,3. Обл. видавн. арк. 16,3